VIAŢA ŞI DOMNIA

LUĬ

Barbu Dimitrie Ştirbeĭ

DOMN AL ŢERII-ROMĂNEŞTI

(1849—1856)

DE

N. IORGA

VĂLENIĬ-DE-MUNTE

TIPOGRAFIA «NEAMUL ROMĂNESC»

1910.

La 11 Iunie 1849 sosia în Bucureştĭ vestea numiriĭ nouluĭ Domn care trebuia să urmeze în Principat regimul Regulamentuluĭ Organic, împovărat încă de prescripţiile Convenţiuniĭ abia atuncĭ încheiate la Balta-Liman, un locuşor din apropierea Constantinopoleĭ. El era să cîrmuiască numaĭ şepte anĭ, păzind «cu scumpătate şi cu desăvîrşire» Constituţia luĭ Chiselev şi a luĭ Daşcov. La dreapta luĭ va sta comisarul extraordinar al Rusieĭ, şi maĭ puternic maĭ poruncitor şi maĭ gata spre ofense şi constrîngerĭ decît chiar consulul de până atuncĭ; la stînga, uitîndu-se pieziş la celălalt supraveghetor, va străjui comisarul extraordinar al Sultanuluĭ, deprins a vedea în Ţara-Românească o provincie şi în acela căruia i se maĭ zicea, din respect pentru datină: Voevod şi Domn, un simplu «guvernator». Pentru a se împiedeca întîmplător o năvălire a Ungurilor ce fierbeaŭ încă dincolo de hotarul munţilor şi pentru a înfrîna pe revoluţionariĭ de acasă, cele două Puterĭ

ce ţineaŭ frîiele, sîngerîndu-ne, eraŭ să hrănească din sărăcia acestuĭ pămînt până la 50-60.000 de oamenĭ armaţĭ, şi aceasta fără termen hotărît: atîta timp cît vor maĭ putea fi temerĭ cu privire la siguranţa hotarelor şi la liniştea publică. Divanurile de maĭ înnainte trebuiaŭ înlocuite prin adunările clerului înnalt şi boierilor celor maĭ marĭ, maĭ nesupuşĭ, maĭ cerbicoşĭ şi cîrcotaşĭ. În aceste condiţiĭ, Domnul muntean trebuia să «se grăbească a dobîndi crescîndele dovezĭ ale împărăteştiĭ bunăvoinţe pentru bunele slujbe şi lăudatele silinţe». Aşa zicea firmanul de numire, pe care-l aduse în Bucureştiĭ plinĭ de chipurile străine ale Turcilor Asieĭ şi ale Cazacilor Donuluĭ, tezrivagiul Mehmed Chiamil-beiŭ.

La 16 ale luniĭ, alesul Porţiĭ şi al Puteriĭ protectoare, fericitul care putuse plăcea şi Ruşilor şi Turcilor, ce-şĭ arătaŭ dinţiĭ în Bucureştĭ, mergea la Mitropolie aproape fără alaiŭ şi în mijlocul uneĭ marĭ tăcerĭ din partea mulţimiĭ strînse la priveliştea zădarnică a înfăţişăriĭ încă unuĭ Domn trecător. In clădirea sfîntă se cetiaŭ cuvintele firmanuluĭ venit de la Împăratul păgîn. Vechea aclamaţie «Întru mulţĭ anĭ să trăieştĭ, Măria Ta», abia cuteză să se ridice în calea Voevoduluĭ timpurilor celor maĭ grele. Oastea de ţară, asupra căreia apăsa greaua răspundere că a pregătit şi a sprijinit până la capăt miş-

carea din 1848 a tinerelor capete nebune, nu se vedea nicăirĭ. Nu se vedeaŭ nicĭ uniformele Ţaruluĭ, nicĭ ale Sultanuluĭ, căcĭ se zicea că Domnul ceruse pentru dînsul o cinste care nu i se putea da. Numaĭ Fuad-Efendi, comisarul turcęsc, şi colegul săŭ, Duhamel, vestit de mult, în cuvinte de ură, pentru toată duşmănia ce hrănia împotriva noastră şi pentru despreţul cu care se purta faţă de noĭ. stăteaŭ însă de faţă ca să se vadă de orĭşicine de unde vine puterea, şi Duhamel, Francesul rusificat, care unia în sine păcatele a două neamurĭ, avea lîngă dînsul pe un alt renegat, pe Kotzebue, consulul. La 21, se făcea apoĭ plecarea la Constantinopol, unde aşteptaŭ primirile oficiale ca pentru un Paşă de mîna a doua, mînile, multele mînĭ întinse de sus pentru peşcheşurĭ, pocloane şi ruşfeturĭ, audienţa la Împăratul în haine europene, în redingotă şi fes, care strîngea însă în el toată trufia şi siguranţa de stăpînire a înnaintaşilor în turbane măreţe. În cea din urmă zi a luĭ Iulie, noul numit se întorcea în sfîrşit la Brăila, Domn deplin şi adevărat. Atît de deplin şi de adevărat, încît Nicolae Mavros, supusul săŭ prea plecat, dar director al carantinelor Dunăriĭ în numele administraţieĭ ruseştĭ, îl opria în portul lipsit de orĭce pregătirĭ pentru primire, îl lăsa fără lumină, fără hrană proaspătă şi fără un păhar cu apă rece, pe care ducîndu-se să-l caute ofi-

ţerul Vilarà, ginerele domnesc, se împiedecă în sabie şi căzu pe întunerec în Dunăre, de unde-l scoaseră într'un tărziŭ, mort.

CAP. I.

Familia și tinereța luĭ Barbu Știrbeĭ.

I.

Barbu Dimitrie Ştirbeĭ, născut în 1795, aşa de aproape de începutul unuĭ veac noŭ, ale căruĭ aspiraţiĭ nu era să le împărtăşească în toate, era fiul mareluĭ boier Dumitrachi Bibescu. Bibeştiĭ sînt un neam de boierinaşĭ olteni, cari se ridică pe vremea stăpîniriĭ Austrieĭ în Banatul Craioveĭ. Leagănul lor e în Gorj, unde va fi trăit depărtatul străbun, moşneanul *Bibul*, undeva pe plaiurĭ, între ţerănimea liberă, mîndră a părţilor acelora. La Jupăneştĭ stătea, prin 1700, — găsim şi pe tatăl săŭ, Tudor Bibescu, în veacul al XVII-lea ,Mihaiŭ Bibescu, boier de ţară fără dregătorie, făcînd hotarnice şi alte trebĭ de mazil. Peste douăzecĭ de anĭ, stăpînĭ eraŭ aicĭ Ion, Dumitraşcu şi Constantin, fiiĭ, cu Anuţa, aĭ aceluĭ Mihaiŭ, care a fost căpitan, adecă dregător la hotare în vremile luĭ; o fată, Anuţa, luase pe boierinaşul Preda din Hurez. Săuleştiĭ, Crăsnariĭ eraŭ în numărul rudelor şi vecinilor, cu cari se schimbaŭ din cînd în cînd pămînturile. Constantin a fost abia «por-

tărel de judeţ», o boierie aşa de mică, încît abia se ridica maĭ presus de lipsa desăvîrşită a boieriei. Ioan († 1742), căsătorit cu o Călină, are un fiŭ, Ştefan, şi un altul care iea pe Balaşa Argetoianu. Dumitraşcu lăsă puţină moştenire, împovărată de datoriĭ, fetelor sale Aniţa şi Safta, dintre care cea d'intăiŭ luă pe un Tutoianu, tot din Gorj[1]. Smerite şi slabe începuturĭ pentru un neam care era menit să dea doĭ Domnĭ Principatuluĭ muntean!

Acel care a făcut cu putinţă mărirea Bibeştilor e Dumitrachi, fiul luı Ştefan şi fratele luĭ Dincă şi Ştefănică, a surorilor Balaşa şi Catinca. El se ridică răpede în a doua jumătate a veaculuĭ al XVIII-lea, cînd Oltenia se ţinea acuma iarăşĭ de Domnul din Bucureştĭ. Maĭ ales după pacea de la Chiuciuc-Cainargi (1774) şi noua rînduială a lucrurilor, izbuteşte să ajungă un om cunoscut, puternic şi bogat. Căsătoria luĭ cu Ecaterina luĭ Constantin Văcărescu, fiica de suflet a luĭ Barbu Ştirbeĭ[2] (1794), îl adusese în legăturĭ de înrudire cu toată boierimea cea mare. La 1811 e în Divanul Craioveĭ. Revoluţia de la 1821 îl aruncă deci în pribegie ca Mare-Logofăt al Ţeriĭ-de-jos. Fu

[1] V. *Studiĭ şi documente*, VI, cap. VI; VIII, Prefaţa, VII; XI, p. 221 şi urm.

[2] V. şi genealogia Bibeştilor, adausă la *Règne de Bibesco*, a răp. Gh. Bibescu.

printre ceĭ d'intăiŭ cari se încumetară a se întoarce pentru a încunjura pe noul Domn de ţară, Grigorie Dimitrie Ghica, ocrotitorul săŭ de acum înnainte. Dumitrachi fu făcut Mare-Logofăt, Mare-Vornic, şi averea luĭ cea însemnată îl făcu să joace un rol în descurcarea deficituluĭ ţeriĭ. El trăia încă la deschiderea războiuluĭ celuĭ noŭ dintre Ruşĭ şi Turcĭ, la 1828. Maĭ stătu în fruntea Divanuluĭ desăvîrşitor al Craioveĭ, pe vremea rusească, la 1829. Fratele săŭ Ştefan se urcâ numaĭ până la rangul de Stolnic.

Pe atuncĭ un neam vechiŭ de boierĭ marĭ, care se poate urmări până la Postelnicul Ştirbeĭ de care vorbeşte o scrisoare a luĭ Mihaiŭ Viteazul, era în decădere. Vornicul Barbu rămăsese cel din urmă din linia de căpetenie a Ştirbeilor, pe lîngă care se întîlneşte ramura Ştirbeĭ-Drăgănescu, represintată pe la 1820 prin Fotachi şi Ioniţă. Barbu fusese pe rînd Sluger, Serdar, Clucer, în tinereţă, Vistier în 1803, apoĭ el luase Vornicia cea Mare. Trăia încă în 1805, cînd era privit ca un bătrîn cum se cade, cu «praxis de economie», dar el nu ajutâ revoluţia. Işĭ făcu diata saŭ testamentul abia în 1811 [1], şi maĭ trăi un an şi unsprezece lunĭ. Incă din 1815 se vindea la mezat, de văduvă,

[1] Vezi-l in anexe. — Pentru familia Ştirbeĭ şi notele ce se daŭ în Prefata vol. VIII din *Studiĭ şi documente*.

Ecaterina, moşia luĭ, Mostiştea din Mehedinţĭ, pentru cheltuielile de pomenire. O cumpără Dumitrachi Bibescu, care stăpînià acum, în numele fiuluĭ săŭ celuĭ maĭ mare, şi Cepturoaia, temeiul, «scaunul» stăpînirilor familieĭ stînse, viteazuluĭ neam al Buzeştilor de la care Ştirbeĭ o primise, ca de la nişte înnaintaşĭ şi rude de sînge.

Ştirbeĭ, Oltean şi el, trăitor maĭ mult în Craiova, botezase la 1796 pe cel d'intăiŭ fiŭ al luĭ Dumitrachi Bibescu. Mama luĭ Barbu era, cum am spus, o Văcărească, şi numele luĭ de botez aminteşte pe Barbu Văcărescu cel d'intăiŭ, dar, cum am spus iarăşĭ, ea fusese crescută de Ştirbeĭ, care o şi cununase cu Bibescu. Decĭ Ştirbeĭ, neavînd copiĭ, lăsă prin diata sa luĭ Barbu Bibescu şi numele de familie, precum şi oarecare parte dintr'o moştenire cam îngustată şi primejduită, — anume: Cepturoaia saŭ Ciuturoaia, Curtişoara, zisă şi Dobreţul, Bărbeştiĭ, aşezate toate treĭ una lîngă alta. Barbu Bibescu Ştirbeĭ avea un frate maĭ mic, Gheorghe, un mezin Iancu şi, de la unchiul săŭ, Ştefan, un văr, Nicolae, colonelul de maĭ tărziŭ.

II.

Copilăria luĭ Barbu Ştirbeĭ se petrecu întreagă la moşiĭ saŭ în Craiova, părintele săŭ fiind până în ultimiĭ anĭ aĭ vieţiĭ luĭ un boier oltean.

Adesea el era înfăţişat de tatăl cel adoptiv la rude şi cunoscuţĭ. Astfel, în 1813, fiind un proces pentru moştenire între Barbu Ştirbeĭ cel tînăr şi nepoatele bătrînuluĭ, din surorile luĭ, Uţa Grădişteanu şi Stanca Pîrşcoveanu, episcopul de Rîmnic, Galaction, arată că «maĭ nainte de plecarea Sfinţieĭ Sale din Bucureştĭ, întru una din zile, mergînd spre vedere şi luare de zioa-bună la răposatul Vornic Ştirbeiŭ, unde era şi dumnealuĭ Logofătul Bibescu cu soţia şi cu copilu' dumnealuĭ Barbul, aŭ zis răposatul copiluluĭ să-ĭ sărute mîna, cum şi Sfinţieĭ Sale au zis să-l blagoslovească şi să-ĭ ureze ca să trăiască să se procopsească, fiindcă este eparhiot al Sfinţieĭ Sale. Aşijderea aŭ zis răposatul Sfinţieĭ Sale ca au făcut pă acest copil fecior de suflet şi aŭ dat şi sclitada dumnealuĭ, ca să să numească Ştirbeiŭ. Însă nu numaĭ atuncĭ i-aŭ zis, ci şi altă dată, cînd s'aŭ dus la dumnealuĭ spre vedere şi s'aŭ întîmplat a fi şi copilu' acolo, asemenea cuvinte [1].»

Înnainte de anul 1821, era la Craiova o şcoală de greceşte, întemeiată de Alexandru-Vodă Ipsilanti, odată cu multe altele; o şcoală slovenească întocmaĭ ca şi cea din Bucureştĭ, fusese înfiinţată din noŭ la 1796, tocmaĭ anul naşteriĭ luĭ Ştirbeĭ, după ce ea se închisese din

[1] Act de judecată, din 10 Iulie 1814, în Arhiva Ştirbeĭ.

pricina răsboiuluĭ şi a ciumeĭ. Ca orĭce boier din vremea sa, viitorul Domn ştia greceşte, însă cunoştinţa acesteĭ limbĭ va fi căpătat-o el în casă, de la un dascăl particular. Tot astfel va fi dobîndit cele d'intăiŭ noţiunĭ de franţuzeşte.

De un timp, boieriĭ începuseră a-şĭ trimete fiiĭ la Paris. Ioan Văcărescu, un Fălcoianu călătoriseră într'acolo încă din 1804. În 1829, dintre ceĭ doĭ boierĭ carĭ stăteaŭ în Divanul oltean lîngă Dumitrachi Bibescu, Nenciulescu şi Iordachi Golescu, fiecare îşĭ avuse copiiĭ la studiĭ «înlăuntru», adecă «în afară». Aşa făcu şi Dumitrachi cu tustreĭ copiiĭ săĭ. El poate să fi fost chiar cel d'intăiŭ care a urmat, în Oltenia, nouluĭ curent, căcĭ Brăiloiŭ, viitorul jurist, nu se găsia în Sviţera decît pe vremea războiuluĭ din 1828 [1].

Din scrisorile luĭ Brăiloiŭ, din călătoria în Europa a luĭ Constantin Golescu, se ştie la ce învăţătură mergeaŭ pe atuncĭ tineriĭ noştri. Eĭ nu urmaŭ la Universităţĭ, unde maĭ era apoĭ şi o viaţă liberă şi liberală care punea pe gîndurĭ pe părinţĭ, ci stăteaŭ întăiŭ ca internĭ în Colegiĭ, unde maĭ primiaŭ lecţiĭ şi de la cîte un preparator. Ca Brăiloiŭ, cu bucurie tineriĭ scriaŭ acasă că ştiŭ acum logica, economia po-

[1] V. *Documentele Cantacuzinilor*, *Istoria literaturiĭ romîne în veacul al XVIII-lea* şi Hurmuzaki, X, tablele.

litică, dreptul, limbile latină şi greacă, algebra, geometria, şi, neapărat, pe lîngă toate aceste ştiinţe, — şi arte: musica, pictura, danţul. Cîte unul urmà la vre-o şcoală înnaltă, fără a fi înscris, căcĭ n'avea încă dreptul la aceasta. Eĭ visaŭ bacalaureatul cel mult saŭ vre-o carieră diplomatică în serviciul Turcieĭ.

Ştirbeĭ urmâ astfel, stînd într'un Colegiu, cursurile de acasă ale maĭ multor profesorĭ: unul din eĭ, Thurot, îĭ dă un atestat pentru filosofie la 17 Novembre 1819. Cam tot pe atuncĭ el făcuse să fie primit în loja francmasonică din Paris. Tînărul se infectase decĭ de ideile liberale, ce stăpîniaŭ la Paris pe acea vreme, şi el îşĭ va fi zis ca şi Brăiloiŭ: «Acum văd maĭ mult nedesăvîrşirea şi viciile organisăriĭ noastre sociale»

Abia în 1826 el era întors înnapoĭ în ţară şi cu acest an, în care el împlinia vrîsta de treĭzecĭ de anĭ, se începe cariera luĭ de funcţionar şi de om politic. Deocamdată însă, el era dregător după vechiul regim patriarhal.

III.

Fu numit Vel Căminar de Domnul naţional Grigore Ghica, şi primi de la acesta unul din locurile de ispravnic al judeţuluĭ Vlaşca. În acelaşĭ an el izbuti să fie strămutat la Ilfov, ceia

ce-ĭ îngăduia să locuiască la Bucureştĭ. În doĭ anĭ ce maĭ trecură până la războiŭ, tînărul Ştirbeĭ înnaintă până la Cluceria cea Mare, care era pe atuncĭ, ca şi Marea-Căminărie, numaĭ un titlu onorific. N'avea încă pe departe însemnătatea şi perspectivele frateluĭ săŭ maĭ mic, Gheorghe, care făcuse politică la Braşov, împreună cu ceĭlalţĭ tinerĭ, pe vremea pribegieĭ, ţinuse, în 1827, o cuvîntare franţuzească înnaintea ambasadoruluĭ rusesc Ribeaupierre şi prin căsătoria sa cu Zoe Brîncoveanu, era părtaş la moştenirea averiĭ vestite a acestuĭ boier.

Pe vremea ocupaţieĭ ruseştĭ însă, se părea că el va trece înnaintea frateluĭ săŭ, decît care se arăta maĭ simpatic, maĭ potrivit pentru administraţia modernă, maĭ harnic, maĭ om de ispravă. într'un cuvînt.

Încă din Maiŭ 1828, îndată după ocupaţie, el e trimis înnaintea comiteluĭ Palin, cel d'întâiŭ president plenipotenţiar al Divanurilor româneştĭ. Peste cîteva zile, capătă şi sarcina de a se îngriji de trecerea trupelor ruseştĭ, fiind astfel un comisar al ţeriĭ pe lîngă comandanţiĭ lor. Grija nu era mică, şi trebuiaŭ multe însuşirĭ de dibăcie pentru a se putea înţelege cu oamenĭ cari aveaŭ faţă de noĭ sentimentele de covîrşitor dispreţ ale generalilor ruşĭ din acel an de necruţătoare năvălire.

Toate funcţiile ce se încredinţează luĭ Ştirbeĭ

în acest timp de încercare sînt cam de acelaşĭ fel. Cererile ruseştĭ nu maĭ conteniaŭ, oştile străbăteaŭ ţara în lung şi în lat; prin rechisiţia vitelor de muncă, prin luarea la cărăturĭ şi salahorie a muncitorilor cîmpuluĭ, recolta nu putea fi decît neîndestulătoare; mulţĭ dintre boierĭ fugiaŭ. Vistieria era maĭ mult goală şi, cît de plină să fi fost, pare că tot n'ar fi ajuns. Luĭ Ştirbeĭ i se dădu în 1829 locul de al doilea Vistier şi sameş al Visterieĭ — adecă locul de Vistier de fapt, precum ar fi astăzĭ secretar general al Ministeriuluĭ de Finanţe—, în locul Hatmanuluĭ Vilarà, dintr'o familie care ştia totuşĭ să umble cu baniĭ.

Incă în acest an se alcătui comisiunea care trebuia să dea amînduror ţerilor acele «aşăzămînturĭ îndeplinitoare, neapărat trebuincioase pentru orînduiala şi aducerea întru bună stare a acestuĭ pămînt», care aŭ primit numele de *Regulamentul Organic.* Comandantul rusesc, care era pe atuncĭ Jeltuhin, dădu sarcina de referendar luĭ Barbu Ştirbeĭ. El avea să pregătească tot lucrul, să dea forma definitivă hotărîrilor şi să stea în necontenită legătură cu represintanţiĭ împărăteştĭ, supt privigherea şi cu învoirea căror se urmaŭ toate lucrările. Tot Regulamentul Organic s'a alcătuit bucată cu bucată supt ochiĭ luĭ, şi nimenĭ nu putea fi maĭ potrivit pentru ca să-l aplice.

Şi în această misiune, el mulţămi pe toţĭ şi se deosebi prin însuşirile de căpetenie ale vieţiĭ sale: «o deosebită osîrdie şi folositoare ostenelĭ». I se dădu ca răsplată, în cele din urmă zile din acelaşĭ an, locul de Vornic de Poliţie. Titularul avea datoria de a privighia asupra oraşuluĭ de reşedinţă, fiind astfel, în aceiaşĭ persoană, şi Primar şi Prefect de poliţie. Simţ de gospodărie şi energie harnică se cereaŭ de o potrivă dela dînsul. Era, astfel, o dregătorie bine plătită şi care putea îmbogăţi şi pe altă cale decît a veniturilor îngăduite. Ştirbeĭ începu prin părăsirea chiar a veniturilor acestora, mărgenindu-se a primi leafa fixă de 950 de leĭ pe lună, — vre o 300 de francĭ de astăzĭ. Dar ceru ca şi zapciiĭ săĭ să-şĭ aibă plata hotărîtă, pentru a li se tăia gustul, îndătinat, de hrăpire.

În curînd conducerea Principatelor o căpătă un om destoinic, luminat, cu un spirit de organisaţie superior. Generalul Pavel Chiselev era un Frances prin creştere, precum era şi Ştirbeĭ. Ideile liberale nu-l speriaŭ, şi era bucuros că le poate aplica undeva. Se gîndia, ce e dreptul, ce bine ar fi pentru noĭ dacă ne-ar anexà Ruşiĭ, dar de la o vreme mila pe care o simţise pentru Romînĭ se prefăcu într'o iubire părintească. Aspru administrator, socotitor cinstit al banuluĭ sărmanilor, om de gust, el a făcut mult bin in mijlocul nostru. Părţile cuminţĭ şi binefăcăt are

ale Regulamentuluĭ Organic, pe care se poate zice că el cel d'intăiŭ l-a urnit din loc, căcĭ l-aŭ făcut în mare parte boieriĭ noştri, potrivit cu dorinţele cele vechĭ ale claseĭ lor, se datoresc decĭ şi îndemnuluĭ săŭ.

Chiselev nu putea găsi decît cu greŭ oamenĭ cari să răspundă dorinţelor sale. Îĭ trebuiaŭ, în adevăr, tinerĭ deprinşĭ cu lucrul sistematic, de o loialitate desăvîrşită şi fără scopurĭ egoiste. În Moldova el alese pe un Nicolae Canta, în Ţara-Românească el avu norocul să găsească pe Ştirbeĭ. Din Iaşĭ, la 22 Maiŭ 1830, el îl numia Ministru de Interne, în «Divanul Săvîrşitor», şi numirea era întemeiată pe «iubirea bineluĭ public şi purtarea onorabilă ce aŭ deosebit totdeauna» pe noul ministru. Chiselev nu era un om darnic în complimente, şi corecta luĭ franţuzească din al XVIII-lea veac oglindia drept sentimente sincere.

Ştirbeĭ păstra în acelaş timp titlul săŭ de Vornic şi era împodobit cu Ordinul Sf. Ana, pe care-l meritase slujindu-şĭ ţara, pe cînd alţiĭ îl căpătaŭ pentru că o trădase. În 1831 el întra, împreună cu doĭ colaboratorĭ obscurĭ, cari nu puteaŭ nicĭ să-l ajute, dar nicĭ să-l stingherească, în Eforia Şcolilor, care trebuiau prefăcute cu desăvîrşire—pentru întăia oară după reforma luĭ Alexandru Ipsilanti, veche de maĭ bine de cincecĭ de anĭ. Peste cîteva săptămînĭ, iată-l şi se-

cretar al Guvernuluĭ şi membru al nouluĭ Sfat Administrativ, care urmâ Divanuluĭ Săvîrşitor. De aicĭ trecea în 1833 la demnitatea, la *sarcina* şi la *răspunderea* de Logofăt al Trebilor Bisericeştĭ, fiind acum un adevărat Ministru al Cultelor şi Instrucţieĭ Publice. Încă odată Ghiselev îĭ mulţămia pentru priceperea neobosită cu care îndeplinise până atuncĭ atîtea «delicate îndatorirĭ» şi pomenia în deosebĭ aducerea la îndeplinire a Regulamentuluĭ Organic, care căzuse, cum era şi firesc, în sarcina luĭ. «Neadormitele ostenelĭ» şi «prinţipurile de cinste» erau amintite şi într'o adeverinţă deosebită din partea presidentuluĭ-plenipotenţiar, a viceregeluĭ ţerilor romîne. Decoraţia Sf. Stanislav sosia din Petersburg celuĭ maĭ bun funcţionar din amındouă Principatele. Meritele pentru aprovisionarea oştilor eraŭ puse alăturĭ cu acelea faţă de noua lege şi faţă de şcolile reorganisate. După înseşĭ scrisele luĭ Ştirbeĭ, putem vedea în ce chip înţelesese el aceste două misiunĭ din urmă, precum şi ce părerĭ îşĭ făcuse, într'o îndelungată experienţă, asupra celor maĭ bune mijloace pentru a aduce propăşirea patrieĭ sale.

In 1834, la plecare, Chiselev ceruse ajutătoruluĭ săŭ de căpetenie o dare de samă completă a munciĭ pe care o îndepliniseră împreună. Ştirbeĭ dădu o lucrare precisă, cumpătată, bo-

gată în tot felul de lămurirĭ, întovărăşită de statistice preţioase. Ceva maĭ bun decît atîta nu s'a scris asupra vechiuluĭ regim, asupra constituţieĭ nouă şi asupra împrejurărilor în care acela fusese înlocuit cu aceasta.

Ştirbeĭ n'a fost niciodată un entusiast, nicĭ un vorbăreţ, şi puţinĭ oamenĭ aŭ pătruns vre-odată în intimitatea cugetuluĭ şi a vieţiĭ sale. Trăia în mijlocul duşmanilor, şi aceasta o ştia foarte bine ; în viaţa luĭ n'a avut un adevărat prieten saŭ un ajutor sigur la lucru ; din fire el era sfios, şi educaţia luĭ desăvîrşită izbutise numaĭ să împace această sfială cu demnitatea înnaltelor dregătoriĭ şi a situaţieĭ supreme. Iubitoriĭ de frase, de declamaţiĭ, de dibăciĭ retorice şi de avînturĭ poetice ar ceti în zădar raportul din 1834, în care n'ar afla nimic după gustul lor.

Însă orĭcine s'a deprins el însuşĭ cu lucrul sistematic, făcut cuminte, în fiecare zi, în vederea unuĭ scop bine ales şi care nu se maĭ schimbă niciodată, orĭcine a învăţat a-şĭ stăpîni gîndul şi a-şĭ înfrîna cuvintele, orĭcine a cîştigat ştiinţa de a se exprima potrivit cu toată cuviinţa şi cu răspunderea sa întreagă, orĭcine a gustat şi el bucuria de a vedea îndeplinit un lucru urmărit multă vreme cu toate puterile sufletuluĭ şi cu toată jertfa trupuluĭ, acela va

fi recunoscător luĭ Barbu Ştirbeĭ că a scris astfel aceste paginĭ.

Ele nu sînt numaĭ o constatare, ci şi o critică; una şi alta merg totdeauna alăturĭ. *Vechiul regim* e analisat şi judecat în toate înfăţişările şi urmările sale. Acestuĭ cercetător cinstit nu i se pare nicĭ că ţeranul ar fi leneş şi nepriceput, nicĭ că boierimea de ţară ar fi fost netrebnică şi afundată în viciĭ dintre care cel maĭ mic ar fi *toropirea* orientală. El găseşte rău *sistemul*, care nu vine nicĭ de la Nicolae Mavrocordat, nicĭ de la orĭcare altul dintre Fanarioţiĭ pe cari el nu-ĭ numeşte astfel, ci care s'a desvoltat istoriceşte. *Lipsa de rînduială* e cusurul cel mare, din care vine nedreptatea, reaua gospodărie, împiedecarea orĭcăruĭ progres. «Hospodariĭ străinĭ» n'aveaŭ nicĭo normă în cîrmuirea lor: aceasta o vede şi o spune Ştirbeĭ fără să poată descoperi însă motivele, care sînt datina patriarhală, pe care n'o pot îndeplini binefăcător decît mînĭ curate şi părinteştĭ, şi apoĭ, de altă parte, cererile neapărate ale Turcilor, aduşĭ de alte împrejurărĭ să se hrănească numaĭ şi numaĭ din munca noastră. Faţă de aceştĭ Hospodarĭ nu maĭ este acuma nicĭo neatîrnare, a nimănuĭ: ţeranul e rob, de şi n'ar trebui să fie; rob al abusurilor şi al tuturor acelor cari le represintă. Boierul, care şi acum ar avea o frumoasă chemare pentru păstrarea dreptu-

rilor țeriĭ și desăvîrșirea armoniei sociale, atîrnă întru toate de principele grec. El îl ține prin ranguri, prin dregătoriĭ, prin împărțirea de scutelnicĭ și poslușnicĭ, — un izvor de bogăție pentru cine-ĭ are, — prin dreptul săŭ de a hotărî cu de la sine putere orĭce procese nouă și de a învia orĭcînd pe cele vechĭ, care se credeaŭ închise. Dregătoriĭ maĭ micĭ vin și se duc, eĭ se fac plătițĭ de popor, de «bietul țeran», care-ĭ iartă pentru cîte îndură de la dînșiĭ. Conrupția în această administrație fără cadre fixe și fără potrivire cu schimbările timpuluĭ e fără îndoială mare, dar aceasta nu înseamnă că slujbașiĭ ar fi în sine răĭ. El citează faptul că slujitoriĭ cari strîngeaŭ birul de la liude și-l aduceaŭ la sameș, nu s'aŭ înfruptat niciodată din pungile de banĭ ale Cîrmuiriĭ. Dar în astfel de condițiĭ ca ale timpurilor de până la 1829 nu se pot avea dregătorĭ de ispravă, cinstițĭ și cruțătorĭ.

O reformă era neapărată: o reformă, nu o revoluție, nu o răscoală, ca a luĭ Tudor, în care Știrbeĭ vede numaĭ un act de desperare din partea țerănimiĭ. Înlocuirea «Hospodarilor străinĭ» cu «Hospodarĭ de țară» nu ajunge, și el aduce înnainte socotelile Vistieriei din 1827 ca să se vadă ce bine samănă cu acelea din 1818, cînd se codificase întru cîtva sistemul cel

rău. Era, decĭ, «o nevoie absolută de a clădi din temelie după un plan noŭ».

Aceasta s'a făcut, mulţămită luĭ Chiselev, pe care scriitorul îl laudă tare şi din convingere, fără frase, fără linguşirĭ, fără pomenirea legăturilor sale personale cu dînsul. Regulamentul, în toate părţile sale, i se pare o operă ideală, a căriĭ aplicare în scurtul termin de la 15 Novembre 1829 pănă la 1-iŭ Iulie 1831 i se înfăţişează ca o uimire. Pe rînd se arată toate însuşirile şi îmbunătăţirile făcute: în ele s'ar cuprinde tot binele de care avea nevoie acel popor romănesc, «multă vreme clevetit şi răŭ cunoscut, şi care n'a avut poate altă vină decît de a se fi lăsat pradă celor ce aveaŭ interes să-l înjosească». «Ţeranul muntean», scrie raportorul optimist, «odinioară cea maĭ nenorocită ființă, este astăzĭ cel maĭ fericit poate din clasa luĭ.»

IV.

Acest raport a fost scris înnainte de alegerea unuĭ noŭ Domn. Ştirbeĭ avea, ca şi fratele săŭ Bibeșcu, ambiţia să fie acel Domn, dar el nu izbuti, fiind încă unul din boieriĭ tinerĭ aĭ ţeriĭ, ca unul ce nu atingea nicĭ vrîsta de patruzecĭ de anĭ. Fu numit Alexandru Ghica, fratele mult maĭ tînăr al bătrînuluĭ ce părăsise Scaunul muntean în 1828 la năvălirea Ruşilor. Noul

Alexandru-Vodă jură asupra Regulamentuluĭ Organic, în redactarea căruia el n'avuse nicĭo parte, şi la 14 Octombre 1834 el mergea la biserica Curtea-Veche, unde se făcu cu o pompă strălucită ceremonia sfinţiriĭ[1]. Adunarea Obştească era strînsă în Bucureştĭ, gata de lucru supt călăuzirea unuĭ noŭ stăpînitor. În mijlocul eĭ îşĭ ceti, peste cîteva zile, la 16 Novembre, raportul săŭ despre cler şi şcolĭ Ştirbeĭ, ca Mare-Logofăt al Trebilor Bisericeştĭ. În această cuvîntare, care se tipări la tipografia luĭ Eliad[2], se arată întreaga operă de cultură îndeplinită de dînsul.

În cele d'intăiŭ timpurĭ ale năvăliriĭ Ruşilor, şcolile se închiseseră. Nicĭodată aceste şcolĭ nouă româneştĭ nu fuseseră tocmaĭ temeinic aşezate, fiind maĭ mult îndemnurĭ pentru viitor. Mănăstirile, bisericile se dărăpănaŭ în părăsire. Cele neînchinate nu se bucuraŭ de nicĭo îngrijire deosebită, iar cele ale căror veniturĭ imense mergeaŭ la Locurile Sfinte ale călugărilor grecĭ

[1] Hurmuzaki, X, p. 466. Rapoartele prusiene de acolo sînt întrebuintate în această lucrare pe lîngă cele două volume ale mele privitoare la Ştirbeĭ-Vodă: *Corespondenţa luĭ Ştirbeĭ-Vodă* (Bucureştĭ, 1904) si *Mărturiĭ istorice privitoare la viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ-Vodă* (Bucureştĭ, 1905).

[2] Reprodusă acum în *Mărturiĭ istorice*, cap. penultim.

tînjiaŭ de preot, de slujbă, ba chiar de copereminte. În raportul general, Ştirbeĭ scria: «Halal de mănăstirea în care se maĭ găseşte o candelă aprinsă înnaintea altaruluĭ! Halal de biserica în care ard cîteva făcliĭ şi unde un preot în zdrenţe, neplătit, maĭ vine să cetească Liturghia!».

Destrăbălarea îşĭ pierdu drepturile în timpul Ministeriuluĭ omuluĭ de ispravă care vorbia acum membrilor Adunăriĭ. Preoţiĭ hirotonisiţĭ pentru un bacşiş şi fără nicĭo cunoştinţă de carte, la Vidin saŭ aiurea, pe la Vlădiciĭ grecĭ din Bulgaria, fură înlăturaţĭ şi puşĭ la bir cu ţeraniĭ; în nicĭun sat nu se îngăduiră maĭ mulţĭ de doĭ preoţĭ, statorniciţĭ de protopop, de proprietarĭ şi de juraţiĭ satuluĭ. Seminare pentru pregătirea preoţilor cu carte începură să funcţioneze, pe cînd înnainte de aceasta nu era decît un singur seminariu, în Moldova, al Mitropolituluĭ Veniamin. O reparaţie a bisericilor şi mănăstirilor începu, — din nenorocire fără a se respecta, din neştiinţă şi lipsă de mijloace şi de oamenĭ, vechea lor înfăţişare; se începu cu Bistriţa, care fu clădită din noŭ pe ruinele vechiuluĭ lăcaş, şi se urmâ apoĭ, până după anul 1850, cu Arnota, Tismana, Dealul, bisericile bucureştene Curtea-Veche şi Sf. Spiridon Noŭ. Eforiile bisericilor din oraşe trebuiaŭ să dea seamă de veniturĭ înnaintea primaruluĭ, saŭ, cum se zicea atuncĭ,

«maghistratuluĭ», și numaĭ în ființa acestuia și a Logofătuluĭ Bisericiĭ se puteaŭ arendà acum aceste veniturĭ. Datoriile mănăstirilor neînchinate fură plătite. Cu toată împotrivirea egumenilor grecĭ, eĭ fură siliţĭ să se supuie unor măsurĭ de îndreptare, ca arendarea moșiilor pe cîte treĭ anĭ numaĭ, și fără plată de înnainte, renunțarea din partea lor la protecția și jurisdicția străină, cruțarea pădurilor. Casele de binefacere, spitalele, fură așezate pe base trainice, și se hotărî clădirea a încă treĭ spitale.

În sfîrșit, discursul ținut de Știrbeĭ la Colegiul Sfîntul Sava, în ziua de 13 Septembre 1834, cînd se deschideaŭ, în Domnia cea nouă, cursurile aceleĭ școlĭ, ne lămurește pe deplin asupra organisăriĭ învățămîntuluĭ. Școlĭ primare cu treĭ clase în doĭ anĭ și cu o a patra de școală primară superioară fură răspîndite în țară, de și numaĭ în orașe, începînd astfel acum întăiașĭ dată învățămîntul popular. După acelașĭ regulament din 1833, se adăugiseră Colegiĭ de *umaniore*, după modelul celor din Franța. Ele aveaŭ să dea în șese anĭ cunoștințe de istorie, geografie, aritmetică, gràmatică, în cursul inferior. Cursul superior, de treĭ clase, avea în program istoria universală și retorica, limbile greacă, latină și rusească, pe lîngă urmarea limbiĭ francese, începută încă de la clasa întăia, și în sfîrșit desemnul. «Cursurĭ complementare»

eraŭ un început de Universitate; ele priviaŭ filosofia, dreptul şi matematicile aplicate. Un pension fu pus în Bucureştĭ — unde Colegiul funcţiona complet, pe cînd în Craiova eraŭ numaĭ patru clase — supt conducerea Ardeleanuluĭ Gheorghe Pop. Organisatorul cel d'intăiŭ al învăţămîntuluĭ romănesc noŭ socotia la 3.000 numărul şcolarilor. Şi, cu privire la scopul pentru care eĭ învăţaŭ, el se exprima în aceste cuvinte deosebit de frumoase: «Resultatul cel maĭ mare al organisaţieĭ şcolilor de acum este că toate învăţăturile se urmează în limba romănească. Resultat nepreţuit, care singur poate insufla un caracter naţional, şi tînărul, înstrăinat pentru îndeplinirea învăţăturiĭ sale, va păstra în sine, în tot locul, neşters acest sentiment de naţionalitate.»

Şi astăzĭ putem aplauda aceste cuvinte ale unuĭ om de bine!

În cuvîntarea sa de la Colegiu, ca şi în raportul săŭ către Adunare, Ştirbeĭ lăudase persoana nouluĭ Domn, ca pe unul ce, «pătruns de înnalte sintimenturĭ şi plin de dragoste pentru binele obştesc, este chemat, la această epocă însemnătoare, spre a statornici drepturile acesteĭ ţerĭ şi a ridica din a sa amorţire numele romîn». Alexandru-Vodă nu-l lăsă multă vreme să slujească Statuluĭ în ramurĭ din viaţa pu-

blică pe care le cunoştea aşa de bine. Om foarte bănuitor, el voi să se încunjure de miniştri cu totul sigurĭ. O crisă fu provocată astfel prin voinţa luĭ, în Ianuar al anuluĭ următor chiar: Iordachi Filipescu, Nenciulescu şi Ştirbeĭ se duseră; locul acestuĭ din urmă fu luat de foarte bătrînul Scarlat Mihăilescu, care n'avea, de sigur, însuşirile trebuitoare pentru a duce maĭ departe organisarea învăţămîntuluĭ naţional şi modern.

Fostul ministru îşĭ puse candidatura la alegerile pentru noua Adunare Obştească, şi el ieşi, in Decembre 1836, în fruntea celor douăzecĭ de deputaţĭ aĭ Bucureştilor. Această izbîndă îl apropiè de Domn. O nouă crisă ministerială izbucni, şi ea se prelungi maĭ multă vreme. În Iunie 1837 ea fu resolvată, şi miniştriĭ ceĭ noĭ fură Constantin Cantacuzino, care ajunse Caimacam la 1848, Constantin Bălăceanu, căruia i se încredinţă Logofeţia Bisericească, părăsită de bătrînul eĭ titular, Alexandru Ghica şi Ştirbeĭ. Mihaĭ Ghica, fratele Domnuluĭ şi întemeietorul Museuluĭ pe care Logofătul Şcolilor îl anunţa la 1834, rămase la Departamentul Trebilor din Lăuntru. Luĭ Ştirbeĭ i se dăduse Dreptatea saŭ Justiţia, şi cel ce criticase cu asprime încetineala proceduriĭ vechiuluĭ regim avea acum prilejul de a aduce o îndreptare. Decretul domnesc de numire are data de 15 Iunie.

Ştirbeĭ a tipărit în 1840 o dare de seamă a Ministeriuluĭ său : el arată că a redus procesele la a treia parte din numărul enorm al celor ce găsise încă pendente, că a început prin Condica de comerţ traducerea legilor nouă din franţuzeşte şi că a făcut să înnainteze începătoarea şcoală de drept, ale căriĭ temeliĭ tot el le pusese. În tot acest timp, el e foarte bine privit de Domn, care-ĭ capătă de la Poartă, în 1838, şi decoraţia cea mare a Turcieĭ europenisate: Nişam-Iftihar. Cînd, în 1837, el vorbise de a-şĭ da demisia, pentru neputinţa în care se găsia de a înfrîna pe toţĭ vînzătoriĭ de dreptate, Domnul se împotrivi, şi, din partea luĭ, noul consul rusesc, Rucman, îşĭ dădu toate silinţile pentru a-l păstra în Ministeriŭ. El era socotit ca «miezul Ministeriuluĭ», spune un consul, care îl numeşte aiurea: «un funcţionar integru, luminat şi care voieşte binele public».

Dar în 1841, anul complotuluĭ bulgăresc dela Brăila, Ghica, atacat cu înverşunare de o opoziţie puternică, compromis în ochiĭ Turcilor şi, de mult încă, ajuns antipatic Ruşilor, se apropia vădit de sfîrşitul Domnieĭ luĭ. Ştirbeĭ nu voi să rămîie lîngă dînsul pănă în ultimul moment, între altele şi pentru că înţelegea să-şĭ puie din nou candidatura la tron. El ieşi deci din Ministeriu în Iunie 1841 şi plecă în străinătate. Motivul ce aduse înnainte era boala şi grija

ce datorește educației copiilor săi. Boala poate să fi fost reală. Iar copiii săi, Gheorghe și Alexandru, născuți din căsătoria cu Elisaveta Cantacuzino din Moldova, căsătorie încheiată încă înnainte de 1828, eraŭ destul de mari pentru ca să poată începe pentru dînșii vremea studiilor în Paris.

La noua alegere de Domn în 1842, după căderea lui Ghica prin destituție, reuși Gheorghe Bibescu. Știrbei nu mai era acum peste hotar, și-l găsim în țară încă în Iunie 1843, cînd luă locul lui Teodor Văcărescu ca Ministru de Interne. Acest post îl ținu el mai multă vreme, conducînd de fapt măsurile de administrație din toată Domnia fratelui săŭ, precum condusese reforma justiției în tot cursul stăpînirii lui Alexandru Ghica. În 1844 îl vedem mergînd la Brăila cu inginerul Balzano pentru lucrarea unui cheiŭ și construirea unei flotile carantinare. Tot atunci el se gîndia să aducă în țară 500 de oi merinos din Silesia pentru îmbunătățirea rasei indigene. Unit cu vărul săŭ Nicolae Bibescu, el punea la disposiția importatorului un capital de 6.000 de galbeni [1].

La 1846, în Iunie — toate numirile sale sînt din luna Iunie —, Marele-Vornic Știrbei era în-

[1] Hurmuzaki, X, p. 48.

naintat Mare-Ban, dar ministeriul său se mîntuise. Astfel el n'avu niciun rol față de revoluția de la 1848, pe care o privi cu neîncredere pentru tineri și cu indiferență față de guvernul care căzuse. O singură dată numele său nu e pomenit în aceste împrejurări. Totuși se pare că el nu părăsise țara. Cînd fu vorba să se numească un Caimacam, el nu rîvni această situație, care fu luată cu bucurie de fostul său coleg de Ministeriŭ, Constantin Cantacuzino. Cînd însă fu vorba să se aleagă un Domn, el se presintâ a treia oară și înlăturâ pe Cantacuzino ca și pe Ghiculești. Il impuseră Rușii, adecă Duhamel : aceștia trebuiseră să primească pe Alexandru Ghica, pe care-l scoaseră, apoi ei admiseră pe Bibescu, mai simpatic boierilor, care se lăsă să cadă ; acum, cînd aveaŭ puterea ce trebuie pentru a numi, ei se gîndiseră la colaboratorul lui Chiselev, pe care-l înțelegeaŭ ca pe un veșnic colaborator al politicei rusești în Orient.

În aceasta însă ei se înșelaŭ. Știrbei se încercă de la un capăt al Domniei sale la altul să domnească așa cum îi indica simțul său de corectitudine, datoria lui de om și de Domn. Iar la sfîrșit el își îndeplini fățiș și datoria de Romîn, în înțelesul cel noŭ și mare al cuvîntului.

CAP. II.

D o m n i a.

I.

Cea d'intăiŭ mare greutate a Domnieĭ nouă era presența, apăsarea ruinătoare și umilirea de toate zilele a armateĭ de ocupațiune.

După învoiala de la Balta-Liman, acea mare oaste străină de Turcĭ și Rușĭ trebuia să stea la noĭ în întregime, atîta timp cît va fi la hotar primejdia revoluționară ungurească. Turciĭ nu se schimbaŭ și nu se adăugiaŭ; eĭ eraŭ împărțițĭ în Bucureștĭ și Craiova, dar și în alte localitățĭ, supt comanda supremă a luĭ Omer-Pașa. Acesta, un Austriac turcit, rămas în monogamia veche cu «Doamna Omer-Pașa», era un oștean cinstit, care ținea disciplină destul de bună și îngrijia bine de regimentele sale, care, hrănite cum trebuie și așezate mulțămitor în corturĭ saŭ cvartire, n'aveaŭ nevoie să despoaie și să supere lumea. Generalisimul avea însă păcatele sale: era de o neînchipuită trufie și, încredințat că el, Omer-Pașa, e în stare a da Sultanuluĭ biruința împotriva orĭcăriĭ oștirĭ europene, nu putea privi decît cu despreț pe

Domnul ţeriĭ însuşĭ, în care nu voià să vadă decît un muşir dintre ceĭ maĭ noĭ, decĭ, faţă de dînsul, un inferior. Dreptatea romănească nu consimţia să o recunoască, şi cine dintre locuitorĭ i se părea vinovat, era bătut milităreşte la scară, fără nicĭo formă de întrebare a autorităţilor noastre. Odată Aga, prefectul de poliţie, care era ginerele Domnuluĭ, Plagino, poruncise a se da în urmă trăsura luĭ Omer, care aştepta la uşa uneĭ sale de concert, împiedecînd pe altele de a trece; trăsura consululuĭ rusesc înnaintă în locu-ĭ, şi privitoriĭ, indignaţĭ, dar încremeniţĭ de frică, putură să vadă gesturile de mînie ale generaluluĭ turcesc, ce se plîngea astfel, injurînd după legea luĭ cea nouă pe acela care l-ar fi ofensat, pe Plagino. Cînd şi cînd excese care mergeaŭ pănă la omorurĭ, aĭ căror făptaşĭ nu se maĭ descoperiaŭ niciodată, eraŭ săvîrşite în Bucureştĭ, al căruĭ comandant din partea Turcilor era un sălbatec Mehmet-Paşa, care venise din Asia cu o faimă din cele maĭ rele. Altfel însă, tot această oaste era cea maĭ bună; furtul nu se obişnuia în mijlocul eĭ, şi Vistieria împărătească de la Constantinopol plătia, dacă nu toate cheltuielile, cel puţin partea cea maĭ mare a lor.

Cu totul altfel era din partea Ruşilor. Numărul lor se schimba necontenit: pe lîngă oaspeţiĭ ceĭ vechĭ sosiaŭ alţiĭ, cari se coboraŭ din

Ardeal, unde luptaseră cu revoluţionariî ungurî. Comanda o avea întăiŭ generalul Dannenberg, care strigâ odată: «Şi ce e Domnul muntean maî la urmă? Ia un subprefect!». Ea trecu apoî asupra luî Lüders, şi acesta un German, dar care susţinea că nu ştie nemţeşte; altfel, om blînd şi bine crescut, care petrecea fără obrăznicie şi fără scandal şi primia cu oare-care modestie balurile ce eraŭ datorî să i le dea Domnul şi boierimea. Alţî comandanţî, în al doilea rînd, n'aveaŭ însă aceleaşî maniere fine: Hasford, din Craiova, impunea tribunaluluî de acolo să dea hotărîrile care se cumpăraseră de la dînsul. Komar, un general de garnisoană, care nu merse la războiŭ, cuteză să ridice, în obrazul Domnuluî şi al fruntaşilor boierimiî muntene, un toast «pentru doamne, cea maî frumoasă răsplată a luptătoruluî». Cutare alt general, cînd fu să plece, puse la cale o subscripţie boierească pentru a i se oferi o sabie de onoare. O comisie militară de treî, în fruntea căreia stătea principele Bagration, căsătorit cu o Romîncă din familia Văcărescu, fu alcătuită pentru a mărita cu ofiţerî ruşî fetele cu zestre maî mare. Pentru chestiî de etichetă nu se cruţaŭ jignirile chiar Domnuluî: la un Te-Deum Lüders ar fi voit să iea dînsul întăiŭ nafura şi, neputîndu-se această coborîre pe al doilea plan a Stăpînitoruluî după nume în ţara

luĭ însăşĭ, el întrâ cel d'intăiŭ în biserică şi ieşi înnaintea luĭ Vodă.

Ostaşiĭ făceaŭ o bună impresie cînd sosiaŭ de pe drumurile lungĭ în uniforme cuviincioase şi fără semne de oboseală. Odată ajunşĭ însă în garnisoană, eĭ eraŭ lăsaţĭ maĭ mult fără nicĭo treabă: sarcina de salahorĭ în căzărmile lor, care fuseseră odată şcolile şi spitalele noastre, o făceaŭ rîndaşiĭ romînĭ; ostaşiĭ împărăteştĭ îndreptăţiaŭ zilnic părerea poporuluĭ despre iubirea Muscaluluĭ pentru avutul străin. De multe orĭ eĭ eraŭ siliţĭ să fure, căcĭ aprovisionarea se făcea foarte prost. Toţĭ generaliĭ şi ofiţeriĭ superiorĭ îşĭ însuşiaŭ baniĭ destinaţĭ trupelor, şi-şĭ făceaŭ astfel veniturĭ frumoase, pe care le părăsiră numaĭ suspinînd. Acestorlalţĭ ostaşĭ împărăteştĭ li se dădeaŭ cvartire bune, casă, hrană, tot, afară de fînul şi orzul cailor. care se lua de prin sate, maĭ mult cu hapca decît cu plata. De la început, Vistieria, în care Revoluţia lăsase un gol de 1.300.000 de leĭ, se găsi fără mijloace pentru a sprijini astfel de cheltuielĭ. Trebui să i se înnainteze o sumă de 3.000.000 din partea Caseĭ ostăşeştĭ a Rusieĭ. Într'un an şi vre-o treĭ lunĭ, Ruşiĭ costară nu maĭ puţin de 7.000.000, dintre care cincĭ rămaseră neplătite, adăugind la un deficit desnădăjduitor pentru împrejurările de atuncĭ, căcĭ el se urca la aproape 16.000.000. Campania din

Ardeal fusese făcută maĭ mult cu provisiĭ muntene. Hotărîrea «mărinimoasă» a Ţaruluĭ Nicolae de a pune în sama ţeriĭ numaĭ cheltuiala ce trecea peste cea obişnuită a regimentelor strămutate pe pămîntul nostru, nu ajută mult, maĭ ales aşa cum a fost aplicată. În fiecare an deficitul trebuia să se maĭ adauge cu 1.000.000 de leĭ.

Nenorocirea ar fi fost şi maĭ mare, dacă revoluţia ungurească ar fi putut să ţie maĭ mult. Vestea că s'a mîntuit cu dînsa încă în vara anuluĭ 1849 prin capitularea luĭ Görgey la Şiria şi neizbînda coborîriĭ luĭ Bem în Moldova pănă la Tîrgu-Ocna fu primită deci cu cea maĭ mare bucurie. Acum învoiala de la Balta-Liman cerea ca două treimĭ din soldaţiĭ de amîndouă neamurile să plece. Ospeţele acelea marĭ pentru Lüders cuprindeaŭ în ele şi bucuria liberăriĭ de povară.

Turciĭ erau bucuroşĭ de evacuare. Căcĭ ocupaţia n'avea pentru dînşiĭ nicĭun scop altul decît a supraveghia pe Ruşĭ şi a nu-ĭ lăsa singurĭ stăpînĭ la Dunăre. Altfel, eĭ n'aveaŭ de spre partea noastră nicĭo temere că am voi să ne desfacem de dînşiĭ, ancora autonomieĭ noastre. De şi vorbiaŭ necontenit de stăpînirea lor asupra acesteĭ «provinciĭ», de «suveranitatea» Sultanuluĭ şi de «guvernatorul», de «muşirul» Ştirbeĭ, pe care abia se înduplecaŭ să-l intitu-

leze «Alteţă», eĭ aveaŭ atîta judecată încît să vadă că într'un viitor apropiat va trebui să ni se dea ceva maĭ mult. În intimitate, grosolanul Omer recunoştea că cel maĭ bun lucru e acela pe care-l doresc şi Domnul şi boieriĭ patrioţĭ: Unirea Principatelor şi întemeierea uneĭ Belgiĭ dunărene, tributară a Sultanuluĭ şi asigurătoare a hotarelor turceştĭ. Ocupaţia costa apoĭ foarte multĭ banĭ, şi, cu felul lor de gospodărie, Turciĭ n'aŭ avut niciodată prea mulţĭ în neorînduita lor Vistierie. Li era prin urmare de-a scăparea.

Încă din August 1849, eĭ puseră decĭ în circulaţie zvonul de evacuare parţială, până la cele 10.000 pe care le prevedea Convenţiunea, cît timp nu e cu totul asigurată liniştea în ţară. Comisarul turcesc, Fuad-Efendi, un «Turc tînăr» foarte cult, cu învăţătură apusană, elegant şi cu aplecărĭ poetice, priceput în versurile de harem persane şi în versurile de salon franceze, sprijini cu cea maĭ mare stăruinţă evacuarea turcească, pentru a sili pe Ruşĭ să plece şi eĭ. Turciĭ nu petrecură iarna la noĭ, ci se strecurară pe încetul, încă din toamnă, spre Giurgiu şi Vidin. Nu rămase nicĭ numărul îngăduit de Convenţie, căcĭ Fuad mărturisia că de fapt nu sînt maĭ mult decît 7.000 de oamenĭ, cari şi aceştia ar fi fost maĭ bucuros în Rumelia.

Dar Ruşiĭ nu urmară exemplul ce li se dădea.

Pentru interesul lor momentan, revoluția dela noĭ, ca și cealaltă, cu mult maĭ serioasă și destoinică, din Ungaria, fuseseră întîmplărĭ fericite. Pentru cîteva miĭ de oamenĭ pierduțĭ în ciocnirile cu strînsura luĭ Kossuth, eĭ căpătaseră dreptul de a reclamà multă vreme de la Împăratul austriac o mare datorie de recunoștință; eĭ restabiliseră autocrația în situația eĭ cea veche și căpătaseră în Principate un minunat punct de observație. Ispita de a rămînea și maĭ departe la Dunăre supt deosebite cuvinte era prea mare pentru ca ea să nu zăbovească evacuarea parțială până la cele din urmă margenĭ și să nu arunce evacuarea generală într'un viitor cu totul nelămurit.

Un pretext se înfățișâ îndată. La 2 August 1849, Dembinski și Meszáros trecură granița la Orșova. Perczel, altă căpetenie a Revoluțieĭ ungureștĭ, făcu tot așa. În urma lor, Kossuth el însușĭ, cu soția sa și cu diamantele Coroaneĭ, sosia 'n sfîrșit în acest loc de adăpost. Cu dînșiĭ eraŭ douăzecĭ și treĭ de ofițerĭ. Unsprezece Polonĭ, cari luptaseră în rîndurile Ungurilor, se dădură și eĭ în mîna Turcilor. O scrisoare fusese adresată și către Administratorul din Craiova. Dar refugiațiĭ fură îndreptațĭ spre Vidin, unde fură ținuțĭ maĭ mult ca oaspețĭ decît ca prinșĭ.

Rusia și Austria nu voiaŭ însă ca Revoluția

ungurească, poate chiar o Revoluţie polonă, să poată încolţi din noŭ pe pămîntul cosit de buruiana nesupuneriĭ către stăpînirea dată de Dumnezeŭ. Aducînd anumite exemple şi argumentul nevoiĭ de a urmări până la sfîrşit pe tulburătorĭ, eĭ cerură să li se dea fugariĭ, fiecăriĭ Puterĭ, adecă, supuşiĭ eĭ. Turciĭ nu puteaŭ să facă aceasta fără a se înjosi în ochiĭ tuturor, şi în ochiĭ supuşilor lor chiar. Pe de altă parte, Franța, ca guvern revoluţionar, Anglia, apărătoarea statornică a liberalismuluĭ, o îndemnaŭ, îĭ impuneau să nu cedeze, şi flotele acestor două Puterĭ apărură chiar înnaintea Constantinopoleĭ.

Aceste ştirĭ umplură de frică pe toţĭ aceia cari nu puteaŭ decît să piardă la un noŭ războiu ce ar fi fost să se desfăşure pe malurile Dunăriĭ. Se urmăriaŭ cu grijă mişcările trupelor ruseştĭ, care păreaŭ că se înşiruiesc pe un singur front de la Prut până la Vidin; se ascultaŭ cu întristare laudele Ruşilor că vor pătrunde în Bulgaria şi ale Turcilor că vor dovedi duşmanilor lor ereditarĭ că s'aŭ înnoit cu totul şi sînt alţiĭ acuma. La 25 Septembre Ştirbeĭ, care n'apucase măcar a fi un Domn sfinţit după datină, spunea desnădăjduit consululuĭ frances: «Poate ca în douăzecĭ de zile să avem un guvernator rus».

Avurăm norocul să scăpăm și de această primejdie. Țarul trimese la Constantinopol pe adiutantul săŭ Radziwill, a căruĭ trecere prin Bucureștĭ fu un mare eveniment. Pe de altă parte, Fuad, care era cel maĭ ager dintre diplomațiĭ turcĭ de școală nouă, venise la Petersburg să dea explicațiunĭ. Mulțĭ credeaŭ că el nicĭ nu va fi primit de Nicolae I-iŭ, dar în curînd se aflâ că misiunea luĭ a izbutit pe deplin. Istețul cavaler și poet se întoarse încă în toamnă, aducînd ramura păciĭ. El trebuia să fie răsplătit pentru aceasta prin chemarea în Capitală, unde ajunse îndată Pașă, ministru al Tanzimatuluĭ (Consiliuluĭ de miniștri european), factor hotărîtor în politica otomană pe vremea războiuluĭ Crimeiĭ. Iar noĭ îl gătirăm de cale cu un dar de 50.000 de galbenĭ, împărțit de o potrivă între Țara-Românească și Moldova. Cîte una din ascultătoarele poesiilor sale declamate elegant îșĭ aduse aminte multă vreme de frumoasa față inspirată a potolitoruluĭ revoluțieĭ «tulburătorilor» din 1848 [1].

II.

De și în astfel de împrejurărĭ, Domnul cel noŭ nu pierduse timpul pănă atuncĭ. Pe de o parte el avuse prilejul să-șĭ dovedească talentul

---

[1] V. Aurélie Ghika, *La Valachie moderne*, Paris, 1850.

de administrator, împăcînd pe cît era cu putință cererile, pretențiile și poftele străinilor, iar, pe de alta, el își începuse acum opera de reforme.

În aceasta el avea în Moldova un tovarăș. Grigore-Vodă, fiul lui Alecu Ghica și ginerele bunului Domn de la 1822, Ioan Sandu Sturdza, era un om încă tînăr, foarte frumos și de o bunătate deosebită. Spiritul Apusului îl cucerise și pe dînsul, dar prin alte însușiri ale lui decît pe Știrbei. La acesta se vede direcția precisă, practică, măsurată a veacului al XVIII-lea; celălalt era fermecat de frumusețile noului ideal romantic, și, fără a se gîndi prea mult la mijloace, el clădia în altarul visurilor zidiri minunate, în care să poată încăpea toată fericirea oamenilor. Desprețuitor pentru bani, puțin pătimaș pentru putere, foarte setos de glorie, el stătea lîngă vecinul său, care știa în sfîrșit cum se organisează și se conduce lucrul, avea totdeauna în vedere scopul cel mai apropiat, voià puterea pentru binele ce trebuia neapărat să rodească din ea și arăta cea mai desăvîrșită nepăsare pentru părerile judecătorilor, chemați ori nechemați.

Îndată după chestia refugiaților, urmâ însă afacerea grecească. Un conflict izbucni între Guvernul regal grecesc și Anglia; amiralul Par-

ker luă măsurĭ de fapt pentru a căpăta satisfacţie. Franţa se dădu de partea celuĭ maĭ slab, şi se ajunse chiar la plecarea ambasadoruluĭ eĭ din Londra. Turciĭ se bucuraŭ făţiş de pedeapsa dată acelor cari-ĭ supăraŭ necontenit cu pretenţiile lor, pe cînd Rusia se arăta gata să joace iarăşĭ rolul de apărătoare, împotriva orĭcuĭ, a ortodoxilor din Răsărit.

Apoĭ, tot în acest an 1850, se zvoniră tulburărĭ în Serbia, ţeraniĭ bulgarĭ se răsculaŭ prin unele locurí şi, urmăriţĭ de Turcĭ, eĭ trecură Dunărea. Primirea lor de către pichetaşiĭ romînĭ de la hotare, oploşirea lor şi maĭ departe aduseră plîngerĭ amare ale Turcilor, cari se întrebaŭ dacă Dunărea nu este acum o graniţă, dincolo de care toţĭ duşmaniĭ lor să poată fi în siguranţă. În sfîrşit temerĭ nouă de războiŭ se iviră cînd, peste puţin, Bosnia se răsculă — creştiniĭ şi mohammedaniĭ laolaltă —, şi înnăbuşirea revolteĭ se făcu de Omer-Paşa, care nu maĭ era acum comandantul din Principate, ci şeful oştilor din Rumelia, cu o sălbătăcie deosebită.

Ordinul de evacuare fu dat abia la 7 Martie 1850, după ce oastea rusească petrecu încă o iarnă întreagă în ţară, spre marea bucurie a ofiţerilor nărăviţĭ la balurĭ şi petrecerĭ uşoare şi scutiţĭ de orĭce pază a guriĭ într'un loc unde nu lucra

poliţia patrieĭ lor. El nu fu îndeplinit însă nicĭ atuncĭ, şi Duhamel, stăpînul de fapt la Bucureştĭ ca şi la Iaşĭ, care plecase de cîteva lunĭ în Rusia, se întoarse tot aşa de poruncitor în primăvară, întrunind acum în sine calitatea de comisar cu aceia de consul şi chiar de general-comandant, în locul luĭ Lüders. Numaĭ pe încetul se începu plecarea Ruşilor, cari lăsară în Principate mult maĭ mult decît ceĭ 10.000 de oamenĭ prevăzuţĭ în Convenţie. Brigada iubitoruluĭ de dame Komar nu părăsi ţara decît în cursul veriĭ.

Situaţia extraordinară a luĭ Duhamel încetase în acelaşĭ timp, spre marea uşurare a Domnuluĭ, care până atuncĭ avuse a suferi cel maĭ apăsător control din partea omuluĭ căruia de anĭ de zile i se încredinţase de la Petersburg poliţia Principatelor.

Cu toate multele deosebirĭ, ceĭ doĭ Domnĭ se înţeleseseră însă foarte bine, maĭ mult decît atîta, *frăţeşte*, timp de cîţĭva anĭ de zile. O subordonare se făcu răpede, maĭ folositoare decît o emulaţie zădarnică. Ghica recunoscu superioritatea însuşirilor de cîrmuitor ale luĭ Ştirbeĭ şi nu uitâ niciodată să-l întrebe asupra măsurilor ce voià să iea, fiind încredinţat că eĭ vor izbuti maĭ bine lucrînd, întru toate, împreună.

Se începu întăiŭ cu organisarea poşteĭ, care era de nevoie, şi pentru desvoltarea economică normală a Principatuluĭ muntean, şi pentru căpătarea la timp a ştirilor aşa de însemnătoare pe astfel de vremĭ. O legătură destul de punctuală şi sigură se făcu de la Severin până la Focşanĭ, şi prin înţelegerea cu Grigore Ghica şi Alexe Caragheorghevicĭ din Serbia. Cîteva scrisorĭ prieteneştĭ se schimbară între acesta şi Ştirbeĭ. Dar Domnul muntean primi bucuros în Capitala sa pe Mihail, fiul Principeluĭ sîrbesc detronat Miloş Obrenovicĭ, şi pe acesta din urmă chiar, care-şĭ cumpără moşie la Hereştĭ, în Ilfov. Se zicea chiar că ar fi fost vorba de a se mărita cu Mihail una din fetele luĭ Ştirbeĭ.

O altă nevoie era aceia de a se înjgheba din noŭ *oştirea*. Se pare că Ştirbeĭ se temea în adevăr de ziua cînd ceĭ din urmă soldaţĭ aĭ oştirilor de ocupaţie ar fi părăsit ţara, cu toate că înţelegerea de la Balta-Liman prevedea că eĭ nu se vor depărta prea mult de graniţă, gata să intervie din noŭ la orĭce chemare. Oameniĭ Revoluţieĭ eraŭ destul de tinerĭ, de convinşĭ, destul de harnicĭ ca să nu se astîmpere.

Cu atîta maĭ mult, cu cît eĭ găsiaŭ mîngîiere, sprijin şi îndemnurĭ în multe locurĭ. În ţară, ce e drept, eĭ nu aveaŭ legăturĭ decît cu un număr de persoane din boierime, rudele lor, dar în

străinătate eĭ se simţiaŭ ocrotiţĭ în Franţa, în Anglia, în centrele revoluţionare germane. Nicolae Bălcescu stătu la Paris şi la Londra; statornicĭ la Paris fură Eliad şi uniĭ dintre Goleştĭ, Rosetti, Brătieniĭ; aicĭ era şi o societate a studenţilor romînĭ supt patronagiul luĭ Lamartine, al luĭ Edgar Quinet, al luĭ Michelet, care glorifică în accente lirice pe energica doamnă Rosetti [1]; la urmă această societate încăpu supt conducerea revoluţionaruluĭ fanatic Ledru-Rollin. În Turcia, eraŭ ţinuţĭ cu cinste Magheru, Bolliac, chiar un Marin Ionescu, un Zalic, Sîrghiescu, un Iscovescu, un popa Şapcă, dar maĭ ales Ion Ghica, bunul prieten al luĭ Colquhoun, consulul engles din Bucureştĭ, care avea grija corespondenţeĭ emigraţilor. Noul comisar turcesc care înlocui în primăvara luĭ 1850 pe Fuad, Ahmed-Vefic, era privit ca un om cîştigat cu totul de Englesĭ, şi decĭ de Ghica.

Pribegiĭ stăteaŭ maĭ mult la Constantinopol şi la Brusa, dar din cînd în cînd eĭ eraŭ semnalaţĭ la Dunăre, în Tulcea, în Rusciuc, în Vidin, ca o amintire şi o ameninţare pentru «Domnul Ruşilor», pentru «Hospodarul Regulamentuluĭ Organic». Turciĭ nu se învoiaŭ de loc să-ĭ îndepărteze, şi încă maĭ puţin să-ĭ prigonească.

---

[1] V. şi *Floarea Darurilor*, II, p. 327 şi urm , 343.

Ba chiar și Austria, cea care spînzura pe Ungurĭ cu mînile sale la Arad și cerea pe Kossuth ca să-ĭ facă aceiașĭ cinste, nu se arătă tocmaĭ aspră cu refugiațiĭ muntenĭ. Revoluția românească din Ardeal se făcuse doar pentru dinastie și centralisare. Fruntașĭ de-aĭ eĭ fuseseră amestecațĭ, ca Laurian și Ion Maiorescu, și în împrejurările de la Bucureștĭ. Noua orînduire a Statelor austriace nu era încă hotărîtă: încă de pe atuncĭ uniĭ se gîndiaŭ la o Românie unită, care ar fi o anexă la Austria și ar înfrîna în vecĭ pe Ungurĭ. Maiorescu avea un post de încredere la Viena, Alexandru Golescu putu să vie în acea Capitală la 1850, Constantin Filipescu să debarce la Triest; Tell fu primit cîtva timp la Sibiiŭ, și revoluționariĭ nu fură împiedecațĭ cînd se gîndiră, în acelașĭ an, că li-ar prii mult o cură la Mehadia, de unde puteaŭ să vadă maĭ bine în țară.

Domnul simți nevoia să facă o călătorie în țară pentru a liniști și cîștiga lumea, și el se îndreptă spre Oltenia, unde se credea că și de această dată trebuie să izbucnească Revoluția. Data eĭ se și fixase: aniversara de doĭ anĭ a Revoluțieĭ de la 1848, care cădea decĭ în Iunie 1850. Miniștriĭ pe cari-ĭ numise Știrbeĭ în 1849 nu eraŭ toțĭ oamenĭ de încredere aĭ Domnuluĭ: pe lîngă Ministrul de Culte Ioan Bibescu,

un frate, şi Aga Plaginò, un ginere, se maĭ întîlnesc Constantin Cantacuzino, fost Caimacam, candidat la Domnie şi căruia Ştirbeĭ îĭ refusase o despăgubire de 18.000 de galbenĭ pe care i-o hărăzise Poarta. Apoĭ vedem pe C. Suţu, zis şi Suţachi, care fu bănuit în 1851 că a organisat un complot de răsturnare şi care fugi după cîtva timp peste hotar cu baniĭ unuĭ aşezămînt de binefacere. Alexandru Ghica era rudă de aproape a luĭ Alexandru-Vodă, care nu iertă niciodată pe Ştirbeĭ pentru că ajunsese Domn, şi rudă de departe a luĭ Ion Ghica, pe care Ştirbeĭ îl privia ca pe candidatul la Domnie al Anglieĭ. I. Filipescu n'avea nicĭ el legăturĭ vechĭ şi strînse cu capul Statuluĭ.

Ştirbeĭ, care vorbise în cuvîntarea sa de la ungerea ca Domn despre bucuria ce avuse odinioară, în 1842, văzînd alegerea fratelui său maĭ mic şi durerea ce o are acum, cînd trebuie să-ĭ iea locul, nu privise cu prea multă plăcere călătoria la Constantinopol a acestuĭ frate, buna primire semnificativă ce întîmpinase acolo, aşezarea luĭ în ţară, de unde purta o întreagă corespondenţă diplomatică. Bibescu fusese invitat să plece la Odesa, dar el zăbovise până în vară, cînd pentru a doua oară i se dădu de la consulatul rusesc sfatul de a părăsi ţara.

Cînd, după plecarea în inspecţie a luĭ Ştirbeĭ, se zvoni prin Bucureştĭ, în August, că se va

începe Revoluţia, miniştriĭ păstrară o atitudine ciudată şi uitară chiar să înştiinţeze pe Domn. Se maĭ spunea că la consulatul rusesc, unde trona, din Martie, Polonul Halcinschi, în locul luĭ Kotzebue, vin necontenit tinerĭ meşteşugarĭ şi din negustorime, şi măsurile de pază, pe care crezu că trebuie să le iea în vederea tuturora comandantul rus Hasford, fură judecate ca maĭ mult aţîţătoare decît asigurătoare. Domnul fu aşa de impresionat, încît socoti că trebuie să răspîndească proclamaţia din 24 August, în care, arătînd ce mijloace alesese pănă atuncĭ pentru a cîştiga şi aduce la pocăinţă pe «rătăciţĭ», declară că e hotărît acum a lua cele maĭ hotărîte măsurĭ de represiune. Un Ministeriŭ de rude şi intimĭ fu alcătuit pentru luptă : el cuprindea pe Iancu Manu la Secretariul de Stat, pe Fanariotul Constantin Arghiropulo, care refusase împămîntenirea, la Justiţie, pe bătrînul Constantin Herescu, la Finanţe pe Emanuil Băleanu la Interne şi pe Iordachi Filipescu, ca preşedinte, împreună cu fratele şi ginerele Domnuluĭ. Acesta lămuria unuĭ consul că noul Sfat Administrativ are măcar însuşirea de a fi dispus să lucreze potrivit cu interesul aceluĭ care-l numise.

O armată credincioasă, bine pregătită şi comandată, ar fi fost cel maĭ bun sprijin.

Pănă acum cea maĭ mare parte din miliţia

munteană fusese împărţită pe la pichetele dunărene, unde de fapt făcea numaĭ puţină ispravă. Garnisoane nu eraŭ maĭ de loc. De aceia se putuse organisa pronunciamentul din 1848 la Izlaz, la Bechet, şi oraşe cum eraŭ Craiova, Piteştiĭ putuseră să fie ocupate aşa de lesne. De aceia mişcarea Revoluţieĭ ajunsese a pune în cîteva zile stăpînire pe Capitala însăşĭ.

Se hotărî acum, încă din cele din urmă lunĭ ale anuluĭ 1849, o reorganisare completă şi în alcătuirea oştiriĭ, şi în armarea şi comanda eĭ. Pentru paza hotarelor se recrutează de acum înnainte *grăniceri*. Grija siguranţeĭ şi linişti la ţară se dădu pe sama *dorobanţilor* călărĭ, cu sabie şi carabină, comandaţĭ de ofiţerĭ din armată şi avînd în frunte un colonel: eĭ eraŭ toţĭ cu schimbul. Miliţia, mult crescută la număr, îmbrăcată binişor, dar şi maĭ pe ruseşte, era lăsată acum numaĭ pentru oraşe. În fruntea eĭ stătea Spătarul. Ştirbeĭ dădu acest post de încredere luĭ Constantin Ghica, iar, după moartea acestuia, luĭ Năsturel-Herescu, creatorul unuia din premiile Academieĭ. Ajutorul Spătaruluĭ era Rusul Paznanschi, de mult timp în serviciul ţeriĭ, iar pe lîngă eĭ era alipit colonelul Voinescu. Toţĭ coloneliĭ la un loc formaŭ Consiliul superior al armateĭ, care se aduna în fiecare săptămînă. Instructoriĭ ruşĭ funcţionară până

tîrziŭ. Se creă şi un batalion model pentru formarea cadrelor.

Muniţiile furâ cerute saŭ cumpărate de la Turcĭ şi Ruşĭ. Sultanul dădu întăiŭ patru tunurĭ, apoĭ alte opt, care fură aduse în triumf. Două din ele trebuiaŭ să rămîie pentru paza Palatuluĭ. Acesta e începutul artilerieĭ noastre, — căcĭ darurĭ de acestea se făcură tot atuncĭ şi în Moldova.

O şcoală militară fu înfiinţată încă din 1849. Un număr de cadeţĭ luase parte la ceremonia din Decembre a sfinţiriĭ Domnuluĭ, dar eĭ nu veniaŭ din vre-o şcoală deosebită. Între ceĭ d'intăiŭ elevĭ se întîlnesc nume care ni amintesc ofiţerĭ superiorĭ ce aŭ stat pănă dăunăzĭ în fruntea oştiĭ Regeluĭ Românieĭ: Barozzi, Mateĭ Vlădescu, Popescu, Cotruţ, Slăniceanu. Comisia care-ĭ examinâ la întrarea în şcoală, la 18 Martie 1850, era alcătuită din coloneliĭ Voinescu şi Florescu, ginerele luĭ Vodă Bibescu, din maiorul Salmen şi un Dimitrie Pavel. Cel d'intăiŭ comandant al şcoliĭ fu locotenentul Hagiu. Limba francesă, aritmetica şi geografia eraŭ materiile din programa concursuluĭ. Studiile ţineaŭ cincĭ anĭ, şi numărul elevilor se urcă la şeĭzecĭ.

Ştirbeĭ găsise 1.200 de ostaşĭ şi un număr de păzitorĭ aĭ pichetelor, maĭ mult în serviciul Rusieĭ, care, prin Nicolae Mavros, avea comanda

carantinelor. În 1853 el putea să se laude că creat o oaste de peste 6.000 de oamenĭ, maĭ mult miliţie decît pichetaşĭ. Treĭ regimente de infanterie, apoĭ cavalerie, artilerie, pompierĭ şi chiar un început de flotilă o compuneaŭ. Grăniceriĭ formaŭ cincĭ batalioane. Pănă la 300 de dorobanţĭ se găsiaŭ în fiecare judeţ, formînd la un loc peste 8.000 de oamenĭ.

Teama uneĭ mişcărĭ revoluţionare dispăruse, şi în împrejurările de după 1853 trebui să se vorbească şi despre miliţia 'munteană.

Legea rurală, organisarea şcolilor, alcătuirea nouluĭ Divan, alegerea Mitropolituluĭ şi episcopilor, grija deficituluĭ, veniaŭ acum la rînd, în programul scurteĭ Domniĭ nesigure.

III.

Aceia dintre proprietariĭ marĭ aĭ pămîntuluĭ, cari fuseseră aduşĭ a crede că revoluţia de la 1848 va dăinui şi va putea să statornicească prefacerĭ şi aşezăminte, se îngroziseră la gîndul că proprietatea ţerănească, moşioara, se va răscumpăra şi va trăi liberă de acum înnainte. Împrejurările din toamna anuluĭ de tulburare îĭ liniştiră. Şi în această privinţă Regulamentul Organic rămase hotărîtor.

Dar desbaterile din comisia pentru desrobire

și cuvîntările oamenilor revoluțieĭ nu rămăseseră fără urmărĭ. Ele se zăresc icĭ și colo, prin ziarele timpuluĭ. Căimăcămia luĭ Constantin Cantacuzino începu cercetărĭ cu privire la pagubele pe care le aduseseră clăcașiĭ răsvrătițĭ, și o comisie specială îșĭ începu lucrările îndată [1].

Știrbeĭ o desființează încă din 1849, crezînd cu dreptate că nu e bine să se maĭ scormonească patima puternică a pămîntuluĭ pe care o treziseră împrejurările din urmă [2]. În Convenția de la Balta-Liman, frîul cel noŭ, se prevedea o comisiune pentru cercetarea din noŭ a Regulamentuluĭ și «semnalarea schimbărilor celor maĭ potrivite pentru a da administrațieĭ țeriĭ regularitatea și unitatea care i-aŭ lipsit până acum»; firește că hotărîrile comisiuniĭ, întărite de Domn, trebuiaŭ supuse celor două Puterĭ de care atîrnaŭ Principatele, și numaĭ după aceasta ele aveaŭ putere de a lega deopotrivă cu părțile neatinse ale Regulamentuluĭ. Decĭ se prevedeaŭ numaĭ schimbărĭ în felul de cîrmuire. Dar chestiunea rurală se impunea dela sine, și de fapt numaĭ în privința eĭ fură luate hotărîrĭ, pe cînd în privința altor puncte: numirea cu rînduială a funcționarilor, statornicirea uneĭ legĭ a pensiilor, alcătuirea, după cum pre-

[1] *Vestitorul românesc* pe 1849, n-l din 25 Octombre.
[2] *Ibid.*

vedea şi Convenţia, a uneĭ legĭ electorale nouă pentru Adunărĭ Obşteştĭ maĭ bune şi folositoare, numirea sub-cîrmuitorilor din judeţe, fixarea maĭ dreaptă a celor şese zile de lucru pentru şosele şi, în sfîrşit, legea de recrutare pentru miliţie, — se exprimaŭ numaĭ dorinţe, de care Domnul putea să ţie seamă saŭ ba (de fapt el n'a ţinut seamă, şi comisiunea, odată închisă, nu şi-a maĭ început vre-odată lucrările).

În Octombre 1849, o comisiune era acum numită şi avea în fruntea eĭ pe acel Fanariot foarte destoinic în lucrurile practice de orĭce fel, care a fost dr. Arsachi, vechiul ministru al multor Domnĭ, încă de la Alexandru Suţu şi de la Grigore Dimitrie Ghica, al căruĭ secretar la Afacerile Străine fusese acest medic de la spitalul Colţeĭ. Un firman anume, căpătat de sigur de Domn, mărgeni atuncĭ chemarea comisiuniĭ numaĭ la revisuirea legiĭ rurale; astfel putură să înceapă şedinţele eĭ, amînate până atuncĭ, cu toată nerăbdarea multor localnicĭ şi străinĭ, cari aşteptaŭ mare lucru de la acest mic comitet de boierĭ.

Lucrările urmară în cursul iernıĭ, o iarnă care lăsă pe oamenĭ primăvara cu totul secătuiţĭ de mijloace şi de puterĭ, fără porumb pentru casă şi fără hrană pentru vite, între care secera cu furie epizootia, molima. Proiectul

comisiuniĭ, pe care Domnul era să-l primească, stătea supt ochiĭ luĭ.

El nu fusese pus la cale fără multe frămîntărĭ. Eraŭ două curente, dintre care nicĭunul nu pornia de la proiectele binefăcătoare ale anuluĭ blestemat: 1848. Ceĭ maĭ asprĭ, sprijinindu-se pe o logică desăvîrşită, pe comparaţiĭ care puteaŭ să înşele lesne, şi fără nicĭo cunoştinţă, saŭ fără nicĭo luare-aminte pentru procesul istoric al proprietăţiĭ marĭ. priviaŭ pe ţeranĭ ca pe nişte oamenĭ fără pămînt şi fără drepturĭ, vechĭ saŭ nouă, la dînsul.

În dreptatea şi iubirea lor de oamenĭ, eĭ voiaŭ să-ĭ deosebească pe deplin, să-ĭ descurce din toate legăturile încătuşătoare ale atîtor legiuirĭ meşteşugite şi, după aceasta, să aşeze pe aceştĭ oamenĭ «liberĭ» între perspectiva morţiĭ de foame şi neîndurata tocmeală pe care o propunea celălalt factor liber al munciĭ ogoarelor, proprietarul. Ţeranul nemulţămit de condiţiunile aceluia ce fusese pănă atuncĭ *boierul săŭ*, era slobod să meargă aiurea, orĭunde, dacă numaĭ ar putea să-şĭ plătească datoriile de multe felurĭ, dacă ar avea mijloacele de drum şi dacă ar şti unde ar putea să se ducă.

Pentru alţiĭ, maĭ bunĭ, cu toată înfăţişarea contrară, trebuia să se păstreze starea de «robie» a Regulamentuluĭ Organic, dar îmblînzindu-se. Şi în această îmblînzire eraŭ iarăşĭ deosebirĭ,

care se puneaŭ în legătură cu cele două principiĭ opuse. Constantin Cantacuzino, fostul Caimacam, ar fi vrut să se hotărască prețul pogonuluĭ de pășune pe timp de paĭsprezece anĭ, adecă pe două recensămînturĭ, și anume fără deosebire dacă e vorba de pogonul ce se *cădea* țeranuluĭ după lege saŭ de pogonul supranumerar, pe care țeranul îl *lua în arendă* printr'o învoială anume, o «tocmeală agricolă». Dar alțiĭ protestaŭ, arătînd că astfel s'ar strica toată logica legiĭ, împiedecîndu-se libertatea transacțiilor pentru viitor și că, pe lîngă aceasta — ca și cum nu s'ar fi putut găsi un mijloc de îndreptare! —, s'ar pune pe aceiașĭ treaptă pămîntul de orĭce fel.

Din toate aceste discuțiĭ nu ieși însă păstrarea orînduirilor Regulamentuluĭ cu privire la strămutarea sătenilor, de care ceĭ maĭ mulțĭ proprietarĭ se temeaŭ straşnic, tînguindu-se că astfel s'ar crea o stare de anarhie, care ar primejdui izvòrul de căpetenie al bogățieĭ naționale. Ca să nu se prefacă, adecă, toată țărănimea munteană în horde rătăcitoare de țiganĭ flămînzĭ, străbătînd ogoare sălbătăcite de lipsa brațelor — cîtă neînțelegere pentru firea nespus de statornică a locuitoruluĭ nostru de la țară! — Regulamentul prevedea, în adevăr, ca săteanul să nu poată pleca decît atuncĭ cînd proprietarul n'ar avea de unde să-ĭ dea pămînt de lucru

după lege, cînd ar căpăta loc aiurea prin moștenire și căsătorie, și numaĭ după înștiințarea cu șese lunĭ înnainte și deplina răspundere a biruluĭ și dijmeĭ. În ceia ce privește pămîntul de lucru, și Regulamentul împărția pe țeranĭ în ceĭ cu două perechĭ de boĭ, ceĭ cu o păreche și ceĭ cu brațele, dînd unora opt pogoane și treĭ șferturĭ, celor de-al doilea șese și jumătate, iar patru pogoane și jumătate celor din urmă. Aicĭ nu se făcu nicĭo schimbare. Maĭ departe, cu privire la munca datorită proprietaruluĭ, Regulamentul cerea de fapt treĭzecĭ de zile pe an de la cel fără vite, iar de la celălalt numaĭ paĭsprezece, care se puteaŭ urca la optsprezece, ținîndu se și maĭ bine în seamă munca adevărată ce se îndeplinia. Urmà dijma de la produse. După noua legiuire, dijma fu micșorată și pămîntul de pășune se îndoi, crescînd la un pogon. Și săteanul cu boĭ și celălalt eraŭ de acum înnainte datorĭ să dea treĭzecĭ de zile de lucru pe an, și nu maĭ mult. Cine n'ar fi vrut aceasta, se putea învoi în alt chip cu proprietarul săŭ. Dacă nu izbutia, el putea să-șĭ caute de lucru aiurea.

Comisiunea era formată numaĭ din boierĭ marĭ și boierĭ maĭ bătrînĭ: Banul Constantin Ghica, fiŭ și frate al celor din urmă Domnĭ din această familie, Banul Alecu Filipescu, zis Vulpe, mare rusofil și — se zicea — bun prieten

pe vremurĭ al Doamneĭ Mărioara a luĭ Grigore Vodă-Ghica, Constantin Cantacuzino, Clucerul Barbu Catargiu, care era să apere apoĭ, supt Cuza-Vodă, cu atîta învierşunare, teoria ţeranuluĭ «chiriaş» pe pămîntul săŭ strămoşesc, Gheorghe Oteteleşanu, Asachi şi Logofătul Alexandru Ghica (Ministru de Finanţe). Dar învinsese părerea Domnuluĭ, care era pentru învoielile slobode şi pentru strămutarea liberă a ţeranuluĭ, păstrîndu-se însă anumite îngrădirĭ de legĭ şi regulamente şi lăsîndu-se la o parte orĭce teorie. Pentru a se face toate cu oarecare rînduială şi garanţie, el hotărî, prin regulamentul adaus la legea cea nouă, că ţeraniĭ vor putea să aleagă între învoiala pe cincĭ anĭ saŭ strămutarea după îndeplinirea tuturor sarcinilor — dar şi proprietarul putea goni, după Regulament chiar, pe ţeranul neplăcut luĭ — până la 1852 [1].

Legea luĭ Ştirbeĭ cuprinde, pe lîngă principiul mascat al totaleĭ exproprierĭ a ţeranuluĭ, o sumă de măsurĭ părinteştĭ. Săteanul va face

[1] Iorga, *Corespondenţa luĭ Ştirbeĭ-Vodă*, I, *Corespondenţa politică*, Bucureştĭ, 1904 (se va cita: *Documente Ştirbeĭ*, I), pp. 42-3, 378: *Marturiĭ istorice privitoare la viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ-Voda*, Bucureştĭ, 1904 (se va cita: *Documente Ştirbeĭ*, II), pp. 48, 50-1, 57, 61, 99, 112, 114-6, 128, 153; *Vestitorul românesc* pe 1851, No. 49.

de acum 20 de zile pe an, «zile» destul de încărcate și de data aceasta, însă el e scutit de multele pocloane. Ieșirea țeranilor la clacă se face după lista primită de deputații satului, și oamenilor li se dă o chitanță, cu chipuri așa încît să poată înțelege și neștiutorii de carte[1]. Munca săteanului nu se poate închiria nimănui altuia. Pădurea e deschisă pentru locuitor. Librete de contracte pentru «prisoase» opresc, ca și biletele pomenite, înșelările mai nerușinate. Domnul răspinge clausa de a se îndatori țeranul să lucreze bine, zărind în ea un izvor de șiçane pentru omul simplu și neapărat[2]. In cursul lucrului, proprietarul trebuie să dea hrana. Dacă țeranul a înștiințat cu trei luni înnainte că un accident nenorocit îl împiedecă de a da cîtimea de muncă la care s'a îndatorit el e iertat de dînsa[3]. Dijmuirea se face în zece zile, și, dacă e zăbavă din partea proprietarului, țeranii pot proceda singuri la operație, «cu preoții și deputații satului». Știrbei-Vodă credea că se poate aduce o întoarcere către reglementările trecutului, dînd voie proprietarului să facă programul de cultură.

---

[1] Sturdza Șcheienu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țerănească*, I, p. 650 și urm.

[2] *Ibid.*, p. 645.

[3] *Ibid.*, p. 640.

În 1852, de Sf. Gheorghe, legea rurală a luĭ Ştirbeĭ întrâ în vigoare, şi un noŭ recensămînt fu orînduit pentru a se învedera starea de lucrurĭ creată prin acea lege [1]. Se constatâ, peste un an, în 1853, că ea fusese binefăcătoare saŭ cel puţin nu îndemnase spre maĭ răŭ: preţul pămîntuluĭ crescuse şi strămutările fusese foarte puţine [2]. Proprietariĭ, cel puţin, n'aveaŭ de ce se plînge.

Domnul maĭ voià să schimbe şi legea şoselelor, puind jumătate din sarcină pe umeriĭ proprietarilor, cari aveaŭ maĭ mult folos decît săteniĭ din crearea şi întreţinerea acestor drumurĭ sigure şi lesnicioase care lipsiaŭ, cum se ştie, cu totul înnaintea Regulamentuluĭ Organic [3]. Aceasta n'o putu face decît într'o formă îndulcită, prefăcînd lucrul în banĭ şi impuind pe proprietar cu o treime. Dar, preţuind deplin pe ţeran, în rolul săŭ economic şi în valoarea sa morală, maĭ mult decît în însemnătatea sa naţională, Ştirbeĭ avu totdeauna de grijă ca el să nu fie prea mult apăsat de o administraţie

---

[1] *Bukarester deutsche Zeitung* pe 1853, No. 34; *Instrucţiĭ pentru introducerea noueĭ legiuirĭ privitoare la reciproacele drepturĭ şi îndatorirĭ ale proprietaruluĭ şi ale lucrătoruluĭ pamîntuluĭ*; Bucureştĭ, 1851, Cf. *Vest. rom.* pe 1850, No. 12.

[2] Vol. I, pp. 264—5.

[3] *Ibid*, p. 378.

nepricepută, răŭ nărăvită şi stîngace. În 1850 încă, el trimetea comisiunĭ prin judeţe ca să constate dacă ţeraniĭ aŭ fost plătiţĭ pentru produsele date oştirilor de ocupaţie, dacă nu li se cer maĭ mult decît cele şese zile legiuite pentru şosele, dacă într'adevăr ele se întrebuinţează la acest lucru şi în sfîrşit dacă legile şi regulamentele se aplică la sate[1]. El declară solemn, în călătoria ce făcu în ţară, tot în acel an, că înţelege să nu maĭ fie «acele năravurĭ rele: de a împărţi ţara în două, în apăsătorĭ şi apăsaţĭ... Nu caut să am vre-o partidă pentru a mea persoană: partida mea o caut numaĭ in ceĭ ce vor simţi pentru public... Eŭ m'aş socoti vinovat de mare crimă dacă aş maĭ îndelunga indulgenţa pentru asemenea fapte netrebnice». Acestea le spunea după ce văzuse cum se face administraţia în Argeş. La Rîmnicu-Vîlcea găsi hoţiĭ, la Tîrgu-Jiiuluĭ un orăşel sărăcit. În judeţul Mehedinţĭ se încredinţă că «suptcîrmuitoriĭ apasă şi astăzĭ pe ţeran fără sfială cu felurĭ de abusurĭ». La Craiova aflâ că eĭ puseseră în sarcina sătenilor o sumă de greutăţĭ supt cuvînt că astfel se găteşte «conacul domnesc». Medicul din Olt, ca şi ceĭ din alte părţĭ ale ţeriĭ, vedeaŭ din funcţia lor numaĭ leafa. Acela pe care-l întrebă despre bolile ce bîn-

[1] *Buk. d. Zeit.* pe 1850 (Iunie), No. 44.

tuiaŭ între copiĭ, pustiind satele, se încurcâ aşa de răŭ în răspunsurĭ, încît primi în faţă, înnaintea atîtora cari aŭ trebuit să asculte şi să înveţe, aceste straşnice cuvinte: «De se va întîmpla la vre-un sat în judeţul dumitale mortalitate în copiĭ, din vărsat, să ştiĭ că veĭ fi dat în criminal». Unde nu sosiaŭ plîngerĭ, gazetarul oficial şi oficios, bătrînul Braşovean Zaharia Carcalechi, aşezat acum în Bucureştĭ, după ce jucase, cu toată simplicitatea sa, un mare rol cultural în Pesta, putea tipări: «Nu va fi fost oare efectul fiorilor de apropierea stăpînuluĭ, de care aŭ avut vreme uniĭ alţiĭ a lua miros de departe şi a face pace cu ţeranul, prin făgăduielĭ saŭ şi prin întoarcere? [1]». Cutare funcţionar abusiv fu scos din slujbă, dus cu un om al Cîrmuiriĭ prin toate satele unde jăfuise, ca să dea cîştigul nelegiuit îndărăt, închis pe doĭ anĭ la o mănăstire, dat în judecată şi împiedecat pentru totdeauna de a ocupa vre-o funcţie a Statuluĭ. Un Logofăt fiind prins cu păcate, Domnul porunci «să se bată cu 25 toiege în faţa loculuĭ, în sat, să se arestuiască în temniţa Giurgiuluĭ pe şese lunĭ şi să se dea această punere la cale prin *Gazetă* şi *Foaia săteasca*»[2]. Între legile de reforme marĭ care se aplică răŭ

[1] V. *Vest. rom.* şi *Buk. d. Zeit.*, n-l 66 şi urm.

[2] *Vest rom.* pe 1851, n-l 9. Cf. acelaş ziar pe 1850, n-l 79.

şi între legĭ modeste, mediocre, sfioase, care se aplică bine, mulţĭ ar avea dreptul să aleagă pe acestea din urmă.

IV.

Şcolile, aşa cum ajunseseră a fi în urma turburărilor şi a îndelungateĭ ocupaţiĭ, trebuiaŭ să cheme luarea-aminte a orĭcăruĭ stăpînitor luminat şi înţelegător al nevoilor acelora care trebuie îndeplinite înnaintea tuturor celorlalte. Cu atît maĭ mult trebuia să se gîndească la ele şi să lucreze pentru aducerea lor din noŭ în stare bună şi desvoltarea lor potrivită acela care încă de supt cîrmuirea rusească de la 1828-1834 întemeiase regimul şcolar modern, european al Regulamentuluĭ Organic. El n'avea nimic de înnoit, ci înţelegea numaĭ să ducă maĭ răpede înnainte ceia ce fusese început de dînsul, stricat de alţiĭ — să ne gîndim la Colegiul frances al luĭ Bibescu, cu program frances şi îndrăznind să zărească favoarea de a fi inspectat de oamenĭ de şcoală francesĭ, cari mergeaŭ să ţie examene la Constantinopol, pentru Turcĭ noĭ şi Levantinĭ — şi acum se poate zice că nu maĭ era în fiinţă.

În adevăr, o oarecare activitate şcolară continuă, dar numaĭ în pensionate particulare şi cu roade foarte puţin însemnate. Ziarele ofi-

cioase — pe atuncĭ orĭcę ziar trebuia să fie oficios — vorbesc astfel, în Iulie, epoca examenelor, de institutul Jannelloni (Gianelloni, supus sard)[1], care se păstrează şi maĭ tîrziŭ, dînd cunoştinţe uşoare, pentru oameniĭ de salon: musica militară cînta la premiĭ, şi Fuad Efendi [2] împarte cărţile la şcolariĭ sîrguitorĭ, de toate neamurile. Ba e de faţă şi representantul învăţămîntuluĭ romănesc, juristul C. Brăiloiŭ, crescut în Geneva, care, în calitatea luĭ de «Director general al şcoalelor muntene», mulţămeşte luĭ Jannelloni, scînteietor de bucurie, pentru străduinţele ce a cheltuit în folosul învăţămîntuluĭ, timp de cinsprezece anĭ de zile. Peste cîteva zile, uniformele turceştĭ, Fuad, secretariĭ, apar între benişurĭ şi redingote, sucne şi rochiĭ de Paris, la şcoala de fete a doamneĭ, a conteseĭ de Grandpré, care se mută apoĭ în casa Perdich din Gorganĭ. În 1850 se dădeaŭ lecţiĭ de germană, francesă, istorie, musică, lucru de mînă, etc., la d-na Malanotti [3].

Mare triumf al limbiĭ, programelor, culturiĭ francese pe toată linia! Seara, diplomaţĭ şi generalĭ, fruntaşiĭ străinilor cari ocupă ţara, merg la singurul teatru din Bucureştĭ, «care e o nevoie»,—

---

[1] Institutul dată din 1834 şi directorul îl privia ca o «sucursală a celuĭ al Colegiuluĭ Sf. Sava» (Arch. Statuluĭ). V. Anexele.

[2] Tot aşa face maĭ tîrziŭ Ahmed Vefic.

[3] *Vestitorul* pe 1850, n-l 75.

zice ziarul frances *Journal de Bucarest*, «politique, commercial et littéraire», — «într'un oraș ca Bucureștiĭ, unde toată lumea vorbește această limbă și unde răgazul ce lasă viața de societate poate desvolta gustul de litere» ; *Madame Jules*, *Mademoiselle Angèle* încîntă în vodevilurĭ ușuratece pe ascultătorĭ, cari zic în gînd «harașó» și «pechì». Îndată, în Octombre 1849. Grecul Papanicola, om harnic, nervos, sfădalnic, se întoarce cu o trupă de operă italiană pentru aceiașĭ oaspețĭ înnalțĭ. Lumea de toate neamurile petrece la Colintina, unde primește cu un foarte mare aier Doamna văduvă Mărioara Ghica, născută Hangerlì, al căriĭ fiŭ maĭ mic ține pe d-ra Aurelia Soubiran, pe cînd Monsieur Poujade, consulul Franciei, e soțul uneĭ nepoate, fata beizadeleĭ Costachi. Aga Alexandru Belu, *Bellio*, are și el un salon vestit, foarte primitor. Lîngă Mihaĭ Sturdza din Moldova se vede Miloș al Serbieĭ, și el un prinț fugar, care uimește la balurile strălucite prin «bogăția neauzită a costumuluĭ săŭ național», și o droaie de generalĭ și ofițerĭ din cele două oștirĭ, pe lîngă care «miliția» noastră pare o biată jandarmerie disprețuită.

Școlile noastre sînt deocamdată închise, toate fără osebire, și cu toate plîngerile părinților ; soldațiĭ străinĭ staŭ la Sf. Sava ; noĭ nu maĭ

avem representanții de teatru romănesc; scriitorii noștri, amestecați în Revoluție, sînt spulberați peste hotare, și, cînd se serbează întronarea luĭ Știrbeĭ-Vodă, iea cuvîntul cutare gazetar care vorbește de «feluritele refreșimente», de buteliile de șampanie care-șĭ arată bucuria cu prilejul «causeĭ objectabile» care e Domnia cea nouă, orĭ «junele Nicolae Brătianu, fiul protopopuluĭ de la Mizil», care ține discursul săŭ la Buzăŭ, unde un corespondent scrie pentru «Vestitorul Romîn» de la Bucureștĭ, despre «representația sceneĭ prințiare» și «armata noastră civilă»; iar poesiile le fac alde Gr. Pashal și Toma Sergiescu, dintre cari unul cînta astfel în cinstea stăpînuluĭ:

Belă e ziua Măriĭ Voastre!
. . . .
La Capitoliu totĭ s'au oprit
. . . .
E manifică astă zi sacră:
Junimea toată și copiĭ miĭ
Ieaŭ p'a lor mume, vin să vă facă
Cununĭ de dafin și urărĭ viĭ! [1]

Invățămîntul romănesc se înfățișează în acest an numaĭ prin școala militară, făcută pentru douăzecĭ și patru de elevĭ, dintre cari doĭ bursierĭ, și al căriĭ program se anunța la 19 Octombre, pe cînd cursurile nu putură începe decît

[1] *Vest. rom.* pe 1849, Novembre-Decembre.

în Maiŭ următor, sub direcţiunea maioruluĭ Salmen [1]. Trebuie să se adauge însă şcoala de fete pentru lucru de mînă şi cunoştinte elementare, pe care o înfiinţase încă din 1843 Doamna Elisaveta, care merită numele de «protectoarea orfanilor» ce i se dă de ziaristul frances al Bucureştilor. Doamna, cînd era în Bucureştĭ, cerceta hramurile fără «nicĭo pompă» — din partea luĭ, Vodă spunea, în călătoria sa din 1850: «nu voiesc nicĭ să ĭasă cîrmuitorul din oraş că să mă escorte cete de dorobanţĭ pe drum; dorobanţiĭ nu sînt pentru alaiurĭ» —, şi ea dădea din cînd în cînd şi pe la şcoala eĭ, asistînd şi la examenul care se ţinu, după obiceiŭ, în Ianuar. În Maiŭ 1850 era să se întemeieze în Bucureştĭ, tot de Doamnă, şi a doua şcoală de fete românească, în seama Statuluĭ aceasta. Cea d'întăiŭ era cercetată cam de o sută de şcolăriţe, dintre fetele sărace al mahalalelor. Cea de a doua, aşezată în casele Perieţeanu, din coloarea de Negru, nu va fi fost maĭ puţin cercetată; şi în ea se primiaŭ fete între 9 şi 12 anĭ [2]. Şcoala particulară românească de băieţĭ a luĭ Mitilineŭ trăia maĭ în umbră.

---

[1] *Journal de Bucarest*, n-l 67.

[2] *Journal de Bucarest*, n-l 117, an. 1850. — O Elena Becerescu avea pension de fete încă de la 1845 (Arch. Statuluĭ, dosarul 3779).

În epoca «balurilor mascate» *(maschè)* ale luĭ Bossel, balurilor luĭ Momulo şi «balurilor de societate» ale vestituluĭ capelmaistru Wiest, în vremea represintaţiilor de operă italiană cu balet, cînd Bucureştiĭ străinĭ şi Bucureştĭ nobilĭ fierbeaŭ de setea petrecerilor, Domnul pregătia noua orînduire a şcolilor. Principiile care-l călăuziră sînt foarte sănătoase. În parte ele se întîmpină şi în spusele altora saŭ în ale luĭ chiar din alte timpurĭ, iar parte din ele se află în raportul ce i se înfăţişă de Eforie supt iscălitura luĭ P. Poenaru, luĭ S. Marcovicĭ şi a luĭ C. Brăiloiŭ la 27 Sept. 1850[1]. Cultura francesă, primită în Franţa şi maĭ ales în Paris, punea pe gîndurĭ: copiiĭ se întorceaŭ ca tinerĭ ciudaţĭ, nesupuşĭ, fără rînduială, vorbind de ideĭ necunoscute într'o limbă stricată. Partea bună pe care o aduceaŭ nu se desluşia răpede pentru generaţia bătrînă şi partea rea, din potrivă, se vedea foarte lesne şi înspăimînta. «Materialismul gros» îngrijorase şi pe un om ca Ioan Maiorescu, care nu era de sigur nicĭ un înnapoiat, nicĭ un duşman al curentelor europene, de care însuşĭ era pe deplin străbătut. Multă lume cinstită şi iubitoare de ţară se întreba ce va fi viitorul lăsat în mîna unor oamenĭ uşorĭ la vorbă, uşorĭ în viaţă şi fără nicĭo ştiinţă solidă despre împrejurările pa-

---

[1] Urechiă, *Ist. Şcoalelor*, III, p. 15 şi urm.

trieĭ lor, în care veniaŭ pentru a despreţui. Se luară încă de prin 1843 măsurĭ pentru a împiedeca emigraţia tinerilor cari, «lăsaţĭ de capul lor, orĭ se rătăcesc în netrebniciĭ saŭ cel puţin îşĭ pierd vremea la îndeletnicirĭ zădarnice, la învăţăturĭ nepotrivite cu trebuinţele ţeriĭ noastre[1]». La început chiar se ivi planul Colegiuluĭ franceṣ aşezat în Bucureştĭ, dar avînd programele şi profesoriĭ obişnuiţĭ în Franţa. Bibescu îl întemeiè, aducînd astfel foloase intereselor conservatoare şi daune simţitoare culturiĭ româneştĭ, fiindcă acest Colegiu frances smulgea la dînsul şi tinerĭ cari nu s'ar fi dus la Paris şi, în sfîrşit, luase pentru sine tot locul învăţămîntuluĭ secundar. Şi Ştirbeĭ voià să existe un astfel de Colegiu, copiat după cele parisiene, cărora trebuia să li răpească toţĭ şcolariĭ românĭ. Dar — şi aceasta e la dînsul partea originală şi bună — el înţelegea să maĭ fie pe alăturĭ şi o întreagă organisaţie a şcoliĭ secundare şi superioare *romaneşti*. Iar, pe lîngă aceasta, Domnul întemeiè, prin aceleaşĭ măsurĭ orînduitoare din 1850, şi un învăţămînt al meşteşugurilor, pentru acea parte din clasa mijlocie ce n'ar avea de gînd saŭ n'ar fi în stare să se înnalţe până la funcţiĭ,

---

[1] *Ibid.*, p. 236. E o culegere de documente şi notiţe, iar nu o carte. Materia n'are niclo rînduială. Subiectele se amestecă între ele. Tabla lipseste.

pentru care se cerea liceul saŭ şi cursurile complimentare, de Universitate începătoare.

Tot învăţămîntul — afară de şcoala de lux — trebuia să capete decĭ o direcţie practică şi românească. Scopul celuĭ ce-l organisa în 1850 era «să scoată din învăţămînt resultate positive şi practice, adaptîndu-l nevoilor poporaţieĭ şi avînd maĭ ales în vedere a da elevilor specialităţĭ folositoare societăţiĭ şi potrivite pentru ca să asigure o carieră cinstită». «Învăţămîntul», scria Ştirbeĭ în Aprilie 1850, «trebuie să fie privit, nu ca scop, ci ca mijloc. Instrucţia publică trebuie să fie potrivită cu nevoile poporuluĭ şi să nu aibă în vedere exclusiv convenienţele cîtorva familiĭ privilegiate ; ea trebuie decĭ să fie naţională, să mulţămească nevoile diferitelor clase şi să păstreze coloarea locală.» În viitor poate să ajungem îndeplinirea întreagă a acestor desiderate, ce vin dintr'un trecut pe care-l acoperim de toate ocările mariĭ noastre neştiinţĭ şi neînţelegerĭ.

Iată elementele planuluĭ şcolar celuĭ noŭ :

În fiecare reşedinţă de judeţ, în Bucureştĭ pentru fiecare coloare, şcolĭ primare de o singură categorie, cu patru anĭ de studiu, împărţiţĭ, — cu toată părerea contrară a Eforieĭ —, tot ca maĭ înnainte, în două clase cu două «divisiĭ». În ele — se plănuise cîte una în fie-

care oraș deocamdată — se vor împărți cunoștințe temeinice pentru viața în orîce împrejurărĭ. Cărțile de cetire, dintre care se alcătui chiar atuncĭ cea d'întăiŭ, «Prietenul tinerimiĭ», prefăcută din franțuzește, vor cuprinde maĭ multe lucrurĭ privitoare la istoria țeriĭ, la economia casnică, la fisică și matematică.

Școala secundară fu stabilită pe îndoita basă a limbiĭ româneștĭ și a limbiĭ latine, predate paralel de aceiașĭ profesorĭ ; protestările consuluļuĭ Franciei în folosul limbiĭ și al celor treĭ profesorĭ francesĭ rămăseseră fără folos. Spiritul luĭ Petru Maior, represintat acum prin generația luĭ Laurian și Ioan Maiorescu, învinsese spiritul parisian adus prin dascăliĭ străinĭ din țară și studențiĭ noștri din străinătate.

Dar această școală nu era una singură, ci în formarea programelor eĭ se vede iarășĭ spiritul organisator practic al luĭ Știrbeĭ. Școlariĭ cari nu voiaŭ să meargă maĭ departe decît a treia clasă — de toate eraŭ șese — eraŭ scutițĭ de învățătura limbiĭ latine, dar eĭ ascultaŭ în schimb cursurĭ de arhitectură, mecanică, fisică, himie și aveaŭ voie să urmeze limbile moderne, care se predaŭ în cursul superior. Aceĭ cari alegeaŭ să meargă după isprăvirea celor șese clase în clasele complementare de științe, urmaŭ în loc de latinește lecțiĭ de nemțește și franțuzește. Aceste limbĭ eraŭ stavilite în ceĭ treĭ anĭ din urmă, și

cine nu voià să urmeze maĭ mult decît şcoala secundară, avea dreptul să aleagă numaĭ una din ele; greceasca era facultativă ca şi limba rusească şi cea turcească, şi astfel Greciĭ vechĭ eraŭ prigonițĭ pentru păcatele Grecilor noĭ. În schimb antichitățile, păstrate până atuncĭ pentru aniĭ întregitorĭ, eraŭ introduse acum în însăşĭ alcătuirea şcoliĭ secundare.

«Cursurile complimentare» fusese înființate de Ştirbeĭ încă de pe cînd era numaĭ ajutorul luĭ Chiselev. Acum însă se hotăra că ele vor ținea treĭ anĭ în capăt. În locul cursuluĭ de filosofie din altă vreme se împărți acel de «matematicĭ aplicate» în curs de geodesie şi curs de arhitectură, pe lîngă care rămase şi acel de drept. Diploma de drept se cerea de la funcționariĭ înnalțĭ şi de la judecătorĭ, precum şi de la advocațĭ, cari începeaŭ abia să răsară; hotarniciĭ trebuiaŭ să fi urmat amîndouă cursurile de matematicĭ. Se nădăjduia astfel înmulțirea acestor şcolarĭ înnaintațĭ, căcĭ în 1847, față de 158 de elevĭ intrațĭ în Colegiu, dar din cari numaĭ 83 trecuseră cel dintăiŭ examen, eraŭ numaĭ 5 matematicĭ şi 2 juriştĭ la «complementare». Ceĭ ce se pregătiaŭ pentru locurĭ în diplomație saŭ în serviciul carantinelor eraŭ datorĭ să urmeze cursurile facultative de ruseşte şi de turceşte [1]. La 11

[1] Vol. I, p. 266 şi urm.; II, p. 171 şi urm.

Decembre 1850, Marcovicĭ lua măsurĭ cu privire la trecerea din gimnasiu în cele două Facultățĭ[1].

Medicina nu se învăța încă nicăirĭ. În 1849 patru Romînĭ fuseseră primițĭ ca bursierĭ în școala de doftorĭ turcească de la Galata[2]; la 1851 eraŭ doĭsprezece acolo, la Galata-Saraiŭ[3]. Școala de mică hirurgie a luĭ N. Crețulescu și Davila se întemeiè maĭ tîrziŭ numaĭ, și niciodată ea n'a fost altceva decît o pregătire pentru «subhirurgĭ» saŭ «felcerĭ», căcĭ se primiaŭ la Filantropia și la Mihaĭ-Vodă, unde ì se dăduseră cîteva odăĭ, absolvențĭ de cîte patru clase primare[4].

Colegiul frances trebuia să urmeze exemplul dat în Rusia de școala abateluĭ Nicolas la Odesa. Școlariĭ, fiĭ de boierĭ și de oamenĭ bogațĭ, plătiaŭ, iar pentru ceĭ lipsițĭ dintre fiiĭ de funcționarĭ se întemeiaseră 65 de burse. Director fu Leopold Monty, doctor în litere, agregat și fost director la Sf. Sava. O școală de fete subvenționată — un *pension* — era să fie deschisă în încăperile Sf. Spiridon-Noŭ la 1 Octombre 1852[5]. Numaĭ la 1853 era să funcționeze supt condu-

---

1 *Buk. deutsche Zeitung* pe 1809, n-l 150. V. Anexele.

2 *Journal de Bucarest*, n-l 52.

3 Anexele.

4 Vol. I, 266.

5 *Ibid.*, p. 267.

cerea polcovnicesei Iacobson, cu «institutriţe aduse din străinătate», această şcoală superioară de fete, «Pensionatul Domnesc», cu interne, între care bursiere din familiĭ nobile saŭ fiice de ofiţerĭ [1]. Şcolĭ secundare maĭ eraŭ plănuite la Brăila, cu curs italian facultativ, şi la Ploieştĭ, care avea la 1854, după cererea orăşenilor, cursurĭ de greaca modernă, francesă şi contabilitate *(doppia scrittura)*.

Pe lîngă aceasta, Statul acordă subvenţiĭ la acele şcolĭ particulare care i se păreau maĭ vrednice de încredere. Una, francesă, cea maĭ veche, era condusă, cum s'a spus, de Monty, care cerea de la şcolariĭ internĭ o plată de 80 de galbenĭ pe an. Maĭ ieften, pentru copiiĭ de negustorĭ, era, încă din 1842, cu stagiu la Piteştĭ, în 1848-51, internatul din strada Mihaĭ-Vodă, al Germanuluĭ, Sasuluĭ Bucholzer, în care se plătia suma, «neauzit de mică», de 500 de leĭ pe an [2]. Se plănuise şi un al treilea institut, cu plată mijlocie. Încă din 1850 se strămutase în Capitală şcoala de fete germană din Craiova a Wilhelmineĭ Dahlen [3], prefăcută în şcoală oficială, iar în 1852 se dădu, cum s'a spus, o sub-

[1] V. Anexele şi *Floarea Darurilor*, I, p. 142.

[2] *Vestitorul rom.* pe 1851, n-l 47. — Îl înlocui, în Ianuar 1857, Rîureanu (Arch. Statuluĭ).

[3] *Buk. deutsche Zeitung* pe 1850, n-l 71. V. Anexele.

venție școliĭ de fete a polcovniceseĭ Ana Iacobson, pîrîtă pentru amestec în Revoluție. La Brăila urmà înnainte pensionul frances al luĭ Tulie, avînd și dascălĭ de limbile italiană și greacă. La Buzăŭ ținea școală de băiețĭ Canela, iar la Craiova, unde Raimond deschide, la 1851, un pension cu programul luĭ Bucholzer și subvenție de 400 de galbenĭ pe an [1], se întemeiase bine institutul de fete Lazaro-Oteteleșanu, avînd ca directoare pe Marieta Massenza și apoĭ pe d-ra de Villeneuve [2].

Se prevedeaŭ în sfîrșit burse pentru străinătate: una a fost dată pictoruluĭ Tătărescu, care urmâ la Roma și nu învăță fără folos [3], iar alta unuĭ pictor cu numele de P. Alexandrescu (1851-3) [4]. La 1855 învăța la Paris Teodor Aman, care făcuse dar «Galerieĭ de tablourĭ a Gimnasiuluĭ» *Cea din urmă noapte a luĭ Mihai Viteazul* [5]. Petru Mateescu studia la Viena, unde lucrâ «un mic tabloŭ ce represintà *Fugirea în Egipt a Familieĭ Sacre»,* și el voià să urmeze la Florența [6]. În August 1857 se trimet

1 Arch. Statuluĭ, dosarul 3369.

2 V. Anexele.

3 Vol. II, p. 437. V. Anexele.

4 El invată în 1855 la Paris. Trimesese din Roma tablourile «Cele treĭ grațiĭ» și «Atala» (Arch. Statuluĭ, dosarul 2313).

5 Arch. Statuluĭ, dosarul 3752 ; cf. dr. C. I. Istrati, *Teodor Aman.*

6 Arch. Statuluĭ.

pentru «desenul grafic», pe treĭ anĭ, în Italia C. I. Stancescu şi G. Grigorescu, cel d'intăiŭ elev al luĭ Tătărescu.

La Viena maĭ aflăm studenţĭ în medicină, viitorul dr. Marcovicĭ, şi în tehnică; la 1856 chiar ofiţerĭ romînĭ în Institutul Geografic: Costaforu, paruşnic, locotenenţiĭ Slăniceanu, Barozzi, Dona şi Mărculescu. La Pesta studiază cu bursa Mitropolieĭ, împreună cu alţĭ colegĭ, ierodiaconul Inochentie Chiţulescu, în 1850, iar la Atena, cu ajutor de la Chesarie al Buzăuluĭ, învăţa încă în acel an, Dimitrie Racoviţă, trimes în 1840 încă. Institutorul Gr. Vlădescu iea cea d'intăiŭ bursă de pedagogie în Germania [1]. Treĭ studenţĭ merseră pe socoteala Vistieriei la Paris ca să înveţe silvicultura, după ce se deprinseseră pe lîngă silvicultoriĭ francesĭ pe cari Domnul îĭ adusese în ţară [2]. Ştirbeĭ avea în vedere şi o şcoală de agronomie şi economie agricolă [3]. Încă de la început doĭ bursierĭ pentru limba turcească merseră la Constantinopol [4].

Şcoala de meseriĭ, prevăzută încă de la început în program, se deschisese abia în 1851,

---

1 Anexele.

2 Vol. I, p. 267-8; Anexele; James Caterly (Gh. Ştirbeĭ), Romîniĭ, trad. Lovinescu, Socec, [1909], p. 153.

3 *Ibid.*, p. 379.

4 Urechiă, *l. c.*, p. 8.

cu maeștri de fierărie și lemnărie[1]. Dar încă din 1850 se numise o comisie, care trebuia să se ocupe de aceste școlĭ și de plantațiile de duzĭ[2]. În 1852 se gătia localul «școliĭ de arte» lîngă biserica Mavrogheni de la Șosea. Abia la 1855 Grigore Bengescu II elabora un proiect de școală de comerț[3].

Cărțĭ de școală fură cerute încă din 1850, de la oameniĭ cari eraŭ în stare să le prelucreze. Luĭ Limburg, i se dădu redactarea uneĭ gramaticĭ romîno-germane; colonelul Ioan Voinescu II, director al școlĭ militare, membru odinioară al Societățiĭ literare și acum revoluționar pocăit, după ce fusese ministru în 1848, îndeplini sarcina traduceriĭ din franțuzește a unuĭ manual de Istorie Sacră; un autor care iscălește I. C. P. prefăcu din nemțește, după Wilmsen, *Prietenul tinerimiĭ*, cartea de cetire pentru «școlile populare». D. Brezoianu dă un «Învățător primar», din franțuzește. Luĭ Barasch i se cerură și cărțĭ de școală din materia științelor naturale. Se maĭ lucrară aritmetica, trigonometria, textul latin pentru clasa I-a, iar în 1851 eraŭ supt tipar Viața luĭ Isus (de Penescu, după Duruy), Gramatica latină (de Hill), algebra (de

[1] Vol. I, p. 266.
[2] *Buk. deutsche Zeitung*, n-l. 91.
[3] Anexele.

D. Pavel), fisica şi chimia (de Alexe Marin). Eraŭ gata în manuscript: logica şi morala (de Zalomit), geometria descriptivă (de Al. Orăscu) şi retorica. De sigur cu ajutorul Domnuluĭ, se făcea a doua ediţiune din «Minunile naturiĭ» a d-ruluĭ Barasch, o carte bine scrisă şi plină de avînt, şi autorul, care fusese pănă atuncĭ la Craiova (de loc era din Silesia), fu adus ca profesor la gimnasiu în Bucureştĭ, unde soţia luĭ stătea în fruntea baluluĭ de binefacere israelit. O comisiune în care intraŭ Ioanid, I. Pop, Hill, unul din autoriĭ dicţionaruluĭ frances, pus la cale încă de atuncĭ, dar apărut maĭ tîrziu, Al. Orăscu, un tînăr atuncĭ, maĭ pe urmă arhitectul Universităţiĭ, unde a fost profesor şi rector, şi filosoful original, altfel decît în ideĭ, Zalomit, fu numită pentru a supraveghia redactarea şi publicarea manualelor. În ele trebuia să fie o singură limbă, uşoară, şi o singură ortografie; neologismele prea multe trebuiaŭ evitate [1].

Se începu cu redactarea dicţionarelor. Am văzut cine trebuia să lucreze la cel frances: Hill împreună cu Petrachi Poenaru. Iancu Pascale se oferise pentru un dicţionar ruso-romîno-turc, care nu s'a scris însă niciodată. Ioanid căpătă

[1] *Vestitorul* pe 1851, n-l 52; dr. Istrati, in *Literatură şi arta romina*, IV, p. 634; cf. Iorga, *Istoria literaturii romîne in veacul al XIX-lea*, III, p. 102 şi urm.

însărcinarea de a prelucra un dicţionar grecoromîn, care se maĭ întrebuinţa în liceele noastre, cu mult folos, şi pe vremea mea. Cîţîva profesorĭ fură chemaţĭ să adapteze cunoscutul dicţionariŭ al limbiĭ latine de Quicherat. Nifon Bălăşescu lucra la Sibiiŭ marele săŭ dicţionariŭ latin-romîn, tipărit la Hochmeister, care rămase neisprăvit. Dr. Polizu porni un dicţionariŭ romîn-german şi Emanuil Drohoiovski se oferia la 1856 cu unul în cincĭ limbĭ[1]. Hill lucrâ şi o gramatică latină, I. Pop una francesă, Théot o altă gramatică franco-romînă. Directorul Museuluĭ, «Scarlat» Wallenstein, scrise un tratat de istorie naturală, şi se dădu o ediţiune nouă din geografia luĭ Genilie, pe cînd o geografie politică era alcătuită de I. Pop[2]. Pentru întăiaşĭ dată şcoala romînească dobîedia astfel, cu destulă unitate de plan şi de formă, toate cărţile de care avea nevoie, de la abecedariŭ până la cărţile înnalte pentru cursul superior. Era, fără îndoială, şi un mare folos pentru literatura noastră, maĭ ales pentru cea ştiinţifică.

Grigore Ghica, vecinul din Moldova şi rivalul în cele bune, hotărîse, din partea luĭ, deschiderea şcolilor moldoveneştĭ şi a Academieĭ,

---

[1] Arch. Statuluĭ, dosarul 3779. Altfel, Anexele.
[2] Urechiă, II, p. 20-1. Cf. Anexele.

care nu se maĭ zicea acum «mihăileană», după Mihaĭ Sturdza, ci iarăşĭ «basiliană», după Vasile Lupu, vechiul eĭ întemeietor, pe ziua de 1-iŭ Octombre 1850, cu 80 de bursierĭ şi solvenţĭ ce plătiaŭ 2.000 de leĭ pe an [1]. La această dată Guvernul muntean pusese la concurs locurile de profesorĭ pentru catehism, istoria veche, «mediană» şi modernă, istoria naturală, fisica şi chimia, şi la 21 ale luniĭ el îşĭ publică proiectul de organisare a învăţămîntuluĭ [2]. Cursurile trebuiaŭ să înceapă odată cu anul 1851, şi se alegea pentru supravegherea lor o comisiune compusă din Alexandru Filipescu, ca president, Arsachi, colonelul I. Florescu, care ţinea pe una din fetele luĭ Vodă-Bibescu, şi vechiul director al şcolilor, Petrachi Poenaru, iar locul de «director al şcolilor naţionale» îl luase, la 17, Simion Marcovicĭ [3]. Domnul, care fusese răŭ bolnav, n'avu bucuria să fie de faţă la deschiderea şcolilor, care se făcu în chip pompos la 8 Ianuar, gimnasiul avînd 214 şcolarĭ [4]. Cam tot pe acest timp se deschidea şi «şcoala începătoare de la Cişmegiŭ» şi alta era proiectată. Gimnasiul din Craiova începuse şi el din

---

[1] *Buk. d. Zeit.*, n-l 58.
[2] *Vest. rom.*, n-l. 83.
[3] *Buletinul* şi *Buk. d. Zeit.*, n-l 85.
[4] *Vest. rom.* pe 1851, n-l 4; Urechiă, *l. c.*, p. 25.

noŭ, cu 76 elevĭ[1]. Cu toată greutatea de a găsi profesorĭ bunĭ — ba chiar nu se presinta nimenĭ spre a concura pentru anumite materiĭ, şi încă în 1852 se căutaŭ profesorĭ de istorie universală şi de treĭ specialităţĭ ale dreptuluĭ[2] —, lucrul cel maĭ bun al învăţăturiĭ se urmâ de acum înnainte zi de zi în toată ţara, supt conducerea unor profesorĭ ieşiţĭ cu *cercetare*. Încă în cursul anuluĭ se formară şi amîndouă Facultăţile[3]. Iar, până la ieşirea absolvenţilor, cursurĭ de iarnă la Colegiu pregătiră conductoriĭ cari eraŭ de nevoie pentru şosele[4].

În Iunie Ştirbeĭ asistâ la examenele de la Monty, recomandînd învăţatuluĭ «agregat» să dea absolvenţĭ cari să poată sta alăturĭ cu aĭ liceelor francese, cuprinzîndu-se şi clase de retorică[5]. El mergea şi la împărţirea premiilor de la Colegiu, şi, într'o cuvîntare ce înşiră deosebitele măsurĭ luate pentru orînduirea ţeriĭ, el făcea să se audă părerea cuminte că: «patriotismul nu stă în cuvîntărĭ sonore şi pompoase, ci în lucrărĭ străduincioase, sistematice şi de o îndelungă răbdare». Iar un alt orator adăogia, vorbind în deosebĭ de şcoala cea nouă: «Va

---

1 Urechiă, *l. c.*, III, p. 46.
2 *Vest. rom.*, pe 1851, n-l 55.
3 *Vest. rom.*, pe 1851, n-l 34.
4 *Ibid.*, n-l 52; Urechiă, *l. c.*, p. 36.
5 *Vest. rom.* pe 1851, n-l 50.

lipsi cu acest chip acea învăţătură superficială, cerută de modă, care face pe om să-şĭ închipuiască capacităţĭ cu atît maĭ marĭ şi să se îngîmfeze cu atît maĭ mult, cu cît are maĭ puţine cunoştinţe positive, îndreptate la un scop special şi folositor societăţiĭ»[1].

Dar în Iulie 1851 frecventarea şcolară era încă foarte mică, pe jumătate din ce fusese la 1834. Gimnasiul din Bucureştĭ avea 332 de şcolarĭ, în şcolile primare ale Capitaleĭ eraŭ numaĭ 597, iar toate cele din judeţe număraŭ abia 660 de ascultătorĭ[2]. Comunităţile străine îşĭ vor fi avut şi ele şcolile lor, şi la 1851 Evreiĭ din Bucureştĭ îşĭ făceau şcoală deosebit[3]. Dar ceĭ maĭ mulţĭ copiĭ eraŭ la pensionate. Şcoala rurală era tot oprită. Totuşĭ în lucrul care începuse nu era numaĭ chibzuirea rece a alcătuitoruluĭ de programe, îndemnul Cîrmuiriĭ şi silinţa interesată a funcţionaruluĭ numit la o şcoală, precum ar fi numit la un biroŭ, ci o adevărată pornire culturală şi patriotică. Tineriĭ profesorĭ îşĭ iubiaŭ şcoala şi şcolariĭ, şi mulţĭ dintre dînşiĭ vedeaŭ bine legătura ce există între aşezămintele din zilele lor şi silinţile grele ale înnaintaşilor inimoşĭ cari făcuseră din nimic acele vechĭ lăcaşurĭ de învăţătură pe care le urmaŭ «şcolile

[1] *Vest. rom.* pe 1851, n-l 52.

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*, n-l 82.

primare», Colegiile, institutele, Facultățile și școlile speciale de acum. În iarnă «d-rul în legĭ» și Serdar Gheorghe Costaforu începea cursul săŭ, și cu acest prilej el pomenia pe harnicul Costachi Moroiŭ, care el pentru întîiașĭ dată se încumetase a vorbi despre principiile și temeiurile dreptuluĭ unor ascultătorĭ romînĭ. «Dați-mĭ voie a vă interpreta inimile», zicea Costaforu, «și a înnălța a noastră venerație pănă la memoria bărbatuluĭ romîn care a îndrăznit cel d'intăiŭ pe ruinele școliĭ de la Sf. Sava a preda științile în limba patrieĭ». Și profesorul cel noŭ se vedea cu douăzecĭ de anĭ în urmă, supt Domniĭ de țară fără legĭ ruseștĭ și europene, supt bătrînul Grigore-Vodă Ghica, ascultînd pe Moroiŭ, *respectabilul sau predecesor*, înnainte de a merge să capete la Paris, unde fusese și Moroiŭ însă, titlul de doctor, așa de rar încă, și cunoștințele speciale care îl făceaŭ vrednic de catedra ce ocupa [1].

Cînd se încheiè cel d'intăiŭ an școlar complet și normal, Știrbeĭ veni din noŭ, de Sf. Petru și Pavel, să presideze la Colegiu împărțirea premiilor. El vorbi iarășĭ, cu acea elocvență stăpînită, discretă, dar une orĭ duioasă, care ni-l face maĭ simpatic nouă de astăzĭ decît contemporanilor săĭ. Înnaintea părinților și a profeso-

[1] *Vest. rom.* pe 1851, no. 87.

rilor, în cap cu noul director, care înlocuise de curînd pe S. Marcovicĭ, C. Bozianu, el îşĭ aduse aminte, între altele, de anume priveliştĭ frumoase ale copilărieĭ sale. «Am cunoscut», zicea omul care era Domnul ţeriĭ, «am cunos ut părinţĭ cari se strîmtoraŭ de celelalte al l r trebuinţe, iar, cînd eraŭ pentru creşterea şi educaţia copiilor, nu era cheltuială cît de mare, nicĭ jertfă, care să nu o facă cu plăcere şi bucurie. Am cunoscut părinţĭ cari ştiaŭ prea puţină carte şi nu era zi în care să nu-ĭ aducă cîte un ceas împreună cu dascăliĭ şi să li facă examen de ceia ce aŭ învăţat peste zi; de multe orĭ se aflaŭ de faţă şi străiniĭ cari veniaŭ să-şĭ petreacă seara, şi cîţĭ din aceştĭ asistenţĭ se pricepeaŭ, trebuiaŭ să iea parte ca examinatorĭ. În ziua cînd se părea că învăţăturile se urmaseră bine, vedea cineva zugrăvită veselia în obrazul părinţilor, precum şi la din potrivă întristare... *Aceştı părinţĭ erau Romînĭ, şi Dumnezeu a vrut să fie aĭ mieĭ. Asemenea părinţí eraŭ pe acea vreme maı mulţĭ* [1].»

Cu prilejul acesteĭ serbărĭ se constatară însemnatele progrese îndeplinite în şcoală. Învăţămîntul primar era dat după metoda lancasteriană şi se adăugaseră «bibliotecĭ speciale» pentru cetirea şcolarilor; elemente de ştiinţe naturale fuseseră introduse în program. Cursurile începuseră, şĭ

---

[1] Acelaşĭ pe 1852, no. 52.

Facultatea de drept, unde preda şi Bozianu şi «vechiul profesor» Ştefan Ferechide [1], şi la şcoala de matematicĭ superioare, pentru inginerii de podurĭ şi şosele şi pentru arhitecţĭ, şi la şcoala de meşteşugurĭ, care avea menirea să ne aducă în stare «a fabricà noĭ înşine», zicea directorul şcolilor, «obiectele trebuincioase omuluĭ pentru viaţă şi a ne libera de tributul ce dăm industrieĭ străine». Pensionatelor străine li se impusese «un studiu special al limbiĭ romîne», iar al luĭ Monty răspunsese pe deplin aşteptărilor Domnuluĭ, care vorbia astfel către directorul luĭ: «aţĭ făcut învederat in ochiĭ acelor părinţĭ că, fără a-şĭ depărta copiiĭ din sînul lor, fără a jertfi cheltuelĭ covîrşitoare cu întreţinerea în străinătate, tineriĭ îşĭ pot face umanioarele, întocmaĭ precum sînt regulate în Colegiurile Parisuluĭ. La examenele ce s'aŭ făcut ăstimp cu institutele dumneavoastră, s'aŭ găsit şcolarĭ cari pot întru toate ţinea concurenţa cu ceĭ din clasele corespunzătoare ale Colegiurilor Franţeĭ» [2].

Încă în cursul acestuĭ an 1852, clasa I-a a Colegiuluĭ bucureştean trebui să fie împărţită în două divisiĭ saŭ, cum zicem astăzĭ, «divisionare» [3]. Treĭ catedre nouă fură întemeiate la

---

1 Dr. Istrati, in *Literatură şi artu romînă*, IV, p. 551.
2 *Vest. rom.*, pe 1852, *l. c.*
3 Acelaşĭ, n-l 55.

drept, şi le suplini deocamdată Costaforu [1]. Se spera că noua şcoală munteană va fi recunoscută de străinătate. «Şcoala domnească» pentru fete era, cum s'a spus, acum pe deplin organisată în Bucureştĭ, pe cînd în Craiova lucra şcoala Lazaro-Oteteleşanu. Programul şcoliĭ de agricultură fusese în fine stabilit, în cursurĭ de treĭ anĭ, care începuseră la mănăstirea Pantelimon [2]. La 1-iŭ Ianuar 1853 se deschideaŭ cursurile şcoliĭ de hirurgie aşezate la spitalul Filantropieĭ, supt direcţia d-ruluĭ Polizu, primindu-se spre învăţătură elevĭ de 18 anĭ, cari făcuseră patru clase primare şi puteaŭ aduce dovezĭ de purtare bună [3]. Măsurĭ nouă se luaŭ pentru înnaintarea şcolilor primare în Februar 1853 [4].

În luna următoare sosia în ţară un străin, învăţat, harnic, foarte îndrăzneţ şi foarte plăcut la vorbă, doctorul frances Carol Davila, în privinţa descendenţeĭ căruia circulau zvonurĭ romantice foarte interesante. El fu numit *ştab-doctor*, medic de regiment, de Ştirbeĭ-Vodă, care-l va fi chemat el, prin prieteniĭ ce avea în străinătate. Pe atuncĭ nu era încă un corp medical bine orînduit, cu toate că judeţele îşĭ aveaŭ mediciĭ, dar numaĭ la întîmplare de bolĭ epidemice, ca vărsatul. Toţĭ me-

1 Urechiă, *o. c.*, III, p. 77.
2 *Buk. d. Zeit.*, 1853, n-l 51.
3 *Buk. d. Zeit.*, 1853, n-l 12.
4 *Ibid.*, n-l 15.

dicíĭ stăteaŭ în orașe; eĭ eraŭ Grecĭ și Nemțĭ, iar dintre Romînĭ unul singur, dr. Nicolae Crețulescu, căruia i se datorește întemeierea școliĭ de la Filantropia, care nu putu merge deocamdată. La 3 Aprilie foaia oficială publică cea d'intăiŭ lege sanitară, care statornicia medicĭ de plasă, cărora li se dădeaŭ ca ajutoare felcerĭ. Pentru aceștia trebuia însă neapărat o școală. Știrbeĭ era hotărît s'o înființeze, cand cea d'intăiŭ parte a Domnieĭ luĭ luă sfîrșit înnaintea năvăliriĭ Rușilor [1].

Încă din 1851 se propusese Domnuluĭ, de uniĭ oamenĭ grăbițĭ, să se intemeieze un Conservatoriŭ, care să iea asuprășĭ sarcina, părăsită, din motive politice, de Societatea Filarmonică. Acest Conservatoriŭ trebuia să caute înnainte de toate a da actorĭ nouluĭ Teatru Național. De mult fusese vorba ca acesta să se înființeze, Știrbeĭ grăbi foarte mult lucrurile. Arhitectul vienes Hefft avu conducerea construcțieĭ, decorațiile fură încredințate altuĭ specialist cunoscut, Mühldorfer din Mannheim. Cele maĭ micĭ amănunte eraŭ supraveghiate de Domn, cum se vede din corespondența luĭ. «Teatrul Național», pe care-l avem și acum înnaintea ochilor, ca o podoabă a Bucureștilor, îșĭ începu represintațiile la 1 Ianuar 1853. A fost o re-

[1] *Samanatorul* pe 1903, articolul despre Carol Davila.

presintaţie de caritate. Se alesese o traducere, *Zoe*, şi între interpreţiĭ eraŭ: cel maĭ bun actor muntean de atuncĭ, Costachi Caragiale, unchiul mareluĭ nostru scriitor, şi vestita Nini Valéry, o favorită a publiculuĭ, care jucase până atuncĭ maĭ mult în Iaşĭ, cu Millo. Cele treĭ rîndurĭ de loje şi 338 de scaune de parter eraŭ în mare parte pline cînd apăru Domnul, salutat cu respect şi recunoştinţă. Pe lîngă teatrul german din sala Slătineanu şi concertele de la Liedertafel, societate de cîntărĭ întemeiată în 1852, pe lîngă teatrul frances şi opera italiană — care făceaŭ ca în Aprilie 1853 Bucureştiĭ să aibă, cum observă cronicarul de la *Bukarester deutsche Zeitung*, teatru în patru limbĭ, — Teatrul Naţional mergea, condus de Caragiale, cu ajutorul luĭ Wachmann pentru musică. Frumosul teatru, despre care cronicarul german pomenit nu se sfia a spune că «e de sigur unul din cele maĭ frumoase din Europa», atrase şi pe Millo, cu care pătrunse, după mărturia contemporanilor, un «spirit noŭ» [1].

În 1851, înnainte de a se deschide teatrul romănesc, Domnul răspinsese hotărît cererea pentru Conservatoriŭ, observînd — nu fără oarecare dreptate — că «în nicĭo parte nu e şcoală pentru profesia de actorĭ». În 1852 însă, păre-

[1] V. Anexele.

rile luĭ se schimbaseră, şi el se arăta gata a întemeia o şcoală, care a fost în general maĭ zăpăcită şi maĭ nenorocită de cît toate celelalte ale noastre [1].

Domnul maĭ avu parte să asiste la examenul din Iulie 1853, cînd însă oştile împărăteştĭ îl încunjuraŭ. Bozianu era încă directorul şcolilor, şi în cuvîntările ce se ţinură se însemna introducerea musiceĭ vocale în şcolile primare. Eraŭ acum 24 de şcolĭ primare ale Statuluĭ, pe lîngă 134 ale particularilor, şi Eforia, ruşinată de acest resultat statistic, se îndreptăţia prin lipsa de banĭ. De alminterea, şcolile acestea particulare nu eraŭ toate pensioane, ci trăiaŭ în împrejurările cele maĭ grele şi maĭ păcătoase. Multe eraŭ alipite pe lîngă bisericĭ, «maĭ la toate bisericile, *la zidurile bisericiĭ*», fiindcă nu se dădeaŭ odăĭ pentru învăţătură. Şcolile de fete fiind aşa de puţine, părinţiĭ trimeteaŭ pe alocurĭ copilele la singura şcoală primară din localitate, cea de băieţĭ, şi, de oare ce şcolariĭ atingeaŭ şi vrîsta de 12 anĭ, Eforia opri aceasta, arătînd că e «împotriva buneĭ orînduielĭ ca sexul femeiesc, maĭ vîrtos cînd este de o vîrstă aşa de înnaintată, să fie împreună cu partea bărbătească» [2]. Uniĭ învăţătorĭ aĭ Statuluĭ chiar se

[1] Urechiă, *o. c.*, III, pp. 60-2; *Buk. d. Zeit.*, 1853, n-le 2, 5, 8, 9, 11, 27 şi urm.

[2] Urechiă, *o. c.*, pp. 98, 103; *Buk. d. Zeit.*, 1853, n-l 51.

văzuseră cu totul împiedecați de a face și clasa a IV-a.

În gimnasiu, directorul școlilor socotia 400 de elevi, față de ceva mai puțini în anul precedent. Numărul celor din școlile primare era de 8.055, cu cîțiva mai puțini decît în 1852 [1].

Indată după examene, Monty își dădu demisia, înțelegînd că școala francesă nu prea are sorți de izbîndă într'un timp cînd țara era ocupată de Ruși, cari se pregătiau de luptă cu Împăratul Napoleon. El a și plecat din țară, ca să nu se mai întoarcă, puind capăt tot odată școlii nobile subvenționate de Stat [2]. Alexandru Ghica, urmașul, în calitate de Caimacam, al lui Știrbei demisionat, își cîștigase odată merite mari față de școală, dar acuma el avea, de sigur, alte grijĭ, și mai mari și mai mici decît a învățămîntului. La examenele din 1854 se constata o nouă scădere a numărului școlarilor [3].

Peste cîteva luni după ținerea acestor examene, Știrbei se întorcea iarăși în Domnie. Data aceasta însă, el nu mai este sprijinitorul statornic și supraveghetorul de aproape al școlilor. În mijlocul planurilor de viitor, în nesi-

---

[1] *Buk. d. Zeit., l. c.*
[2] Urechiă, *l. c.*, p. 74.
[3] *Ibid.*, p. 105.

guranţa zileĭ de mîne, el părăseşte şi strică în parte însuşĭ ce făcuse. Starea şcolilor se arăta foarte slăbită. La şcoala de cultura mătăseĭ, o familie lombardă trăia ca în sînul luĭ Avraam, la şcoala de agricultură vegeta un singur profesor, cu douăzecĭ de elevĭ, fireşte foarte răŭ pregătiţĭ. Planul uneĭ şcolĭ de comerţ nu se îndeplini niciodată. Cu atît maĭ puţin acela al Conservatoriuluĭ saŭ al mareluĭ internat pentru 200 de elevĭ, care trebuia să se ridice pe locul unde stă astăzĭ Universitatea [1]. N'avem ştirĭ despre activitatea Facultăţilor în acest timp, cu toate că în 1855 cea de ştiinţe fu înzestrată cu încă patru catedre, nicĭ asupra desvoltăriĭ Museuluĭ, condus de Wallenstein şi căruia Domnul îĭ făcuse donaţiĭ de tablourĭ ale puţinilor pictorĭ de atuncĭ [2]: profesorul de desemn C. Lecca, studentul Tătărescu (pentru Domn lucra Ungurul Szatmáry, zugrăvindu-l la încoronare şi în costumul săŭ de general). Ca şcoală de fete a Statuluĭ rămîne tot pensionatul Iacobson, şi bursieriĭ la Colegiu de maĭ înnainte sînt trecuţĭ acum ca internĭ la institutul cel noŭ al luĭ Rîureanu [3]. Bursierĭ se trimit maĭ mulţĭ: Vasile Boerescu la Paris, tot acolo Marcovicĭ, o viitoare celebritate medicală, apoĭ alţiĭ pentru

---

1 *Ibid.*, pp. 90 1. V. Anexele.

2 Urechiă, *l. c.*, pp. 35, 60, 70.

3 *Ibid.*, p. 70, 74. V. Anexele.

inginerie, pentru pedagogie, pentru matematicĭ. Între dînşiĭ aflăm şi pe un nepot de Domn, fiŭ de beizadeà scăpătat: Alexandru, fiul luĭ Scarlat al luĭ Grigore Dimitrie Ghica [1]. Şi P. S. Aurelian cere a fi trimes pentru agricultură [2].

Vremea Ruşilor se mîntuise, şi acum stăpînià influenţa austriacă, influenţa francesă. Doctorul Davila, scos de guvernul militar rusesc, e chemat din noŭ în rîndurile miliţieĭ. I se dă voie a deschide în încăperile de la Mihaĭ-Vodă «un museŭ de anatomie şi hirurgie», pe socoteala sa însuşĭ; iar după cîtăva vreme Statul declară oficială «şcoala de felcerie» [3]. I se constitui un fond de 240.000 de leĭ, şi se numi pentru supravegherea eĭ o comisie compusă din Banul Constantin Florescu, Spătar al miliţieĭ şi filantrop, din Gussi, protomedicul saŭ «directorul serviciuluĭ sanitar» şi din Davila însuşĭ [4].

Dar aceleiaşĭ influenţe francese, întărite prin biruinţile din Crimeia, i se datoreşte şi o mare greşală. Eforia şcolilor se declară, de-odată, foarte nemulţămită cu sistemul bine chibzuit care se introdusese în 1850. În raportul eĭ sînt frase care sună chiar necuviincios: «De aci

1 *Ibid.*, pp. 85, 89.
2 *Ibid.* V. Anexele.
3 *Samănătorul*, l. c.
4 *Buk. d. Zeit.*, 1854, n-l 24.

urmează», zic aceĭ domnĭ, «că din şcolĭ se va vărsa în societate o tinerime uşoară, trîndavă, fără principiĭ, rebelă la toate ideile de muncă şi de datorie, pretenţioasă şi înfumurată, cu un cuvînt periculoasă pentru societate». Céva din această semnalare de boală poate să fie adevărat, dar nu sînt de loc potrivite măsurile de însănătoşire, pe atît de simple, pe cît de comode: să se suprime a patra clasă din învăţămîntul rural, să se încarce programele şi, în general, cît priveşte învăţămîntul secundar, să se adopte pe de-a 'ntregul programele francese, programele liceuluĭ napoleonian, care, cum se ştie, sînt un atentat monstruos la inteligenţa copiilor şi pe lîngă aceasta nu se potriviaŭ de loc cu situaţia şi nevoile noastre.

Din partea luĭ, Domnul arată temerĭ numaĭ în privinţa programelor maĭ bogate: «Să îmbrăţişăm numaĭ cît putem cuprinde şi să ne ferim de a ameţi mintea încă crudă a copiilor». În privinţa direcţieĭ nouă, — maĭ mult politică decît şcolară, — el nu putu face alta decît să încuviinţeze [1]. Dar şcoala se cufundă tot maĭ mult în ticăloşirea eĭ. Se poate zice că singurul institut care mergea cum se cade era şcoala militară, care dădu examene bune în 1854, înnaintea Domnuluĭ, a fiuluĭ săŭ Gheorghe Ştirbeĭ, a celor doĭ comandanţĭ aĭ trupelor celor nouă de

[1] Urechiă, *l. c.*, p. 84 şi urm.

ocupaţie, feldmareşalul austriac Coronini şi Paşa Soliman, precum şi înnaintea consulilor [1].

Până la această dată de 1855-6, care încheie rostul domnesc al lui Ştirbei, principatul n'avuse şcolĭ de sate. Ele fusese întemeiate supt Alexandru Ghica: învăţătoriĭ se chemaŭ «candidaţĭ» şi aveaŭ cunoştinţĭ de cetire şi de scriere; eraŭ plătiţĭ dintr'un fond pe care-l formà contribuţia de doĭ leĭ pe an din partea fiecăruĭ cap de familie. Se numiaŭ şi revisorĭ, din rapoartele cărora ni s'a păstrat unul care dovedeşte că măcar pe alocurea această şcoală pe vreme de iarnă nu era privită cu duşmănie de către săteni. Dar în 1848 învăţătoriĭ fură învinuiţĭ că ar fi adus serviciĭ de propagandă revoluţionarilor şi printr'un ordin formal şcolile de sat se închiseră, luîndu-se chiar măsurĭ pentru ca dascăliĭ să nu iea plata ce nu li se maĭ cuvenia.

Darea adiţională de 2 leĭ se strînse şi maĭ departe, dar ea fu întrebuinţată pentru ţinerea şcolilor, micĭ şi marĭ, de prin oraşe. Frica de turburărĭ prin sate, amintirea împrejurărilor neplăcute de la 1848, ca şi o grijă exagerată de «interesele conservatoare», opriră în loc, nu numaĭ pe Domn, ci şi pe aceia cari eraŭ în măsură să puie cuvînt pe lîngă dînsul pentru şco-

---

1 *Buk. d. Zeit.*, la această dată.

lile cele maĭ de nevoie. Numaĭ în 1855, Eforia interveni printr'o adresă pentru reorganisarea învăţămîntuluĭ sătesc. Se căpătă atuncĭ de la Domn hotărîrea că «se vor deschide şi şcoale săteştĭ centrale prin fiecare judeţ, pe unde dorinţa se va arăta şi trebuinţa va fi».

Cum se vede, numaĭ şcolĭ centrale şi numaĭ după cerere, pe cînd oameniĭ trebuiaŭ îmbiaţĭ, siliţĭ chiar la învăţătura cărţiĭ. Era însă rolul firesc al spirituluĭ de clasă, care a făcut cele maĭ marĭ rele acestuĭ popor. Orînduirea maĭ amănunţită stabilia că şcoala rurală nu se poate întemeia decît în sate cu o sută de familiĭ (înnainte însă limita era de cinzecĭ). «Candidaţiĭ» trebuiaŭ să urmeze cursurĭ pregătitoare în «şcolĭ normale judeţene», cu cîte un singur profesor, de la 1-iŭ April până la 1-iŭ Octombre, iar în cursul iernіĭ eĭ vor preda înnaintea şcolarilor. Un număr din bursieriĭ Statuluĭ la Colegiu trebuiaŭ să se îndatorească a servi ca învăţătorĭ, şi cursurĭ speciale trebuiaŭ să se organiseze pentru dînşiĭ supt direcţia unuĭ pedagog trimes pentru studiĭ în străinătate [1]. Nicĭ măcar atît nu putu intra însă în fiinţă, şi şcoala satelor trebuia să-şĭ aştepte încă multă vreme ceasul [2].

---

1 Urechiă, *c. c.*, III, p. 93.
2 Toate amănuntele în Urechiă, *l. c.*, p. 98 şi urm.

V.

Preoţiĭ fuseseră maĭ fericiţĭ: eĭ îşĭ aveaŭ acum seminariul.

El se datorià de o potrivă Domnuluĭ şi Mitropolituluĭ celuĭ noŭ. Ştirbeĭ găsise pe Neofit, omul cel maĭ slab, maĭ fricos şi maĭ lipsit de credinţă ce se poate închipui, gata totdeauna să-şĭ plece capul faţă de orĭce stăpînire, pe rînd revoluţionar cu Revoluţia şi sprijinitor al ordineĭ apărate de baionetele Turcilor şi Muscalilor. O îndreptăţire a luĭ ar fi că era bolnav, în adevăr bolnav, căcĭ şi muri după aceia, în Ianuar 1850 [1]. Dar hotărîrea luĭ de a se retrage i-o grăbi voinţa Domnuluĭ. Acesta fusese numit în Iunie, şi încă de la 27 Iulie st. v., îndată după întoarcerea de la Constantinopol a luĭ Ştirbeĭ, Neofit demisionează, «aflîndu-se cuprins de boale cronice netămăduite şi prin urmare neputînd împlini sfintele datoriĭ însuşite arhipăstorieĭ». Demisia fu primită cu cea maĭ mare plăcere, şi locul de vicariŭ se încredinţă titularuluĭ de Sivas saŭ Sebaste (Sevastia), Nifon. Era, după duşmaniĭ luĭ, Bulgar [2], dar el se dădea totdeauna drept Romîn adevărat.

---

[1] *Journal de Bucarest*, n-l 89.

[2] B[olintineanu]. *L'Autriche, La Turquie et les Principautés danubiennes*, Paris, 1854.

Avea cu Rusia legăturile pe care le aveaŭ şi ceĭ maĭ mulţĭ dintre clericiĭ romînĭ aĭ timpuluĭ săŭ, şi se ştie că el a făcut un testament nenorocit prin care-şĭ depunea la o bancă rusească averea din care trebuia să se ţie Seminariul Nifon. Îĭ plăceaŭ baniĭ şi se pricepea a-ĭ strînge, dar era om harnic şi bun gospodar, om de biserică cu foarte multă priinţă pentru clerul săŭ. Toate însuşirĭ care trebuiesc ţinute în seamă, măcar în aceiaşĭ măsură ca şi defectele.

Alegerea de Mitropolit nu trebuia să întîrzie. Se maĭ întîmplase că nicĭ Scaunele de Rîmnic, Buzăŭ şi Argeş nu eraŭ ocupate, de maĭ multă vreme încă. Moldova nu-şĭ avea nicĭ ea Mitropolit, căcĭ Meletie murise în Iunie 1848. Se adăugia o greutate: după spiritul Regulamentuluĭ Organic, Mitropolitul şi episcopiĭ trebuiaŭ să fie aleşĭ de Adunarea Obştească. Acuma însă această adunare era oprită prin Convenţia dela Balta-Liman. O parte din atribuţiile eĭ trecuseră asupra Divanuluĭ ad-hoc, dar nu se spunea că între ele ar fi şi aceasta. În sfîrşit, Divanurile nu fuseseră constituite încă, nicĭ într'un Principat, nicĭ în celălalt.

Rusia ceru în April 1850 să se facă alegerea şi corpul electoral să fie alcătuit numaĭ din şese boierĭ marĭ şi şese egumenĭ. Ghica-Vodă, din Moldova, credea, din potrivă, că, după da-

tină, se impune să cheme pe toţĭ boieriĭ de la rangul de Postelnic în sus. Comisarul turc, Ahmed Vefic, propunea luĭ Ştirbeĭ să se strîngă Divanul ad-hoc potrivit cu Convenţia şi să i se adauge boieriĭ cu titlul de Vornicĭ şi Logofeţĭ, aşa încît să formeze o Adunare de 80 până la 100 de membri. Cum nu se înţelegeaŭ asupra alegătorilor, aşa nu se înţelegeaŭ ceĭ doĭ stăpînĭ aĭ stăpînuluĭ asupra persoaneĭ celuĭ ce s'ar cuveni să fie ales la Mitropolia Ungrovlahieĭ. Duhamel, comisarul rusesc, privia cu ochĭ maĭ bunĭ pe cucernicul părinte Calinic de la Cernica, unde şi Domnul obişnuia să meargă pentru a petrece Paştile în ctitoria Ştirbeilor celor de demult; pe acea vreme era încă la Cernica deprinderea lucruluĭ literar şi caligrafic, şi biblioteca bogată în tipăriturĭ şi manuscripte ispitia spre cetirĭ folositoare pe călugărĭ. Turcul era însă pentru Nifon şi se spunea acelaşĭ lucru despre Ştirbeĭ, adăugindu-se lămurirĭ ofensătoare pentru persoana Domnuluĭ.

Adunarea de alegere fu convocată pe ziua de 14 26 Septembre 1850. Eraŭ de faţă patruzecĭ de votanţĭ, din cea maĭ înnaltă boierime. Nifon învinse cu zece voturĭ pe egumenul Cernicăĭ. Acesta izbuti însă la Rîmnic, pe cînd la Argeş şi Buzăŭ se aleseră vicariĭ de până atuncĭ: Climent şi Filoteiŭ, acesta din urmă cunoscut

Domnuluĭ din călătoria cea d'intăiŭ ce făcuse prin ţară şi preţuit ca un bun administrator. Strălucitul alaiŭ al arhiereilor celor noĭ se desfăşurâ şi data aceasta până la Palat, unde se împărţiră cîrjile, precum cerea obiceiul. Cu acest prilej, Vodă vorbi foarte răspicat, amintind Vlădicăĭ de Buzăŭ pe înnaintaşul săŭ, care, deşì nu era cărturar, lăsase aşa de bune amintirĭ recunoscătoare în diecesa sa, sfătuind pe Argeşan să arăte şi de acuma înnainte aceiaşĭ hărnicie şi osîndind încă odată purtarea luĭ Neofit, înnaintea aceluĭ care era chemat să curăţe şi să îndrepte într'o eparhie părăgenită: «Privindu-l ca obiect de ambiţiune personală, [acesta] este un post mic, şi cu atît maĭ mic, cu cît vedem înnaintea ochilor trista dovadă de josărarea în care se află căzut» [1].

Nifon găsi un cler în mare parte lipsit de învăţătură şi deosebindu-se din ţeranĭ numaĭ prin portul bărbiĭ. Aceasta o văzu în cercetările pastorale prin care îşĭ începu cîrmuirea sufletească.

Îndreptarea putea să se facă numaĭ prin şcolĭ,

---

[1] Vol. II, pp. 159, 186, 189; *Bukarester deutsche Zeitung*, sau *Vestit. rom.*, la această dată. La 15 Novembre 1849, Domnul constata public că de la 1848 încoace Neofit cheltuise veniturile Mitropolieĭ, «fără a vărsa cea maĭ mică sumă în vre-o casă publică» şi făcuse datoriĭ care acum se anulează (*Vestitorul rom.* din 15 Novembre).

dar, deşi legea din 1847 hotărîse întemeiarea unuĭ seminariŭ metropolitan cu şepte clase şi a treĭ seminariĭ episcopale cu cîte patru, până atuncĭ încă nimic nu fusese adus la îndeplinire. Nifon înlătură iute toate piedecile, şi seminariul din Bucureştĭ îşĭ ţinea cele d'intăiŭ examene la 1852, înnaintea întemeietoruluĭ săŭ [1]. Deschiderea se făcuse la 24 Maiŭ 1851, cu două clase, avînd 50 de elevĭ şi un corp profesoral compus din clericĭ şi mirenĭ: unul din cuvîntătoriĭ cu acest prilej boteză şcoala: «Seminariul Nifonal» [2]. Părintele Veniamin era «inspector» [3]. După ce multă vreme toate cărţile de slujbă se lucraseră numaĭ la Buzăŭ, Mitropolitul deschidea o tipografie centrală a cărţilor bisericeştĭ [4], care lucrează de acum pe lîngă tipografia şcolilor. Inaugurarea se făcu în 1852, şi presa, puindu-se în mişcare înnaintea asistenţeĭ solemne, desfăşură un program cu chipurile Domnuluĭ, luĭ Nifon şi Guttenberg «în maĭ multe colorĭ şi plin de simbolurĭ» [5].

---

1 *Vest. rom.* pe 1851, n-l 73, 76; pe 1852, n-l 55.
2 *Vest. rom.* pe 1851, n-l 43.
3 *Ibid.* pe 1852, la n-l 89, cf. n-l 55.
4 Vol. I, p. 267.
5 *Vest. rom.* pe 1852, n-l 77.

VI.

Pentru ca să-șĭ facă cineva o ideie adevărată despre măsurile luate în Țara-Românească cu privire la învățămînt, e bine să se amintească și ceia ce s'a împlinit pe atuncĭ în Moldova.

Aicĭ mișcarea școlară era condusă de Laurian însușĭ, de la principiile căruia se inspiraseră și reformatoriĭ muntenĭ. Spre marea supărare a luĭ Nicolae Suțu, care se plîngea că «rectorul» urmăria scopurĭ ce eraŭ și ale politiceĭ austriace, că lucra împotriva «naționalitățiĭ moldoveneștĭ» și pentru izbînda «utopiilor», că se silia să «strice limba» și arunca limba grecească în al patrulea an al Colegiuluĭ [1], îndărătnicul urmaș al luĭ Petru Maior răzimă toată clădirea școlilor pe studiul limbiĭ latine unit cu al celeĭ româneștĭ: una din alta și una prin alta.

Și aicĭ o comisiune alcătui noua lege școlară, dar aicĭ comisiunea nu era o Eforie, ci se ținea de Ministeriul Cultelor. Se recomanda îndreptarea după școlile prusiene, de sigur cele maĭ bune din Europa, învierea școlilor săteștĭ și crearea unuĭ învățămînt practic prin școlĭ de meșteșugurĭ și ferme-model [2]. Un tînăr, Teria-

---

[1] *Mémoires de Nicolas Soutzo*, Viena, 1899, pp. 187-9.
[2] *Ibid.*

chiu, maĭ tîrziŭ ministru liberal, merse în Prusia chiar, pentru a studia acolo organisaţia şi metodele [1].

Iată acum ce se făcu în adevăr, în largul cuprins teoretic al acestuĭ program cultural.

Şcolile de sate — care trebuiaŭ să fie deocamdată 63 — nu se întemeiară nicĭ în acest Principat, şi, către sfîrşitul Domnieĭ luĭ Ghica, se vorbia numaĭ de crearea uneĭ şcolĭ pregătitoare cu elevĭ internĭ, la Treĭ-Ierarhĭ: aceia care a fost maĭ tîrziŭ întăia şcoală de învăţătorĭ a Moldoveĭ. Aicĭ obişnuia să se acorde dreptul de tîrg satelor maĭ potrivite pentru ţinerea de bîlciurĭ saŭ iarmaroace, şi fireşte că proprietarul satuluĭ înnălţat astfel trăgea neasămănat maĭ multe foloase; se hotărî acum că privilegiul nu se va maĭ da decît după ce proprietarul va fi ridicat o şcoală, care rămînea apoĭ în seama luĭ. Ar trebui să vedem însă cîte aŭ fost tîrgurile înfiinţate supt Grigore Ghica.

Se votaseră şcolĭ primare pentru toate oraşele; în Iaşĭ trebuiaŭ să fie cincĭ. Fiecare capitală de judeţ era să aibă o şcoală de fete, iar Capitala treĭ. Învăţătoriĭ eraŭ îndatoriţĭ să facă şi un an de pedagogie. Numărul şcolilor

---

[1] Urechiă, *o. c.*, III, pag. 59.

ce se creară a fost însă, pentru băieţĭ, foarte mic, iar altă şcoală de fete decît cea din Iaşĭ a luĭ Lăzărescu n'a existat.

Gimnasiul de şepte clase se deschise în Iaşĭ încă de la 1850. Internatul, în care eraŭ primiţĭ ca bursierĭ şi copiĭ de la ţară, era organisat la 1851.

Învăţămîntul superior era să aibă, pe lîngă cursurile create la Bucureştĭ şi altele de filosofie şi medicină. Dar ele n'aŭ început decît după 1859.

În proiect rămaseră şi cele treĭ şcolĭ reale: din Iaşĭ, Botoşanĭ şi Galaţĭ, prevăzute după norma prusiană. Aceiaşĭ soartă o avură şcolile de moaşe, de hirurgie şi veterinarĭ.

Şcoala de meseriĭ putea da absolvenţĭ încă din 1850, şi în curînd ea organisâ o exposiţie pe care o visitâ şi Domnul.

În sfîrşit Seminariul Veniamin fu prefăcut cu totul şi căpătă un curs de opt clase [1].

Din această apropiere se vede că întreaga societate românească din acest timp avea aceiaşĭ pornire nobilă către lumină, dar că, pe de o parte, ea îndrăznia prea puţin în ceia ce priveşte învăţămîntul sătesc şi învăţămîntul inferior în genere, şi prea mult în ceia ce priveşte ramurile superioare al instrucţieĭ. Se maĭ vede

[1] *Ibid.*, p. 29.

iarăşĭ o nesiguranţă, o lipsă de legăturĭ solide, care trebuia să risipească uşor toate roadele dobîndite prin jertfe marĭ. Vechĭ păcate, care nu sînt mărgenite numaĭ la această epocă din desvoltarea noastră.

VII.

În ceia ce priveşte Divanurile ad-hoc, convenţia de la Balta-Liman specifica foarte limpede drepturile lor: «să hotărască dările şi să cerceteze budgetul anual». Alcătuirea lor era cuprinsă în aceste cuvinte nelămurite: «formate din boieriĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ şi maĭ vrednicĭ de încredere, precum şi de cîţĭva membri aĭ cleruluĭ innalt». Adecă o adunare a episcopilor cu «notabilĭ» din clasa aristocratică şi funcţionărească. Nu se spunea însă cîţĭ notabilĭ şi în ce chip să fie aleşĭ dintre ceĭlalţĭ.

După neapăratele sfătuirĭ cu representanţiĭ Porţiĭ şi Rusieĭ, chemaţĭ să dea totdeauna deslegarea cea din urmă, se recunoscură ca membri aĭ Adunăriĭ, pe lîngă innaltul cler, miniştriĭ şi presidenţiĭ Curţilor judecătoreştĭ din Capitală. In astfel de condiţiĭ, care luaŭ Adunăriĭ orĭce independenţă şi însemnătate, fu convocat Divanul din Iaşĭ încă din Martie 1850. După o lună de zile, la 7 April, într'o Duminecă, membriĭ Divanuluĭ muntean, convocaţĭ la Mi-

tropolie, ascultaŭ *ofisul* domnesc care-ĭ constituia. După cîteva săptămînĭ, la 30 Maiŭ, eĭ eraŭ chemațĭ să se ocupe de anumite afacerĭ ale Statuluĭ.

Ghica, pentru a înlătura poate de la dînsul o parte din răspundere, făcu să se voteze de Divanul săŭ mulțămirĭ şi un dar de 13.000 de galbenĭ luĭ Fuad Efendi, comisarul turc care era să plece şi putea fi folositor maĭ tîrziŭ Țeriĭ şi maĭ ales Domnuluĭ eĭ. Ştirbeĭ fu de părere că asemenea hotărîrĭ nu pot fi luate de o Adunare ca aceasta, foarte *ad-hoc* în ceia ce priveşte chemările eĭ [1].

El înțelegea articolul respectiv din Convenție în sensul acela că întreaga putere de a face legile a trecut asupra Domnuluĭ, şi aceasta nu putea să desplacă unuĭ om cu temperamentul săŭ. Legile se aduceaŭ înnaintea Divanuluĭ, ce e drept, dar numaĭ pentru ca el să aibă cunoştință de dînsele şi să-şĭ dea părerea, pe care cîrmuitorul ar fi slobod să n'o ție în seamă. Aşa făcu chiar de la început cu legea patentelor, care crea încă o clasă de patentarĭ, cu plată maĭ mare, dar cu privilegiĭ boiereştĭ în ceia ce priveşte penalitățile şi drepturile la o

---

[1] Vol. I, pp. 32-3, 301, 604, 614-5; vol. II, pp. 139, 143, 146-7, 150-1.

educaţie maĭ înnaltă a copiilor. În a doua cîrmuire a sa, el făcu să se cetească în Adunare legea căilor ferate şi a exproprierilor, care aşeza basele concesiilor ce ar fi să se acorde (atuncĭ se trata cu Maximilian Haber din München); după votare, el scria: «Mă voiŭ găsi îndată în situaţia de a încheia definitiv o convenţie pe basele citate, şi voiŭ cere şi voia Porţiĭ»; dar probabil că ar fi scris tot aşa şi dacă Adunarea nu s'ar fi învoit cu proiectul, căcĭ nu-ĭ recunoştea dreptul deplin de a răspinge.

Acest drept îl aveaŭ, saŭ şi-l puteaŭ lua orĭcînd, ceĭ doĭ stăpînĭ aĭ Ţeriĭ, comisariĭ. Ştirbeĭ, din partea luĭ, obişnuia să li aducă la cunoştinţă orĭce măsură maĭ însemnată voià să ieie, dar fără a-ĭ întreba despre hotărîrea lor. I se părea că ar fi dator să facă aceasta numaĭ cînd s'ar atinge de principiile normative ale Regulamentuluĭ. Cît pentru alte legiuirĭ, întregitoare numaĭ, el era de părerea pe care o arată într'una din scrisorile luĭ către Ghica: «Nu sînt gelos de prerogativele legate de persoana mea, dar este de datoria noastră înnaintea contemporanilor noştri, înnaintea istorieĭ şi conştiinţeĭ noastre, să ţinem în întregime rămăşiţele ce maĭ păstrează ţara din vechile eĭ privilegiĭ şi să transmitem neatins urmaşilor noştri de-

positul ce am primit» [1]. Cuvinte frumoase şi care, după putinţă, aŭ şi fost urmate.

Odată ce se adunaŭ membriĭ Adunăriĭ, Domnul numia preşedintele: pe *baş-boier*, boierul bătrîn care purta, din darul Turcilor, acest titlu. Astfel Iordachi Filipescu, boier foarte bătrîn şi fără nicĭo îndreptare politică lămurită, stătu în fruntea cîtorva Divanurĭ. Înlocuitorul său fu beizadeaua Costachi Ghica, dar acesta îşĭ cedă dreptul Mitropolituluĭ Nifon, care rămase president al Adunăriĭ pănă la sfîrşitul Domnieĭ. Numaĭ la urmă, cînd Ghiculeştiĭ pregătiaŭ Căimăcămia luĭ Alexandru Vodă-Ghica, beizadeà Costachi îşĭ reclamâ drepturile pe care Mitropolitul le-ar fi încălcat [2]. Îndată după constituire, Divanul se împărţia în comisiunĭ, care însă, cel puţin întăia oară, aŭ fost numite de Domn.

Cea d'intăiŭ sesiune a Divanuluĭ fu în Maiŭ-Iunie 1851. Cea de a doua se încheiè în Fevruar 1853. Maĭ întîlnim o sesiune în 1853, care se încheie cu adresa de mulţămire din 9 (21) April. În Iulie se ţinu o adunare extraordinară pentru a pofti pe Domn să rămîie chiar supt

---

[1] Vol. I, p. 33.

[2] Vol. II, la numele său, Cf. p. 187.

ocupaţia rusească. După întoarcerea lui Ştirbei în 1854, Divanul e convocat numai la 20 Martie 1855: data aceasta, el deliberează până la 20 Iunie, cînd îşi înfăţişează raportul. Sesiunea începută la 2 (14) Ianuar 1856 a fost cea din urmă.

Chemarea de căpetenie a Divanului, şi aceia pe care numai decît trebuia s'o îndeplinească, deşi cu foarte puţină libertate şi chiar pricepere, era revisia socotelilor şi chibzuirea asupra bugetelor. Şi anume trebuia să se înceapă cu cele d'intăiu bugete necercetate, care duceau tocmai la anul 1847.

Chestiunea aceasta budgetară avea o deosebită însemnătate, căci, nu numai că Vistieria stătea foarte rău, dar ea nu putea scăpa de grămădirea deficitelor fără plecarea trupelor de ocupaţie, şi chiar după aceia nu se puteau găsi nici lesne, nici, mai ales, iute, mijloacele trebuitoare pentru ca să astupe groapa datoriilor. Cînd se ajunse totuşi la o foarte simţitoare îmbunătăţire, veni a doua ocupaţie rusească, cea din 1855, mai împovărătoare şi decît cealaltă, aşa încît toată socoteala cea bună de până atunci fu stricată şi se întoarse iarăşi vremea desnădăjduită.

S'a văzut care era de la început situaţia financiară: o datorie de 16.000.000 de lei vechi.

5.000.000 se datoriaŭ Caseĭ oştirilor ruseştĭ; o parte din celelalte sume fusese ridicată în deosebite timpurĭ de la Casa Şcolilor şi de la celelalte ce se înfiinţaseră în epoca Regulamentuluĭ: pentru aceasta Statul nu era îndatorit să restituie îndată şi nu plătia nicĭo dobîndă. În sfîrşit era o parte care se împrumutase de la deosebite persoane din Bucureştĭ; acestea eraŭ foarte bucuroase că-şĭ putuseră pune capitalurile în siguranţă, primind pentru ele dobînzĭ aşa de marĭ ca 10 şi 12%.

După ce ţara avu norocul uneĭ evacuărĭ cînd nicĭ nu se putea aştepta, Guvernul luĭ Ştirbeĭ simţia, fireşte, ca întîie datorie plata sumelor pentru care se răspundea în fiecare an o foarte însemnată dobîndă. Apoĭ el trebuia să găsească un mijloc de înţelegere cu Ruşiĭ, cari la noĭ nu eraŭ printre creditoriĭ aplecaţĭ să aştepte. La urmă ar fi venit restituirea banilor luaţĭ de la Casele şcolastice, eclesiastice şi de binefacere, care eraŭ stingherite pănă atuncĭ în tot mersul lor.

Aşa se şi făcu, în margenile restrînse ale putinţeĭ şi cu un mers încet impus de împrejurărĭ.

Se începu cu o scădere a dobînzilor: cine nu se învoia cu aceasta, era liber să-şĭ primească baniĭ înnapoĭ. Pe urmă se făcură plăţĭ

de cîte orĭ rămîneaŭ mijloace. În Martie 1852, se cerea creditorilor celor maĭ bănuițĭ, Rușiĭ, să se învoiască la întrebuințarea pentru dobînzĭ și pentru unele restituțiĭ către Case a sumeĭ de 550.000 de leĭ din așa-numitul fond de amortisment, a căruĭ alcătuire și al căruĭ scop se va vedea îndată. Particulariĭ aveaŭ în 1852 numaĭ 4.270.000 de leĭ în mînile Statuluĭ și peste un an se socotiaŭ baniĭ lor numaĭ la 1.000.000 [1].

Uniĭ vorbiaŭ în 1850 de oferta ce ar fi făcut Rusia de a împrumuta țeriĭ 14.000.000 de leĭ, garantațĭ în averile mănăstirilor închinate; se pare că n'a fost niciodată o hotărîre serioasă în această privință; zvonul apare și dispare [2]. Încă din 1847 însă un om de afacerĭ german, Reinecke, venise în Moldova cu un plan de bancă națională. În Octombre 1850 se înfățișaŭ Guvernuluĭ muntean condițiile pentru un astfel de așezămînt, din partea Bănciĭ de Dessau și altor capitaliștĭ, între cari și vestitul bogătaș macedonean din Viena, baronul Sina. În dosul propunătorilor era Statul prusian. «Banca națională munteană» era să aducă un capital de 3.000.000 de florinĭ, dintre cari o a treia parte în banĭ, iar restul în bilete cu termen scurt. Trebuia să i se acorde un privilegiu pe douăzecĭ și unu' saŭ douăzecĭ

---

1 Vol. I, pp. 558-9, 596.

2 Vol. II, p. 165.

şi cincĭ de anĭ, care trebuia denunţat la sfîrşit cu doĭ anĭ înnainte. Întreprinzătoriĭ cerură dintru întăiŭ drepturĭ foarte întinse în toate domeniile afacerilor băneştĭ: emiterea de bilete de 1, 2, 5, 10, 50, 100 şi chiar 1.000 de florinĭ, pentru o sumă egală cu capitalul, iar, după termin de treĭ anĭ de experienţă, de două orĭ maĭ mare decît dînsul. Banca avea voie a face scont, a ţinea cont-curent, a primi deposite, lombarde, efecte şi a întemeia chiar un Munte de Pietate, sarcinĭ pe care le credea că atîrnă una de alta, aducînd înnainte citaţiĭ din tratate asupra finanţelor. Biletele presintate la casă trebuiaŭ plătite orĭcînd în numerar. Guvernul avea dreptul de a împrumuta cu 6% până la a şesea parte din capital.

Acţiunile trebuiaŭ să fie numaĭ de 150 de florinĭ, cu 5%. Acţionariĭ aleg un Consiliu de administraţie compus din optsprezece membri, dintre cari şese trebuie să stea la Bucureştĭ. Consiliul se adună de treĭ orĭ pe an: una din adunărĭ va fi la Leipzig, pe timpul Paştilor. Treĭ directorĭ aşezaţĭ în Bucureştĭ şi alţĭ treĭ în Germania sînt aleşĭ de Consiliul de administraţie. Funcţionariĭ pot rămînea supuşĭ străinĭ: eĭ sînt scutiţĭ de toate dările directe şi rămîn supt protecţia consulatuluĭ prusian. Se îngăduie un comisar al ţeriĭ, care să supravegheze şi tipărirea biletelor de circulaţie, şi guvernul mun-

tean poate numi în neînţelegerile sale cu Banca un superarbitru. Adunarea generală a acţionarilor se ţine pe rînd la Bucureştĭ în Septembre şi la Leipzig în cursul Paştilor.

Acţionariĭ aveaŭ drept la un venit de 5% . Dacă însă dividendele întreceaŭ 10%, dobînda trebŭia să fie scăzută pentru particularĭ de la 8% la 7% şi chiar la 6%, dacă se realisează dividende maĭ marĭ decît 12%. Banca are dreptul de a stabili sucursale şi de a se uni cu Banca Moldoveĭ. Consulul prusian, necăjiciosul Meusebach, care făcu multe scene şi afronturĭ unuĭ Domn care nu putea să se apere — odată voi să vie la audienţă în palton şi nu veni de loc, ci plecă, — decĭ Consulul prusian presintâ pe Nuhlandt şi Oelschläger, directoriĭ Bănciĭ de Dessau, şi apoĭ porni cu dînşiĭ la Iaşĭ.

Prin negocierĭ se căpătară cîteva concesiĭ de mare însemnătate.

Biletele de 1000 de florinĭ, precum şi cele de o valoare maĭ mică decît 5 florinĭ, fură părăsite, temîndu-se din causa acestor din urmă o depreciere a hîrtieĭ-monedă Banca renunţâ, iarăşĭ, la dreptul de a funcţiona ca societate de asigurare, Munte de Pietate şi Casă de economie. Dar, în privinţa altor puncte, greutăţile nu se putură învinge. Domnul nu voià să admită, în adevăr, supravegherea prusiană şi dreptul de a împrumuta pe ipotecă. Directoriĭ se opriră decĭ,

şi la începutul anuluĭ 1851 se credea că afacerea e cu totul îngropată [1].

Încă din acest an 1850, se făcu o nouă arendare a moşiilor ce eraŭ în stăpînirea mănăstirilor neînchinate din Principate şi a episcopiilor. Se atinse de data aceasta suma de 6.500.000 de leĭ, cu 2.400.000 maĭ mult decît în perioada precedentă. Terminul de arendare era de treĭ anĭ [2]. Din sfertul venituluĭ acestuia, ca şi din şfertul venituluĭ mănăstirilor închinate, care nu voiseră nicĭ să audă pănă atuncĭ de o contribuţie în folosul «aşezămintelor de binefacere», adecă al Statuluĭ, ci se priviaŭ ca proprietarĭ deplinĭ în sensul Regulamentuluĭ Organic, voià să scoată Domnul mijloacele cele maĭ bogate pentru acoperirea datoriilor.

Căcĭ mijloacele eraŭ slabe în ele însele, şi maĭ mult slăbite încă printr'o îndelungată boală a vitelor, care ar fi luat jumătate dintr'însele, prin recolte rele şi prin toate împiedecările şi suferinţele ce veniaŭ din ocupaţia străină. Budgetele din 1850-2 ale luĭ Ştirbeĭ înşiră: capitaţia saŭ birul, în sumă de vre-o 9.000.000; darea pe mazilĭ, vre-o 300.000; patentele, cam 1.000.000, — acestea ca veniturĭ directe. La

[1] Vol. I, pp. 36-7, 63: II, pp. 190-1, 199. 367 şi urm.
[2] Vol. I, p. 383.

cele indirecte se notează: ocnele cu 3.500.000-4.000.000 în cifră rotundă; vămile, date în arendă, cu 3.600.000; vre-o sută de miĭ de la ciobaniĭ ardelenĭ ce-şĭ păşunaŭ oile în ţară, încă 850.000 veniturile Domeniilor Statuluĭ, care se alcătuiaŭ atuncĭ numaĭ din acele pămînturĭ de raià asupra cărora particulariĭ nu-şĭ putuseră dovedi drepturile şi care rămăseseră decĭ în seama ţeriĭ. Drepturile de export pentru vite, său şi cerviş făceaŭ vre-o 400.000 de leĭ; 100-200.000 acelea pe lipitorĭ, cam cît taxa pe paşapoarte. Celelalte taxe la un loc dădeaŭ aproape 600.000 de leĭ încă. Suma totală a veniturilor se urca la cel mult 20.000.000. Datoria era astfel maĭ mică decît un an de venit, pe cînd astăzĭ ea ajunge aproape venitul pe cincĭ anĭ.

Dar deosebirea în maĭ răŭ pentru acele timpurĭ era, pe de o parte, caracterul imediat exigibil al datorieĭ, iar, pe de alta, prevederea neapărată a deficitelor aduse de împrejurărĭ neobişnuite şi neprielnice. Budgetul pe 1850 prevedea un deficit de aproape 900.000 de leĭ, să zicem un milion, deşi cheltuielile se mărgeniaŭ la tributul de 1.240.000 de leĭ, la lista civilă, *ceva maĭ mare* (1.600.000), la 6.000.000 de leĭ, 3.000.000 pentru oaste, 1.500.000 pentru pensiĭ, supuse uneĭ legĭ nouă, maĭ darnice, la cîte ceva pentru poştă, drumurĭ, închisorĭ şi răscumpărările de Ţiganĭ. Pentru răsplătirea funcţio-

narilor și a altor persoane meritoase, pentru poliție și cheltuielĭ neprevăzute era un fond deosebit, zis al cerealelor, fiindcă era format dintr'o taxă pe exportul cerealelor. El se urca la 600.000 de leĭ. Știrbeĭ, pentru a închide gura clevetitorilor, luase aceiașĭ măsură ca și vecinul săŭ din Moldova: dispusese publicarea în *Buletinul* Statuluĭ a sumelor împărțite [1].

Sfatul Administrativ al Căimăcămieĭ din 1848-9 hotărîse, pentru acoperirea cheltuielilor de ocupație, două zecimĭ adiționale asupra proprietățiĭ rurale, atît a boierilor, cît și a țeranilor—ceia ce se prețuia la cel mult 2.000.000 pe an, — 5% pe pămînturile nelocuite, apoĭ lista civilă, nefiind Domn, și chiar taxa pe cereale, totușĭ așa de trebuitoare oricuĭ voià să aibă mijloacele de a distinge pe uniĭ slujbașĭ, precum și de a ținea o poliție bună, maĭ ales din punct de vedere politic [2]. Caimacamul încuviințase numaĭ întrebuințarea spre acest scop a celor d'intăiŭ două izvoare de veniturĭ. Acum trebuiaŭ să hotărască Divanurile.

Știrbeĭ s'ar fi gîndit la confiscărĭ din averea oamenilor anuluĭ 1848, răspunzătorĭ pentru o parte din deficit, dar Ahmed Vefic, comisarul turcesc, l-ar fi oprit, pretinde consulul frances,

---

[1] Vol. II, Cap. VII.

[2] *Ibid.*, pp. 452-3.

de la această măsură [1]. Divanul din 1850 a fost acela care a votat cele două zecimĭ, anume pentru a se plăti odată Ruşiĭ. Ele începură a se strînge în August, şi dădură simţitor maĭ puţin de cum se aştepta. Din partea lor, Ruşiĭ socotiaŭ cu scumpătate tot ce li se datorià, ba chiar i se părea Cancelariuluĭ că prea puţinĭ banĭ iese că trebuie să plătească Principatul muntean. În primăvara anuluĭ 1852, Ţarul Nicolae luă hotărîrea definitivă: prin ea se admitea plata în anuităţĭ până la 1-iŭ Iulie 1858; pentru aceasta se pot întrebuinţa deocamdată numaĭ cele două zecimĭ şi taxa de 5 %, dar, îndată ce vor îngădui împrejurările, se vor vărsa şi alte veniturĭ ale Vistieriei în aceiaşĭ Casă de amortisment [2]. Pe atuncĭ maĭ rămăsese de răspuns o sumă aşa de mare ca 2.000.000 de ruble [3].

Planul Domnuluĭ era să se adaoge la acest fond şfertul de veniturĭ ale mănăstirilor închinate şi neînchinate, chibzuit, în 1850, la 1.260.000 pentru acestea din urmă şi la 1.440.000 pentru cele d'intăiŭ. La 1847, se luase măsura provisorie de a se opri din venitul lor suma to-

---

[1] Vol. I, p. 201.

[2] Vol. I, pp. 54, 60, 393, 556; II, pp. 198-9, 200-1, 454-8, 482, 484-5, 530, 541 şi urm., 544. 546-8, 557.

[3] Vol. II, p. 560.

tală de 30.000 de galbenĭ. Ghica îșĭ culegea partea de 12.500, dar Știrbeĭ voià, și cu dreptate, maĭ mult decît atîta. Țarul fusese întrebat în această privință, și părerea luĭ ar fi fost să se arendeze public moșiile Grecilor, luîndu-se șfertul dorit pentru nevoile țeriĭ. Cîrmuirea Sf. Mormînt și a Patriarhieĭ de Alexandria se învoiră la arendare, în condițiĭ care nu puteaŭ să fie decît prielnice, și cu moșiile Ierusalimuluĭ se începură astfel strigările la mezat în ziua de Sf. Gheorghe din anul 1851[1]. Rămînea acum încasarea aceluĭ șfert mîntuitor.

Dar aceasta nu se putu face. Toate stăruințele Domnuluĭ pe lîngă Rușĭ ca și pe lîngă Turcĭ rămaseră zădarnice; și uniĭ și alțiĭ uitaŭ să răspundă. Pănă și Capuchehaiaua țeriĭ, Grecul Miltiadi Aristarchi, se furișâ de la datoria luĭ, făcîndu-se a crede că un resultat se poate ajunge «convingînd pe Sfințiĭ Părințĭ să primească de bună voie măsurile ce s'aŭ hotărît[2]». Asigurările celeĭlalte capuchehăĭ, al Moldoveĭ, Photiades, că Greciĭ s'ar învoi a da șfertul veniturilor, dacă Domnul muntean ar renunța la suma pentru reservă și la aceia pentru întreținerea clădirilor (August 1851), rămaseră fără niciŏ urmare[3].

---

[1] *Ibid.*, pp. 532, 540.

[2] *Ibid.*, p. 551.

[3] Vol. I, pp. 48. Cf. pp. 42-4 și 53, 404.

Totuşĭ budgetul din 1852 dădu cel d'intăiŭ un excedent de 500.000 de leĭ [1]. Până la 1-iŭ Ianuarie din acest an, pe de altă parte, întregimea datorieĭ scăzuse la 8.000.000. La începutul acestuĭ an financiar ea se coborîse cu alte 2.000.000; pe la mijlocul anuluĭ ea cuprindea chiar numaĭ 4.500.000 [2]. Divanul din 1856 cerceta un budget care prevedea un excedent de 2.500.000 de leĭ [3]. De la 1-iŭ Iulie 1852 cele două zecimĭ adiţionale eraŭ întrebuinţate numaĭ şi numaĭ pentru stîngerea datorieĭ ruseştĭ [4]. În 1851, Divanul ad-hoc propusese să se amîne restituirea sumelor ridicate din Casele comunale în 1848 şi chiar de a vărsa în Vistierie fondul de reservă, în sumă de 1.500.000, al şcolilor [5]. Ultima măsură nu fu primită de Domn, şi pe încetul Casele despoiate prinseră iarăşĭ puterĭ. Ştirbeĭ îşĭ făcea un punct de mîndrie să arăte în 1853, cînd i se încheiè întăia perioadă de guvernare, că situaţia Caselor e deosebit de favorabilă: Casele comunale aveaŭ 3.000.000, Casa centrală bisericească 6.000.000 (3 de la mănăstirile de ţară, 2 de la episcopiĭ), Casa şcolilor aproape

[1] *Ibid.*, p. 558.
[2] *Ibid.*, p. 556. Cf. *Buk. d. Zeit.* pe 1853, n-l 26: pe 1856, n-l 19.
[3] *Buk. d. Zeit.* n-l 3.
[4] Vol. I, p. 261.
[5] *Ibid.*, pp. 404-5: II, 261.

2.000.000, a podurilor și șoselelor 3.000.000, fără a se vorbi de altele maĭ sărace [1]. In 1854 ele eraŭ scăzute întru cîtva [2]. O nouă ocupație că- zuse asupra țeriĭ. Nestatornicia în toate era însă așa de mare, încît după ocupația cea nouă a Rușilor cifrele eraŭ altele: 3.000.000 la bise- ricĭ, 6.000.000 la mănăstirĭ, 2.000.000 la războiŭ, 1.000.000 ale milelor și... grădinilor, 6.700.000 ale șoselelor, 1.000000 ale dorobanților și grănicerilor, 1.500.000 ale spitalelor și 1.500.000 ale școlilor [3].

Cînd Rușiĭ plecară, în 1854, și se întoarse cîrmuirea Domnuluĭ gospodar, datoria era acum de 26.000.000, adăogindu-se adecă 20.000.000 în capăt. Cea maĭ mare parte din această sumă venia din partea bunilor oaspețĭ creștinĭ: eĭ nu lăsaseră maĭ puțin decît 8-9.000.000 neacoperite la furnisoriĭ lor. Se făcea socoteala că aceasta însemna budgetul total pe optsprezece lunĭ [4]. Din partea lor, Turciĭ, venițĭ în April 1854, lăsaseră până în Ianuar 1856 nu maĭ puțin de- cît 4-5.000.000 de bonurĭ de provisiĭ neplătite [5].

Data aceasta încă, Domnul propune iarășĭ mijloacele cele vechĭ: zecimile adiționale, sfertul

[1] Vol. I, p. 261.
[2] Vol. II, p. 584.
[3] *Buk. d. Zeit.*, 1856, n-l 19.
[4] Vol. I, p. 557, Cf. vol. II, pp. 254-5
[5] Vol. I, p. 595.

venituluĭ de la mănăstirile închinate şi restul mare de plată pe care Locurile Sfinte îl aveaŭ faţă de Stat [1]. În privinţa şfertuluĭ mănăstirilor, el sfătuieşte maĭ mult decît orĭcînd. Divanul luă măsurĭ hotărîtoare pentru ca Vistieria să-şĭ capete drepturile. Domnul pune călugărilor un termen de două lunĭ înnainte de a le aduce la îndeplinire. El declară luĭ Fuad-Paşa, acum ministru atotputernic al Porţiĭ, că va strînge tot restul mănăstirilor, în curs de cincĭ anĭ, lăsîndu-li pe fie care an 107.000 galbenĭ, cît era tot venitul înnainte de mezatul pe care-l supraveghia Cîrmuirea, la Primărie, în 1851.

Poarta numi o comisiune, care se declară şi ea pentru supunerea la plată a mănăstilor. Afirmînd cu energie că, de fapt, «nicĭ nu maĭ sînt, ca să zic aşa, mănăstirĭ pe pămîntul muntean, ci numaĭ bisericĭ ruinate», Ştirbeĭ pune în Decembre 1855 alternativa: saŭ plata şfertuluĭ saŭ ieşirea Locurilor Sfinte de supt ocrotirea Regulamentuluĭ Organic.

Ghica făcu pe miniştriĭ săĭ să voteze secularisarea a două treimĭ din acest mare venit grecesc, şi auxiliariĭ săĭ, C. Negri şi Ralet, merseră la Constantinopol pentru a încerca dacă se poate da urmare acesteĭ hotărîrĭ. Eĭ trecură

---

[1] Vol. I, p. 557.

prin Bucureştĭ şi vorbiră Domnuluĭ muntean, care păstră punctul săŭ de vedere, că un ştert numaĭ trebuie luat, cu voia saŭ cu de-a sila. Deocamdată calea delegaţieĭ la Poartă se păru nepotrivită [1]. Pentru rămăşiţa listeĭ civile, el ceru şi căpătă voia de a creşte preţul săriĭ cu 5 leĭ la suta de ocale [2]. În acelaşĭ timp, începeaŭ negocierĭ pentru Banca Naţională cu capitalistul austriac Brandeis-Weikerstein [3]. Din partea luĭ, Grigore Ghica se înţelegea în acelaşĭ an cu Banca din Dessau, care aducea un capital de 10.000.000 de talerĭ, ce trebuiaŭ strînşĭ prin acţiunĭ de 200 talerĭ ; biletele eraŭ fixate la 40 de sfanţĭ. A treia parte din fond trebuia să fie depus în banĭ, şi emisiunea era să fie deocamdată egală cu fondul întreg [4].

Ştirbeĭ nu izbuti nicĭ cu Greciĭ, nicĭ cu Austriaciĭ şi, negăsind o cale sigură, îl vedem cerînd, încă din Februar 1856, Turcieĭ ca, la congresul de pace ce trebuia să se strîngă la Paris, ea să intervie în folosul Principatuluĭ muntean pentru a se ierta vechea datorie de ocupaţie din 1848 faţă de Rusia [5].

---

[1] Vol. I, pp. 267, 556-8, 563-4, 593, 595 ; II, pp. 262-3.
[2] *Ibid*., pp. 587-8.
[3] *Ibid*., p. 242.
[4] *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-l 49.
[5] Vol. I, pp. 597-8.

Dorinţa de a face rînduială a luĭ Ştirbeĭ se întinse şi în alte domeniĭ unde lucrase, iarăşĭ, şi în alte timpurĭ ca ministru. El, care dăduse principatuluĭ încă de atuncĭ codul de comerţ, puse să se prelucreze acum codul penal şi procedura criminală. Se aleseră maĭ cu îngrijire, se supraveghiară maĭ de aproape magistraţiĭ. Pentru a se descurca atîtea afacerĭ ce tărăgăniaŭ de anĭ de zile, se adauseră judecătorĭ-supleanţĭ. Orĭce sentinţă trebuia să fie de acum înnainte executată în cuprinsul anuluĭ în care fusese pronunţată; până la 1855 se nădăjduia că nu vor maĭ fi lipsurĭ şi plîngerĭ în această privinţă[1]. Curtea de apel, judecînd 573 de procese într'un singur an, primi mulţămire publică din partea Domnuluĭ, în 1853[2]. În 1849, Ştirbeĭ constatase că în timpul veriĭ 7 Curţĭ luaseră în cercetare numaĭ 448 de procese şi dăduse o soluţie numaĭ la 278 dintre ele, 101 fiind de resortul Curţiĭ criminale. «Uniĭ din d-lor măduláriĭ au venit cîte şepte saŭ cîte zece zile numaĭ în treĭ lunĭ». Iar la Craiova «cîte treĭ din mădularĭ aŭ mers numaĭ de cîte şese orĭ, iar ceĭlalţĭ nicĭ de cum»[3]. Asemenea abusurĭ nu se maĭ repetară.

---

[1] Vol. I, p. 271: vol. II, p. 197.

[2] *Buk. d. Zeit.* pe 1853, n-l 12.

[3] *Vest. rom.* pe 1849, 8 Novembre.

VIII.

Pentru europenisarea orașelor noastre, cărora, prin municipalitățĭ, Regulamentul Organic li dăduse o nouă viață, Știrbeĭ cheltui necontenite silințe. Aproape orĭ unde te ducĭ în Muntenia, ți se arată cîte ceva care vine din Domnia luĭ, dar maĭ ales parcurile, *zavoaiele*. El orînduia totdeauna ca sumele ce se votaŭ pentru primirea saŭ dăruirea luĭ să fie întrebuințate în folosul orașuluĭ, căcĭ orĭce fel de pompă îl lăsa cu desăvîrșire rece [1]. Tîrgul Călărașilor, clădit pe pămîntul mănăstiriĭ Colțeĭ, fu ajutat să se răscumpere și luă numele de «Știrbeĭ», ca un semn de recunoștință, care nu era să dureze însă prea mult [2]. El hotărî să se facă în alt oraș noŭ, Giurgiul, frumoasa piață centrală, și tot aicĭ el luă măsurĭ împotriva acelora cari, după ce luaseră cu prețurĭ de nimic locurĭ de case, le lăsaŭ goale acuma, ca maidanurĭ primejdioase sănătățiĭ. Prin navigația cu aburĭ pe Dunăre, Giurgiul capătă o maĭ mare însemnătate, ca și prin așternerea șoseleĭ Bucureștĭ-Giurgiu și începerea curseĭ de poștă și diligență ce se făcu de acum înnainte între Capitală și portul eĭ du-

[1] *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-l 18; răspunsul de la ceremonia iertărilor: «sînt dușman al tuturor formelor».

[2] *Buk. d. Zeit.* pe 1850, n-l 38.

nărean ; un Italian, Bottinelli, zidi atuncĭ cel d'intăiŭ otel giurgiuvean, «al Vaporuluĭ» [1].

Craiova se desvoltă repede, întrecînd pe la anul 1856 cu mult ceĭ 20.000 de locuitorĭ ce avea la începutul Domnieĭ. Parcul I. Bibescu era unul din cele maĭ frumoase din ţară. Întemeietorul luĭ, un frate al Domnuluĭ, propusese orăşenilor şi un Teatru naţional. El se începu în 1850 cu actorĭ bucureştenĭ, jucîndu-se «Duelurile» de Caragiale şi «Piatra din casă» a luĭ Alecsandri, «două individe», scrie corespondentul oltean al *Vestitoruluĭ*, «înnaintea cărora scena romînă se închină cu respect şi recunoştinţă [2].

La Brăila se lucra maĭ departe la cheiŭ şi se luară toate măsurile ce se puteaŭ lua pentru înnaintarea mareluĭ magazin şi debuşeŭ de grîne al Principatuluĭ.

În Bucureştĭ. oraş de peste 100.000 de locuitorĭ, se deschiseră strade nouă, ca acelea de lîngă Teatru ; vechiul pod al Beiliculuĭ se prefăcu în strada Ştirbeĭ-Vodă, Şoseaua luĭ Chiselev, grădina Cişmegiuluĭ, care se zicea acum «grădina Ştirbeĭ-Vodă» [3], se bucurară de o în-

---

[1] *Vest. rom.* pe 1851, supliment la n-l 55. Acolo era şi un pension al luĭ V. Marcovicĭ (Urechiă, *l. c.*, p. 14).

[2] *Vest. rom.* pe 1850, n-l 56.

[3] *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-l 12.

grijire deosebită: în acestea cîntaŭ musicî militare și tarafurî de Țiganî, dar lumea, care trebuia să fie poftită a veni la balurile de treî stanțî numaî «în îmbrăcăminte cuviincioasă», acea lume bucureșteană din aniî 1850 care n'avea cîtușî de puțin creșterea civilisațieî celeî nouă, obișnuia să facă scandal în mijlocul cîntecelor militare și țigăneștî. Decî, «țiindu-se seama că se făcea zgomotoase aplause și bisărî repetate musicilor, cu un ton și manierî foarte inconvenabile», se hotărî de către Primărie că nu maî e îngăduit «să aplaude și să bisuiască musicilor» [1]. Un pod maî fu întins pe Dîmbovița [2]. Cimitirul fu scos afară din oraș [3]. O comisiune specială se alcătui pentru înfrumusețarea Capitaleî [4]. În toate părțile se deschideaŭ, maî întăiŭ pentru Rușî și Austriacî, dar apoî și pentru localnicî, grădinile de vară, ca grădina Warmberg saŭ a Căstrișoaiî, luată în întreprindere pe rînd de Polonul Pruczynski, de conaționalul săŭ, noul cofetar Fialkowski, care a avut noroc și, în sfîrșit de Romînul Marinescu. Lîngă casele Bălăceanu, cîntaŭ lăutariî la «Grădina de Lipsca» în 1850. Herăstrăul rămîne un loc de plimbare plăcută. Pe rînd veniaŭ în Ca-

[1] *Vest. rom.* pe 1852, n-l 80.
[2] *Buk. d. Zeit.*, n-l 27.
[3] *Buk. d. Zeit.* pe 1850, n-l 63.
[4] *Ibid.*

pitala munteană prestidigitatorĭ ca «profesorul Buren», teatre de maimuţe din Viena, circurĭ vestite, ca Pazziani-Smolinski şi Beranek, cîntăreţĭ cunoscuţĭ: Kossewski, Fols, Maria Petri, Terschak, tînărul violonist W. Humpel, venit atuncĭ din Constantinopol; «profesorul» Eduard Rasimi, cu gimnasticiĭ englesĭ, şi Berger, cu seradele spirituale», fel de fel de trupe străine. Lumea de rînd, care «bisuia» precum s'a văzut, avea petrecerea serbărilor oficiale, în care, ca la Iaşĭ în ziua întrăriĭ ca Domn a luĭ Grigore Ghica, se făceaŭ «jocurĭ acrobatice, arborĭ de cocagnia şi un mare foc de artificiĭ», pe cînd lumea bună avea represintaţiile celor treĭ teatre, ale opereĭ şi ale «celebrităţilor» străine, care une orĭ, ca Buren, aduceaŭ respectos «la cunoştinţa d-lor boierĭ că poate da seara la domiciliul persoanelor ce doresc, represintaţiĭ de una sau de alta din materiile curioase cu care se ocupaŭ». Teatrul Fontin întemeiază un Tivoli la Grădina cu caĭ în 1856. Sînt berăriĭ, ca a luĭ K. Roth, «restaurante italiene şi parisiene», cu antreprenorĭ străinĭ din străinătate saŭ Evreĭ din ţară, cafenele vienese, ca «zum Mohren» a luĭ Schedwitz, cofetăriĭ occidentale ca a luĭ Gh. Dertmann; se clădesc otelurĭ marĭ, în stil apusean, ca «Hôtel de France», care a rămas până în zilele noastre, «Hôtel zur Stadt Wien» al luĭ Horoczek, «Hôtel de Lôndres», Otel St.

Petersburg. Elegantele se coafează la friserii, ca M-me Wagner «aus Wien»; se îmbracă la modiste vienese, ca Amalia Eckerbach saŭ «demoazel Maria, directriţă de marşanderie»; sînt parfumerii ca a Madalenei Marcovici în Hanul Villacrose şi grădinării de lux ca a luĭ Balmain; croitorĭ nemţĭ: Klenk, Singer. Frank, care lucrează şi vinde, după prospectul său însuşĭ, «pantalonĭ neglijé» şi «mănuşĭ de Jacman», servesc pe eleganţĭ. Mănuşer străin e şi Schakowski. Casele în stil noŭ se clădesc de arhitecţĭ francesĭ, ca Iuliu Villacrose şi Tillaye. Montrésor, Gackstätter daŭ lecţiĭ de musică, şi Guvernul se gîndeşte să deschidă o şcoală de gimnastică [1]. Fotografiĭ Wilhelmina Dorner, Binder, «à la galerie vitrée» (Hôtel de France), August Frederic Hock, daŭ clienţilor «daghereotipiĭ». D-r Turner a deschis băĭ nemţeştĭ la Sf. Elefterie, pe cînd «Oberdoktorul» Hatschek dela Telega întemeiază un institut de hidroterapie la Cîmpina. Se anunţă prin ziare Max Alexander, «optic din Bavaria». Danţul se învaţă de dame la Emilia Petrovicĭ. Advocatul Neugeboren, German, advocatul Atanasiu, Grec născut în România, unde se întoarce, se oferă pentru apărarea în procese după legile cele nouă. Librăriile C. A. Rosetti-Winterhalter, Danie-

[1] *Vest. rom.* pe 1852, n-l 69.

lopol şi Ioanidi, apoĭ Venţel Socec vînd şi cărţĭ străine; librăria Ioanidi şi-a făcut o specialitate din editarea de traducerĭ după romane francese proaste, pe care une orĭ le cumpără însă şi Eforia Şcolilor. Pentru nevoĭ maĭ materiale s'a deschis băcănia Wilhelm Thüringer, magazinul de vinurĭ al luĭ Massenza. Marcovicĭ din Podul Mogoşoaiĭ vinde lucrurĭ scumpe şi fine, obiecte de artă. «Neguţătorul de Viena», represintat şi prin D. Barbulovicĭ, apare. Ba găseştĭ şi un *Magazin Anglais*.

Maĭ multe strade sunt pietruite, de şi li se maĭ zice «podurĭ», după vremea cînd eraŭ îmbrăcate cu lemn. Ele sînt iluminate cu «gaz», adecă petroleŭ, şi antreprenoriĭ saŭ «contracciiĭ eclerăriĭ uliţelor Capitaleĭ cu lampe» primiaŭ a lumină şi gangurile, curţile particularilor, dar şi într'un cas şi în altul se aprinde «gazul» numaĭ în nopţile cu totul întunecate: «pe nopţile hotărîte, adecă pe întunerec» [1]. În 1852 se maĭ adăugiră 25 de felinare, «iluminarea Uliţeĭ Mogoşoaieĭ văzîndu-se oarecum maĭ întunecoasă» [2]. E impus proprietarilor să-şĭ închidă maidanele, supt amende — vechiul cîntec fără răsunet;

---

[1] *Vest. rom.* pe 1851, n-l 18.—Pentru luminarea Craioveĭ, *Vest. rom.* pe 1852, n-l 77. O companie negocia pentru luminarea cu gaz în 1850 (inedite).

[2] *Vest. rom.* pe 1852, n-l 48.

negustoriĭ trebuie să măture înnaintea prăvălieĭ lor [1]. Podul Mogoşoaiĭ, Şoseaua, unde şi atuncĭ e marea plimbare cu musicĭ militare «şi zgomotoasă murmură de havuzurĭ», se stropesc. Opt sute de sergenţĭ de oraş păzesc liniştea saŭ împodobesc, ca şi astăzĭ, curţile celor marĭ [2]; pentru paza de noapte se înfiinţează apoĭ în 1856 un alt corp de 500 de sergenţĭ [3]. Birjele, în număr de 400, trec, cu felinare roşiĭ, albe şi negre, pentru ca să se vadă astfel dacă sînt de clasa întăia, a doua, saŭ a treia, de treĭ sfanţĭ, de doĭ saŭ de unul singur [4]. Dumineca e repaus impus pentru negoţ, şi chiar Evreiĭ sînt datorĭ a-şĭ închide prăvăliile [5]. Brutariĭ eraŭ siliţĭ a da drept la cîntar; altfel, pînea albă se vindea ca neagră şi cea neagră se confisca [6].

Chipurile ca şi mărturisirea contemporanilor, chiar a duşmanilor [7], arată pe Ştirbeĭ ca pe un

---

[1] *Buk. d. Zeit.* pe 1853, n-l 63.

[2] *Journal de Bucarest*, n-l 109.

[3] *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-l 31.

[4] *Buk. d. Zeit.* pe 1856. n-l 44. Cf. n-l 14.

[5] *Buk. d. Zeit.* pe 1853, n-l 37. Era pe atuncĭ multă evlavie, şi Poliţia publică, prin n-l 6 al *Vest. rom.* din 1850, cum s'a lecuit de surdomuţia căpătată accidental Marin sin Stan, care visase în noaptea de la Bobotează spre Sf. Ioan «treĭ băieţĭ îmbrăcaţĭ în alb».

[6] *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-l 8; *Vest. rom.* pe 1852, n-l 49.

[7] V. broşura citată a luĭ Bolintineanu.

om frumos şi plăcut. Vorbia lesne şi găsia cuvinte care mişcaŭ; altfel, nu-ĭ plăcea să facă discursurĭ şi se ţinea totdeauna de fapte saŭ de ideĭ conducătoare. Era accesibil orĭcuĭ, şi încă de la început el statornicise ziua de Joĭ pentru audienţe, care se acordaŭ la Secretariatul de Stat[1]. Orĭunde, vorbia oamenilor de-a dreptul, despre ceia ce-l interesa pe dînsul, nu despre ceia ce era lipsit de interes şi pentru el şi pentru convorbitorul săŭ. Nu confunda pe toţĭ în aceiaşĭ preţuire micşurătoare, ci alegea cu luare aminte între uniĭ şi alţiĭ şi punea mare preţ atît pe lauda, cît şi pe mustrarea luĭ, singurul mijloc pentru ca lauda şi mustrarea să fie simţite de acel care le primeşte. Odată, în 1850, el se plîngea cu amărăciune că «la niciun devis de clădire nu poate să se întemeieze pe regulele fireştĭ ale aritmeticeĭ că 2 şi cu 2 fac 4, ci totdeauna trebuie să zică 2 şi cu 2 fac 8» [2], dar el era încredinţat că păcatele sînt trecătoare şi, pentru ca ele să dispară, calea cea maĭ bună nu e să fie lăsat orĭcine în voia aplecărilor sale.

IX.

Cu timpul, de şi nu măgulia pe nimenĭ şi cruţa numaĭ în anumite împrejurărĭ, cînd ne-

---

1 *Vest. rom.* pe 1849, n-l din 13 August.

2 *Vest. rom.* pe 1850, n-l 66.

voia lucrurilor saŭ legăturilor era maĭ puternică decît voia luĭ, Ştirbeĭ căpătă oarecare popularitate. Nu multă şi nu amestecată, ci puţină şi aleasă, aşa cum era şi dorinţa luĭ, căcĭ formele goale, fie şi ale cuvintelor meşteşugite, nu l-aŭ înşelat niciodată. În cuvîntările de la Anul Noŭ, cînd era bunul şi frumosul obiceiŭ ca toate corpurile constituite să vie înnaintea Domnuluĭ cu mulţămirile şi dorinţile lor, în cuvintele ce se schimbaŭ la nobila ceremonie a iertărilor, cînd, înnainte de luarea împărtăşenieĭ, Domnul şi înnalţiĭ dregătorĭ se iertaŭ între sine, şi la alte prilejurĭ, se simte puţină căldură şi adevărată încredere prin greoaiele frase de paradă. În călătoria din 1851, el fu mult maĭ bine primit, adecă maĭ sincer, căcĭ numaĭ aceasta poate să aibă interes, decît în cea d'intăiŭ inspecţie. Păcat numaĭ că bătrînul Carcalechi nu prea cuteza să scrie în *Vestitorul* săŭ şi că nu-şĭ căuta corespondenţĭ la astfel de întîmplărĭ deosebite! Unul, răsărit în mijlocul coloanelor goale, vorbeşte însă despre venirea luĭ Vodă la Telega. Aicĭ îl întîmpină «douăzecĭ june fete sătene, alese din cele maĭ curate, într'un costum uniform, adevărat naţional, dar foarte elegant, purtînd nişte iĭ cusute cu fir şi cu fluturĭ de o frumuseţă rară, încît reflectaŭ strălucirea lor ca nişte ştofe muiate în aur, purtînd fuste albe de tulpan, pe d'innainte cu şorţurĭ de marţilin sta-

cojiŭ, garnisite cu fluturĭ, purtînd pe cap cîte o coroană de florĭ şi ţinînd în mînĭ fiecare bucheturĭ». Ştirbeĭ era cu fiul său cel maĭ mare, Gheorghe, «fiul Măriei Sale, prinţ şi maior Ştirbeĭ, tînăr plin de graţie, ce dovedeşte în interior capacitate, în exterior amabilitate». Salutarea o făcu «fetiţa amploiatuluĭ, domnul Ghiţă Popescu, ca de 5 anĭ, îmbrăcată într'un costum unguresc *(sic)* şi purtînd Înnălţimiĭ Sale un buchet cu florĭ ce ţinea în fragedele eĭ mînĭ, cu expresia: *Să trăieştĭ Măria Ta!*[1]».

În acest an, Domnul visitâ întăiŭ partea muntoasă a Ţeriĭ-Româneştĭ, trecînd pe la Piteştĭ, Cîmpulung, Tîrgovişte, Sinaia — pentru a vedea cît şi cum s'a lucrat în adevăr şoseaua Bucureştĭ-Predeal, care punea în legătură cu Braşovul, — pe la Ploieştĭ, şi abătîndu-se la sfîrşit şi pe la Brăila (August)[2]. Se întorcea numaĭ în Octombre şi, cu privire la însemnătatea acestor călătoriĭ, el scrie astfel ambasadoruluĭ rusesc la Constantinopol şi fost consul în Principate, Titov: «visita mea în fiecare localitate nu e un simplu act de presenţă, ci o sarcină grea. Culegînd toate lămuririle, constatînd eŭ însumĭ felul cum se îndeplinesc măsurile mele, cercetînd cu o

---

[1] *Vest. rom.* pe 1851, n-l 63.
[2] Vol. I, pp. 426-7, 429, 433.

luare aminte conştiincioasă toate petiţiile, îmĭ fac o ideie precisă despre gradul în care spiritul administraţieĭ celeĭ nouă a străbătut în fiecare localitate. După aceia, chemînd în jurul mieŭ pe toţĭ funcţionariĭ din judeţul acela, fac un tabloŭ exact al situaţieĭ, dovedindu-li astfel că nimic nu scapă de supt ochiĭ mieĭ; la cel maĭ mic lucru scot în lumină greşelile, neorînduielile saŭ neglijenţele făptuite, li daŭ instrucţiunile cele maĭ positive şi maĭ precise la toate părţile administraţieĭ, căutînd să cobor în sufletul fiecăruia principiile care călăuzesc cîrmuirea mea. Răsplătesc la faţa loculuĭ capacitatea şi rîvna, chiar şi la funcţionarul cel maĭ de jos şi, tot astfel, chem la datoria lor pe ceĭ ce s'aŭ depărtat de dînsa. În sfîrşit, mă silesc să înrădăcinez în oamenĭ încredinţarea că nu maĭ e vremea cuvintelor şi formelor zădarnice, ci a uneĭ voinţĭ cumpănite, şi hotărîte cu orĭce preţ să nu îngăduie nicĭ de cum orĭce-ar fi necinstit, arbitrar saŭ neregulat [1]». Sănătos cugetat şi frumos spus, dar nu în vileag, ci la urechea unuĭ om căruia, maĭ la urma urmeĭ, din purtarea luĭ Ştirbeĭ partea cea maĭ plăcută nu putea să-ĭ fie grija zilnică a îndreptăriĭ uneĭ ţerĭ nenorocite.

---

[1] Vol. I, p. 30.

X.

Nenorocirea cea mare a acestor Domniĭ nu era alta decît clausa aceia din Convenţie care li mărgenia durata la 7 anĭ. Dacă Domniĭ pe viaţă, ca Alexandru Ghica şi Bibescu, iar, în Moldova, Mihaĭ Sturdza, o vulpe aşa de cuminte, n'avuseră un ceas slobod în Domnia lor de spre partea acelora cari voiaŭ să-ĭ răstoarne, iar uniĭ să-ĭ şi înlocuiască, cu atît maĭ mult trebuia să fie necontenit săpată această Domnie care avea acelaşĭ caracter provisoriu ca şi tot ceia ce o încunjura.

Eraŭ întăiŭ pretendenţiĭ, aceia cari fuseseră Domnĭ şi nu-şĭ părăsise speranţele. Bibescu-Vodă mersese la Constantinopol, fusese foarte bine primit acolo[1], se aşezase în ţară şi urmà de aicĭ relaţiile cu prieteniĭ săĭ de pe lîngă Poartă. Ceĭ doĭ fraţĭ nu maĭ aveaŭ acum niciun fel de legăturĭ şi nu se maĭ vedeaŭ între dînşiĭ. Unul rîvnia, iar celălalt se temea. Bibescu locuia la Măgurele, lîngă Bucureştĭ, ca oaspe al luĭ Iancu Oteteleşanu, fost tovarăş de isprăvnicie al luĭ Ştirbeĭ, iar de la 1851 şef al «Controluluĭ financiar». De aicĭ trimete fostul Domn o plîngere amară către urmaşul săŭ, prin care cere să i se dea înnapoĭ palatul din Bu-

[1] V. *Calendarul Neamuluĭ Romănesc*, pe 1910, p. 65.

cureştĭ, clădit şi mobilat cu cheltuiala a 50.000 de galbenĭ şi cu osteneala a paĭsprezece anĭ de zile şi în care stătea acum comisarul turcesc [1]. Pe acelaşĭ timp, el ceruse o pensie de 8.000 de galbenĭ pe an, în privinţa căreia Ruşiĭ nu-şĭ dădură învoirea [2]. Ştirbeĭ îl cruţâ la o revendicaţie bănească făcută de Divan în numele Vistieriei [3]. În curînd însă Bibescu părăsi ţara după ordinul Turcilor, ducîndu-se la Paris [4].

Celălalt Domn mazil, Alexandru Ghica, se făcuse a nu şti nimic despre revoluţia care izbucnise, şese anĭ după ce el părăsise puterea, împotriva aceluia carè-l înlocuise. La începutul anuluĭ 1851, el se întoarse probabil din Paris, şi veni întăiŭ la Iaşĭ, unde ruda sa Grigore-Vodă îl primi cu o deosebită cinste, găzduindu-l la palat. De aicĭ el veni la Bucureştĭ, pentru «afacerĭ personale». Ştirbeĭ, o fire bănuitoare, se plînse de prelungirea şederiĭ sale, şi comisarul turcesc sfătui pe Alexandru-Vodă să plece. El şi făcu astfel, cu toate că denunţâ, se zice, Ruşilor sfatul ce i se dăduse [5]. Foarte desgustat şi

[1] Vol. II, pp. 697-8. Cf. *Journal de Bucarest*, n-l 71 (1849).

[2] Vol. II, p. 136.

[3] *Ibid.*, p. 170.

[4] *Ibid.*, p. 161.

[5] *Vestitorul* pe 1851, n-l 6: vol II, p. 225.

socotind Domnia ca o ţintă nevrednică pentru silinţile unuĭ om cuminte. el trăi în străinătate. Până la întrarea Ruşilor în ţară, la 1853, Ştirbeĭ n'avu să se plîngă de dînsul[1].

Dintre ceĭlalţĭ Ghiculeştĭ, fiul cel maĭ mare al luĭ Grigore-Vodă din 1822-8, beizadeaua şi Ban Constantin, nu era chemat la un rol politic, şi numaĭ în împrejurările din 1853-6 el putu să fie cîştigat pentru oposiţie. Odată, el e cuprins cu o sumă mare în împărţirea fonduluĭ cerealelor. Alt Constantin, Căpitanul şi şef al Miliţieĭ, fratele luĭ Grigore, muri în Maiŭ 1850. Alexandru (Barbă-Roşie), fiul luĭ Scarlat şi nepotul luĭ Grigore-Vodă, fu Vistierul luĭ Ştirbeĭ şi îndeplini pentru dînsul o misiune în Moldova. Scarlat, alt fiŭ al Domnuluĭ de la 1828, era deocamdată numaĭ jude la tribunal. În sfîrşit, Dimitrie, cunoscut supt numele de «Beizadeà Mitică», atrase. ce e dreptul, asupră-ĭ simpatia luĭ Ahmed-Vefic, comisarul turcesc, care ar fi voit să-l facă Spătar, dar acest plan nu fu îndeplinit niciodată; chiar după întoarcerea luĭ Ştirbeĭ în 1853. Dimitrie Ghica se arăta aşa de mulţămit de situaţie, încît primi să fie Agă, adecă Prefect de poliţie[2].

---

[1] *Ibid.*, p. 290.

[2] V. tabla volumelor I şi II.

Constantin Cantacuzino, fostul Caimacam, se găsi și el bine în orînduiala cea nouă. La 23 August 1849, Știrbeĭ, care numise Logofăt al Dreptățiĭ pe acest «cinstit și credincios boier al Domnieĭ Sale», îl înnaintă la rangul de Vornic-Mare [1]. Candidatura sa la tron, foarte puțin serioasă, e foarte tîrzie, ca și aceia, neașteptată, a bătrînuluĭ boier, de un caracter cu totul șters, Emanoil Băleanu.

Odată Grigore Ghica pîrăște luĭ Știrbeĭ ca vînător al Domnieĭ muntene pe Mihaĭ Sturdza însușĭ, care petrecuse pe la balurile din Bucureștĭ pănă în 1850, cînd plecă în Germania. O asemenea știre nu putea să fie decît o ciudată ilusie [2].

Față de revoluționariĭ de la 1848, Știrbeĭ avu aceiașĭ politică pe care o urmase și pănă la 1850. În țară voià a se întoarce numaĭ pocăițiĭ, cari oferiaŭ garanțiĭ. Voinescu II îl servi ca ofițer și director al Școliĭ militare. Constantin Filipescu, ministru de Finanțe al Revoluțieĭ, căpătă iertarea, pe care niciunul din colegiĭ și tovarășiĭ săĭ nu se înjosi s'o ceară [3]. Pentru toțĭ ceĭlalțĭ el fu neînduplecat. Felul săŭ de a privi

[1] *Vest. rom.*, n-l din 20 August 1849.
[2] Vol. I, p. 48.
[3] V. tabla volumelor I și II.

lucrurile, care nu se poate tăgădui că era singurul potrivit cu principiile, situaţia şi caracterul său, era că nu poate jertfi pentru «30-40 de indivizi» liniştea a două milioane şi jumătate de locuitori ai ţerii. Chiar după întoarcerea sa în 1854, cînd vîntul bătea de spre partea revoluţionarilor, el închise porţile înnaintea nenorocitului Pleşoianu, care era să moară în exil, a lui Bolintineanu, a lui Pereţ, cel ce trăsese cu pistolul în Vodă Bibescu, a lui Serghiescu, — toţi sprijiniţi cu putere de Turci. Numai preotul Şapcă se putu întoarce, în Novembre 1854 [1].

Îndreptăţirea lui Ştirbei mai era şi aceia că proscrişii sînt ţinuţi departe de ţara lor printr'o hotărîre a Porţii. Însă în Iunie-Iulie 1851, pe un timp cînd mai era o censură în Moldova, gazeta lui Asachi, omul Guvernului totdeauna, publică ştirea că refugiaţii din Brusa şi Constantinopol, după o scrisoare din cel d'intăiu oraş, aŭ fost amnistiaţi şi se vor întoarce. Domnul muntean protestâ îndată la Poartă şi, fiindcă Guvernul moldovenesc lăsase să se tipărească această ştire, sentimentele sale faţă de Grigore Ghica fură întru cîtva schimbate.

XI.

În cei doi ani d'intăiu ai Domniilor de după Convenţie, cea mai deplină înţelegere domnise

[1] *Ibid.*

între nobilul romantic din Iaşĭ şi cumintele chibzuitor din Bucureştĭ, cari, deşi cam de aceiaşĭ vrîstă, păreaŭ că represintă însuşirile şi defectele a două generaţiĭ deosebite. Şi maĭ sus s'a atras luarea aminte asupra acesteĭ prieteniĭ, care se manifesta prin schimburĭ dese de scrisorĭ şi sfătuirĭ asupra măsurilor ce trebuiaŭ luate în amîndouă ţerile. Ghica n'avea însă revoluţionarĭ neîmpăcaţĭ împotriva luĭ, în Moldova nu fusese o mişcare puternică, un Guvern al Revoluţieĭ, o mare pribegie a tinerilor, plinĭ de nădejde că iarăşĭ li va veni ceasul.

Îndată însă după tipărirea scrisoriĭ din Brusa, care se dovedi neadevărată, ceĭ doĭ Domnĭ se întîlniaŭ la Focşanĭ (în August 1851)[1], şi după aceia corespondenţa lor urmează, tot aşa de încrezătoare şi prietenoasă ca şi până atuncĭ[2]. Din partea luĭ, Ghica avea să se lupte, dacă nu cu revoluţionarĭ, măcar cu fel de fel de nemulţămiţĭ, cari-ĭ acoperiaŭ de clevetirĭ intenţiile aşa de curate. Era şi o fire maĭ slabă decît a luĭ Ştirbeĭ, oboselile cîrmuiriĭ îl împovăraseră greŭ şi loviturile ce se îndreptară împotriva luĭ îl răniră aşa de adînc, încît se îmbolnăvi de nervĭ. În ziua de 26 Ianuar st. v. 1853 miniştriĭ săĭ şi puţiniĭ adevăraţĭ prietenĭ ce avea îl auziră cu

---

[1] Vol. I, pp. 480-1.
[2] *Ibid.*, cap. I.

uimire înjghebînd povestirĭ fără legătură cu privire la învinuirĭ de falsificaţie ce i s'ar fi adus. El trebui să se ducă pe cîteva săptămînĭ la ţară, lăsînd altora grija afacerilor[1].

Cînd se simţi maĭ bine şi putu să gîndească la întoarcerea sa în Iaşĭ, unde fu primit în strigăte de bucurie şi cu o ninsoare de florĭ,—căcĭ acestălalt Domn, cu frumuseţa sa visătoare şi cuvintele-ĭ duioase, era foarte iubit, — el luă însuşĭ condeiul în mînă pentru a mărturisi prietenuluĭ şi vecinuluĭ că e tot acela care fusese maĭ înnainte şi că zvonurile de nebunie ce se răspîndiseră aŭ fost neîndreptăţite. «Obosell marĭ», — scrie el cu o adîncă tristeţă, care de atuncĭ a apăsat necontenit asupra sufletuluĭ săŭ, până ce mintea i s'a înnecat şi el şi-a luat viaţa, — «obosell marĭ, amestecate cu amare părerĭ de răŭ, cu silinţĭ şi jertfe ce nu s'aŭ maĭ pomenit, nu sînt în stare să unească toate spiritele spre acelaşĭ scop: binele ţeriĭ, şi nu ajung a stinge patimile care, necontenit zguduite, caută să paraliseze planurile şi acţiunea Guvernuluĭ»,— acestea i-aŭ căşunat boala[2]. Scrisoarea luĭ Ştirbeĭ, care nu era, fireşte, menită să fie cunoscută vre-odată de alţiĭ, arată ce frumoase eraŭ sentimentele acestuĭ sfios şi tăcut: «Priveşte neplăcerile şi desilusiile ca nedeslipite de situaţia

[1] V. Memoriile luĭ N. Suţu.

[2] Vol. I, pp. 78-9.

noastră şi de misiunea de a cîrmui oamenii cu toate patimile care îĭ mişcă... Nu lăsa însă nimic să se vadă, nu destăinui amărăciunea ce trebuie să simţĭ; mărgeneşte-te a trage folos din ceia ce împrejurările ţi-aŭ desvălit şi a-ţĭ formà o părere statornică despre oamenĭ, pentru ca să ştiĭ a te îndrepta cu încetineală şi prudenţă. În posiţia noastră grea şi gingaşă, orĭce zgomot, orĭce scandale sînt răŭ venite [1].»

*
* *

Deocamdată, oposiţia munteană n'avea mijloace de lucru, nicĭ înnăuntru, nicĭ în afară. Censura era, neapărat, stăpînă pe cărţĭ şi pe ziare. Scriitoriĭ lipsiaŭ din ţară şi rămăseseră numaĭ diletanţĭ fără cunoştinţă de stil, carĭ tipăriaŭ, cu numele întreg saŭ cu iniţiale, amintirĭ de călătorie prin Petersburg saŭ Helgoland şi traducerĭ din literatura francesă recentă. Nevoile teatruluĭ aduceaŭ iarăşĭ o nouă serie de traducerĭ, slabe în cea maĭ mare parte,—chiar cele făcute de un Millo şi un Costache Caragiale. Aceasta era singura literatură în afară de cărţile de şcoală [2].

---

[1] *Ibid.*, pp. 79-80.

[2] V. capitolul respectiv din a mea *Istorie a literaturiĭ româneştĭ în veacul al XIX-lea*, III.

Ziare străine nu par să fi fost admise în principat. Poate că se făcea o excepție pentru foile din Ardeal — «Foaia pentru minte, inimă și literatură» și «Gazeta de Transilvania»,— și pentru cele din Moldova. Acestea eraŭ, orĭcum, maĭ libere. Asachi scotea, în adevăr, cu cea maĭ strictă oficiositate *Gazeta de Moldavia*, romîno-francesă, urmare, din 1849, a «Albiniĭ» sale. Dar maĭ eraŭ pe lîngă dînsa *Jurnalul de Galați*, foarte bine redactat, cu literatură bună în foileton și unele aprecierĭ originale asupra faptelor de administrație curentă. El se opri însă în Martie, făgăduind o continuare, *Patria*, care nu ieși nicĭodată.

Apoĭ, în Iulie 1850, începu să apară la Iașĭ *Zimbrul*, condus de maĭ mulțĭ tinerĭ, cari se ascundeaŭ supt responsabilitatea unuĭ A. Fotinò. Literatura de aicĭ era și nouă și bogată. «Zimbrul» merse bine până la 1852, cînd fu suprimat, în Februar; el se prefăcu în revistă curat literară, «Buletinul Zimbruluĭ».

În Țara-Românească, chiar Cîrmuirea tipăria două foĭ: una, *Buletinul*, cuprindea legile, regulamentele și măsurile de tot felul, și se trăgea numaĭ în 400 de exemplare; cealaltă, *Foaia sătească*, ar fi vrut să fie,—ceia ce n'a ajuns însă nicĭodată,— și o foaie de învățătură morală pentru locuitoriĭ satelor. Și una și alta se lucraŭ în

tipografia fostuluĭ editor, «fèrlegher» de cărțĭ romăneștĭ la Pesta și organisator de ziare și bibliotecĭ naționale Zaharia Carcalechi, de loc din Brașov. Maĭ tărziŭ, în 1852, se hotărî contopirea celor două publicațiĭ, care urmaŭ să iasă de două orĭ pe săptămînă, în numere de cîte patru foĭ și în 4.000 de exemplare.

Mitropolitul Nifon dăduse în seama Arhimandrituluĭ Dionisie publicarea uneĭ foĭ bisericeștĭ: «Ecoul eclesiastic», care apăru un an întreg, cu numerotație de volum, dînd maĭ mult predicĭ[1]. Să se maĭ adauge «Anunțătorul romîn» al luĭ Ohm, menit să cuprindă numaĭ științĭ cu privire la negoț și afacerĭ. «Culegătorul romîn» al luĭ C. Bădulescu ieși, se pare, cîtva timp în 1853.

Un Frances, Auguste Gruson, începu, în 1849, tipărirea unuĭ ziar întitulat «Journal de Bucarest». In el se dădeaŭ știrĭ din toată Europa, cîteva notițe, maĭ mult oficiale, relative la întîmplările din țară chiar, precum și cîte un foileton, descrierĭ de călătorie (una din ele, făcută în Carpațĭ, e interesantă), cîte o dare de seamă teatrală saŭ nuveletă. «Jurnalul» se adresà boierimiĭ care știa franțuzește și, în măsură și maĭ mare poate, ofițerilor din oștile de ocupație;

---

1 O colecție completă am aflat-o la păr. paroh din Beclean, în Țara Făgărașuluĭ. Cf. Onisifor Ghibu, *Ziaristica bisericească la Romînĭ*, Sibiiŭ, 1910, pp. 13-4.

10

prin el ofiţeriĭ ruşĭ aflaŭ o mulţime de lucrurĭ, despre care în ţara lor nu era voie să se scrie. Anul 1850 se începu cu speranţe bune, dar încă din Maiŭ redactorul fu silit să anunţe că opreşte foaia, din motive care n'aŭ nimic a face cu voinţa luĭ.

«Bukarester deutsche Zeitung», cinstită, serioasă, plină de respect pentru toate Guvernele şi toţĭ dregătoriĭ, culturală prin faptul că urmăria de aproape teatrele şi publicà în foileton traducerĭ din Bolintineanu şi Alexandrescu, de pastorul luteran, pe lîngă o mulţime de veştĭ culese din ziaristica germană,—privia maĭ mult colonia nemţească, din ce în ce maĭ însemnată, cum s'a maĭ văzut, din Bucureştĭ; ştirile din străinătate se cerneaŭ cu cea maĭ mare pază, şi orĭce judecăţĭ asupra politiceĭ eraŭ excluse. Acest ziar, foarte gospodăresc, instructiv şi sigur, nu era dintre acelea care se pot opri.

Foaia românească menită să se cetească maĭ mult, era *Vestitorul românesc* al luĭ Carcalechi. Fostul *ferlegher*, acum Serdar şi cinstit de Ţarul însuşĭ prin trimiterea unuĭ inel, n'avea de la un timp încoace nicĭun ajutor la alcătuirea publicaţieĭ sale. Pe lîngă această greutate pe care o mărturiseşte în 1851, scriind că «redactorul este acum silit a ceti singur toate gazetele străine, ca să poată să-şĭ aleagă materia interesantă şi plăcută», se maĭ adăogaŭ şi multiplele ocupaţiĭ

ale bătrînuluĭ, care vindea, între altele, şi vinurĭ negre de Tokay. «Vestitorul» dădea, ca şi gazetele străine din ţară, înnainte de toate un bogat buletin politic străin, apoĭ ştirĭ oficiale din ţară, iar, ca literatură, traducerĭ proaste de nuvele străine, reproducerĭ din «Zimbrul», rare poesiĭ, maĭ mult caraghioase. Mulţĭ eraŭ de părere că e prea puţin, şi cereaŭ stil, norme de limbă. La acestea el răspundea astfel în 1852: «Vorbirea va rămînea tot aceiaşĭ, a părinţilor noştri, căcĭ această gazetă nu este nicĭ gramatică, nicĭ tehnologie, ca să îndrepte şi să înnoiască limba, ci este un instrument prin care să ajungă cu cea maĭ mare grabă la cunoştinţa tuturor de obşte luminatele ofisurĭ ale Măriei Sale prea-înnălţatuluĭ nostru Domn, poruncile cinstitelor Departamente şi noutăţĭ interesante din ţara noastră. Pe lîngă acestea, se va alege şi se va publicà novităţile din ţerĭ străine, cele maĭ vrednice de auzit. Fiindcă tineriĭ se poate cultiva de spre limbă în Colegiul Naţional, care prin buna voinţă a înnalteĭ Stăpînirĭ s'a organisat şi s'a înzestrat cu ceĭ maĭ învăţaţĭ bărbaţĭ, ce se întrec a merita încrederea înnalteĭ Stăpînirĭ, precum şi din mult frumoasele uvraje ce se tipăresc cu îmbielşugare şi de unde se aşteaptă toată înnaintarea naţieĭ».

Aceasta era o ziaristică foarte cuminte. Astfel Carcalechi era un foarte bun gospodar, aicĭ ca

şi la vinurile de Tokay, şi foaia apărea curat, bine rînduită şi corectată. Cît despre foile ce tinerii încercară să publice la Paris: *România viitoare*, *Junimea romînă*, ele n'avură viaţă.

XII.

Chestia Locurilor Sfinte, misiunea luĭ Mencicov la Constantinopol, de o neauzită brutalitate, creşterea rivalităţiĭ dintre Anglia şi Rusia, dorinţa luĭ Napoleon al III-lea de a învia prin biruinţe asupra duşmanuluĭ de odinioară gloria luĭ Napoleon I-iŭ, aduseră războiul Crimeiĭ. El veni tocmaĭ într'o vreme cînd lucrurile începuseră acum a se aşeza la noĭ şi Principatele luaŭ un oarecare avînt economic.

Legăturile luĭ Ştirbeĭ cu aceia dintre Ruşĭ cari avuseră un rol însemnat în ocupaţie, rămăseseră totdeauna prietenoase. Duşmaniĭ săĭ îl invinuiaŭ chiar că el ar fi omul Ţaruluĭ şi tipul «Hospodaruluĭ» de «ţară veşnic smerită». Dacă însă ofiţeriĭ ruşĭ întrebuinţaţĭ ca instructorĭ în miliţia munteană fuseseră îngăduiţĭ să rămîie şi după evacuarea desăvîrşită, îndeplinindu-se astfel o dorinţă a Domnuluĭ, cererea de praf de puşcă, făcută în 1850, atrase acest răspuns: că Guvernul «să se adreseze de-a dreptul Turcilor» [1]. În afacerea datoriilor ţeriĭ faţă de

[1] Vol. I, p. 397.

Casa militară rusească, se făcură prea puţine concesiĭ din partea creditorilor. Călugăriĭ grecĭ fură părteniţĭ în dauna celor maĭ vajnice interese ale Vistieriei. Se pare că politica din cale afară de măsurată, cuminte şi prevăzătoare a Domnuluĭ muntean, care voià să domnească fără a fi unealta nimănuĭ, nu plăcea la Petersburg.

În April-Maiŭ 1851 plecaseră, supt comanda generaluluĭ Ivin, cam în acelaşĭ timp cu comisarul tiranic Duhamel, cele din urmă trupe ruseştĭ. Ştirbeĭ era tulburat în bucuria sa firească de gospodar bun şi de patriot prin nesiguranţa faţă de partidele ce doriaŭ o prefacere imediată şi violentă. Odată el s'a gîndit chiar să-şĭ facă, pentru deplina siguranţă, o gardă de Sviţerĭ, ca Papa saŭ regiĭ Francieĭ [1]. Deocamdată Ivin, mulţămind pentru «primirea bună şi prietenoasă» ce se făcuse ostaşilor săĭ, anunţâ că regimentele care ieşiaŭ acum din Principate nu se vor depărta prea mult de hotare şi nu vor pierde din vedere starea de lucrurĭ de la noĭ, gata să se întoarcă la cel maĭ mic semn de nelinişte şi să exercite «o represiune fără zăbavă şi aspră» [2]. Îndată după aceasta îĭ venia luĭ Ştirbeĭ, prin consulul cel noŭ, Halcinschi, marea-cruce a

[1] *Ibid.*, pp. 254-7, 401.
[2] *Ibid.*, pp. 414-6.

Ordinuluĭ Sf. Ana, şi principele Gheorghe făcea o călătorie la Petersburg [1].

În curînd Domnul se încredință că se poate cîrmui foarte bine, şi după 1848, fără sprijinul ocupaţieĭ străine. Dar încă de la sfîrşitul luĭ Ianuar 1853, cînd nicĭ nu se putea bănui trimeterea provocătoare a luĭ Mencicov, cu cererĭ aşa de neaşteptate, cînd Turcia se arăta gata să împace pe Austriecĭ în chestia Muntenegruluĭ, dînd un răspuns mulţămitor conteluĭ Leiningen, venit anume pentru aceasta la Constantinopol, cînd, în sfîrşit, firmanul de egală îndreptăţire a tuturor confesiunilor creştine în Împărăţie era în pregătire, — atuncĭ s'ar fi vorbit întăia oară luĭ Ştirbeĭ despre o nouă ocupaţie rusească. Consulul frances Poujade îĭ dădu ştirea, căpătată de dînsul prin Viena, că în curînd Principatele vor fi sechestrate de Rusia, pe cînd Austria se va încuiba în Serbia şi Bulgaria. Domnul ceru lămurirĭ la Poartă, dar Fuad-Paşa, care n'avea însuşĭ informaţiĭ şi nu putea să prevadă nimic, lăsă scrisoarea fără răspuns [2]

Episodul dramatic al misiuniĭ luĭ Mencicov se desfăşurâ în Mart; Trimisul rusesc ceru Sultanuluĭ la 8 Mart retragerea firmanuluĭ privitor la confesiile creştine, părtenirea făţişă a

---

1 *Ibid.*, pp. 420-1.

2 Vol. II, p. 304.

«pravoslavieĭ» în Ierusalim și 40.000.000 de leĭ ca despăgubirĭ pentru ocupația din 1848-51. La 21 ale luniĭ se știa în Paris că flota rusească din Marea-Neagră, al căriĭ amiral era Mencicov, se adună la Sevastopol și că treĭ corpurĭ de armată staŭ gata de marș în Rusia-de-Sud. Flota francesă plecă îndată din Toulon spre Orient; cea englesă se afla în apele Malteĭ. Se prevedea în Franța ocuparea Principatelor, «violare a integrităţiĭ Imperiuluĭ Otoman, care, din nenorocire însă, n'ar fi o înnoire». La 5 Maiŭ Mencicov îșĭ scria ultimatul, și el pleca la 21 [1]. În cîteva zile se știa la Bucureștĭ acest fapt hotărîtor, iar încă de la 20 ale luniĭ venise vestea că Rușiĭ staŭ gata să treacă Prutul. Halcinschi opri trimiterea la Iașĭ, după lămurirĭ, a coloneluluĭ N. Bibescu și, întărind zvonurile de ocupație, luă asupră-șĭ a o anunța [2].

In adevăr, la 29 Iunie, comandantul trupelor ruseștĭ de la hotarul Prutuluĭ, Gorceacov, făcea cunoscut Domnuluĭ muntean, încă din Chișinăŭ, că «motive de înnaltă însemnătate» cer ocupația și cu acest prilej amintia că ostașiĭ rușĭ sînt vestițĭ prin «disciplina și aleasa lor rînduială». Era anexată și proclamația adresată

---

1 V. *Das Blaue Buch, erste und vollständigste Sammlung*, etc., Viena 1851 și Rosen, *Gesch. der Türkei*, II.

2 Sturdza, *Acte și documente*, II, p. 684; vol. II din culegerea mea, p. 304.

către «locuitorii Moldovei și Munteniei», pentru a-i lumină asupra acestei «ocupații provisorii», care nu însemna încă un războiŭ[1]. Încă mai de mult Halcinschi lămurise deplin pe Știrbei, după făgăduiala ce-i dăduse, și la 18 Iunie el plecase în Basarabia, ca un semn, vădit pentru toți, al celor ce eraŭ să se întîmple. La 2 Iulie se făcea trecerea Prutului, și Halcinschi se îndrepta spre Bucureștĭ pentru a supraveghia primirea Rușilor[2]. Întăiŭ întrâ în Moldova Dannenberg, o veche cunoștință a noastră, apoi, întîmpinat de ginerele lui Grigore-Vodă Ghica, Nicolae Mavrocordat, Hatman al Miliției și rusofil declarat, Gorceacov însuși. După mărturisirea cuiva care a văzut «ţeremonia strălucită» a intrării lui în Capitala Moldovei, Postelnicul Manolachi Drăghici, «Gorceacov nu s'a arătat prea blînd către boieri, fiind de un caracter aspru ostășesc, și după venirea sa a' început a curge polcurile de peste hotar, de se înnegria' dealurile și drumul mare din Sculeni până la Iași, strecurîndu-se neîncetat vre-o lună de zile»[3].

La 25 Iunie st. v. (7 Iulie) oștile eraŭ la Focșani, la 28 în Buzăŭ. În sfîrșit, la 3 15 Iulie, Mitropolitul Nifon, clerul, dregătorii cei mari

---

[1] Vol. I, pp, 445-7.

[2] Sturdza, *l. c.*

[3] Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, II, p. 238 și urm.

aĭ ţeriĭ primiaŭ la bariera Colentineĭ pe generalul Anrep-Elmpt, care intra cu avangarda. Peste treĭsprezece zile apărea, ca o strălucitoare cometă de războiŭ, «Excelenţa Sa» însuşĭ, pe care-l primiseră la hotarul muntean baş-boierul Filipescu, un ministru şi fiul cel maĭ mare al Domnuluĭ. Casa luĭ Filip Lenş, bogatul Logofăt, era gătită pentru a-ĭ găzdui, şi în curte miliţia românească, cu muzica în frunte, făcu onorurile aspruluĭ Muscal. Gorceacov trecu soldaţiĭ în revistă, avînd lîngă el pe Spătarul Năsturel Herescu, fost ofiţer în garda imperială. La un loc îl aşteptaŭ, în salonul luĭ Lenş, consuliĭ şi miniştriĭ. Peste treĭ ceasurĭ de la sosire, careta luĭ Vodă Ştirbeĭ îşĭ făcea intrarea: Domnul venise, împotriva tuturor regulelor de bună-cuviinţă, ca să complimenteze el întăiŭ pe înnaltul oaspete. Acesta-ĭ întorcea imediat visita. Era acum rîndul de a fi primiţĭ pentru Mitropolit, clerul înnalt, toată boierimea şi funcţionărimea acesteĭ ţerĭ călcate în picioare. Adînc se plecară cu toţiĭ înnaintea aceluĭ care înfăţişa atotputernicia Ţaruluĭ, şi puţine vor fi fost inimile în care să se fi mişcat durerea şi mînia[1].

Încă de la începutul luĭ Iunie, Ştirbeĭ ştia, prin sosirea capuchehaieleĭ Aristarchi, care e

[1] Sturdza, *l. c.*; *Buk. d. Zeit.*

hotărîrea Porţiĭ în ceia ce priveşte purtarea Domnilor: să stea la locurile lor atîta vreme cît se va maĭ păstra fantasma păciĭ între Turcia şi cotropirea eĭ trufaşă. Printr'o scrisoare primită la Bucureştĭ în ziua de 6 Iulie, cancelarul rusesc Nesselrode oprise, spune raportul făcut în 1854 din partea Turcilor, pe amîndoĭ Domniĭ de a maĭ corespunde cu Poarta, dar n'am găsit acest act în dosarul de scrisorĭ relative la Rusia al luĭ Ştirbeĭ, deşi el a existat fără îndoială. Sumele pentru tribut trebuiaŭ să fie date în mîna Ruşilor, pentru ca eĭ să le întrebuinţeze cum cred maĭ bine. Ghica dădu de ştire îndată la Constantinopol, pe cînd Ştirbeĭ trecu somaţia supt tăcere, precum ştim că ar fi făcut şi Ghica, dacă ar fi fost sigur de tăcerea luĭ Ştirbeĭ [1].

E sigur însă că la 25 Iulie Reşid-Paşa, Marele-Vizir, înştiinţă pe Domnĭ că datoria lor e să plece fără zăbavă. Poarta protestase întăiŭ împotriva ocupaţieĭ, fără a lua vre-o măsură în ceia ce priveşte cîrmuirea Principatelor. Acuma însă ea găsia în destăinuirea luĭ Ghica dovada că Rusia nu se ţine de cuvîntul, ce dăduse prin proclamaţie, de a respecta «aşezămintele publice» din provinciile ocupate, ci iea măsurĭ privitoare

---

[1] *Das blaue Buch.*, p. 81 şi urm.; Sturdza, *l. c.*; vol. I, p. 82; II, pp. 302-3: Memoriile luĭ N. Suţu, p. 202 şi urm.

la acțiunea Domnilor și jignitoare pentru «drepturile de proprietate» ale Porțiĭ. Puterile, spunea adresa Viziruluĭ, aŭ fost încunoștiințate de această hotărîre, și, dacă aceĭ pe cari ea îĭ privește nu i s'ar supune, eĭ vor avea să sufere urmările nesupuneriĭ lor [1]. Invitația fu repetată la 29 saŭ 30 August, adăogindu-se însă că plecarea se impune *numaĭ* dacă relațiile cu Constantinopolea n'ar putea fi nicĭ într'un chip întreținute [2].

Nicĭ Domnul care vorbise, nicĭ acel care tăcuse — înțelești prin misiunea luĭ Petru Mavrogheni la Bucureștĭ [3] — nu se grăbiră a se supune. Îĭ îndemna de sigur dorința firească de a-șĭ împlini ceĭ șepte anĭ de Domnie la cari aveaŭ drept. Se maĭ adăoga temerea patriotică de a lăsa țara fără un Guvern al eĭ în astfel de împrejurărĭ. Vor fi fost însă, maĭ ales la Bucureștĭ, și încurajărĭ, asigurărĭ și făgăduințe din partea Austrieĭ, care interveni în vară cu un proiect de împăcăciune, oferind Rusieĭ și Turcieĭ «bunele eĭ serviciĭ». Toamna, Împăratul Nicolae se întîlni cu Împăratul Francisc-Iosif la manevrele austriace din Olmütz.

La 2 August, Colquhoun, consulul engles, pusese cea d'intăiŭ poruncă a luĭ Reșid în mî-

[1] *Das blaue Buch*, pp. 83-4.
[2] Vol. I, pp. 453-4; Mem. luĭ Sutu, p. 205.
[3] *Mémoires de N. Soutzo*, p. 203.

nile luĭ Ştirbeĭ. Fără a maĭ întreba pe vecinul săŭ din Moldova, care nu-l întrebase pe dînsul cînd înştiinţase pe Turcĭ, Domnul muntean chemă pentru consultare, ca de obiceiŭ, Divanul ad-hoc, adăugindu-şĭ pe Mitropolit şi episcopĭ. Adunarea aceasta îl îndemnă, la 11, să rămîie. Dar, la 7 August încă, Domnul muntean răspunsese luĭ Colquhoun că nevoile ţeriĭ şi rugămintea fruntaşilor eĭ îl împiedecă de a se duce.

Raportul făcut Porţiĭ după cercetarea din 1854 a Trimisuluĭ eĭ pretinde că Ştirbeĭ nu s'ar fi simţit asigurat numaĭ prin această manifestaţie a fruntaşilor Principatuluĭ, ci ar fi voit şi din partea Ruşilor o cerere de a rămînea, pe care nu putu să o capete [1].

Consuliĭ Anglieĭ şi Francieĭ îşĭ coborîră atuncĭ steagurile: pentru Turcia ca şi pentru aliatele eĭ Guvernul luĭ Ştirbeĭ nu maĭ era un Guvern legitim şi nu se arătă faţă de dînsul, care era crezut rusofil, toleranţa de care s'a bucurat Grigore Ghica [2], cu toate că şi el procedase tot aşa. Cu aceasta însă relaţiile rămaseră bune, şi în Septembre Constantin, fiul Domnuluĭ moldovean, veni la Bucureştĭ şi luă la întoarcere

[1] Sturdza, *l. c.*; vol. II, p. 302.
[2] Sturdza, *l. c.*

o scrisoare prin care se făgăduia «o bună şi loială înţelegere [1].

* * *

Manifestul prin care, cu toată mijlocirea austriacă, Turcia declară războiŭ Rusieĭ fu cetit la 7 Octombre în lagărul otoman de la Şumla. Îndată anumite puncte de dincoace de Dunăre primiră visita neplăcută a Turcilor. Ziarele publicară suplimente pentru a povesti aceste întîmplărĭ. În astfel de împrejurărĭ Domnia era moraliceşte imposibilă. Domniĭ atîrnaŭ numaĭ de Ruşĭ, şi aceştia, prin trimeterea la Bucureştĭ şi Iaşĭ (Octombre) a principeluĭ Urusov, cu instrucţiĭ secrete, îĭ lăsară liberĭ să aleagă între a rămînea şi a pleca; aceasta însemna să li se poruncească părăsirea puteriĭ. Încă de la 11/23 Octombre, Domnul muntean dădea de ştire Porţiĭ că-şĭ depune autoritatea, iar la 17/29 Octombre Ştirbeĭ părăsia ţara. Prin scrisoarea din această zi, dată din Piteştĭ, el declara numaĭ că împrejurările de acum îĭ cer să se depărteze pentru cîtva timp din ţară; baş-boierul Filipescu căpătâ îngrijirea afacerilor. Ştirbeĭ se ducea la Baden, lîngă Viena, aşteptînd împrejurările [2].

---

[1] Vol. I, pp. 83-4.

[2] *Das Blaue Buch*, pp. 119-21; *Buk. d. Zeit.*, n-l 83.

La 18/30 Ghica arătă că situaţia luĭ nu se maĭ poate conçilia cu aceleaşĭ împrejurărĭ de care vorbia şi Ştirbeĭ. El nu alegea însă nicĭ-un quasi-Caimacam ca vecinul său, ci lăsa Statul Administrativ, adecă miniştriĭ, liber să guverneze cum înţelege şi pe răspunderea membrilor săĭ, până ce se vor lua «alte măsurĭ», — fireşte de alţiĭ [1].

Ştirbeĭ nu era decĭ un Domn *demisionat*, cum i s'a zis de atîtea orĭ şi cum zicea Ţarul în «neîmpotrivirea» sa la această demisie [2], ci unul care plecase din ţară din causa unor întîmplărĭ pe care nu putea să le împiedece. Faţă de Ruşĭ el nu făcuse alta decît să se puie la disposiţia lor pentru provisiĭ şi găzduire, dîndu-li drept comisar pe Manolache Florescu [3]. Turciĭ nu rupseseră legăturile cu dînsul, şi, fiind la Viena, lîngă fiica sa Elena, măritată cu contele Leon de Larisch, el primi o scrisoare de la Reşid-Paşa, care-ĭ aproba purtarea, adăugind că i se trimeseseră la Bucureştĭ instrucţiĭ, în sensul cărora şi lucrase fără să aibă cunoştinţă de dînsele [4].

Plecarea luĭ Ştirbeĭ se datorià, prin urmare, în rîndul d'intăiŭ izbucniriĭ războiuluĭ făţiş (ma-

---

[1] Mem. luĭ Suţu şi *Das Blaue Buch*, *ll. cc.*
[2] *Das Blaue Buch*, pp. 121-2.
[3] Vol. I, cap. ultim.
[4] Vol II, p. 305.

nifestul Rușilor e din 1-iŭ Novembre st. n. și el se tipăria în Bucureștĭ la 14 ale luniĭ abia [1]). Odată cu acest fapt, Rușiĭ nu puteaŭ îngădui decît un Domn care ar fi fost numit saŭ însărcinat din noŭ cu Guvernul de dînșiĭ. Domniĭ de pănă atuncĭ, rămînînd, ar fi făcut o faptă de trădare față de Poartă. Cum se înfățișaŭ însă lucrurile, Turciĭ avînd drept aliațĭ saŭ sprijinitorĭ Europa apuseană, ar fi fost o nesocotință ca Domniĭ să se îndepărteze pentru totdeauna de Puterea suzerană. Atît Știrbeĭ cît și Ghica merseseră pănă la ultimele margenĭ ale corectitudiniĭ, dar nu maĭ departe decît dînsele. Pentru a fi și maĭ neatacabil, Știrbeĭ refusâ partea din lista civilă pe care i-o oferiaŭ stăpîniĭ străinĭ aĭ țeriĭ sale [2].

* * *

Rușiĭ, sumețițĭ de marea lor biruință navală de la Sinope, începuseră bătîndu-șĭ joc de cele d'intăiŭ manifestărĭ războinice ale aliaților. Știrile ziarelor lor eraŭ reproduse apoĭ cu sfințenie de acelea care ieșiaŭ în Bucureștĭ. În curînd însă veni, după conferințele din Viena, alianța franco-englesă și, în sfîrșit, somația austriacă

[1] *Buk. d. Zeit.*, n-l 88.
[2] Sturdza, *l. c.*; vol. II, p. 305.

din 3 Iunie. Prin aceasta se mărturisia limpede nemulţămirea Austrieĭ cu menţinerea trupelor ruseştĭ în Principate, prin care se primejduiesc interese esenţiale ale monarhieĭ; se cerea oprirea operaţiilor la Dunăre şi stabilirea unuĭ termin pentru evacuare şi se arăta speranţa că Austria nu va fi silită a-şĭ apăra «însăşĭ» interesele de care s'a vorbit. La 1-iŭ Iunie se încheie «convenţia între Austria şi Poarta Otomană pentru a aduce evacuarea Principatelor din partea armateĭ străine şi restabilirea stăriĭ legale în ele». În August, după refusul Rusieĭ şi nesiguranţa Prusieĭ care, un timp, mersese alăturĭ cu Austria, se ajungea la aşa-numita «înţelegere a celor treĭ Puterĭ». Ocuparea Principatelor de către Austriecĭ se îndeplini decĭ [1].

«Dumnezeŭ e cu noĭ; cine va fi împotriva noastră», strigase Ţarul Nicolae în noul săŭ manifest din 23 April 1854, prin care primia lupta cu Europa. Aceste mîndre cuvinte fuseseră cetite şi în foile ce apăreaŭ în Principate, asigurînd pe aceia cari iubiaŭ Rusia maĭ tare decît ţara lor însăşĭ. Nu treceaŭ maĭ mult decît treĭ lunĭ şi, la 31 Iulie, Gorceacov, despreţuitorul comandant al Dunăriĭ, era silit să anunţe Bucureştenilor că, «în urma uneĭ concentrărĭ a oştiĭ ruseştĭ», va lăsa «oraşul neocupat», încre-

1 *Das Blaue Buch, passim.*

dinţînd miniştrilor «gestiunea afacerilor publice» şi mulţămind tuturor celor ce ajutaseră în soldatul Ţaruluĭ causa ortodoxieĭ [1]. Presidentul Guvernuluĭ muntean, Budberg, care până atuncĭ hotărîse toate, schimbînd legile şi înnaintînd în boieriĭ ca şi în rangurile militare, adăugi peste două zile că Gorceacov «i-a poruncit să urmeze armata împărătească în concentrarea eĭ». Ruşiĭ plecară iute, pentru a nu da ochĭ cu Austriecíĭ, cari trebuiaŭ să vie îndată pentru a-ĭ înlocui. Ziarul german din Bucureştĭ scrie la 7 August: «O linişte neobişnuită stăpîneşte de cîteva zile stradele noastre, care sînt de obiceiŭ aşa de zgomotoase». Mulţĭ se temeaŭ — ca Ştirbeĭ odinioară — să nu se întîmple turburărĭ la plecarea străinilor, dar miliţia ţeriĭ se arătă destoinică pentru păstrarea liniştiĭ [2].

Ceĭ d'întăiŭ se iviră Turciĭ, cari ţineaŭ să-şĭ arăte printr'aceasta drepturile lor inprescriptibile de suzeranitate. Eĭ fură primiţĭ, nu numaĭ cu o deosebită strălucire, dar şi cu iubire adevărată. La 29 Iulie (8 August) Spătarul, acelaşĭ Herescu care întîmpinase pe Gorceacov, ieşi înnaintea luĭ Ferì-Halim-Paşa cu două batalioane de infanterie, două escadroane de cavalerie, avînd musica înnainte. Turciĭ eraŭ numaĭ

[1] *Buk. d. Zeit.*, n-l 58.

[2] Ziarele, şi maĭ ales *Buk. d. Zeit.*

4.000. Halim nu voi să primească defilarea miliţiei, amintindu-şi poate de 1848 şi de ciocnirea din Dealul Spirei, întîmplată tocmai pentru că ai noştri voiseră să facă cinste militară oaspeţilor. Prin Podul Caliţei şi Podu-Mogoşoaii, Paşa merse, în ploaia florilor ce cădeaŭ de pe ferestrele deschise, la casa fostului Caimacam Cantacuzino, unde fu primit de acesta, avînd lîngă el pe consulul austriac, Laurin. Gazda i se pregătise la Lenş, de unde abia plecase Gorceacov [1]. O proclamaţie anunţa Romînilor că aŭ sosit «oştile Suveranului lor» şi că ei aŭ acum datoria de a nu cere cumva vre-o schimbare, «căci astfel de turburători vor fi pedepsiţi aspru de noi». Era deci ca în 1848, cînd Omer-Paşa orînduise, din tabăra de la Băneasa, «ca să înceteze oamenii de a se ocupa şi a vorbi de trebi politice prin cafenele şi prin alte locuri publice» [2].

Omer însuşi veni peste puţine zile, dar schimbat mult, îndatoritor şi prietenos. El comunică, până a nu trece Dunărea, că înţelege foarte bine neputinţa de apărare în care s'aŭ găsit Romînii faţă de Ruşi, dar că oricine va mai păstra legături cu dînşii va fi judecat de acum înnainte după legea marţială. Cînd o deputaţie

[1] *Ibid.*
[2] *Buk. d. Zeit.*, n-l 90.

de treĭ boierĭ merse la Rusciuc să-l cheme pentru a maĭ vedea Bucureştiĭ, el s'ar fi arătat aşa de binevoitor, încît trimeşiĭ ar fi fost mişcaţĭ până la lacrămĭ; li se făcuse o mare cinste: eĭ trecuseră Dunărea în barca Viziruluĭ, cu opt vîslaşĭ în uniformă, fuseseră primiţĭ de un aghiotant şi intraseră în oraşul turcesc călărĭ pe caĭ scumpĭ. După ce întoarse visita la Giurgiu, Omer maĭ zăbovi cîtva timp pe malul bulgăresc. Intrarea luĭ în Capitala munteană se făcu în fruntea a 30.000 de ostaşĭ, la 23 August, în căderea florilor şi fîlfiirea veselă a batistelor: fu încărcat de adresele de salutare ale cleruluĭ şi şcolilor. Constantin Cantacuzino, a căruĭ stea se ridica iarăşĭ şi care visa Căimăcămie, Domnie chiar, îl duse în trăsura sa luxoasă la frumoasa casă a Ghiculeştilor de la Colentina [1].

Al treilea Turc mare pe care-l văzură atuncĭ Bucureşteniĭ fu Derviş-Paşa. Era un funcţionar de un rang maĭ mic şi venia pentru a face o cercetare a întregiĭ Domniĭ a luĭ Ştirbeĭ, cercetare pusă la cale de duşmaniĭ luĭ. În aparenţă însă Derviş venia pentru a făgădui, nu întoarcerea vechiĭ stărĭ de lucrurĭ, căcĭ el socotia că «tratatele sînt anulate», ci numaĭ «bunăvoinţa părintească a Sultanuluĭ». El orînduia la 31 August un Guvern

[1] *Ibid.*, an. 1854, n-l 66.

provisoriu, cu Constantin Cantacuzino şi Spătarul Herescu [1].

În Septembre, Ştirbeĭ primia la Baden invitaţia luĭ Derviş-Paşa de a se întoarce pentru a lua Guvernul [2]. Pentru Austriecĭ, carĭ nu voiaŭ amestecul turcesc în ţară, nicĭ o nouă afirmaţie de «proprietate» a Turcilor printr'o numire de Domn saŭ Caimacam, pentru Austriecĭ cu carĭ se tot sfătuiseră în ultimele timpurĭ ale Cîrmuiriĭ luĭ şi lîngă carĭ el îşĭ căutase adăpostul în 1853, Ştirbeĭ era indispensabil, ca şi Ghica, a căruĭ purtare fusese tocmaĭ aceiaşĭ de la 1853 încoace. Împăratul Francisc-Iosif îl cunoştea personal, de cînd venise în 1852 la Sibiiŭ, unde el se afla, pentru a-ĭ înfăţişa salutările Sultanuluĭ, şi atuncĭ încă Ştirbeĭ fusese declarat, în răspunsul împărătesc, pe care principele Gheorghe merse să-l ducă la Constantinopol, drept prieten al Austrieĭ [3]. Turciĭ n'aveaŭ nimic împotriva Domnuluĭ Moldoveĭ, dar acestălalt era pus bine la cale pe lîngă dînşiĭ, atît de Ghiculeştĭ, cît şi de Constantin Cantacuzino şi de alţĭ boierĭ bătrînĭ doritorĭ de Domnie. Însă fireşte că învinse voinţa Cabinetuluĭ din Viena.

Din parte-ĭ, Ştirbeĭ înţelegea întoarcerea sa

1 *Ibid.*, n-l 67.
2 Vol. I, p. 167 şi urm,
3 *Ibid.*, p. 137 şi urm.

ca un lucru logic și normal: avea dreptul la șepte anĭ de Cîrmuire și venia să ĭ mîntuie. Ba încă el zăria în viitorul de prefacerĭ neapărate și foarte marĭ o urmare a puteriĭ sale, pe viață poate, o întemeiere de dinastie. Era vremea cînd toate speranțele eraŭ legitime. Încredințat de «nobilele și generoasele intențiĭ ale Împăratuluĭ Austrieĭ în favoarea țeriĭ sale [1]», el mulțămi și se pregăti de plecare, ajungînd înnaintea luĭ Ghica. Pentru a sosi maĭ răpede și pentru a-șĭ cruța multe ostenelĭ și neplăcerĭ, luă calea pe Dunăre.

Înnaintea luĭ, sosiseră însă Austriecіĭ. La 6 Septembre 12.000 de cătane întraŭ în Bucureștĭ supt conducerea feld-mareșaluluĭ Coronini. Acesta era Italian, și tot Italienĭ eraŭ 4.000 de soldațĭ din regimentul «Arhiducele Sigismund». Acest fapt trebuia să trezească simpatiĭ într'o vreme cînd școala luĭ Laurian întemeiase așa de adînc în Principate crezul roman. Până și ziarul german din Bucureștĭ scria astfel: «De la Împăratul Traian, ale căruĭ legiunĭ, cum se știe, aŭ ocupat țerile Dunăriĭ-de-Jos, n'aŭ maĭ călcat trupe italiene în Dacia de odinioară, care e Moldova și Țara-Romănească de atuncĭ». La Băneasa îĭ așteptaŭ Turciĭ și Romîniĭ, pe cînd miĭ de oamenĭ umpleaŭ străzile Capitaleĭ mun-

[1] *Ibid.*, p. 167.

tene. În Piaţa Teatruluĭ, Coronini şi ceĭlalţĭ generalĭ primiră defilarea. Seara, colonia germană dădu o represintaţie solemnă, în sala Slătineanu, oaspeţilor ce veniaŭ în numele Împăratuluĭ austriac. Mareşalul von Hess îşĭ făcea întrarea ceva maĭ tărziŭ.

XIII.

La 23 Septembre st. v., adecă 5 Octombre, era rîndul luĭ Ştirbeĭ, care venia cu trăsura din Giurgiu, cam bolnav, obosit şi îngrijorat. Comisarul turcesc luase, se zice, măsurile sale pentru ca el să nu fie primit prea călduros [1]. Cu atîţia stăpînĭ ce maĭ eraŭ acum, stăpînuĭ de acelaşĭ neam trebuia apoĭ, ca în 1849, să se înfăţişeze mic şi şters. Gazeta germană dă o impresie justă cînd scrie că a fost «o adevărată serbare de familie, ca părinţĭ ce se întorc acasă». Atîta şi nimic maĭ mult. Totuşĭ avuse şi el întîmpinare de miliţie şi de catane, salutare la Palat din partea generalilor şi chiar defilarea înnaintea luĭ a uneĭ companiĭ de Austriecĭ în paradă. Îndată, Cantacuzino îşĭ dădea demisia, şi se făcea un Ministeriŭ blajin, cu doĭ Filipescu, cu Nicolae Băleanu, cu I. Cîmpineanu şi gine-

[1] Vol. I, p. 167 şi urm. Celelalte ştirĭ le daŭ cele două ziare, *Vest. rom.* şi maĭ ales *Buk. d. Zeit.*

rele domnesc Plaginò [1]. Demisia luĭ Paznanschi, Rusul naturalisat, ca şi a luĭ Herescu, din capul Miliţieĭ, era primită, şi în locu-ĭ se numia Barbu Vlădoianu [2], care nu voise să urmeze pe Ruşĭ peste hotar, ci-şĭ adusese înnapoĭ biata oaste, prădată de tunurĭ şi chiar de mantale [3]. Se vorbia mult de înlocuirea creaturilor ruseştĭ cu «tinere talente harnice» [4]. Ceva bun nu se maĭ putea face însă ; Domnia nouă a fost ce trebuia să fie : o serie de greutăţĭ şi de umilinţe.

Cu Turciĭ era maĭ uşor întru cîtva. Eĭ plecaseră din ţară, lăsînd numaĭ o garnisoană în Bucureştĭ. Ce e dreptul, se cereaŭ, întîmplător, cară, provisiĭ, fel de fel de ajutoare ; scrisorile muşiruluĭ Omer, eraŭ şi data aceasta,—maĭ ales data aceasta, cînd, mulţămită luĭ, Sultanul era biruitor asupra celuĭ maĭ învierşunat şi primejdios duşman,—departe de cuviinţă şi prietenie ; necontenit, comandanţiĭ din apropiere aveaŭ nevoie de cadourĭ şi cereaŭ hatîrurĭ. Dar, în general, purtarea Turcilor era acum mulţămitoare [5].

Din nenorocire însă pentru Ştirbeĭ, poruncile împărăteştĭ şi măsurile luate de Paşĭ nu se po-

---

[1] *Ll. cc.*
[2] *Ibid.*, n-l 90.
[3] *Ibid.*, n-l 66.
[4] *Ibid.*, n-l 100.
[5] Vol. I, cap. X.

triviaŭ cu principiile şi felul de a vedea al Austriecilor. Turciĭ voiaŭ să-şĭ răzbune, cît de puţin, asupra celor ce păcătuiseră faţă de dînşiĭ, să expulseze pe ceĭ compromişĭ, să gonească din ţară şi pe supuşiĭ ruşĭ şi pe ceĭ greceştĭ. La acestea toate Coronini opunea cel maĭ hotărît veto. Astfel făcu şi în casul coloneluluĭ Solomon, care totuşĭ ajutase făţiş, milităreşte, pe Ruşĭ, prădînd sate nesupuse şi făcînd acolo cele maĭ marĭ cruzimĭ — Romîn împotriva Romînilor —, pănă la aruncarea în foc a copiilor. Altă dată, era vorba de o poruncă greşită a coloneluluĭ austriac Manoilowitz, pe care Turciĭ o tălmăciaŭ ca o demonstraţie împotriva lor [1]. Eraŭ obişnuitele neînţelegerĭ zilnice între oştĭ care, fără să fie duşmane chiar, se ating. Şi toată răspunderea cădea asupra Domnuluĭ.

Ce era maĭ greŭ însă, rămînea viaţa împreună cu Austriecíĭ. De la început eĭ se purtară ca stăpînĭ necruţătorĭ, ca oaspeţĭ tot aşa de batjocuritorĭ ca şi Ruşiĭ, de cari se deosebiaŭ însă printr'o cinste bănească nepătată. Nu odată mitocaniĭ din Bucureştĭ aŭ trebuit să puie mîna pe parĭ pentru a scăpa de aceĭ ce se lăcomiaŭ la averea şi la nevasta altuia. Conflictele între ofiţeriĭ austriecĭ şi autorităţile civile muntene

[1] V. tabla documentelor Ştirbeĭ, la numele Solomon, Manoilowitz şi Biografia luĭ Solomon dictată de dînsul (Craiova, 1862).

eraŭ destul de dese; casul secretaruluĭ de la Focşanĭ, pălmuit de un maior fiindcă s'ar fi uitat insultător la dînsul şi ar fi vorbit romăneşte, făcu oarecare zgomot. Alte întîmplărĭ ca acestea rămaseră ascunse în locul unde se petrecuseră. Nemulţămirile cu cvartirul le pricinuiaŭ de cele maĭ multe orĭ[1]. Încă de la început, Domnul poruncise miliţieĭ sale să salute gardele austriece[2], dar fără îndoială că nu se făcea tot aşa din partea oştiriĭ de ocupaţie. Soldaţiĭ noştri nu vedeaŭ cu ochĭ bunĭ pe ceĭlalţĭ: la plecarea trupelor luĭ Coronini, catanele puseră mîna pe nişte cară ale miliţieĭ, şi de aicĭ urmâ o mare gîlceavă, cu loviturĭ şi rănitĭ. Austrieciĭ aŭ plecat de la noĭ cu totul altfel de cum veniseră[3].

Domnul era fireşte absolut la disposiţia comandeĭ-generale austriece; rostul luĭ chiar nu era altul decît a face administraţia zilnică supt supravegherea eĭ. Pentru interesele militare ale Austrieĭ se grăbiră lucrările şoseleĭ Bucureştĭ Predeal, pentru ele se întinseră firele telegrafuluĭ; Austria ar fi folosit maĭ mult decît orĭce alt vecin din planul cel mare de cale ferată, care ar fi străbătut Ţara-Romă-

[1] V. vol. II, cap. II.
[2] *Buk. d. Zeit.* pe 1854, n-l 104.
[3] V. nota 1.

nească şi Moldova, ducînd de la Orşova şi Predeal la Cernăuţĭ, cu o linie laterală, pe pămînt turcesc, spre Marea Neagră. Pentru această din urmă linie — Cernavoda-Constanţa de astăzĭ — făcu oferte o Companie europeană, alcătuită din Francesĭ, Englesĭ şi Germanĭ. Cu privire la căile ferate muntene, veniră propunerĭ de la Maximilian de Haber din Carlsruhe, represintat de bancherul Curtis din Viena, şi de la un grup de capitaliştĭ austriecĭ, pentru care vorbia Camera de comerţ din Braşov. Condiţiile luĭ Haber eraŭ din cele maĭ grele; concesie pe 99 de anĭ, monopol al drumurilor nouă, concesia minelor ce s'ar găsi la lucrarea linieĭ, arenda a patruzecĭ de pădurĭ dintre ale mănăstirilor, şi anume păstrîndu-se până la împlinirea celor 99 de anĭ preţul obişnuit în 1850-5; scutirea de vamă a întreguluĭ material, tarif cît cel maĭ urcat din Europa, garanţie a dobînziĭ de 7%, cu ipotecarea veniturilor Statuluĭ [1]. Grigore Ghica se înţelese cu nişte Francesĭ pentru a se face navigabil Siretiul şi Prutul; o intervenţie austro-turcă zădărnici contractul. Tot de aceia nu se putu face nimic relativ la liniile ferate moldoveneştĭ cu Creditul Mobiliar Frances, care primise în principiu, şi trimesese chiar pentru

[1] V. tabla, la numele luĭ Haber, şi *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-le 2, 3, 9, 12, 49, 51, 71.

studiĭ și negocierĭ pe inginerul Bonaut [1]. Tot de atuncĭ e planul de convenție munteană cu Austria, care prevedea să nu se crească patenta pentru supușiĭ austriecĭ, să nu li se ceară dărĭ și prestațiĭ fără înțelegere cu Austria, să nu se trateze procese mixte de tribunalele locale fără a se înștiința Agenția, să se admită la ele un delegat austriac «pentru a veghia la aplicarea exactă a legilor în ființă», să se recunoască Agenției dreptul de a face apel înnaintea Domnuluĭ, de a se executa sentința de slujbașiĭ eĭ, de a se aresta și instrui criminaliĭ dintre supușiĭ austriecĭ. Se putea cere extrădarea oricuĭ de către Guvernul austriac, pe cînd Muntenilor li se extrădaŭ numaĭ desertoriĭ. Aceștia din urmă puteaŭ fi urmărițĭ de Austriecĭ și pe pămîntul romănesc, printr'unul saŭ doĭ grănicerĭ avînd pașaport [2]. Totul pentru Austriecĭ și prin Austriecĭ, dacă se poate.

Știrbeĭ se arătă cît se poate de prevenitor față de Imperialĭ. Delegație pentru a saluta pe oameniĭ marĭ ce se apropiaŭ de hotarele sale, deplină curtenie față de Coronini, ajutor loial dat cu orice prilej oștiriĭ, desmințire prin ziarele străine a zvonuluĭ de excese austriece care se răspîndiaŭ prin alte ziare în Apus.

Alte cele, — nu maĭ avea vreme să facă.

---

1 Vol. II, p. 262.

2 Vol. I, p. 309 și urm.

XIV.

Dar războiul se întorcea tot maĭ mult împotriva Rusieĭ. Se vedea bine că la viitorul tratat de pace protectoratul va fi înlocuit prin altceva, căzînd în acelașĭ timp partea politică a Regulamentuluĭ Organic și restricțiile convențieĭ de la Balta-Liman. Toată lumea se pregătia în vederea acestor schimbărĭ hotărîtoare.

Punctul de vedere al luĭ Știrbeĭ s'a desvoltat pe încetul, și el se poate deslușì din o serie de memoriĭ pe care le-a înfățișat pe rînd deosebiților factorĭ aĭ politiceĭ europene din acest timp.

În 1854, fiind poate încă la Baden, el adresează Porțiĭ un foarte însemnat memoriu prin care vrea să-ĭ arăte care ar trebui să fie de acum înnainte politica eĭ față de Principat. De la început el se ridică împotriva «Guvernelor fanariote, care stăteaŭ în a se dà cu arendă țerilor noastre la ignobilele sfărîmăturĭ ale Bizanțuluĭ». Dacă Rusia a căutat să stabilească, prin tratate ca acelea din Chiuciuc-Cainargi și Adrianopol, jafurile și neorînduielile de atuncĭ, aceasta n'o făcea de alta decît pentru că așa-ĭ trebuia eĭ să fie lucrurile. Prin concesiile smulse Turcilor — și aceasta e o constatare prețioasă — «aceste tratate n'aŭ adaus o iotă la drepturile cîștigate și recunoscute ale Moldo-Valahilor la

prerogatîvele lor cele vechĭ, însemnate toate în hatişerifurĭ împărăteştĭ: ele n'aŭ făcut alta decît să le noteze, să le chezăşluiască şi să aducă Poarta înnapoĭ la observarea lor, după ce ele nu fuseseră ţinute în seamă, — îngrădind drepturile eĭ de suzeranitate în hotare pe care le întrecuse». În schimb, se clădi asupra sufletelor româneştĭ stînca strivitoare a protectoratuluĭ, care n'a fost niciodată o bună şi binefăcătoare protecţie. De un timp, acest protectorat îşĭ pierduse singura legitimare prin europenisarea Turcieĭ, în care atuncĭ se credea foarte mult. «Reforma întreprinsă de Turcia şi îmbunătăţirea condiţieĭ creştinilor îl făcuseră fără scop, luîndu-ĭ caracterul de urgenţă şi umanitate ce avea la început.» Rusia aducînd depunerea luĭ Alexandru Ghica în 1841 şi, după 1848, regimul Domnieĭ de şepte anĭ, a sfărîmat stîlpul cel maĭ puternic al ordiniĭ în Principat: stabilitatea Domnieĭ. E, decĭ, «nevoie neapărată de a se întoarce la vechile capitulaţiĭ» (pe care Ştirbeĭ nu le ştia că aŭ fost ticluite abia cu optzecĭ de anĭ în urmă, pentru a se dà o basă revendicaţilor turceştĭ în favoarea noastră, la pacea din 1774). Sultanul trebuie să exercite numaĭ «protecţia, fără niciun fel de ingerinţă», primind omagiu şi tribut. Iar, dacă Turciĭ n'ar crede că se coboară saŭ că înstrăinează ceva din drepturile lor, făcînd o alianţă cu Principatele, aceasta ar fi «o nouă

garanţie pentru integritatea şi independenţa Imperiuluĭ Otoman». Domniĭ pe viaţă ar lua şi îndatorirea de a nu lăsa să treacă duşmanul ce ar voi să atace pe Turcĭ [1].

Cum se vede, e programul pe care-l avea şi Ion Ghica, pe atuncĭ Caimacam al Turcilor la Samos. Încă de la 2 Decembre 1854, Austria înnainta Rusieĭ un proiect de pace, în care, cu privire la Principate, se prevedea ceia ce dorise Ştirbeĭ: înlăturarea protectoratuluĭ, păstrarea privilegiilor vechĭ, o nouă organisaţie dăruită de Sultan, măsurĭ militare pentru apărarea hotarelor. Moldova ar fi căpătat şi malul stîng al Prutuluĭ, de şi nu toată Basarabia [2].

În Mart 1855 începură conferinţe la Viena, după moartea intransigentuluĭ Împărat războinic Nicolae I-iŭ, care, căutînd triumful de la Constantinopol, găsise numaĭ neştearsa ruşine de la Sevastopol. Era vorba să se ducă acolo şi represintanţiĭ de-aĭ Principatelor, ca să dea lămurirĭ la nevoie. Ghica îĭ numi, pe cînd Ştirbeĭ tot zăbovi alegerea lor. La 11 Maiŭ, Vizirul cel noŭ, Alì-Paşa, îĭ răspunse că nu maĭ e nevoie a se trimete ceĭ treĭ boierĭ, de oare ce conferinţele sînt întrerupte pentru moment şi, cînd

1 Vol. I, p. 283 şi urm.

2 Rosen, *l. c.*

se vor deschide iarășĭ, va fi vorba deocamdată de liniile marĭ, cu care Principatele n'aŭ nimic a face [1].

Încă de la 22 Mart, aflînd începutul negocierilor, Domnul muntean afirma unuĭ prieten turc, Mehmed-Sadic, că s'a mîntuit de acum cu capitulațiile și că e urgent să se gîndească Puterile la schimbărĭ maĭ potrivite cu nevoile timpuluĭ [2]. Pe atuncĭ el scrie un alt memoriu, poate către Cabinetul austriac, mijlocitorul în acel moment al păciĭ, repetînd cele spuse cu cîteva lunĭ în urmă Turcilor și insistînd asupra faptuluĭ că țerile noastre n'aŭ fost de fapt niciĭodată parte integrantă a Imperiuluĭ, cum susținea însă și-acum Poarta [3]. Relațiile cu Austrieciĭ eraŭ atuncĭ foarte bune: principele Gheorghe saluta în Iunie pe Împăratul Francisc-Iosif venit în Ardeal; Coronini, întors de acolo, era primit cu cinste mare, și la un dar de spencer oriental, adus Împărăteseĭ Elisabeta de Ioan Maiorescu, suverana răspundea prin trimeterea a patru vase de alabastru pentru Doamna Elisa [4].

După întreruperea conferințelor de la Viena, *Oesterreichische Zeitung*, foaia austriacă subven-

---

[1] Vol. I, p. 542 și urm.; vol. II. cap. II.

[2] Vol. I, p. 533 și urm.

[3] *Ibid.*, p. 290 și urm.

[4] *Ibid.*, p. 197 și um., 552, p. 159 și urm.

ţionată de Ştirbeĭ, publică o corespondenţă din Galaţĭ, 6 Iunie 1855, care lămureşte maĭ departe asupra ideilor şi dorinţelor Domnuluĭ muntean, inspiratorul eĭ. Aicĭ se întră oarecum şi în amănuntele viitoareĭ organisărĭ. Astfel: capitulaţiile să fie schimbate în toate părţile ce nu se potrivesc cu situaţia de State organisate şi creştine a Principatelor. Domnia să fie ereditară. Domnul să nu fie aruncat în datoriĭ la început prin călătoria la Constantinopol, care costă până la 200.000 de galbenĭ. Casta conruptă şi egoistă a boierilor funcţionarĭ, creată de Regulamentul Organic, casta de vînătorĭ de Tron şi de vînătorĭ de titlurĭ, de veniturĭ, casta aceasta care a făcut din pămîntul romănesc «o ţară fără moravurĭ şi fără spirit public»,— să se ducă. Orĭce om destoinic să poată avea locul ce şi-l poate cuceri prin merite. Dările să fie împărţite după dreptate. Legea rurală să fie schimbată pe încetul, căutînd a se împărţi ţerănimea după nevoile culturiĭ. Ţiganiĭ să fie liberaţĭ—măsură pe care o şi iea Ştirbeĭ în Februar 1856, oferind proprietarilor cîte zece galbenĭ de fiecare. E foarte interesantă—şi de altminterea potrivit cu ideile ce el a avut totdeauna în această privinţă, ideĭ cu totul greşite—larga parte pe care Domnul o acordă străinilor în desvoltarea modernă a poporuluĭ romîn. Se va părăsi, dintr'o parte, jurisdicţia consulară, iar din alta, se vor

lăsa la o parte măsurile strîmte şi învechite care opresc pe străinĭ de a poseda proprietăţĭ funciare. «Atuncĭ se vor vedea», scrie el, «viind din bielşug capitalele străine, industria şi activitatea europeană, şi va fi dat Principatelor să între în sistemul general european şi să se bucure de binefacerile pe care primirea în sînul acesteĭ marĭ familiĭ li le-ar asigura[1]».

În August 1855 Ştirbeĭ merse la Rusciuc să salute pe Marele-Vizir Alì-Paşa, care călătoriă spre Apus, în vederea resolvăriĭ punctelor ce opriseră în loc conferinţele din Viena[2]. Încă din Iulie el redactă pentru aceasta un noŭ memoriu, — pe lîngă cel din Mart, primit de Franţa[3]. El propune ca Principatele să fie învestite cu caracterul de teritoriu neutru şi inviolabil, ca al Belgieĭ şi Elveţieĭ. Domnul să fie din aceiaşĭ familie, ca în Egipt de altmintrelea, şi în Serbia. Aicĭ însă cinstea sufletuluĭ săŭ îl sileşte să adauge următorul pasagiu, protivnic intereselor sale şi ale familieĭ sale: «*Pentru a fi totuşĭ interpretul credincios al opinieĭ publice, trebuie să adăugim că dorinţile unanime ale Valaho-Moldovenilor chiamă Unirea celor două Principate supt un singur cap, chiar daca acesta*

[1] Vol. I, p. 292 şi urm.
[2] *Ibid.*, pp. 200-1.
[3] Caterly, *l. c.*, p. 161 şi urm.

ar trebui să fie luat in una din familiile princiare din străinătate, — ceia ce ar cruța cu adevărat o țară ce a suferit atita de încercările alegerilor și prefacerilor». Domnul trebuie să fie ajutat de «o adunare, oricare ar fi numele ce i s'ar da», și această adunare se cuvine să aibă dreptul de a cerceta și discuta budgetul și legile. În ea și alții decît boierii vechi saŭ ceĭ noĭ să-șĭ aibă locul; se cade, decĭ, a se studia ce clasă nouă de locuitorĭ și ce interese sociale nouă, născute din desvoltarea vieții publice, ar fi căpătat dreptul de a fi primite la discuția afacerilor țeriĭ. În aceasta se va urmà principiul că drepturile orĭcăriĭ clase trebuie să corespundă sarcinilor ce apasă asupra eĭ. Toată mulțimea de exploatatorĭ trebuie ținută în frîŭ, ca să nu maĭ fie ca acum cînd, «pentru fiece loc vacant, sînt, necontenit, măcar patruzecĭ de postulanțĭ, dintre cari treĭzecĭ și nouă ajung, firește, mulțămițĭ, numaĭ pentru că perspectiva asigurată a uneĭ schimbărĭ apropiate li dă nădejdea să ajungă supt un noŭ Domn la posiția după care umblă». Nu e vorba de o prefacere ușuratecă, după oarecare frumoase ideĭ abstracte, ci de o adaptare, săvîrșită prudent, după studiĭ adîncĭ și sigure, o «traducere a lucrurilor de școală în realitățĭ politice», o «împăcare a ideiĭ cu nevoile vieții intelectuale și materiale ale națieĭ, cu tradițiile,

obiceiurile eĭ, convingerile şi firea eĭ». În toate însă, trebuie să se păstreze principiul autorităţiĭ, care nu va apăsa, dar se va simţì în orĭşice: «A arăta de-odată şi cînd trebuie puterea pretutindenĭ, e mijlocul de a nu o întrebuinţa nicăirĭ» [1].

La începutul luĭ Ianuar 1856 începură la Constantinopol conferinţele de ambasadorĭ, menite să dea basele asupra cărora trebuia să negocieze congresul ce era să se adune la Paris. Dnpă dorinţa luĭ Prokesch-Osten, ministrul austriac pe lîngă Poartă, Ştirbeĭ îĭ trimese ştirĭ asupra organisăriĭ muntene şi cîteva desiderate ale luĭ, nădăjduind că vor fi ţinute în seamă. Ele cuprind: principiile de legalitate şi egalitate faţă de lege a persoanelor şi averilor, suprimarea robieĭ, crearea unuĭ Senat de 24-30 de oamenĭ, ales de Domn printre funcţionariĭ ce aŭ măcar 42 de anĭ de serviciu activ, cu chemarea de a discuta budgetul şi legile [2].

Un memoriu maĭ întins are alt cuprins decît acesta; el trebuie să fi fost supus unuĭ ministru din Franţa, unde plecase, supt cuvînt de a-şĭ desăvîrşi studiile militare într'un regiment împărătesc, principele Gheorghe.

---

1 Vol. I, p 298 şi urm.
2 *Ibid.*, pp. 216-7.

Aicĭ avem a face cu un represintant al celor maĭ frumoase aspirațiĭ româneștĭ, și nu se poate obiecta că ar fi proiectul unuĭ făcător de constituțiĭ, care proiect ar fi ajuns în mînile Domnuluĭ. Știrbeĭ nu prea păstra astfel de acte, pe care nicĭ n'avea de unde să le prindă. Data e pusă cu creionul, de mîna luĭ Știrbeĭ. Și încă din memoriul către Alì-Pașa l-am văzut partisan al Uniriĭ.

Decĭ Știrbeĭ își arătă temerea că Rusia va încerca să restabilească autoritatea eĭ asupra Principatelor. «Se înțelege că ea s'a împotrivit tare planurilor de contopire într'un singur Stat a Principatelor, planurĭ care aŭ fost puse une orĭ pe tapet, și că separația Țeriĭ-Româneștĭ și a Moldoveĭ se potrivește cum nu se poate maĭ bine cu vederile eĭ... Unire Principatelor într'un Stat *neatîrnat*, ca Belgia, ar atinge singură, fără doar și poate, scopul voit. Întemeierea acestuĭ Stat, a căruĭ integritate, neutralitate și inviolabilitate ar fi chezășluite de toate Puterile și ar face parte din dreptul european, oferă evident singurul mijloc ca să se ajungă la resultatul de a stabili între Rusia și Turcia o barieră, care ar fi un bulevard pentru cea din urmă». Turcia ar fi împăcată dîndu-i-se «o sumă echivalentă cu capitalul represintat de tributul anual și socotită cu dobîndă de 8%, cu care împrumută acum Guvernul Sultanuluĭ, precum și sti-

pulînd un sistem defensiv şi înlesnirĭ comerciale reciproce, care ar stabili legăturĭ mutuale şi solide între Statul cel noŭ şi Imperiul Otoman». De la Rusia s'ar deslipi o parte din Basarabia, spre folosul comerciuluĭ european: «Paza gurilor Dunăriĭ şi a cursuluĭ eĭ pe o întindere de peste 250 leghe, de la Orşova la Sulina, ar fi astfel încredinţată unuĭ Stat, nu numaĭ neutru, dar şi interesat să menţie întrarea liberă şi deschisă pentru Europa întreagă. Aceste Principate Unite, cu totul omogene prin origine, limbă, legislaţie, moravurĭ, datine şi religie, dăruite apoĭ cu toate darurile naturiĭ şi ocupînd o situaţie din cele maĭ potrivite, cuprind acum, după toate nenorocirile şi schimbările lor de soartă, o poporaţie de aproape 5.000.000 de locuitorĭ, care s'ar îndoi de sigur în jumătate de veac, dacă o administraţie luminată şi neatîrnată ar desvolta toţĭ germeniĭ de prosperitate ce cuprind ele». Şi data aceasta, Ştirbeĭ se declară pentru principele străin: «un principe străin, ieşit dintr'una din familiile domnitoare din Europa» [1].

În conferinţele de la Constantinopol, Turciĭ şi Englesiĭ maĭ ales se arătară împotrivitorĭ faţă de idealele pe care le exprima şi Ştirbeĭ. Într'o corespondenţă la «Augsburger Zeitung», acesta

[1] Vol. I, pp. 321-2.

înfiera purtarea lacomă şi fără tact a Porţiĭ, care refusase Unirea şi principiul dinastic. Eĭ arăta că maĭ la urma urmelor Principatele ar primi şi numirea Domnilor, dar că ele ţin neapărat să-şĭ dea singure aşezămîntele de care aŭ nevoie [1].

În astfel de împrejurărĭ cu totul nesigure, Ştirbeĭ, care cedase înnaintea unor principiĭ superioare, nu înţelegea să părăsească puterea în folosul cine ştie cuĭ pe care-l preţuia maĭ puţin decît pe sine însuşĭ. O adresă de mulţămirĭ fu votată, în Mart, de Divanul ad-hoc, şi Ştirbeĭ se îngriji ca ea să fie cunoscută pretutindenĭ, prin reproducerea în ziarele străinătăţiĭ. Austriecii, fără a-ĭ împărtăşi părerile asupra viitoruluĭ romănesc, rămăseseră încă în părerea lor de maĭ înnainte, că adecă el ar fi «singura persoană în stare să cîrmuiască această ţară, în situaţia eĭ excepţională, maĭ ales în împrejurărĭ care, dacă aŭ fost totdeauna încurcate, sînt astfel şi maĭ mult în vremea de acum» [2]. Înlăturînd ideia uneĭ Căimăcămiĭ saŭ a unor «inovaţiĭ organice» în această stare a negocierilor de pace şi neadmiţînd [3], ca şi Ştirbeĭ însuşĭ pe acest timp, legătura dintre întăia cîr-

---

[1] Vol. II, p. 283.
[2] Vol. I, p. 222.
[3] Cf. *ibid.*, pp. 237-9 ; v. şi p. 222.

muire a luĭ și rolul ce-l juca el de la 1854 încoace, ea vedea într'însul omul chemat pentru a administra pănă la cele din urmă margenĭ ale provisoratuluĭ constituțional.

Încă din 1854-5, principele Gheorghe fusese în Francia, făcuse asigurărĭ Guvernuluĭ frances, iĭ deschisese perspective de influență în țară și adusese rechemarea luĭ Poujade, consulul dușman și ruda Ghiculeștilor [1]. Noul representant al Franciei la Bucureștĭ lua totdeauna parte la serbările Curțiĭ și se credea că el are simpatiĭ pentru Domnia luĭ Știrbeĭ.

Cu mult maĭ nesigurĭ eraŭ Turciĭ, pe cînd Englesiĭ iĭ arătaŭ tot vechea luĭ dușmănie. În Februar, Vornicul de poliție și president al Epitropieĭ orfanilor, C. A. Suțu, zis și Suțachi, dispăru din Bucureștĭ și trecu Dunărea pe la Giurgiu, cu ajutorul luĭ Colquhoun. El fusese cîndva Ministrul de justiție al luĭ Știrbeĭ, fiind silit a demisiona în 1850, după zvonurile de tentativă revoluționară; în 1852 el fu găsit pe plaiurile Buzăuluĭ încunjurat de servitorĭ înarmațĭ, prin locurile unde avea moșie beizadeà Constantin Ghica, și nu putu răspunde

[1] Vol. I, cap. VII. Pentru planul frances de a da Principatele Austrieĭ, dacă ea ar ajuta pe Napoleon al III-lea la un noŭ atac împotriva Rușilor, v. destăinuirile din Caterly, *l. c.*, p. 166 și urm.

alta decît că plecase pentru desgroparea uneĭ comorĭ. După 1854 Suțu era printre aceĭ ce încunjuraŭ pe bătrînul Domn Alexandru Ghica, întors în țară, și Știrbeĭ îl pomenia totdeauna între membriĭ conspirațieĭ ghiculeștĭ. La facerea ancheteĭ luĭ Derviș-Pașa, el fusese cu deosebire vorbareț. Denunțînd lipsurile băneștĭ pe care Suțachi le lăsa în urma luĭ, Domnul îșĭ dădea seamă că plecarea acestuia avea și un alt rost, primejdios pentru dînsul [1].

Peste cîteva săptămînĭ Constantin Ghica trimetea Porțiĭ o protestare, destul de prostește scrisă, împotriva adreseĭ de mulțămirĭ a Divanuluĭ, după ce lipsise la ședință, supt cuvînt că-șĭ mărită o fată. Protestarea fu publicată în maĭ multe ziare europene, și Știrbeĭ o văzu cu indignare și în «Presse d'Orient», ziar care ieșia în Constantinopol, supt controlul censureĭ [2].

Domnul se plînsese Turcilor încă din Mart pentru uneltirile celor «cincĭ, șase» boierĭ strînșĭ în jurul luĭ Alexandru-Vodă, Fuad răspunsese destul de rece că asemenea «purtărĭ puțin cumințĭ» *(judicieuses)* se pot explica prin «starea de lucrurĭ actuală». Slabă mîngîiere de sigur! Răspunsul la o nouă plîngere împotriva tipăririĭ la Constantinopol a scrisoriĭ luĭ Constantin

---

[1] V. tabla Documentelor Știrbeĭ.

[2] Vol. II, cap. II.

Ghica era şi maĭ puţin plăcut: i se făcea cunoscut că «Guvernul imperial nu poate împiedeca să nu i se adreseze petiţiĭ, ba chiar să se publice»[1].

În sfîrşit, după ce ancheta din 1854 se făcuse în chipul cel maĭ jignitor pentru Domn, luat la cercetare ca un funcţionar vinovat de deturnărĭ de fondurĭ, de încercărĭ de conrupere faţă de mulţĭ fruntaşĭ turceştĭ şi chiar de trădare,—resultatul eĭ se ţinea în cartoane şi, cu toate cererile dureroase ale luĭ Ştirbeĭ, el nu fu dat la lumină, pentu a lăsa ca norul de plumb al bănuieliĭ să apese asupra luĭ[2]. Şi situaţia ce se dădu la Samos, în 1856, luĭ Ion Ghica, era foarte dureroasă pentru Domnul muntean.

Încă în Maiŭ, Ştirbeĭ căută să întrebuinţeze stăruinţĭ austriece faţă de Alì-Paşa, cerînd să nu se turbure «administraţia regulată şi normală şi să nu se arunce ţara în necunoscut». Cînd Englesiĭ fac necontenit intrigĭ şi revoluţionariĭ de la 1848 îşĭ înnalţă speranţele, ar fi un păcat să se numească un Caimacam, care nu poate fi «o garanţie pentru interesele conservatoare»[3].

* * *

---

[1] Vol. I, cap. ultim.
[2] Vol. II, cap. II şi vol. I, cap. v.
[3] Vol. I, pp. 237-9.

La 27 April fuseseră schimbate la Paris ratificaţiile păciĭ, încheiată la 30 Martie. Austrieciĭ începuseră evacuarea. Îndată după iscălirea tratatuluĭ din Paris, Ghica ceruse să i se îngăduie retragerea înnaintea luniĭ Iunie, cînd se împliniaŭ ceĭ şepte anĭ aĭ Convenţieĭ de la Balta-Liman. I se răspunse de la Constantinopol că deocamdată presenţa luĭ e încă trebuitoare [1].

Data aceasta, nu fusese nicĭ o înţelegere între ceĭ doĭ Domnĭ. După întoarcerea lor în 1854, urmaseră în cele d'intăiŭ lunĭ ale anuluĭ următor soliile luĭ Lascăr Rosetti în Ţara-Românească şi ale luĭ Plagino în Moldova. Ştirbeĭ şi Ghica se întîlniră apoĭ în Iunie la Focşanĭ.

Dar prietenia veche nu maĭ putea fi începută. Ghica era încunjurat de tinerĭ liberalĭ şi avea, prin eĭ, legăturĭ cu presa înnaintată din Europa; aceasta-ĭ aducea laudele cele maĭ marĭ, în timp ce, după ştirile date de emigranţiĭ muntenĭ, ea ataca în chipul cel maĭ violent pe Domnul Ţeriĭ-Româneştĭ. Ştirbeĭ se arătă jignit de la o bucată de vreme. Dar şi Ghica socoti că se poate plînge în privinţa unor lucrurĭ scrise în nemţeşte de Ioan Maiorescu, atuncĭ funcţionar la Viena, şi în care el văzu şi îndemnul răsbunător al luĭ Ştirbeĭ. Acesta nu voi să recu-

---

1 Vol. I, p. 240. Cf. *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-l 44.

noască legăturile sale cu profesorul revoluționar, care eraŭ însă o realitate. Ghica interveni la Guvernul austriac și căpătă destituirea luĭ Maiorescu. Această izbîndă nu îmbunătăți asemenea relațiĭ regretabile, și între hîrtiile luĭ Știrbeĭ se afla o copie a plîngeriĭ, cu totul nedrepte, pe care o îndreptară către Poartă, împotriva luĭ Ghica, în Decembre 1855, maĭ mulțĭ boierĭ bătrînĭ neîmpăcațĭ și cîțĭva tinerĭ rătăcițĭ [1].

Așa fiind lucrurile, fiecare din ceĭ doĭ Domnĭ lucrà după propria luĭ socotință. Știrbeĭ privi ca o «desertiune» demisia luĭ Ghica și nu merse pe urmele luĭ. La 26 Iunie se redactă la Constantinopol primirea demisieĭ Domnuluĭ Moldoveĭ, și acesta plecă până a nu sosi hîrtia care-l învita să transmită puterea unuĭ dușman, luĭ Toderiță Balș [2]. La 25 încă, Știrbeĭ era la Piteștĭ, și de aicĭ el anunța țeriĭ că, după «șeapte anĭ cari n'au fost decît o singură crisă lungă», el părăsește definitiv puterea în mînile Ministeriuluĭ săŭ, presidat de bătrînul Băleanu. Comisariĭ Europeĭ trebuiaŭ să sosească în curînd [3].

La 4 Iulie 1856, Băleanu făcea cunoscut că Vodă Ghica a fost numit Caimacam. Firmanul constata numaĭ că ceĭ șepte anĭ de Domnie aĭ luĭ Știrbeĭ se încheiaseră și afirma cu putere

[1] Cf. vol. I, cap. I și vol. II, cap. II.

[2] Manolachi Drăghicĭ, l. c.

[3] *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-l 52. Cf. *Vest. rom.* și *Buletinul;* apoĭ Caterly, *l. c.*, pp. 188-9.

calitatea de provincie turcească a Țeriĭ-Romăneștĭ.

Ghica fu bine primit. El începu un Guvern care arăta prin toate măsurile sale ura față de cel de maĭ înnainte. Până și în anunțarea zilelor de audiență—două pe săptămînă—se strecura adausul că aceasta «se făcea înnante numaĭ odată». Membriĭ familiilor Bibescu și Știrbeĭ trebuiră să iasă din armată, a căriĭ comandă o luase Odobescu. Publicînd lista miniștrilor celor noĭ, *Vestitorul romănesc* adăugia că eĭ represintă o schimbare de sistem față de regimul de până atuncĭ, a căruĭ legalitate nu poate fi recunoscută[1].

Zi de zi se desbăteaŭ, prin convorbirĭ, articole de ziare și memoriĭ, chestiunile esențiale pentru Romîniĭ de la Dunăre. În străinătate, unde rămase cîteva lunĭ, după obiceiul Domnilor mazilĭ, și unde-l găsise mîngîierea turcească a unuĭ *Megidie* de clasa întăiŭ[2], Știrbeĭ redactă un proiect de Constituție, care n'a fost adus la cunoștința vre uneĭ Puterĭ europene, ci trebuia să fie supus numaĭ Divanuluĭ ad-hoc, prevăzut de Puterĭ pentru noua orînduire a țeriĭ.

Se prevede egalitatea înnaintea legiĭ, dreptul

---

[1] *Buk. d. Zeit.*, nr. 54 și urm.

[2] *Ibid.*, nr. 65. În paralel, celelalte două ziare.

orĭşicuĭ la orĭce funcţie, aceleaşĭ îndatoririĭ militare, dreptul de petiţiĭ, dar numaĭ individual, libertatea religioasă, înlăturarea orĭcăriĭ urme de robie. Ţeranul va fi *liber* fără pămînt, şi nu-l vor apăsa nicĭ clăcĭ, nicĭ rechisiţiĭ.

În fruntea Statuluĭ va fi Domnul. El va fi ajutat permanent de un Consiliu de Stat, compus din şeĭsprezece membri, a căruĭ chemare va fi Contenciosul administrativ, arbitragiul între puterea judecătorească şi cea executivă şi sfătuirea Domnuluĭ. Adunarea votează legile, convenţiile de comerţ, după propunerea Domnuluĭ şi Consiliuluĭ de Stat, la care trebuie să vie şi toate amendamentele ce s'ar propune. Ea se alege de un corp compus din cetăţeniĭ cari aŭ vrîsta de 25 de anĭ şi plătesc Statuluĭ contribuţiĭ în sumă de 250 de leĭ. Sînt eligibilĭ ceĭ în vrîstă de 30 de anĭ, cari contribuie la veniturile Statuluĭ cu 1000 de leĭ pe an. Fiecare judeţ dă doĭ deputaţĭ, afară de Ilfov, notat cu patru, şi de Dolj, cu treĭ ; vine cîte un deputat la 12.500 de familiĭ. Deputaţiĭ trebuie să fie în jumătate măcar localnicĭ aĭ judeţelor unde aŭ fost aleşĭ. Aceia dintre eĭ cari sînt numiţĭ funcţionarĭ, trebuie să se supuie uneĭ alegerĭ nouă.

Sesiunile ţin treĭ lunĭ; deputaţiĭ ce nu staŭ în Capitală primesc 6.000 de leĭ pe sesiune. Preşedintele, vice-preşedinţiĭ şi întreg biuroul sînt numiţĭ. Votul e secret. Miniştriĭ asistă la

şedinţe fără să voteze. Dările de seamă sînt simple procese-verbale, care daŭ ideia, dar nu şi discursul.

Administraţia va fi organisată de o «comisie de oamenĭ specialĭ», aduşĭ din străinătate, cu voia Guvernuluĭ respectiv.

Vor fi judecătoriĭ de pace, tribunale, Curţĭ de apel şi o Curte Înnaltă.

Şcolĭ primare se vor înfiinţa, dar numaĭ în «comunele maĭ împoporate»; fiecare capitală de judeţ va avea şcolĭ secundare; fiecare reşedinţă de episcop seminariul. Se prevăd şcolĭ speciale: de ofiţerĭ, normale, de drept, precum şi «cursurĭ complecte de matematicĭ, ştiinţe aplicate», şcoala de agricultură, de arte şi meseriĭ. Pensionatele şi şcolile particulare vor fi libere; în Bucureştĭ va fi un seminariŭ central, în Bucureştĭ şi Craiova se vor întemeia Universităţĭ.

Din doĭsprezece în doĭsprezece anĭ Constituţia va putea primi schimbărĭ, dar ele trebuie să fie votate de două Adunărĭ consecutive în acelaşĭ an, şi anume de fiecare cu cîte $^2/_3$ din membri[1].

Cum se vede, nimic nu se spune asupra celor două puncte hotărîtoare: naţionalitatea principeluĭ şi caracterul Domnieĭ, de o parte, şi Unirea celor două ţerĭ, de alta. Cel mult se poate vedea o indicaţie în paragraful care stabileşte că

[1] Vol. I, p. 326 şi urm.

acea comisiune de străinĭ pentru punerea baselor administraţieĭ poate fi una singură în amîndouă Principatele. E aicĭ ceva din viitoarea comisiune comună de la Focşanĭ.

Din Viena se scria necontenit luĭ Ştirbeĭ pentru a-l îndemna să nu se unească nicĭ într'un chip cu ceĭ ce urmăriaŭ această «himeră ce nu se va realisa». Poarta n'ar primi nicĭodată, căcĭ ea «priveşte Unirea ca o sinucidere ce i s'ar impune». Cel care ar pierde maĭ mult la îndeplinirea acestuĭ act, ar fi apoĭ el, Ştirbeĭ. Fostul Domn răspundea evasiv că politica sa e «expectantă şi reservată».

Dar Austriecii îl îndemnaŭ prin corespondentul săŭ vienes să se declare şi să lucreze saŭ măcar să lase această sarcină fiuluĭ săŭ Gheorghe, care se afla atuncĭ la Constantinopol [1].

Încă în Octombre, cînd era să cadă hotărîrea, Ştirbeĭ, ales deputat al Craioveĭ, la Constituanta întitulată turco-latineşte «Divan ad-hoc», maĭ vorbeşte odată prietenuluĭ Mehemed-Sadic de nevoia alianţeĭ între Turcĭ şi Romînĭ. În acelaşĭ timp, el învinuieşte cu asprime pe Caimacam, care, unindu-se cu oamenii de la 1848, a adus anarhia. La 1854, el arăta iarăşĭ, fiind în Paris, luĭ Fuad-Paşa zădărnicia garanţieĭ Puterilor şi-l

[1] *Ibid.*, p. 243 şi urm.

îndemna călduros să lucreze pentru alianţa romîno-turcească, pe care o doria [1].

«Anarhia» dădu în curînd votul pentru Unire, apoĭ pentru alegerea luĭ Cuza. Încă din Iulie, cînd Domnia cea nouă împlinise abia jumătate de an, Gheorghe Ştirbeĭ, deputat, se plîngea ambasadorilor de la Constantinopol că adunarea, «compusă din elemente pe care se abţine de a le califica», a crescut în cel maĭ neauzit chip neorînduiala [2].

El a fost şi arestat în 1860 pentru vorbe de ameninţare la adresa Domnuluĭ [3]. Această călcare a imunităţiĭ parlamentare aduce căderea Ministeriuluĭ muntean Ion Ghica. În 1865, numele fiuluĭ celuĭ maĭ mare al luĭ Vodă Ştirbeĭ se află între ale oamenilor politicĭ de toate colorile cari puseseră la cale detronarea «tiranuluĭ» [4].

Cît despre fostul Domn, el nu se amestecâ personal în politica ţeriĭ, unde nu putuse domni din noŭ.

---

1 Vol. I, p. 619 şi urm.; II, p. 698 şi urm.
2 Vol. I, p. 350 şi urm.
3 Xenopol, *Cuza-Vodă* (după ziare).
4 *Ibid.*

XV.

Împrejurările din Februar 1866 înlăturară Domnia luĭ Cuza. Dintr'o scrisoare particulară scrisă îndată după ce se aflâ refusul conteluĭ de Flandra de a primi Tronul romănesc, se vede că Ştirbeĭ se gîndia la avantagiile uneĭ soluţiĭ prin care un Domn de ţară ar fi proclamat de Camere, şi recunoscut îndată, cu plăcere, de Puterĭ, care aveaŭ groaza chestieĭ Orientuluĭ: în acest cas, el ar fi vrut să vadă pe tronul romănesc maĭ bucuros pe unul din fiiĭ săĭ—căcĭ la el nu se maĭ gîndia—decît pe un altul, rudă saŭ străin. Scrisoarea unuĭ gazetar din Nizza pare că întăreşte această presupunere.

Dar Domnul ales fu principele Carol. Purtarea luĭ Ştirbeĭ faţă de noul Domn se anunţă prin scrisoarea foarte frumoasă pe care el i-o adresâ din Nizza, la 28 Maiŭ 1866, după ce Carol de Hohenzollern luase abia în mînile sale puterea.

«*Măria Ta,*

«Ţara mea ţi-a incredinţat acum soarta eĭ.

«Un popor crud încercat vi se oferă şi vă iea drept şef. Fii, Doamne, părintele, regeneratorul luĭ, începătorul uneĭ ere nouă. Astfel veĭ răspunde încrederiĭ ce a pus-o în Măria Ta, precum şi înnalteĭ voastre misiunĭ, pe care v'o inseamnă degetul luĭ Dumnezeŭ.

«Dă voie, Măria Ta, unuĭ veteran al causeĭ romăneştĭ,

a fi şi el unul dintre ceĭ d'intăiŭ cari să-ţĭ facă omagiu şi să cheme din adincul inimiĭ binecuvîntările Ceruluĭ asupra capuluĭ vostru sfinţit.

«Dacă aş fi maĭ tînăr, aş fi căutat cu nerăbdare cinstea de a da cel d'intăiŭ exemplul devotamentuluĭ faţă de Măria Ta; dar fiiĭ meĭ mă vor înlocui pe lingă Măria Ta prin serviciĭ pline de rîvnă şi de credinţă. Poţĭ să te razimĭ pe sentimentele lor de cinste şi de loialitate, care sînt inherente Caseĭ noastre[1].»

Aceste sentimente le întîlnim şi în alte scrisorĭ ale luĭ Ştirbeĭ, din acest an de criză 1866. El crede că pentru ţerile noastre s'a mîntuit acum nenorocitul «regim revoluţionar» în care cuprinde şi Domnia abia încheiată a luĭ Cuza, pe care l-a despreţuit, pe cînd adese orĭ ar fi trebuit să admire pe acest îndrăzneţ luptător care nu-şĭ cruţa răspunderea. Odată ce era anormală a fost închisă, trebuia să se deschidă alta de prudenţă loială, de înţeleaptă chibzuire pentru scopurĭ nobile. Tot ce e violent, nelegal, trebuie să se înlăture: chestieĭ mănăstirilor închinate să i se dea altă soluţie, una care să fie definitivă şi de pe urma căreia să nu se maĭ audă protestărĭ. Tot aşa şi chestieĭ rurale. Rusia, care îşĭ manifestase aşa de energic punctul de vedere faţă de noĭ la conferinţele Puterilor din 1866, încît un prieten al familieĭ Ştirbeĭ, deputatul italian Rasponi, constata că ea «nu şi-ar fi pierdut

[1] Vol. II, p. 700.

speranța de a vă înghiți», Rusia, tămăduită de rănile primite în Crimeia, trebuie împăcată, ca una ce e «necesară, indispensabilă». Aceasta din calcul, nu din sentiment.

Partidele trebuie să rămîie bine osebite unele de altele, dar ar fi o greșală a conservatorilor să urmărească distrugerea «radicalilor», cari aŭ fost întrebuințațĭ în împrejurările cele marĭ și pot să maĭ fie încă. «Atacațĭ ideile și tendințele răufăcătoare prin argumente și printr'o logică serioasă, dar respectațĭ persoanele și convingerile lor. Ca să se ajungă la soluția chestieĭ noastre politice, independența națională, aŭ colaborat toate partidele, și, într'o bună măsură, și radicaliĭ; ar fi decĭ nedrept și nepolitic a-ĭ aduce la extrem, înverșunîndu-ne împotriva lor. Cu sentimente de dreptate, și ajutînd și experiența, se va ajunge a-ĭ cîștiga în mare parte saŭ a li scădea numărul aderenților, pe cînd ajutorul lor în clipele grele nu poate fi de prisos, fiind așa de puținĭ oamenĭ capabilĭ și însuflețițĭ de un patriotism adevărat». De și nu se împăcase cu Guvernul și acțiunea politică a Ghiculeștilor înnainte de 1859, Știrbeĭ lăuda într'un loc Ministeriul luĭ Ioan Ghica.

Constituția, votată în acel an, i se pare «maĭ puțin rea de cum se credea» și el recomandă fiilor săĭ observarea strictă, «religioasă», a cu-

prinsuluĭ eĭ, «aplicarea eĭ conştiincioasă», rămînînd să i se aducă apoĭ cu vremea îndreptările pe care acest bun judecător al teoriilor, vremea, le va impune.

Înainte de toate însă, datoria orĭcăruĭ om luminat şi patriot, a orĭcăruĭ om de bine, e să sprijine tronul nesigur al celuĭ d'intăiŭ Domn fără trecut şi nepărtenitor. «Trebuie deci ca oamenii cari îşĭ simt ceva valoare să se alipească de Guvernul principeluĭ Carol, ca de singura scîndură de scăpare, şi să-l servească cu devotament şi cu toată credinţa în viitor. Greutăţile vor fi la început foarte marĭ, dar se vor învinge printr'o muncă stăruitoare şi bine urmată, căcĭ Principele, care posedă un fond de cinste firească şi de mare loialitate, nu cere decît să fie ajutat în chip nobil... Cariera orĭcăruĭ om politic atîrnă astăzĭ numaĭ de zelul conştiincios şi stăruitor ce va fi desvoltat la începutul Domnieĭ actuale, în slujba activă a Statuluĭ, şi viitorul orĭşicuĭ atîrnă de posiţia ce-şĭ va fi făcut în aceste grele momente ale începutuluĭ» [1].

* * *

Acesta era testamentul politic al luĭ Barbu Ştirbeĭ. Peste doĭ anĭ de la data acestor scrisorĭ — ultimele sînt din Novembre, cînd el veni

[1] V. Apendicele de documente.

pentru cîtva timp în ţară şi fu primit cu toată cinstea de principele Carol —, i se încheia viaţa în străinătate. Barbu Dimitrie Ştirbeĭ, fost Domn al Ţeriĭ-Româneştĭ, muria, în credinţa senină a viitoruluĭ Românieĭ unite, în luna luĭ April 1869, la Nizza. Osămintele luĭ zac la Buftea, un sat de lîngă Bucureştĭ.

Iar faptele luĭ, fericite saŭ greşite, pornite însă totdeauna dintr'un gînd prielnic ţeriĭ şi săvîrşite totdeauna cu un braţ harnic, sînt acelea care, cu nepărtinire şi întrebuinţarea multor izvoare, s'aŭ povestit aicea,—înnainte de toate pentru că un popor trebuie să cunoască totdeauna adevărul asupra trecutuluĭ săŭ.

I. AFACERI POLITICE.

I. Interne.

La 19 April 1849, din Colentina, bătrina Doamnă a luĭ Grigore Ghica, Μαρία Γκίκα, cere a i se ingădui Tirgul Moşilor, ce se făcea pe moşia eĭ, pentru că acuma s'a restabilit liniştea [1].

La 26 Iulie 1850, Departamentul din Lăuntru raportează Domnuluĭ cu privire la Mihail Marghiloman, care a venit de la Paris, supt cuvînt că va sta numaĭ zece zile, pentru afacerĭ de familie, şi va pleca iarăşĭ la Paris, pentru studiĭ. Se vede insă «că numitul a luat parte la evenimentele din 1848, ca propagant şi predicator cu osebire în oraşul Buzăŭ» şi se maĭ află că «numitul, impotriva nădejdilor sale, mergînd într'o grădină publică, aŭ indrăznit a face alusiĭ foarte necuviincioase asupra trecutelor evenimente, care aceasta s'a auzit chiar de d. plaţ-maior». Hotărirea Domnuluĭ e aceasta: «S'a exilat însuşĭ, s'a întors fără a cere voie şi a dobîndi-o, in sfîrşit indrăzneala de a începe a doua zi după sosire-ĭ nouă uneltirĭ nu ne iartă a maĭ tolera asemenea oamenĭ răŭ-cugetătorĭ. De aceia Departamentul din Lăuntru va lua de loc măsurĭ ca in patru zile să fie negreşit expulsat din Principat : 28 Iulie».

[1] Dosarŭl 3784 al Arhivelor Statuluĭ.

Aceasta se şi făcu, dar Marghiloman se opri la Braşov. De aicĭ scrie Domnuluĭ, pretextînd că e prigonit de duşmanĭ cu învinuirĭ neadevărate, căcĭ nu putea face astfel de lucrurĭ, «ca Romîn adevărat, ca om cu mică experienţă». «Astăzĭ rătăcesc în locurĭ străine de cincĭ lunĭ aproape, pierz un timp ce l-aş întrebuinţa cu folos în ţara mea şi micul rămas părintesc, întrebuinţîndu-l în curs de maĭ mulţĭ anĭ în studiul ce am făcut; astăzĭ numaĭ bunăvoinţa fraţilor mă face a ex[is]ta, fără a alerga la o meserie de tot înjositoare, căcĭ soarta Romînilor săracĭ în străinătate o cunoaştețĭ Înnălţimea Voastră foarte bine care ar putea fi». Cere decĭ de la «părinteasca Înnălţimiĭ Voastre milostivire» a se putea întoarce: petiţionarul ştie cît a avut să sufere ţara şi se roagă decĭ pentru binele Domnuluĭ. Acesta nu pune niciĭo resoluţie [1].

În Iulie 1850 se înfăţişează o cerere de despăgubirĭ din partea soţieĭ luĭ Eliad. Ea arată că e la Constantinopol, cu copiiĭ, în cea maĭ mare lipsă. Averea din ţară iĭ este încălcată. Astfel Turciĭ sînt aduşĭ a-ĭ sprijini cererea, cuprinsă în memoriul ce urmează:

Note approximative de la fortune mobilière et immobilière laissée en Roumanie par le sujet ottoman Héliade.

1. Un vaste atelier de douze presses avec tous leurs accessoires, pour imprimer tous les ouvrages elémentaires, scolastiques et littéraires, du nombre de trente-deux volumes, édités par milliers d'exemplaires, pour subvenir aux besoins de toutes les institutions et écoles de la Roumanie. L'auteur de toutes ces oeuvres est Héliade.

2. Un vaste atelier pour composer et imprimer deux journaux rédigés par Héliade.

3. Une lithographie avec tous ses nombreux accessoires, soit en pierres à écritures et à dessins, soit en machines à imprimer.

[1] Dosarul 2.934 al Archivelor Statuluĭ.

4. Une fonderie considérable, avec toutes les machines et tous les outils nécessaires pour couler et monter trois espèces de caractères, appliqués aux langues roumaine, grecque et française, sans compter les diverses formes et grandeurs de ces trois espèces.

5. Une volumineuse bibliothèque commerciale, composée en grand nombre de toutes les oeuvres ci-dessus relatées et de tous les principaux ouvrages étrangers. Cet établissement était entretenu de manière à pouvoir alimenter toutes les institutions et écoles de la Roumanie, ainsi que les bibliothèques des provinces danubiennes, et tout cela a été pillé et brûlé.

6. Une bibliothèque particulière, composée de livres de choix, et par conséquent d'une grande valeur, que les hommes éclairés peuvent facilement apprécier.

7. Onze cents rames impression grand format, dont l'une ne revenant à Bucarest qu'à 150 piastres environ.

8. Un nombre considérable d'ouvrages élémentaires scolastiques et littéraires qui se trouvait, lors de l'invasion, dans nos vingt-deux entrepôts de la Roumanie, chargés d'alimenter les institutions et écoles, ainsi que bibliothèques particulières, et qui ont éprouvé le même sort que ceux contenus dans nos bibliothèques de Bucarest.

9. Une villa composée de sept corps de bâtiment, avec ses dépendances, où est caserné depuis deux ans un régiment de cavalerie étrangère, avec un nombreux état-major.

Les dépendances de la dite villa, entr'autres un vaste jardin richement complanté, ont servi de pâture aux chevaux de ce régiment.

10. La plus grande partie de l'ameublement, des ustensiles et du linge de ménage à l'usage d'une nombreuse famille, accumulés pendant trente ans.

Je dis ci-dessus «note aproximative», vu que mon mari pourrait beaucoup mieux que moi préciser toutes nos

pertes, que j'évalue au chiffre bien minime de deux millions de piastres, avec lesquels Héliade aurait pu acheter de vastes terres, s'il n'eût envisagé que son intérêt privé et l'avenir de sa famille.

En outre de ce, il nous reste dû par l'Administration 5.000 ducats pour un reste de compte d'impression valaque de dix ans, pour le Gouvernement.»

De fapt, cum se vede din prefața seriei nouă, din 1847, a «Curierului», Eliad se întorsese cu un noŭ material tipografic din călătoria sa în străinătate, făcută atunci.

Domnul ceru un raport asupra afacerii. El cuprindea conclusia că d-na Eliade nu poate reclama pe drept tale nimic. Deci se adresă Marelui-Vizir, în numele căruia se făcuse intervenția, scrisoarea următoare :

«*Monseigneur,*

«A la suite de la dépêche que V. A. m'a fait l'honneur de m'adresser le 6 juillet dernier, je n'ai pas manqué de saisir le Conseil Administratif Extraordinaire de l'examen des réclamations élevées par l'épouse du sieur Héliade et de l'inviter à me soumettre un raport sur le résultat de ses recherches.

Le Conseil vient de m'informer, après avoir attentivement examiné cette affaire, que le Gouvernement n'a aucune connaissance que la moindre partie de l'avoir du sieur Héliade ait été atteinte par aucune mesure de confiscation ; que, si sa maison a été occupée par un quartier militaire, c'est uniquement l'effet d'une mesure générale à laquelle ont été soumises toutes les maisons de la Capitale et des environs, afin de subvenir à l'indispensable nécessité des logements militaires, que le Gouvernement n'a mis le moindre empêchement à ce que le sieur Heliade disposât de sa fortune à son gré et qu'il ne peut encourir par conséquent aucune responsabilité à ce sujet,

la propriété de ses biens n'ayant jamais cessé de lui appartenir.

Je me fais un devoir empressé de soumettre ces faits à la connaissance de V. A. S., en exécution des ordres qu'elle a bien voulu me transmettre, et je profite de cette occasion pour lui offrir l'hommage réitéré de mes sentiments respectueux et dévoués.

S. A. S. Monseigneur le Grand-Vizir, etc., etc., etc. [1].»

II. Externe.

Încă de la 15 (27) Februar 1849, Fuad-Pașa se plînge că un Turc din Brăila, ce se întorcea de la Silistra, a fost bătut răŭ la carantina din Călărașĭ.

La 4 (16) Martie Caimacamul asigură pe Fuad și pe Duhamel că s'aŭ luat măsurĭ «à l'effet de prévenir et réprimer légalement les propos malveillants ou inconsidérés qui ont été répandus dans le public et qui inquiètent la population paisible», hotărîndu-se a se tipări și nota celor doĭ comisarĭ în cel maĭ apropiat nr. din Buletin [2].

Tot în Februar se fac reclamațiĭ din partea luĭ Fuad pentru un Grec supus otoman, neguštorĭ de fesurĭ, care s'a găsit ucis lîngă casarma Malmaison [3].

Din partea luĭ, în Martie, Duhamel destăinuiește că un Neamț supus rusesc, Neumeister, găsind pe malul Dîmboviței un sac de banĭ turceștĭ uzlucĭ, l-a adus la Primărie și că a doua zi a fost aspru mustrat pentru că și-ar fi rîs de funcționarĭ, aducîndu-li numaĭ niște «jucăriĭ de plumb» [4].

La 19 Iulie 1850, Ahmed-Vefic, noul comisar turcesc, se plînge că i se deschid plicurile la carantina din Giurgiŭ [5].

---

[1] Dosarul 2.988.
[2] Dosarul 2.438.
[3] Dosarul 2.463.
[4] Dosarul 2.473.
[5] Dosarul 2.925.

«N-l 419. Anul 1850, Aprilie 10.

«Ofis către Sfatul Administrativ Extraordinar.

«După ce Excelența Sa Mareșalul, intrînd în țară în capul împărăteștei armiĭ otomane într'o epocă foarte critică, a restatornicit liniștea și buna orînduială și printr'o disciplină pilduitoare a atras dragostea și respectul Rominilor, acum se află pe punctul de a pleca.

«Poftim dar pe Sfat a se aduna mîne, la 10 ceasurĭ, împreună cu Prea Sfinția Sa cîrmuitorul Mitropolieĭ și cu dumnealor boieriĭ divanițĭ și a merge în corp la Excelența Sa spre a-ĭ arăta sentimentele de recunoștință de care sînt pătrunse toate clasele societățiĭ romîne pentru o binefacere atît de însemnată.»

[Concept.] (N-l 2.770)

Printr'un raport din 17 Octombre 1854 se arăta că o divisie de husarĭ a vrut să plătească la Buzăŭ în bancnote pe care nu vreaŭ să le primească neguslorii. Resoluția domnească e aceasta : «Să stăruie a lua înțelegere cu Ex. Sa [Mareșalul Coronini], ca pentru un obiect foarte important, întru înlesnirea trebuințelor armelor împărăteștĭ [1].

La 14 Novembre următor, Reșid-Pașa recomandă luĭ Vodă-Știrbeĭ să aibă grijă de supușiĭ greci din principat, supraveghindu-ĭ de aproape [2]. Aceiașĭ linie de purtare i se recomandă față de Rușĭ printr'o scrisoare a luĭ Ali-Pașa, din 7 Decembre. Intervin însă Colquhoun și Poujade, consuliĭ engles și frances, pentru a se zăbovi măsurile acestea. Tot în Decembre, consulul austriac Mihanovich protestă contra expulsăriĭ luĭ Colonia, consulul grec din Craiova. Consulii

[1] Dosarul 3.770.
[2] Dosarul 3.779.

Angliei și Franței observă că Grecii, fiind mai mult arendași, expulsarea i-ar lovi grav. Se recunoaște însă că *stavroforii* ce se ridicaseră pentru Ruși, vor trebui să fie urmăriți. La urmă, se admite ca supușii ruși să rămiie pe garanție. Cu Grecii se făcuse mai de mult o înțelegere de Stat [1].

Dosarul 3.951 e relativ la arestarea de către Austriaci aici a bancherului brăilean Niculcea Zenu, care ofensase și persoana Împăratului (1856).

[1] Dosarul 3.784.

II. ADMINISTRAŢIA.

I. Sistemul metric.

«Bucarest, le 30 décembre 1854

Mr. le secrétaire d'Etat,

S. E. M. le Ministre des Affaires Etrangères de France a été informé dans le temps que Mr. Lalanne, appelé à la direction des travaux publics en Valachie, avait réussi à faire adopter par le gouvernement de S. A. le système métrique décimal.

Cette réforme, qui fait l'objet d'une délibération de la commission technique en date du 28 mai (9 juin) 1853, a été approuvée par le chef du Département de l'Intérieur, et était sur le point de s'accomplir au moment où les Principautés furent occupées par les armées russes.

S. E. Mr. Drouyn de Lhuys, d'après le voeu que lui a exprimé Mr. le ministre des Travaux Publics de France, m'invite à rappeler à l'attention du Gouvernement valaque combien il serait à désirer que cette oeuvre pût être menée à bonne fin.

Je vous serais obligé, Mr. le secrétaire d'État, de vouloir bien me faire connaitre si le système métrique décimal est définitivement adopté en Valachie et, dans le cas contraire, quelles sont les intentions du Guvernement de S. A. à ce sujet.

Je profite, etc. **Eug. Poujade.**

A. M. Plagino, secrétaire d'Etat de Valachie.»

Resoluţia domnească e aceasta: «Va stărui pe lingă Sfatul Administrativ, unde am îndreptat pricina, spre a chibzui şi a încheia jurnalul cu precisie despre ceia ce va găsi cu cuviinţă şi în folos a se urmâ». Jurnalul, din 11 Ianuar 1855, cuprinde treĭ puncte: Primirea sistemuluĭ metric, hotărîrea să înceapă lucrările pregătitoare şi reserva măsurilor ce se vor lua pe urmă.

Însă Domnul observă împotrivă: «Sînt două lucrurĭ a se lua în băgare de seamă:

«1-iŭ, de se poate lesne publicul pricepe despre noul sistem şi a se deprinde cu dînsul, încît să nu aducă confusie.

«2-lea, asămănarea cît prin putinţă cu măsurile învecinatelor Staturĭ şi prin urmare trebuinta de o preînţelegere. Drept aceia, maĭ întăiŭ de a avea o părere despre aceasta, este trebuinţă de a vedea lucrarea Comisieĭ tehnice adusă întru acea precisie ca cum ar fi a se aplìca pe loc, şi atuncĭ numaĭ vom putea judeca gradul folosintiĭ şi a chibzui despre mijloacele de înţelegere şi unire cu cele din prejurul nostru Staturĭ».

Cînd Béclard, urmaşul luĭ Poujade, cere din noŭ răspuns ($^{3}{}_{15}$ Maiŭ 1855), i se spune că acum chestia e la Comisiunea tehnică.

Această Comisiune se declară, la 28 Iulie, pentru sistemul metric. Data aceasta, Domnul îl răspinge însă hotărît:

«Ni se pare de prisos astăzĭ a ne ocupa cu modificaţia măsurilor în de obşte, ci rămîne ca vremea şi experienţa să ne povăţuiască, încît ceia ce se va hotărî să se facă cu o deplină maturitate şi să corespunză cu adevăratele trebuinţe ale ţeriĭ, luînd însă în băgare de seamă îndoiala în care până maĭ dăunăzĭ s'a aflat adevărata lungime a stînjenuluĭ Constantin-Vodă şi a luĭ Şerban-Vodă, precum şi nevoinţa cu care prin felurime cercărĭ şi comparatiĭ de măsurătorĭ a maĭ multor moşiĭ întregĭ d'abia s'a putut determina a lor lungime, care, spre a fixà cu un chip

nepreschimbat în viitor, a trebuit a se reporta stînjenul luĭ Constantin-Vodă la 2.014 milimetri şi al luĭ Şerban-Vodă la 1.962 milimetri,—privim ca o trebuinţă de obşte şi neapărată spre a ieşi din îndoiala măsurii a două felurĭ de stînjinĭ, să se determineze pe viitor un stînjen de 2.000 milimetri, măsură adecă, care nu va maĭ putea fi supusă la nicĭo rătăcire, aflindu-se fixată în natură pe meridiana pămîntuluĭ».

La 10 Septembre, se decide a se face 500 de modelurĭ din stînjenul cel noŭ Ştirbeĭ-Vodă şi a se împărţi pe la comune. Acest «stînjen metric numit Ştirbeĭ-Vodă» de 2 metri se împarte decimal în palme şi liniĭ; cotul, o jumătate din el, e de 1 metru; pogonul se socoate $^1/_2$ de hectar, ocaua 1 litru, vadra 10 ocale, iar ocaua de greutate 1 kgr. [1].

II. Grija sanitară la sate.

Printr'un raport din 27 Mart 1853, se cere Domnuluĭ înfiinţarea unor mamoşĭ de sate. Răspuns: «Cu ce chip şi cu ce înlesnire?». Şi la 24 Iunie se face această propropunere. Alt răspuns: «Se va chibzui maĭ tîrziŭ» [2].

În 1855 se presintă un proiect pentru înfiinţarea şcoliĭ de moaşe [3].

III. Altele.

În 1853, proiect al unuĭ basen de nataţie la Bucureştĭ, după planurile unuĭ Rus [4].

---

[1] Dosarul 3.796.
[2] Dosarul 3.578.
[3] Dosarul 3.869.
[4] Dosarul 3.581.

IV. Anchete.

La 13 Maiŭ 1850, polcovnicul N. Bibescu se plinge că un căpitan de poștă l-a ofensat cind se întorcea de la Brașov, unde fusese trimes de Cirmuire. «L-am amenințat», mărturisește Bibescu, «că, dacă mă va zăbovi, voiu fi silit a-l maltrata». Domnul hotărăște că «aceasta e o faptă fără pildă» și poruncește a se face o cercetare cu de-amănuntul. Din ea se vede că Bibescu se abătuse din drum, mergînd la moșia sa, Cioranii [1].

În 1850, se fac cercetări împotriva Primăriei saŭ «maghistratuluĭ» de la Curtea-de-Argeș [2].

În același an, se gonește din Craiova Napoleon Tavernier, al căruĭ tată venise în țară cu treĭ fiĭ, cari învață la Sibiiu, ajungînd funcționarĭ. Napoleon intrase în casa colonelului Solomon in lipsa acestuia din oraș, cu gindurĭ amoroase se pare, precum făcuse și în casa «răposatuluĭ Clucer Petrache Poenaru». Venise înnaintea luĭ Solomon, chemat înnapoĭ pentru aceasta, și acesta, văzîndu-l călare și inarmat, trase asupra luĭ. Tavernier era funcționar la Poliție. Domnul pune această resoluție pe raport: «Se va depărta din acel oraș fără a putea a se maĭ arăta acolo» [3].

În 1854, supt administrația rusească, Alexandru Laptev, moștenitorul la Cindeștĭ (jud. Buzăŭ) al Logofătuluĭ Mihaĭ Filipescu, intră în gilceavă cu locuitoriĭ din împrejurimĭ. La observațiile administratoruluĭ, el se crede în drept a-ĭ trimete, «comme gentilhomme et officier de S. M. l'empereur de toutes les Russies», o scrisoare cuprinzind cele maĭ grave ofense, precum și inițiativa «à modérer dans vos relations officielles votre ton arogant avec moi, qui ne suis nullement du nombre de vos schokoy subordonnés»

---

[1] Dosarul 2.823.

[2] Dosarul 2.951.

[3] Dosarul 3.185.

şi declaraţia că: «vous n'avez pas même une simple notion de savoir-vivre».

Budberg, presidentul plenipotenţiar, pune următoarea resolutie: «Le Département de l'Intérieur le fera venir à son département pour lui déclarer, séance tenante. qu'il doit se conduire convenablement».

În Ianuar 1855, Ştirbeĭ fiind acum iarăşĭ Domn, se presintă nouă plîngerĭ, din cele maĭ grele, împotriva proprietaruluĭ Cîndeştilor. El cere dela teranĭ a-ĭ lucra cîte 10-15 zile de fiecare, «şi nu le-aŭ ţinut în seamă, ba încă nicĭ bileturĭ le-aŭ dat pe la mînile lor, mînîndu-ĭ a-şĭ căuta cu isprăvniceĭ, ce-ĭ schimba în toate lunile». Li se iea rodul viilor. Se bat meşteriĭ pentru a-ĭ lucra cu cîte doĭ leĭ pe zi. Oameniĭ sînt opritĭ a-şĭ strînge bucatele. În sfîrşit, «este ajuns în primejdie de a aţîta o răscoală în sat, iar furia pomenituluĭ Laptev a săvîrşi omorurĭ cu arme».

«Prevenitul, împotriva prinţipelor morale, aŭ închis sf. biserică, i-aŭ dărîmat clopotniţa», — biserica era de la Constantin Căpitanul Filipescu, cronicarul —, «a luat odoarele din lăuntru, din care li s'aŭ dat numaĭ 4 odăjdiĭ cu rucaviţele lor, o anafornită şi o păreche paftale, iar 5 candele de argint, un Penticostar, un Apostol, un Octoih, o Psaltire, broasca uşiĭ bisericiĭ, un clopot, sfînta cruce de de-asupra clopotnitiĭ şi o stofă de damasc necusută, făcute toate acestea de către enoriaşĭ, lipsesc... Încă a poprit, prin punerea de străjuitorĭ, pe preoţĭ ca să nu maĭ înmorminteze pe nimenĭ în curtea sf. bisericĭ, ci îĭ înmorminta într'o gropelnită ce aŭ fost silitĭ lăcuitoriĭ să o facă într'adins».

Propunerea Administratieĭ e «ca d. Laptev să se poprească deocamdată a maĭ lăcui la moşia d-sale, de vreme ce d-luĭ nu este în stare a trăi în bună înţelegere cu lăcuitoriĭ de acolo».

Domnul e maĭ blînd: «Primit», spune hotărîrea luĭ, «şi întocmaĭ se va urmà întru toate după chibzuirea Depar-

tamentuluĭ, neîngăduind cituşĭ de mică abatere din cele legiuite şi din cele ce de obşte se urmează la învecinate moşiĭ; îndatorim pe însuşĭ cîrmuitorul a merge la fața loculuĭ şi a stărui spre despăgubirile ce se vor cuveni şi desăvîrşita regulare oricăreia pricinĭ; pe proprietarul însă nu-l putem popri a merge pe a sa moşie, nicĭ a-l îndatora a-şĭ deschide biserica la sătenĭ străinĭ, după alte moşiĭ».

Laptev nu ținu în seamă niciuna din măsurile luate cu privire la dînsul. Pe un raport din 12 Maiŭ, Domnul pune o nouă resoluție astfel: «Plîngerile necurmate ale sătenilor, precum şi recomandațiile noastre datează de 6 lunĭ, şi acum Departamentul ni face raport ca să ni arăte că nicio măsură până acum n'a luat, fiindcă n'a fost bunăvoința aceluĭ abătut din legĭ. Întru adevăr nu ne adăstam la un asemenea raport, ci cel ce nu se supune la invitațiile Guvernuluĭ se trimete prin mijloace polițieneştĭ saŭ se face în lipsă-ĭ cu toată ceruta scumpătate, şi după aceia se execută».

Peste un an însă, plîngere nouă că Laptev umblă să iea viile oamenilor.

În sfîrşit, în Ianuar 1857, supt Căimăcămie, vine din Buzăŭ raport că Laptev a numit pe administratorul județuluĭ «hoț, scelerat» în cancelaria luĭ chiar. Data aceasta iată ce scrie Alexandru Ghica: «Să poruncească Cîrmuitoruluĭ a trimete scriserile-dovezĭ ce are de la d. Laptev, de insulte, ca să i se facă îndestulare, potrivit plîngeriĭ ce i se va fi făcut» [1].

In 1855, în călătoria sa la Craiova, Domnul constată, între alte neorînduielĭ, aceasta: caiĭ de la «comanda de foc» sînt «foarte bătrînĭ şi betegĭ», arestanțiĭ bolnavĭ sînt «culcațĭ pe jos, pe scîndurĭ, lipsindu-li paturile cu totul. precum şi orĭce fel de tacîmurĭ» [2].

---

[1] Dosarul 3.728.

[2] Dosarul 3.9)

V. Lucrări de edilitate.

Lucrările la Cişmigiŭ sînt arătate în dosarul 2641: era vorba să se aşeze în această grădină şi o statuie a Dianeĭ.

În 1850 se luaŭ măsurĭ pentru a se face un palat domnesc la Şosea. Raportul e motivat astfel: «Căldurile cele covîrşitoare ale veriĭ fiind cu atît maĭ simţitoare şi maĭ supărătoare, cu cît clădirea oraşuluĭ este neregulată, ulitile strîmpte şi noroiul saŭ praful domneşte în toată curgerea acestuĭ timp». Se prevede o sumă de 20.000 de galbenĭ [1].

Dosarul 2 883 e relativ la stropirea străzilor, n-l 2.951 la pavagiŭ, n-l 3.155 la şosele, n-l 3.690 la «şanţurile Dîmboviteĭ», n-l 3.743 la cimitire.

Din dosarul 3.164 se vede că la Focşanĭ se luminaŭ străzile, dar neîndestulător, contracciul fiind dator a aprinde lumînările la două nopţĭ odată.

În 1851 se isprăveşte birtul de hotar de la Vîrciorova, prevăzut încă de Vodă Bibescu [2].

În 1853 se hotărăşte aducerea a încă doĭ ingınerĭ din străinătate [3]. Dosarul 3.744 cuprinde acte privitoare la şcoala de conductorĭ.

În 1856 se cere de către Vornicul Teodor Ghica, antreprenorul diligenţeĭ în Moldova, un asemenea privilegiu în Ţara-Românească, «pentru portul scrisorilor şi a banilor Statuluĭ şi ale particularilor». Dar Sfatul Administrativ îl refusă [4].

---

[1] Dosarul 2.810.
[2] Dosarul 3.217.
[3] Dosarul 3.585.
[4] Dosarul 3.995.

VI. Privilegiĭ pentru industria noua.

La 1849 încă era o fabrică bucureşteană de t stemelurĭ [1]. În 1850 se dă un privilegiu celeĭ de macaroane a luĭ Barabino [2].

În acest din urmă an, Germanul Paul Foith face căutărĭ miniere la Băicoiŭ, Ţintea şi în alte locurĭ, înfăţişînd si un proiect de lucrărĭ [3].

Pentru Stat lucra la ocne un inginer de mine ungur Karácsony, Carol «Caracĭoni» [4].

În 1854 Ungurul Vaşari (Vásáry) cere privilegiu pentru un stabiliment de poleit cu aur si argint pe cale electrohimică [5].

În 1855, ce cere un privilegiu pentru o fabrică de cărămidă, cu masinĭ, a Serdaruluĭ I. I. Filipescu [6].

VII. Mănăstirĭ.

În 1849 se lucra la Mislea [7]. În 1850, la Stelea din Tîrgovişte [8].

Tot atuncĭ Xavier Villacrose *aîné* e ales pentru lucru la Sft. Gheorghe Noŭ din Capitală. În 1847 arsese o mare parte din coperiş, «cu bolţile şi turlele de lemn, surpîndu-se şi anvonul dinnaintea antretuluĭ, împreună cu stilpiĭ de piatră pe carı era răzimat acela». Departamentul crede, fără şovăire, că e «maĭ bine să se clădească chiar din te-

[1] Dosarul 2.370.
[2] Dosarul 2.871.
[3] Dosarul 2.963.
[4] Dosarul 3.754.
[5] Dosarul 3.800.
[6] Dosarul 3.913.
[7] Dosarul 3 519
[8] Dosarul ..86

melie din noŭ». Preotul singur se rugă a se păstra măcar o parte din ziduri[1].

Dar în 1852 Villacrose are proces cu Sfîntul Mormînt. El cere un adaos de plată pentru că mărise biserica, păstrase în parte «les ceintres de la nef» şi legase cu fier zidurile vechĭ de cele nouă. Domnul pusese la început această resolutie: «Priimit, pe cît soliditatea construcţieĭ va fi cu desăvîrşire asigurată împotriva grelelor cutremure ce adesea se întîmplă, şi pe cît armonia proporţiilor arhitecturale va fi păzită după toate regulele» .De două orĭ consulul frances, Poujade, intervine pentru Villacrose[2].

În 1850 încă, egumenul de la Vieroş arată că biserica sa «este în toate părţile crăpată, turla Pandocratoruluĭ căzută jnmătate şi destule cărămizĭ prin maĭ multe locurĭ gata să cază», precum a căzut o parte din clopotniţă şi cad şi odăile ce aŭ maĭ rămas. Hotărîrea e să se dărîme tot ce e şubred, în vederea uneĭ reparaţiĭ viitoare[3].

În 1850, reparatiĭ la Mănăstirea Baia[4] şi la Tismana[5].

În 1851, la Curtea-Veche din Bucureştĭ[6].

La Sf. Spiridon-Noŭ, din aceiaşĭ Capitală, biserică ce ajunsese «întru desăvîrşită dărăpănare», lucra arhitectul străin Tabai[7]. Tot atuncĭ, în 1851, se fac ultimele reparatiĭ ce maĭ era să primească schitul Tîrşor[8].

În privinţa bisericiĭ Antim, «arhitectul mănăstiresc» face acest raport în 1851: «zidăria bisericiĭ se află încă în bună stare, afară numaĭ de zidul de căpetenie din faţă, la care s'a adăogat maĭ la urmă un antreŭ şi care, acesta, fiind de o mărime neproporţionată cu acel zid, poate că cu

---

[1] Dosarul 2.885.
[2] Dosarul 3.511.
[3] Dosarul 2.910.
[4] Dosarul 3.104.
[5] Dosarul 3.159.
[6] Dosarul 3.215.
[7] Dosarul 3.216.
[8] Dosarul 3.219.

prilejul unuĭ cutremur a urmat a să despărti de celelalte ziduri ale bisericiĭ, în care s'aŭ și legat spre acest sfîrsit și legăturĭ marĭ de fier». El crede că trebuie să se dărime *antreul*, să se puie altă tencuială și pardoseală. «Turnurile bisericiĭ se află asemenea într'o proastă și ruinoasă stare, încît trebuie a se dărima de tot și a se face iarăși din noŭ; însă numaĭ soclul lor se va face de zid, iar turnurile de lemn». E nevoie de învelitoare. Să se facă apoĭ «altar și strane nouă, precum și alte ferestre maĭ marĭ la biserică si a se zugrăvi acestea din noŭ pe dinnăuntru».

În raportul către Domn se vede că Sfatul Orășenesc cerea «dărimarea zidului de împrejmuire de la biserica Antim, fiindcă amerintă primejdie, precum si acela ce tine de dînsul și care merge până în clopotniță...»

La 7 April 1853, episcopul Climent de Arges arată că la Episcopie «pietrele turlelor, din cutremurele după vremĭ, sint maĭ toate mișcate», temelia e stricată, ca și amvonul, scara. «Tot învălișul bisericiĭ este stricat, turlele asemenea și care, [la Antim], fiind de lemn, urmează a să da jos și să se facă din noŭ... Zugrăveala, aflîndu-se prea veche, s'a șters, încît maĭ nu se cunosc figurile și este de neapărată trebuintă a se zugrăvi din noŭ... Starea lor de astăzĭ înfățisează ochilor o tristă priveliste...»

Și, la 6 Septembre 1856, episcopul scrie despre biserica episcopală a luĭ Neagoe-Vodă: «Zugrăveala din lăuntrul bisericiĭ, fiind veche, s'a șters p'alocurea». Pardoseala e stricată, «aflîndu-se sfărimată maĭ toată marmura. La turlele bisericiĭ, sus, maĭ multe florĭ de pietre sint căzute după vremurĭ». El ar voi reparație.

Hotărîrea Caimacamuluĭ Alexandru Ghica e neașteptată și pune în cea maĭ frumoasă lumină gustul artistic și simtul istoric al acestuĭ principe. Ea sună astfel: «primite, din toate cerutele reparațiĭ, numaĭ acelea ce nu s'ar atinge de părtile artisticilor sculpturĭ și podoabe, și de turnurĭ,

carele toate trebuiesc pipăite cu respect și de artiști superiori».

Se fac însă reparatiĭ la bolniță [1].

În 1852, se fac propunerĭ pentru restaurarea bisericilor Curtea Domnească și Mitropolia din Tîrgoviște (7 Octombre).

La biserică, zidul era stricat de la boltĭ în sus, turnurile cele treĭ crăpate în toată desfășurarea lor, amvonul stricat sus, învelitoarea în stare rea. Se cere, între altele, închiderea ferestrelor de la turnurĭ.

La Mitropolie se semnalează următoarele: «Toate zidurile bisericiĭ, precum și învălitoarea, sînt în bună stare. Biserica a fost maĭ multă vreme desvălită, din care pricină s'a stricat zugrăveala și s'aŭ pricinuit oarecare crăpăturĭ, însă nu pricinuiesc niciŏ vătămare în soliditatea zidurilor». Se cere: a se zugrăvi din noŭ, a se restaura altarul, a se tencui și spoi cu alb pe din afară, a se face legăturĭ de fier la amvon, «să destupe toate ferestele», să se dreagă pardoseala, «să dărîme zidurile a' seminarelor celor vechĭ din prejurul bisericiĭ, cu chipul ca să rămîie numaĭ un zid de împrejmuire». Să se facă o clopotniță mică la poarta de intrare, — toate pentru o sumă de 3-4.000 de galbenĭ.

La 11 August 1856 însă Mitropolitul trebuia să ceară din noŭ a se repara învelișul Mitropolieĭ din Tîrgoviște, care e în așa hal, «încît poate a înceta și săvîrșirea sfintelor bisericeștĭ slujbe»; el însușĭ se învoise pentru un coperiș de tinichea albă cu «doĭ meșterĭ evreĭ tinichigiĭ», carĭ cer 100 de galbenĭ. Caimacamul Ghica aprobă [2].

VIII. Școlĭ.

La 15 Februar 1854, raport către presidentul plenipotențiar rus, de Budberg, pentru reclamația luĭ Moise Ni-

[1] Dosarul 3.237.
[2] Dosarul 3.524.

corescu, «supus otoman», cunoscutul Moise Nicoară Bănăteanul, a căruĭ corespondență se păstrează la Academia Romînă.

El cere o despăgubire pentru că a fost scos în 1833 din locul de inspector al școlilor naționale, fără a i se arăta motivul. În 1841 Alexandru Ghica iĭ acordase, după plîngerea luĭ, o pensie de 400 de leĭ pe lună. Între lămuririle cuprinse în petiția luĭ din Bucureștĭ, 23 Mart, se află și următoarele : «Chemat din Constantinopole (la 1832), am fost îndemnat stăruitor să primesc locul de revisor cu alte făgăduielĭ... D. efor Știrbeĭ, în unire cu intimul său d. Poenaru, mă destituise dictatorial fără să arăte vre-o-dată motivele»..

Și, în Octombre 1856, se hotărăște că, «pe cită vreme nu are în vedere slujbe săvîrsite de reclamantul și care, după legiuire, i-ar da dreptul a pretinde pensie, nu poate face nicĭo urmare din parte-ĭ spre a sa îndestulare» [1].

La 25 Iulie 1855 se presintă Domnuluĭ noul proiect școlar, luat după legea francesă. Știrbeĭ pune pe el această lungă resolutie :

«Proiectul ce ni se alătură este o lucrare bine resonată și din cele maĭ însemnătoare care ni s'aŭ supus până acum. Nu putem îndestul a o recomanda la luarea aminte a Eforieĭ Școlilor, care să va aduna îndată și necurmat se va ocupa, chemînd în sînul eĭ treĭ saŭ patru din profesorĭ, spre a chibzui îmbunătătirile cele maĭ învederate ce s'ar putea introduce, ca sistema învătăturilor să fie un șir de cunoștințe sprijinite una de alta. Va alcătui programa definitivă și până la 1 Septembre cel maĭ tîrziŭ ni va fi negreșit supusă, ca, luînd a noastră [încuviintare], să înceapă anul cu noua programă.

«Băgările noastre de seamă ar fi despre școlile începătoare, că proiectul micșorează numărul anilor, resumîndu-ĭ la treĭ în loc de patru, în vreme ce înmulteşte numărul studiilor ; apoĭ limba latină socotim că nu-șĭ are acolo

[1] Dosarul 3.685.

locul. Despre clasele gimnasiale, vedem in fiecare clasă o nomenclatură lungă de felurite invățăturĭ. Despre aceasta facem treĭ bagărĭ de seamă :

«1. Că trebuie să imbră[ţi]şăm numaĭ cit putem cuprinde şi să ne ferim de [a] ameţi mintea incă crudă a copiilor.

«2. Că pentru fiecare clasă, până la a V-lea, trebuie neapărat un singur profesor, care să predea toate cunost[inţ]ele ce se cer in acea clasă, după cum urmează in toate Colegiile naţiilor luminate, şi osebit trebuiesc cărţĭ didactice complecte şi tipărite pentru fiecare clas.

«3. Rominul e silit a invăţa cel puţin cite două limbĭ străine vorbitoare, cind Francesul, Germanul nu are această povară. De aceia să confortăm invăţătura limbiĭ latine, căcĭ neştiind a ne mărgeni, am compromite in orĭce cas folosul positiv» [1].

La 31 Maiŭ 1858, G. Costaforu face un raport despre călătoria sa in Europa pentru cercetarea şcolilor. Raportul foarte intins, scris cu litere latine, ar merita să fie tipărit [2].

1. *Şcolĭ primare în Capitală şi provincie.*

Se cere un ajutor din partea Pitaruluĭ Costachi Stanciovicĭ, care fusese profesor timp de şeptesprezece anĭ, la Tirgu-Jiiuluĭ şi la Slatina şi făcuse şi «lucrărĭ literare, căcĭ are acum manuscris de o colecţie din zoologie, botanică şi micrologie» [3].

Profesorul Andreiŭ Pretorian din Piteştĭ fu amestecat in afacerile din 1848 şi suferi prigonirĭ pentru aceasta [4].

În 1850, şcoala primară din Tirgu-Jiiuluĭ se repară din venitul uneĭ taxe pe circiume [5].

---

[1] Dosarul 3.779.

[2] *Ibid.*

[3] Dosarul 2.401.

[4] Dosarul 2.790.

[5] Dosarul 3.042.

La Bucureștĭ fusese până la 1847 cite o școală în fiecare coloare. Atuncĭ cea pentru Coloarea Roșie se iea dela Colegiul Sf. Sava [1].

2. *Școala de fete superioară.*

Regulamentul Organic prevedea introducerea uneĭ școlĭ superioare de fete. Legea de instrucție din 1847 o pomenește și ea. Se hotărăsc pentru aceasta 40.000 de leĭ de la Eforia Sf. Spiridon-Noŭ și 50.000 de la Casa Școlilor. În raportul din 9 Mart 1851 se propune așezarea școliĭ chiar in încăperile Sf. Spiridon, acordindu-se cite 10 galbenĭ pentru fiecare din cele douăzecĭ de stipendiste.

Domnul hotărăște a se deschide institutul la 1-iŭ Octombre și a se începe îndată pregătirile.

La 26 Maiŭ 1852 acum, se propune ca, până ce lucrările la Sf. Spiridon-Noŭ vor fi gata, să se iea cu chirie o casă a luĭ Manuc, pe Podul Tirguluĭ-de-afară, pe treĭ anĭ, cu 400 de galbenĭ pe an.

La 23 Iunie se recomandă stipendistele: fete de ofițerĭ, - colonelul Bauer, colonelul Voinescu, colonelul Horbatchi, maiorii Scordili, Salmen, Romanenco, Vlădoianu, Boteanu, Stoica — și fete de functionarĭ. Fata luĭ Stoica are numaĭ cincĭ anĭ; altele până la 14. O cerere pentru primirea fiiceĭ sale o presintă și Vorniceasa Anica Știrbeĭ. Se adauge «fiica dumnealuĭ Mareluĭ Clucer Radu Roset», care nu se presintă.

În Ianuar 1853, polcovniceasa Iacobson era directoară și avea la disposiția sa maĭ multe «institutrițe aduse din străinătate». Ținea 20 de eleve «bursiere» și 9 externe și era destul de strimtorată. Trebuie să i se dea (Octombre 1853) încă 20 de galbenĭ pe lună. Deficitul școliĭ se fixase la 573 de galbenĭ pe an.

---

[1] Dosarul 3.77 .

Dar încă în 1857 o întîlnim ca directoară. Împrejurările erau tot grele. Biserica Sf. Spiridon-Nou nu voià să plătească rata anuală, supt cuvînt că se cheltuieşte cu rezidirea. Astfel datoria bisericiĭ ajunsese la 231.500 de leĭ [1].

O programă tipărită a şcoliĭ se află adausă la dosarul din 1851 privitor la reorganisarea şcoliĭ craiovene Lazaro-Otetelesanu, după modelul pensionuluĭ de fete din Bucureştĭ, acordîndu-se subvenţie pentru bursiere şi supuindu-se Eforieĭ. Anexa citată se chiamă «Programa învătăturilor din Pensionatul Domnesc ce se dirĭge de d-na profesoară Iacobson» [2].

În 1853 era vorba să se clădească un edificiu anume pentru pensionul de fete. Şeful lucrărilor publice, Leon Lalanne, propunea terenul spitaluluĭ militar, «maĭ sus de Cişmigiŭ». Din potrivă, la 2 Mart, Epitropia bisericiĭ Sf. Spiridon-Nou şi a Şcolilor sînt pentru locul de lingă acea biserică şi se razimă pe spusa doctoruluĭ Arsache că, «după cunoştinţele medicineĭ, apropierea uneĭ ape curgătoare însănătoşaşte un loc, curăţind aierul». Dar Domnul, călcînd hotărîrea sa din 1852, se hotărăşte pentru locul de la Cişmigiŭ [3].

3. *Şcoala comercială.*

«Proiectul şcoliĭ comerciale din principatul Românieĭ, elaborat în anul 1855 de Grigorie Bengescu II», e recomandat de Domn Eforieĭ. Să se caute, scrie el, profesorĭ bunĭ. «Sintem în nerăbdare a pregăti în Colegiile noastre elevĭ cu toate pregătitoarele speciale ştiinte, ca prin concurs să trimetem pe ceĭ cu vocaţie treĭ dintr'înşiĭ, în anul viitor, spre a învăţa şi a practicà tinerea contabilităţiĭ după orînduiala ce se păzeşte la Finante, la Control şi la Bancă».

[1] Dosarul 3.165.
[2] Dosarul 3.246.
[3] Dosarul 3.412.

Ar fi potrivit ca școala să dea și «epistatĭ-îngrijitorĭ aĭ moșiilor» [1].

4. *Școala veterinară.*

O școală veterinară fusese silită a se închide din lipsă de elevĭ. Mitropolitul iea în seminariĭ pe elevĭ și pe profesorĭ. La 15 Septembre 1856 el cere «a se maĭ adăugi încă un an scolastic peste ceĭ prevăzuțĭ de legiuire pentru eleviĭ seminariștĭ ca să se poată pregăti și cu cunoștinte veterinare»; pentru practică să se înființeze în Bucureștĭ «un spital de dobitoace». Domnul admite [2].

5. *Colegiĭ.*

La 5 Septembre 1851, Eforia arată Domnuluĭ că este de nevoie a se clădi «în apropiere cu Colegiul Sf. Sava o încăpere spațioasă și temeinică, care să cuprindă până la treĭ sute școlarĭ internĭ cu plată de leĭ 500 pe an, afară de cărțĭ și îmbrăcăminte». Se alege un loc al spitaluluĭ Colțea, la Nord de Colegiu, se iea cu embatic de la spital si se dărimă ce clădirĭ eraŭ pe dînsul (1853). Lemnul de la dărîmăturĭ se întrebuințează la Școala de Bele-Arte [3].

În Octombre 1854, după cererea orășenilor, se admite a se introduce la școala din Ploieștĭ cursurĭ de greacă modernă, francesă, și *doppia scrittura.*

Craioveniĭ petiționează la 30 Ianuar 1855 pentru organisarea Colegiuluĭ lor, ce fusese închis treĭ anĭ. Va fi un gimnasiu cu patru clase, pe lîngă două clase primare. În clasa a IV-a gimnasială se va propune limba francesă și cea germană [4].

---

[1] Dosarul 3.779.
[2] Dosarul 4.043.
[3] Dosarul 3.235.
[4] Dosarul 3.779.

În 1854 iată care era numele celor maĭ cunoscuțĭ dintre profesoriĭ secundarĭ :

Ignatie Piso, cl. III, Brăila.

G. M. Fontanin, latina cl. III, IV, Craiova («şi inspector al gimnasiuluĭ», de la Decembre 1851).

«I. Massim, de limba latină în paralel cu cea romină şi geografia în clasa a III-a şi în a IV-a de limba latină ; anul 1851, Ianuar.

«Ioan Zalomit, de logică şi morală, în cl. IV, V şi VI : 1851, Ianuar.

«A[ntonin] Roc (Roques), de limba francesă în cl. IV şi V ; 1853, Decembre.

«Iulius Baraş (dr. Barasch), de istoria naturală în cl. VIII : 1851, Septembre.

«Ulise de Marsiliac, de literatura limbeĭ francese în cl. VI ; 1853, Februar.

«Alexie Marin, de fisică şi himie ; 1851, Ianuar.

«Alecu Orescu, de geometrie descriptivă (la clasele complementare) ; 1851, Ianuar.»

Tillaye, de «desemn topografic în clasa de inginerie : 1853, Novembre» [1].

În 19 Septembre 1851, I. Massim e numit subdirector la Colegiul din Bucureştĭ, dar nu primeşte [2].

În Octombre 1857 Colegiul capătă şi un profesor de retorică. E numit singurul care se presintă, Medelnicerul Florian Aaron, fost inspector şi profesor la Craiova, subdirector şi profesor de istoria generală la Bucureştĭ, revisor-general al şcolilor comunale ; el va primi 600 de leĭ pe lună. În aceiaşĭ lună e numit şi Petru Cernătescu, care trecuse un concurs la 1853 [3].

Se decide, la 6 Februar 1858, concurs pentru catedra de economie politică şi istoria dreptuluĭ, înființată la 1850,

---

[1] Dosarul 3.779.

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*

cu o mie de leĭ pe lună, şi pe care o ceruse acum Marțiani (Martianu), care urmase la Viena legile şi ştiințile de Stat [1].

În 1858 se desbate iarăşĭ despre clădirea unuĭ gimnasiu [2].

În 1858 încă, se cumpără, cu 19.575 de leĭ, o maşină pentru tipografia Colegiuluĭ [3].

La 8 Martie 1856, se cere întemeierea unuĭ internat la Ploieştĭ, cu subvenție de 9.000 de leĭ pe an. Iar în Novembre e vorba de alt internat la Giurgiu [4].

6. *Pensionte.*

Încă de la 19 August 1849, L. Jannellony, supus sard (Giannelloni), înaintează Guvernuluĭ o petiție, arătînd că ține pensionat de cinsprezece anĭ de zile, privindu-l ca o «sucursală a Colegiuluĭ Sf. Sava» (Monty). Dorința luĭ e acum să capete un ajutor bănesc, o decorație turcească saŭ nişan şi să asigure celor doĭ fiĭ aĭ săĭ o «carieră socială». El aduce ca argument că unul din colegiĭ săĭ «are 300 de galbenĭ pe lună». Se maĭ plînge că mulțĭ părințĭ nu-şĭ plătesc datoriile, dînd şi lista lor, care însă lipseşte acuma din dosar [5].

În 1849, Craioveniĭ se ridică împotriva directoareĭ pensionatuluĭ de fete din oraşul lor, Mina Dahlen, pe motive politice: «că numita Madama Dalen nu maĭ este vrednică a fi directriță de institut, căcĭ în evenimentele anuluĭ 1848 s'a abătut cu totul din datoriile impuse uneĭ bune directrite». Eĭ chiamă la direcția acesteĭ şcolĭ de externe şi interne pentru învățăturĭ începătoare şi lucru de mînă pe

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] Dosarul 3.194.
[4] *Ibid.*
[5] Dosarul 2.427.

Marieta Massenza, din Bucureştĭ. Şcoala se chema Lazaro-Oteteleşanu, după doĭ donatorĭ [1]. În 1851 era vorba să fie reorganisată după pensionul Statuluĭ din Bucureştĭ şi, aceasta făcîndu-se în 1853, d-na Massenza fu înlocuită cu d-ra de Villeneuve [2].

Şi în 1850 Jannellony înnoieşte plîngerile sale (25 Iulie). În 1837-8 el avea acum pensionatul săŭ, dar, după cererea Eforieĭ, îşĭ trimetea şcolariĭ la Colegiul Sf. Sava. A ajuns să piardă 1000 de galbenĭ, pe cînd alte institute se ţineaŭ de interesele lor. În 1841 a cerut o subvenţie, care i s'a refusat, Casa Şcolilor avînd deficit. În anul următor i se dă numaĭ o «gratification bien minime». Altă cerere, din 1845, rămîne zădarnică. Acum s'aŭ dat altuĭ director de institut 300 de galbenĭ: luĭ i se cuvin decĭ vre-o mie [3].

Tot în acest an, vechiul profesor şi scriitor frances C. Vaillant se adresează către Domn, expunîndu-ĭ nevoia unuĭ institut de fete. «On semble avoir méconnu», spune el, «cette vérité que, dans les trois situations de la vie, comme fille, comme épouse, comme mère, la femme exerce une immense influence sur l'homme et par lui sur l'ordre social». După această declaratie solemnă, el insistă asupra datorieĭ ce o are în această privintă «un peuple chrétien et civilisé». Se adaug şi cugetărĭ ale Doamneĭ Vaillant: «Principes sur l'éducation par Mme C. V. Influence de la femme» [4].

În 1851 se dă voie luĭ Raimond să deschidă la Craiova un pensionat de băieţĭ cu programul luĭ Buchholzer din Bucureştĭ, acordîndu-i-se şi o subventie de 400 de galbenĭ pe an [5].

---

[1] Dosarul 2.788.
[2] Dosarul 3.246.
[3] Dosarul 2.994.
[4] Dosarul 3.063.
[5] Dosarul 3.369.

În 1854 se acordă 200 de galbenĭ conteseĭ de Grand-Pré si 50 numaĭ Eleneĭ Becereasca, «care tine un pensionat de fete aicĭ in Capitală, încă de la anul 1845»[1].

În April 1856 era vorba să se numească un inspector al pensionatelor[2].

La 23 Novembre 1854, Craiovenii cer să nu se desfiinteze definitiv, pentru lipsa de veniturĭ, pensionatul Raimond. El avea 15 elevĭ internĭ, intre cari patru bursierĭ, si un venit de 8.800 de leĭ pe an.

Cam pe atuncĭ, văduva directoruluĭ de pensionat Mitilineu, Aploherița, cere un ajutor[3].

În 1856, Buchholzer, care-şĭ avea pensionatul încă din 1842, care stase in Bucureştĭ până la 1884, trecuse în 1850 la Piteştĭ, se întorsese la Bucureştĭ in 1851, cere a fi scutit de grija şcoliĭ sale. Riureanu se oferă a o primi (Ianuar 1857), ceia ce se şi aprobă.

La 3 August 1855, se propune reînființarea unuĭ pension pe lingă Colegiu. Resoluția Domnuluĭ e aceasta: «Primim a se deschide pensionat in proximitate cu Colegiul pe base maĭ desvoltate, ce se arată aicĭ, şi cu preț de leĭ una mie pe an, in care să se cuprinză toate, afară de imbrăcăminte; pensionatul ce va răspunde pe deplin la aceste condițiĭ, se va subvenționa cu jumătate stipendiurĭ până în număr de şeizecĭ».

Raportul prevede ca pensionatul să fie al luĭ Monty şi să primească o subventie de 37.325 de leĭ pe an, avînd «guvernatorĭ» şi «repetitorĭ».

La 2 Novembre se propune a se da direcția Colegiuluĭ luĭ I. Pop. Interniĭ de odinioară aĭ luĭ Monty fuseseră împărțitĭ la pensionul luĭ Riureanu (27 Novembre 1854)[4].

[1] Dosarul 3.779.
[2] *Ibid.*
[3] Dosarul 3.788.
[4] Dosarul 3.788.

IX. Clerul şi seminariile.

În 1849 viitorul Mitropolit Nifon era numaĭ arhiereul Nifon Sevastias, «cîrmuitorul Sfinteĭ episcopiĭ Rîmnicul»[1]. Mitropolitul Neofit avuse o oarecare avere, şi, fiind dator faţă de Stat, ea fu urmărită. Pentru acest scop se făcură, dar fără folos, cercetărĭ la directorul Mitropolieĭ supt dînsul, Păharnicul Iordachi Zosima[2].

În 1850, vicariul episcopieĭ de Buzăŭ propune a se ridica un monument luĭ Chesarie episcopul († 30 Novembre st. v. 1846): «în cinstea unuĭ asemenea bărbat cu fapte vrednice de laudă, un monument potrivit caracteruluĭ ce a purtat acel arhiereŭ în a sa viaţă». Domnul hotărăşte: «maĭ întăiŭ se va face plan şi ni se va supune». Planul prevede un podiu, cu două rîndurĭ de trepte împrejur şi patru stilpĭ,—toate din piatră de Pietroasa. Va fi apoĭ o «tablă de fier turnat, împodobită cu ornamente bizantine şi inscripţiĭ» şi un grilaj de fier, care va lăsa se se vadă «urna în ce se păstrează inima răposatuluĭ episcop», pe cînd sus va sta «o figură cu atribute, în mărime naturală, făcută asemenea de fier turnat şi poleită cu bronz, care aceasta va fi de o înnăltime de vre-o 5 şi 1/2 şuh»: toate podoabele se vor turna la Viena. Domnul aprobă acest plan şi cheltuiala de 11.830 de leĭ[3].

Putem adăugi că astăzĭ se vede numaĭ, la stînga bisericiĭ, un sărăcăcios monument de piatră, înzestrat cu o gratie prin care vezĭ cu indignare un sicrieş de copil şi două titve. dintre care una e învălită într'un tol. Ţi se spune că sînt capetele episcopilor Chesarie şi Filoteiŭ.

Un raport din 1-iŭ Maiŭ 1850 arată că arhimandritul Dionisie (cred că e Dionisie Romano, n. 1806, care, după ce a fost episcop de Huşĭ, a luat la 1865 locul luĭ Filoteiu şi

---

[1] Dosarul 2.517.
[2] Dosarul 2.705, an. 1850.
[3] Dosarul 2.815.

a păstorit până la 1873 [1]), tipăritorul *Chiriacodromiului*, «a început a tipări și o mică bibliotecă religioasă și morală, adunare de rugăciunĭ», și cere un ajutor. Resoluția Domnuluĭ e aceasta: «Ca pentru cărțĭ bisericeștĭ, urmează să i se dea din fondurile bisericeștĭ leĭ patru miĭ, din ceĭ destinațĭ pentru ținerea seminarelor» [2].

La 19 Iunie, Efrosin Poteca, fostul profesor de filosofie, acum egumen la Monăstirea Motruluĭ, arată purtările obraznice ale arendașuluĭ moșieĭ Vatra, a mănăstiriĭ, cu dînsul și cu călugăriĭ [3].

În 1850, Mitropolitul supune Domnuluĭ planul tipografieĭ cărților bisericeștĭ. Cărțĭ ajunsese a se cumpăra și «din alte țerĭ»—Moldova și Ardeal—, «neaflîndu-se astăzĭ într'acest Principat vre-o tipografie bisericească completă. Sf. Mitropolie a Ungro-Vlahieĭ a avut tipografia sa, care din greutatea împrejurărilor s'a desființat, încît astăzĭ abia se maĭ află vre-o cîte-o ocă de slove ruginite, care nu se maĭ pot întrebuința». Nifon cere împrumut 2.000 de galbenĭ pentru a o alcătui din noŭ, aducînd «o mașină, două teascurĭ, slova, celelalte trebuincioase». Lucrul începîndu-se, se maĭ cer, în Octombre 1851, 5.000 de leĭ, tot cu împrumut, pentru hîrtie. Maĭ tărziŭ e vorba de o mașină de la Viena. Iar la 19 Februar 1852, într'o adresă a Mitropolieĭ, se spune că «tipografia Sfinteĭ Mitropoliĭ, acum din noŭ înființată și întru tot completă, a început, cu ajutorul luĭ Dumnezeŭ, tipărirea cărților bisericeștĭ» [4].

În 1851 Mitropolitul cerea un censor pentru tipăriturile sale [5].

---

[1] V. *Inscripțiile* mele, I, cap. Buzăŭ și N. Dobrescu, *Studiĭ de istoria Bisericiĭ romîne contimporane*, I, Bucureștĭ. 1905, pp. 111-2; apoĭ Iorga *Istoria Bisericiĭ*, II.

[2] Dosarul 2.815.

[3] Dosarul 2.887.

[4] Dosarul 3.157.

[5] Dosarul 3.169.

Episcopul de Buzău, Filoteiŭ, care a lăsat o foarte rea reputatie, fiind învinuit şi că ar fi otrăvit pe Chesarie pentru a-ĭ lua locul, are o judecată cu călugăriţa Epiharia cu privire la facerea trapezeĭ de la schitul Coteştĭ. Cu prilejul cercetăriĭ iese la iveală o poruncă a luĭ Chesarie în care se cere (28 Iunie 1844) stareţuluĭ din Dălhăuţĭ, supraveghetor aĭ Coteştilor, să aducă trapeza la îndeplinire, în aceste cuvinte drastice: «De aceia poruncim Cuvioşieĭ Tale că, dacă nicĭ Cuvioşieĭ Tale nu-ţĭ va fi făcut cunoscut [Epiharia] de aceasta, apoĭ să-ĭ arățĭ din partea noastră că tocmaĭ acum am înțeles că este.... flioarţă de Galatĭ» [1].

Încă din 1852 e vorba a se clădi un Seminariŭ în Bucureştĭ, după planurile arhitectuluĭ Freywald, aşezat de foarte multă vreme în ţară [2]. Se alege dealul Filaretuluĭ şi se face adjudecarea în 1853, Novembre, pe preţ de 778.500 de leĭ.

Acelaşĭ dosar înşiră întîmplările din care se alcătuieşte odiseea şcoliĭ de preoţĭ bucureştene. La 1836, eraŭ patru clase de seminar în «zidirile episcopieĭ Argeş» (la Antim). Peste patru anĭ Seminariul e mutat de acolo, şi mutările urmează iute una dupá alta. În 1842, se repară anume pentru acest scop casele de la Schitul-Măgureanuluĭ, însă în zădar. Se cumpără apoĭ, pentru clădirea unuĭ edificiu anume, grădina luĭ Belu, dar se face apoĭ în acest loc cimitirul. Urmează cumpărarea terenuluĭ de lîngă «fîntîna luĭ Filaret». De la 1851 numaĭ, aŭ fost patru mutărĭ. Chiria plătită se socotia odată 450 de galbenĭ, odată 11.655 de leĭ pe an. În 1852, Domnul declară că nu vrea să se cheltuiască maĭ mult decît 400.000 de leĭ pentru clădire.

În Seminariŭ eraŭ o sută de internĭ, «afară de externĭ şi candidaţiĭ ce se hirotonisesc după grabnice trebuinţe»,— aceştia în număr de cinzecĭ [3].

[1] Dosarul 3.311.
[2] V. Hurmuzaki, X, tabla.
[3] Dosarul 3.558.

In 1855, la 16 Decembre, arhimandritul Dionisie e numit profesor de religie la gimnasiu [1].

Bătaia pe care o sufere in 1856 chelarul seminaruluĭ din Buzăŭ, provoacă o anchetă ce dă resultate uimitoare:

«Pinea este neagră ca păcura. necoaptă, plină de necurățeniĭ și pătată in maĭ multe locurĭ de bucățĭ de pămint.

«Mămăliga este de un mălaiŭ stricat și plină de murdăriĭ.

«În supă și in felul de bucate s'aŭ găsit maĭ adesea orĭ șoarecĭ fierțĭ, viermĭ și alte necurățeniĭ, iar în varză șoarecĭ intregĭ, din care pricină s'aŭ și îmbolnăvit uniĭ din școlarĭ, și maĭ cu seamă Tănase, care din intimplare, luind șoarecele drept o bucată de carne, a zăcut până acum o săptămină.

«Bucătăria este de o murdărie îngrozitoare și vasele de o necurățenie spăimintătoare. Cazanul de ciorbă nu s'ar fi spoit de un an de zile.

«Din fondurile Seminariuluĭ nu se daŭ acestor școlarĭ decit două părechĭ pantofĭ de cavafĭ pe fiecare an și o giubea la patru anĭ. Unele din giubele sînt din două fețe de postav, incit ceĭ investat cu dinsa samănă maĭ mult cu un arestant decit cu un seminarist... Murdăria rufelor este îngrozitoare...

«Dușumelele sint așa de murdare, încit nu se maĭ poate cunoaște din împestrițarea nuantelor fața lor primitivă. Șoareciĭ se plimbă prin odăĭ fără a se speria de zgomot.

«Odată pe an, la Drăgaica, se spală și se scutură casa.

«În celelalte odăĭ de jos, unde se culcă școlariĭ externĭ, din desimea lor, duhoarea urită și murdăria cea mare, s'a încins riia, ce bîntuie o mare parte dintr'înșiĭ

«Peșchirele din odaia de spălat n'aŭ nicĭo deosebire din otrepĭ.»

Bătaia fusese provocată de aducerea la masă a unuĭ «ca, împuțit și plin de viermĭ».

---

[1] Dosarul 3.773

Oprişan Antonescu e trimis cu plîngere la Episcop. «Acesta, intrînd la Prea Sfinţia Sa şi arătîndu-ĭ nemulţămirea şcolarilor în contra inspectoruluĭ şi chelaruluĭ, Prea Sfinţia Sa l-a lovit cu bastonul pe gură, rupîndu-ĭ buza». Resoluţia Domnuluĭ e blîndă: «Le auzim şi nu le putem crede, iar acum, aflîndu-se directorul Departamentuluĭ din lăuntru la Buzăŭ pentru alte însărcinărĭ, s'a poruncit de noĭ a cerceta despre fiinta adevăruluĭ, şi din cele aicĭ arătate vedem cu osebită întristare neorînduielile ajunse la un grad ce nu e iertat. Se va încunoştiinţa prin ofisul domnesc Prea Sfintitul Mitropolit, ca să cheme pe episcopul Buzăuluĭ la cunoştinţa celor d'întăiŭ datoriĭ şi să ceară îndată o radicală îndreptare» [1].

X. Bursieriĭ.

1. La Constantinopol.

Ceĭ patru Romînĭ trimeşĭ la Galata-Seraĭ, unde Sultanul Mahmud înfiintase o şcoală de medicină, aŭ fost, cum se spune şi în text, I. Lerescu, C. Burileanu, C. Burdeanu şi Grigore Călinescu; li se adauge Dumitrache Nica, fără stipendiu din partea Guvernuluĭ.

La 1850, Burdeanu se plînge de sărăcia pe care o îndură de zece lunĭ. «Acum văzînd însă că o viaţă aşa de negîndită poate să ne arunce la moarte», el cere «a ne smulge din aceia ce pericolul poate să ne arunce», crescîndu-se «lefşoara de leĭ 100 pe lună». Neştiind bine vre-o limbă străină, eĭ trebuiaŭ să-şĭ plătească un dascăl de elineşte, precum şi unul de turceşte, căcĭ fuseseră trimeşĭ şi cu acest scop; maĭ ales se ocupa cu această limbă Burdeanu. Mediciniştiĭ romînĭ de la Constantinopol, carĭ, urmînd învăţăturĭ ce nu se predaŭ în şcoală, aveaŭ locuinte deosebite,

[1] Dosarul 3.98

maĭ arătaŭ și cheltuiala ce aŭ cu caicele. Leafa fu crescută la 150 de leĭ pe lună.

În 1850 îșĭ manifestă dorința de a studia medicina la Galata-Seraĭ următoriĭ tinerĭ: Em. Bosnagianu, Ioan Stratilat, G. Coculescu, Pavel Peret, Gheorghe Cretescu, Ilie Petrescu, Grigore Busuioceanu și Ioan Gorneanu.

Se maĭ -ntîlnesc acolo Dim. Mirescu și Vurlan. De toțĭ, eraŭ în 1851 doĭsprezece studențĭ la Constantinopol. Unul din eĭ, Nica, venit acolo încă de la început, învățase întăiŭ farmacia. Lerescu, dintre ceĭ vechĭ și el, fusese «depărtat». Domnul poruncește să se stăruie pentru învățarea limbiĭ turceștĭ pe lîngă Nicolae Aristarchi, capuchehaiaua țeriĭ pe lîngă Poartă și corespondentul tinerilor. Un profesor de turcește fu luat atuncĭ pentru dînșiĭ [1].

Nica isbutise a lua premiĭ în cincĭ din ceĭ zece anĭ de studiu aĭ săĭ. In Iulie 1855, el se intitula: «médecin militaire turc et attaché comme médecin aide-major à l'hôpital militaire français de Dolma-Bagtché à Constantinople». El și alțĭ doĭ eraŭ destinațĭ să cerceteze spitalele din Franța [2].

2. *La Paris.*

Domnia luĭ Știrbeĭ-Vodă află la Paris pe C. Cornescul, care făcuse acolo și Colegiul, pe Constantin, fiul Păharnicului Andreĭ Bozianul, student în drept, și pe un al treilea. Încă din 1845, Ioan Curie învață cu baniĭ săĭ la Școala de podurĭ și șosele [3].

La 1-iŭ Decembre 1854 se dă o bursă de drept luĭ Dimitrie Pavel Vioreanu [4].

---

[1] Dosarul 2.313.
[2] Dosarul 3.752.
[3] Dosarul 2.313.
[4] Dosarul ..752.

La 1-iŭ April 1855, hotărîre de a se trimete un al cincilea bursier pentru matematică[1]. Domnul ceruse ca tînărul ce se va trimete să fi făcut «toate cursurile care aicĭ se predau, despre toate ramurile de matematică şi de ştiinţele exacte», să fi reuşit la concurs şi să fi dovedit vocaţie. El crede că trebuie să se trimeată şi un bursier pentru dreptul civil şi comercial. «Elevil pentru legĭ», zice el însă, «nu merg numaĭ ca să asculte teoria, dar maĭ cu seamă să urmeze aplicaţia, să studieze formele pledoariilor, mecanismul grefeĭ, alcătuirea actelor şi sentinţelor, în sfîrşit să învete şi serviciul de *avoué et de notaire*».

La 1-iŭ April se făcuse raportul pentru bursele de drept administrativ şi comercial, precum şi pentru ingineria civilă şi pentru pedagogie, «studiu de neapărată trebuinţă pentru perfectarea instrucţieĭ primare»[2].

În 1855, Simion Marcovicĭ cere să poată trece stipendiul fiuluĭ săŭ Constantin, ce învăta la Viena, asupra altuĭ fiu, Alexandru, student la Paris şi care avea «diploma de bacalaureat în ştiinţe în Academia Parisuluĭ», unde învăţa matematecile.

Tot la Paris vine în 1855, din Roma, P. Alecsandru (Alexandrescu), care avea 200 de galbenĭ pe an; acum i se maĭ adaug 40.

La 7 August 1855, raport pentru «d. Serdar M. Rîmniceanul, supt-inginer de silvicultură, trimes în Franţa pentru studiĭ în această ramură», care lucra «pe lîngă Conservatia de Rouen, la operaţiile relative la ramura de silvicultură». El avea 750 de leĭ pe lună, şi maĭ cere un adaus de 250 de galbenĭ pe an.

Peste treĭ zile, alt raport pentru cererea unuĭ ajutor extraordinar de 200 de galbenĭ din partea luĭ Teodor Aman, «care studiază arta picturiĭ la Paris» şi a trimes «la galeria

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*

de tablourĭ a gimnasiuluĭ de aicĭ un tabloŭ ce înfăţişează *Cea din urmă noapte a lui Mihaiŭ-cel-Mare»* [1].

La 12 Ianuar 1856 se hotărăşte a se trimete la Paris D. Aninoşanu, conductor de podurĭ.

În luna următoare, Clucereasa Luxandra Iatropol cere o bursă de medicină la Paris pentru fiul eĭ Panaioti. «Tinărul Iatropolo», spune raportul, «aduce dovadă două diplome ale şcoalelor Franteĭ, prin care asigură că a depus examenul de bacalaureat şi licenţiat cu note bune». Răspunsul Domnuluĭ e: «la delă», adecă: «la dosar».

În Martie se hotărăsc burse pentru Mihaĭ Căpăţineanu (arhitectura), N. Petru («matematica pură cu aplicaţiĭ la astronomie»), «Ioan Macsin, profesorul actual în Colegiu de limba latină, pentru studiul literaturiĭ şi al pedagogieĭ», şi Alexandru Cretzescu, «profesoruluĭ actual în Colegiu de istorie generală, pentru studiul dreptuluĭ, aplicindu-se special la dreptul administrativ». Fireşte că numaĭ cel d'intăiŭ era ieşit prin concurs, profesoriĭ trimeţindu-se în lipsă de concurenţĭ.

La 3 Iunie 1856 se declară că este de nevoie o bursă de ştiinte naturale [2].

În 1857 N. Capşa urmà la Paris Şcoala Centrală (de inginerie).

Între studenţiĭ din Franţa, în acest an era şi P. S. Aurelian. La 25 Ianuar 1857 se cere pentru el o bursă de Stat de către aceĭ ce-l ajutaseră până atuncĭ a învăţa la şcoala din Grignon. Iată ce spun eĭ:

«Tinărul Petre Aurelian, fiul profesoruluĭ Ardeleanu, in etate de 24 anĭ, terminînd studiile gimnasiuluĭ nostru cu notele cele maĭ bune, a fost primit în serviciul Statuluĭ ca conductor la Municipalitate. Însă, fiindcă el era plin de ardoare pentru studiu, pătruns de sentimentul naţional,

[1] Dosarul 3.752.

[2] *Ibid.*

s'a decis a se aplica la studiul agronomieĭ, importantă pentru ţară în timpiĭ de acum, şi, fiindcă mijloacele îĭ lipsiaŭ, propagă această dorinţă a sa între amiciĭ şi camaraziĭ săĭ, cari, în deliberaţiile lor, hotărîră a face o contribuţie, numaĭ şi numaĭ ca să nu lase nedesvoltată aplicarea acestuĭ june, recunoscut lor pentru exemplara conduită şi excelente principiĭ». Cererea nu fu însă primită, şi un funcţionar superior care iscăleşte G. B. (G. Bengescu ?), scrie cu hotărîre: «la dellă».[1].

3. *La Viena.*

Aicĭ se întîmpină mediciniştĭ şi studenţĭ tehnicĭ.

În 1851, Ioan G. Ţinţăreanuu studia ca bursier medicina la Viena. În anul următor, directorul şcolilor, Simion Marcovicĭ, cerea un stipendiu pentru fiul săŭ, viitorul vestit «doctor Marcovicĭ»—ca să urmeze la Facultatea de medicină vienesă[2]. In 1850, o astfel de bursă fusese cerută de doctorul Benedict pentru fiul său, dar Eforia obiectase că astfel de ajutoare se daŭ numaĭ tinerilor cari, urmînd cu stăruinţă la Colegiu, aŭ de gînd să fie profesorĭ[3].

In 1855, Octombre, se acordă o bursă «elevuluĭ Petre Mateescu, ce studia pictura la Viena», ca să poată merge la Florenţa. El trimesese «un mic tabloŭ ce represintă *Fugirea în Egipet a Familieĭ Sacre*».

În 1858 învăţaŭ la Viena I. Lupulescu si Vasile Anton, studenţĭ la tehnică, pentru cari se cere o bursă din partea directoruluĭ Şcoliĭ de Arte si a luĭ «Wurm, maiestru de mecanică la Viena»[4].

La 16 $_{14}$ *(sic)* Novembre 1856, generalul Marziani arătă

---

[1] *Ib d.*
[2] Dosarul 2.313.
Dosarul 2.834.
[4] D sarul 3.753.

luĭ Vodă că Împăratul a primit să se trimeată la Institutul Geografic din Viena ofițerĭ romînĭ. Colonelul Fligely alege pe parușnicul Costaforu, pe locotenențiĭ Slăniceanu, Barozzi, Mărculescu și Dona.

Încă din 1850 se pomenește un «ierodiacon Inochentie Chitulescu, unul dintre școlariĭ trimeșĭ la Pesta, spre învătătură, cu cheltuiala Sf. Mitropoliĭ».

Un patriot Grec sărman, Andreas Apostolatos, cere in 1850 a se da fiuluĭ său o bursă in Grecia, ceia ce firește se refusă [1].

Din Atena se întorcea în 1850 Dimitrie Racoviță, care fusese trimes în 1840 de episcopul Chesarie al Buzăuluĭ și nu-șĭ mîntuise decît acum studiile de teologie. Se aprobă a i se da suma de 100 de galbenĭ pentru a cumpăra și aduce în țară cărțĭ străine, din specialitatea sa [2].

La 15 Iulie 1854, doctorul Mayer, fost inspector al spitaluluĭ militar (1834-52), destituit în 1848, cere o bursă de agricultură în Württemberg pertru fiiul său Constantin [3].

La 1-iŭ August 1855, se face raport către Domn pentru a se trimete în străinătate prin concurs tinerĭ cu cel puțin septe clase «gimnasiale», «spre a urmă părțile civilisate ale Europeĭ, doĭ din trimeșĭ, studiul artelor, și doĭ, al agriculturiĭ». Domnul, înnainte de a hotări, vrea să vadă programul studiilor ce vor face.

O bursă de pedagogie fusese pusă la concurs. Se presintă numaĭ Grigore Vlădescu, «institutor de clasa a IV-a a școliĭ publice din Focșanĭ», care e examinat din deosebite materiĭ, dar nu din limba germană, «iară științile naturale îĭ lipsesc cu totul». El reușește, și la 31 Octombre se face pentru el raportul către Domn. Acesta scrie: «Științile pedagogice se pot lua maĭ cu seamă în Germania. Trebuie cel ce s'a găsi a se trimete, să știe bine nemțește» [4].

[1] Dosarul 2.313.

[2] Dosarul 2.854.

[3] Dosarul 3.752.

[4] Id.

La 28 August 1857 se creiază o bursă de «desenul geografic» în Italia pe trei ani. Se aleg doi: C. I. Stăncescu şi G. (?) Grigorescu. Cel d'intăiŭ e recomandat şi de G. Tătărăscu, pictorul, «maiestrul săŭ»; are şi lucrări. La întors va fi profesor de desemn. Stăncescu s'a întors şi a fost o figură bucureşteană cunoscută, de şi nu ca pictor. Grigorescu pare a fi marele nostru pictor N. Grigorescu.

4. *In Italia.*

În 1851-3, P. Alexandrescu învăţa pictura la Roma şi el dăduse dovezi despre studiile sale, trimetînd două tablouri: «Cele trei graţii» şi «Atala»[1]. În 1855, el trecu la Paris.

XI. Biblioteca şi Museul.

La 9 Septembre 1849, un raport către Domn arată că Museul şi Biblioteca n'aŭ încăperi, că instrumentele de matematici şi fisică se strică. E de nevoie a se face reparaţie şi a se întemeia un Cabinet. Se însărcinează cu facerea devisului Al. Orescu, viitorul rector al Universităţii, pe atunci numai «profesor de geometria descriptivă şi de arhitectură» la Colegiu[2].

Planul acesta se cere de Domn însă şi în Decembre 1852. Se constată din noŭ că, «din pricina stării celei proaste a clădirilor, nici cetitorii nu pot sta într'însele, nici cărţilor nu se poate da o rînduire convenabilă». Ar fi potrivit a se clădi de-asupra tipografiei Colegiului, în curtea şcolii. Planul se face data aceasta de către arhitectul Cuzcovschi, prevăzîndu-se o cheltuială de 205.992 de lei (antreprenorul Solomon Moise lasă supt 200.000 de lei însă). La 20 Septembre 1856, tocmai, Caimacamul aprobă începerea lucrărilor în primăvară[3].

[1] Dosarul 2.313.
[2] Dosarul 2.328.
[3] Dosarul 3.547.

În August 1855 se face raport pentru a se numi bibliotecar Andreï Pretorian, care fusese revisor al școlilor primare, in locul luï Nicolae Simonidi Serdar [1].

În Septembre e vorba a se numi bibliotecar C. Aristia, poètul [2].

La 26 Maiŭ, 1856, Scarlat Wahlstein (Wallenstein), bătrînul director al Museuluï, face să i se numească ca ajutor fiul, Gheorghe [3]. În 1885, Guvernul cumpără biblioteca specială a grădinaruluï Mayer [4].

Directorul Wahlstein era și pictor. Iată ce scrisoare îndreaptă el către Domn, după întoarcerea acestuia, în 1854:

«*Prea-Innălțate Doamne*,

«Plecat vă rog, Prea-Înnălțate Doamne, să binevoițï a primi acest tabloŭ care înfățișează intoarcerea și salutația Măriei Voastre. ca stăpînitor legitim, de către k. k. trupele austriceștï, ca o dovadă cît doresc și cît iubesc gloria dinastieï numeluï Înălțimiï Voastre, și, fiindcă Excelenția Sa general-conte de Coronini este de părere ca acest mare act politic, de care s'a bucurat toată nația, meritează de a se păstra ca un veșnic monument, vă rog, plecat, să binevoițï a da voie ca să-l zugrăvesc mare in oleiŭ, pentru Museul Național.

«Al Înnălțimiï Voastre prea-plecat:

Carol Wahlstein.»

Vodă iï acordă o răsplată, fără a-ï face comanda: «Tabloul se va trimete Eforieï școlilor ca să-l așeze în galeria sa, și să arăte a noastră... *(sic)*; iï slobozim și gratificație, leï cincï miï cincï sute» [5].

---

[1] Dosarul 3.779.
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*
[4] Dosarul 3.923.
[5] Dosarul 3.933.

XII. Teatrul.

Budgetul din 1849 al Primăriei prevede 1.200 de galbeni pentru Operă, iar 300 de galbeni numai pentru trupa românească [1].

În Iulie 1850, Millo, «Mateiŭ Millo Comis», «directorul Teatrului Național din Iași», arată, prin Secretariatul de Stat al Moldovei, că «un numit Costachi Halepliu», figurant din trupa sa, întors, după ce i se mîntuise termenul contractului, în *Valahia*, «a avut cutezare a anunța publicului din București că, supt direcția lui, trupa națională din Iași va da în acea Capitală un abonament de opt represintații, compus de cîteva bucăți de teatru din repertoriul Teatrului Național din Iași, între care bucăți anuntă și trei, compuse de sub-iscălitul: *Baba Hirca*, *Nișcorescu* saŭ *Izvodul fruntașilor* și *Țeranii* saŭ *Insurățeii*». Millo arată că Halepliu n'are cu el decît alți doi figuranți ai lui, Apostol și Evolschi, și că piesele îi sunt furate lui, ceia ce e o «faptă criminală»; pe lîngă aceasta, Halepliu n'are nici musica pieselor, nicio orhestră, nici «tot felul de mijloace morale și materiale pentru a le represinta după cuviință».

Știrbei observă că, potrivit cu legea, Millo n'are decît să facă proces aceluĭ care vrea să se folosească de piesele lui [2]. Halepliu se va mai întîlni îndată, cu alt prilej. El a scris însuși piese de teatru pe care Eminescu le socotește printre cele mai rele din anii 1860-70 [3].

Asupra încercării lui Halepliu, care adusese din Iași și două actrițe, vorbește mai pe larg d. D. Ollănescu în *Analele Academiei Romîne* XX, p. 141 și urm.

În 1852 se încheie contractul pe trei ani pentru exploa-

[1] Dosarul 2.478.
[2] Dosarul 2.940.
[3] *Scrieri politice și literare*, I. București, Minerva, p. 57.

tarea Teatruluĭ celuĭ noŭ de Papa-Nicola [1]. El va trebui să aibă 16 reverbere, 18 luminărĭ și va înlocui policandrul cel mare cu altul, maĭ bun. Va da pentru abonațĭ treĭ representațiĭ pe săptămînă, și directorul oficial al Teatruluĭ va avea dreptul să aleagă piesele. Pentru a se putea formà o părere, se vor da treĭ representațiĭ înnainte de a se deschide abonamentul.

În Maiŭ, alt contract, pentru representatiile romăneștĭ, cu Pitarul C. Caragiale, fostul conducător al trupeĭ de supt Alexandru Ghica și Bibescu, care dăduse representatiĭ și supt Știrbeĭ, în 1850-1 [2]. Hotărîrea Domnuluĭ pe petiția luĭ e aceasta: «Îĭ dăm direcția pe treĭ anĭ, începuțĭ de la 1-iŭ Iulie 1852. Subventia i se va da galbenĭ patru sute, cînd ar fi trebuit a o scădea, căcĭ nu maĭ plătește nimic pentru sala Teatruluĭ, ca până acuma, cînd în Teatrul noŭ are îndoită încăpere pentru public, ce nu-l putea cuprinde Teatrul cel [de] până acum, rămîind acum a mulțămi publicul și a-l trage a veni cu plăcere la representațiile romăneștĭ».

Se prevede în contract că va adăugi patru membri la trupă: «doĭ primarĭ și doĭ secundarĭ» și șese coriștĭ: «patru dame și doĭ bărbațĭ», făcîndu-se astfel, de toțĭ, douăzecĭ și patru. Cît privește piesele, vor fi pe fiecare lună «cel puțin două piese nouă pentru anul d'intăiŭ, iar pentru ceĭlalțĭ doĭ, cîte treĭ». Se va întrebuinta *rotirea*, dîndu-se pe rînd: dramă, comedie, comedie de caracter, farsă și vodevil. Va fi și «un personagiu reservabil de întăiul ordin». «Se îndatorează asemenea d. Caragiale să păstreze cronica strictă a costumelor, astfel ca Teatrul să slujească ca o istorie personificată». În cel d'intăiŭ seson, va putea da numaĭ 36 de representațiĭ de abonament în iarnă și 20 în vară: pe urmă însă cifrele vor fi de 50 și 24. «Nu va fi slobod pe sesonul de vară a ieși cu trupa afară din Capitală fără

[1] Dosarul 3.392.
[2] Ollănescu, *Mem.* II, partea 1-iŭ, pp. 143-4.

aprobatia Înn. Stăpînirî, nicî prin provincil, nicî peste hotar» (în Moldova). El va primi şî regulamentul Teatruluî, care este să se redacteze.

La 26 Novembre 1852, se numeşte şi directorul Teatruluî prin această resoluţie a Domnuluî: «Direcţia Teatruluî fiind totdeauna încredinţată la persoane de distincţie şi dintre boieriî ceî însemnaţî, spre a se păzi cu toată exactitatea buna orînduială şi cuviinţa ce se cere a se păzi, precum şi privigherea ce se cere întru îndeplnirea cu toată întregimea a celor contractate de către direcţiile trupelor, noî punem această însărcinare asupra d-luî Logofătuluî Dreptăţiî I. Slătineanu, iar d-luî Păharnicul Iancu Samurcaş rămîne slobod de a ţinea însărcinare despre aceasta».

Ştirbeî-Vodă hotărăşte ca preţurile la representaţiile româneştî vor fi o treimea maî micî decît la operă.

C. Halepliu, care precedase pe Caragiale, în representaţiile româneştî de după 1848, pe care-l pusese în umbră şi representaţiile luî Millo însuşî în 1850, cere acum şi el, împreună cu un anume A. Dudescul, să poată fondà un teatru de concurenţă.

Raportul din 21 Februar 1853 către Domn arată că dorinţa celor doî petiţionarî era «de a formà o şcoală teatrală şi de-a juca de 12 orî pe lună în sala Teatruluî *Vechiu*». Eî înfăţişează şi un program, observînd că «nicîunul din articolele prezisuluî program nu aduce vătămare trupeî dirijate de d. C. Carageale, ba încă ar produce o emulaţie între amîndouă direcţiile, care ar da un zbor maî întins progresuluî arteî dramatice». Raportul se încheie prin propunerea de a se admite cererea, păzindu-se cu stricteţă condiţiile.

În proiect, Halepliu şi asociatul săŭ declară că doresc numaî «să dea, prin silinţa şi fondurile lor, un folositor zbor Teatruluî Naţional». Eî vreaŭ să facă o şcoală în care se vor preda: «declamatia, punerea în scenă (după metodul frances), musica vocală, o parte din istoria generală

şi jocul (baletul) şi retorica». Şcolariĭ vor fi primiţĭ cu două clase de *umaniore*, saŭ şi numaĭ cu «talent firesc asupra acesteĭ arte». Astfel, şi prin unirea cu elementele existente, se va formà o trupă de 14 bărbatĭ şi 10 femeĭ cu leafă şi tot atitia ca «auditorĭ». Absolvenţiĭ şcoliĭ nu vor putea trece timp de treĭ anĭ la altă directie. Comitetul diriguitor poate formà din eĭ *companiĭ* pentru provincie, conduse de «cel maĭ eminent la purtare dintre diaşiĭ». Purtarea va avea o insemnătate deosebită, cum dovedesc şi curioasele prescripţiĭ care urmează:

«Atit onoarea, cit şi persoana orĭcăreia dame va fi asigurată de direcţie in trupă şi respectată de la cel maĭ mare până la cel maĭ mic dintre bărbaţiĭ ce o vor incunjura. Cea maĭ mică impertinentă saŭ cuvint neonest zis din partea orĭcăruia din acest corp, atit supt acoperemintul de exercitiĭ, cit şi orĭunde alt, va da dreptul orĭcăruia a-şĭ face reclamatia sa, întăiŭ la directie, care va fi datoare a-ĭ face satisfacţie (dacă cele reclamate vor fi adevăr). Orĭcare din actorĭ saŭ auditorĭ se îndatorează a fi protectorĭ oneştĭ orĭcăreia din damele trupeĭ, in orĭce loc şi in contra orĭcăruia va cuteza să atace onoarea companioneĭ sale: căcĭ acela ce se va afla faţă la insulta vre uneia din dame şi n'o reclamà indată satisfacţia eĭ la cea maĭ de aproape autoritatè ce se va afla, acela se va osindi chiar de comitet, după raportul direcţieĭ, în locul cutezătoruluĭ. Amabilitatea şi cuvĭntele potrivite cu modestia femeiască trebuie să fie totdeauna elementul de conversatie între ambele sexe ale acestuĭ corp, căcĭ nicĭun fel de familiaritate îndrăzneaţă nu va fi iertată nicĭunuĭ bărbat sau damă. Orĭcare actrită saŭ auditoare se îndatorează a-şĭ păzi singură modestia sexuluĭ săŭ, atit in şcoală, cit şi orĭunde alt, ca să nu dea nimuluĭ prileje neplăcute, sau prin vre-o rea purtare a sa să aducă catigorie celorlaltĭ companionĭ, căcĭ aceia va fi îndată izgonită din scoală şi se va ramplasa cu alta, afişată în locu-ĭ, pierzindu-şĭ şi orĭce drept, cit de legal măcar

va avea. Orĭcare actor, actriță, auditor saŭ auditoare se va dovedi cu vre-o intrigă cît de mică măcar, în școală saŭ afară, orĭ a categorisi pe direcție saŭ pe vre unul din companioniĭ săĭ, sau va cuteza să-șĭ formeze în public partidă de aplaudă nemeritată prin examen, acel cutezător va fi pilduit chiar de către comitet și se va izgoni din trupă, după zicerea de sus, pentru că toțĭ în acest corp se socotesc ca niște frațĭ cu egale drepturĭ.

«V-lea. Orĭcare persoană a trupeĭ nu este volnic să ceară ca să joace în public un rol ce nu este aplicat la specialitatea talentuluĭ săŭ dovedit prin examen, și nimenĭ iarășĭ nu-l va putea sforta să joace un rol nepotrivit caracteruluĭ săŭ, fiind aceasta o faptă în contra înnaintăriĭ.

«VI-lea. În acest corp nimenĭ nu poate să fie privilegiat cu rol, căcĭ concursurile sînt slobode și se vor face prin cerere în scris de la direcție, care va fi datoare să roage pe onorabilul comitet ca să numească ziua de concurs și să asiste dînd bilet concurentuluĭ biruitor, care bilet se va trece la direcție în jurnal, după care apoĭ se va putea urca pe scenă cu acel rol.

«VII-lea. Egoismul, gelosia saŭ orĭce altă patimă pricinuitoare de înnapoierea scopuluĭ acesteĭ direcțiĭ, vor fi osîndite și pilduite pentru totdeauna chiar de către comitet, după raportul direcțieĭ (cu dovezĭ).

«VIII-lea. Orĭcare persoană a trupeĭ se va dovedi că este fără silință la învățătură și nesupus regulelor direcțieĭ ce plătește lefurĭ numaĭ pentru învățătura înnaintăriĭ, aceluĭ întăiŭ i se va înjumătăți leafa și apoĭ se va izgoni ca nevrednic a îmbrățișa această carieră, iar auditorilor li se va tăia acea jumătate de beneficiu. Angajamentul însă se va face de față cu părințiĭ fiecăruia (afară din ceĭ ce nu vor avea), în casele d-luĭ Matac, pe Podul Mogoșoaiĭ, Văpseaua Galbenă, totdeauna dimineața de la 9 oare până la 1 după amiazi, iar, după masă, de la 5 până la 7.

«Direcția anunță toate acestea pentru că un actor tre-

buie să fie model de purtare şi supunere în public, privindu-se de toţĭ ca un maiestru al talentuluĭ, şi, dacă un actor nu se va purta bine, aşa încît prin maniera şi purtarea nobilă a sa să poată fi bine primit în orĭce casă, ca să poată vedea felurĭ de manierĭ şi positiĭ atribuitoare la cariera sa, nu poate niciodată să fie actor bun.

«Aceste dar fiind dispositiile acesteĭ şcolĭ, sub-iscăliţiĭ le publică, sfătuind pe orĭce june de caracter să calce peste orĭce calomnie egoistă şi să vie a se înrola de timpuriŭ, spre a-şĭ formà cariera fără paguba sa materială.»

Preţurile ce se prevăd sînt: loja de rangul întăiŭ, 24 de sfanţĭ; benuarul 2, stal 2; *fotoil*, 1 şi jum.; parterul, jumătate. Iar în abonament: loja de rangul întăiŭ, 58 de galbenĭ: benoarul, 38; stalul—.

Speranţele luĭ Halepliu sînt însă împrăştiate prin următoarea hotărîre a luĭ Vodă-Ştirbeĭ: «Noĭ n'avem încă elemente pentru un teatru şi, cînd abia am încropit trebuinta unuia, am fi într'o adevărată rătăcire a deschide maĭ multe, cu ruinarea şi celuĭ ce abia păşeşte a sa înfiinţare» (şi care, chiar fără concurenţă, ştim că s'a ruinat) [1].

La 31 Martie 1853 se arată mulţămirĭ arhitectuluĭ nouluĭ Teatru, Heft, care pleacă la Viena, recomandînd Domnuluĭ pe ajutorul săŭ, G. de Gaudi, pe tălmaciŭ O. de Gaudi, pe Voci, «desenatorul» şi Mihail Gref, «conductorul».

Maĭ mult noroc decît Halepliu avu Teodor Teodorini. La 10 August 1853, Cîrmuirea de Dolj înnaintează cererea luĭ Teodorini, care, «avînd o trupă convenabilă pentru Teatrul Naţional din oraşul Craioveĭ, cere a i se da voie să represinteze acolo în cursul sesonuluĭ viitor, şi a i se da numirea de director». Domnul hotărăşte, pe temeiul acestor arătărĭ, că: «dacă este public doritor. dacă este

---

[1] Cf. Ollănescu, *Mem.*, II, partea a 2-a, p. 140.—Dosarul 3.39-.

local de teatru, dacă directorul dă chizăşuire destoinică de paza întru toate a bunei orînduieli şi de depărtarea împunsăturilor ce aŭ urmat în anul trecut, poate a se da voie, iar piese se vor representa care vor fi cercetate şi autorisate de Comitetul Teatral de aici» [1].

În privinta representaţiilor luĭ Millo în 1851-2 (el maĭ veni şi în 1855), găsim o notă a Secretariatuluĭ de Stat moldovean către cel muntean, din 16 Novembre 1852. Se comunică prin ea plîngerea antreprenoruluĭ de teatru din Iaşĭ, Delmary, că Millo l-a părăsit, angajîndu-se la Bucureştĭ pe toată iarna. Cercetîndu-se, direcţia Teatruluĭ din Bucureştĭ răspunde că Millo a fost primit, după cererea sa, în trupa munteană, că el a spus că n'are niciо piedecă şi a arătat clausa din contractul cu Delmary care-ĭ permite să se libereze orĭcînd: «Cînd d. Millo va vedea că interesele nu-l iartă a urmà la direcţia Teatruluĭ Naţional, se va putea trage orĭcînd, fără de a putea face vre-o pretenţie d. Delmarì [2]».

XIII. Literatură instructivă şi didactică.

Încă de la 1843, Clucerul Petrache Poenaru fusese însărcinat a tipări «Învătătorul satuluĭ», în tipografia Colegiuluĭ. Numele se schimbă apoĭ în «Foaia săteanească». Printr'un ordin din 19 Novembre 1848 se hotărăşte ca, pe lingă ceĭ treĭ, patru colaboratorĭ cu plată: dr. Ionescu, A. Adamovicĭ, corectoruł tipografieĭ, ş. a., să scrie cîte un articol în fiece număr noul director al şcolilor, C. Brăiloiu: «despre religie, cît şi despre moral, precum şi cevaşĭ instrucţiĭ la vremea priincioasă despre agricultură şi munca cîmpenească», primind pentru aceasta cîte 500 de leĭ pe lună. Dr. Ionescu, plătit cu 200 de leĭ, va scrie aşa,

[1] Dosarul citat.
[2] Dosarul 3.544.

«încît să poată săteanul şi să le înţeleagă şi să iea şi plăcere». Învătătorii nu vor maĭ primi gratuit foaia, care se va împărţi fiecăruĭ sat, cu pretul de 2 sfanţĭ [1].

În 1850 se discută chestia dictionaruluĭ latin-romîn, încredinţat luĭ Nicolae Bălăşescu. El arată că, «fiind dus cu voia Sf. Mitropoliĭ la oraşul Sibiiŭ, spre tipărirea unuĭ dicţionar, n'a primit leafa de profesor al Seminariuluĭ pe doĭ anĭ», luînd însă, în schimb, de la 1843, cînd se consacrase lucrăriĭ sale, suma de 29.876 leĭ, 16 parale. Pentru aceasta dăduse 23 de colĭ numaĭ, tipărite la Hochmeister, acolo în Sibiiŭ, şi din care adauge o probă (eŭ insumĭ am găsit acele colĭ în biblioteca părintilor mieĭ). Contractul era însă pentru o coală pe săptămînă şi pe vre-o 160 de colĭ ; aşa încît s'ar maĭ cere doĭ anĭ şi jumătate de lucru.

Ştirbeĭ hotărăşte că Bălăşescu va primi 120 de leĭ pe coală, va da 40 de florinĭ de argint. El adaugă însă : «Cele traduse nu se vor da în tipar până nu se vor examina maĭ întâiŭ de o comisie rînduită de Eforie». Numărul exemplarelor va fi de 2.000.

Bălăşescu nu se învoieşte. El vorbeşte de faptul că «şi-au pierdut ochiul cel stîng, precum şi sănătatea», şi că «manuscriptul dicţionaruluĭ lucrat în aniĭ trecuţĭ şi altele, pe vremea rebelilor Ungurĭ, cînd jăluitorul, împreună cu alţiĭ, era osîndit la moarte, s'aŭ răpus». E gata să scoată zece colĭ pe lună (!), dar i se vor plăti 500 de leĭ pe lună. El vrea să-şĭ ducă la Sibiiŭ şi biblioteca [2].

Dicţionarul greco-romîn, care a şi apărut în două volume enorme, fu încredinţat luĭ Gheorghe Ioanid la Mart 1850. Trebuia să gătească două colĭ pe lună, în formatul dicţionaruluĭ luĭ Bălăşescu. El nu maĭ are catedră, de la reorganisarea învăţămîntuluĭ încoace.

[1] Dosarul 3.040.

[2] Dosarul 3.086.

În 1851 se propune a i se da, pe lîngă cei 400 de lei pe lună ai dictionarului, şi alţi 500, «ca o recompensă pentru ostenelile ce a jertfit acest profesor public în curgere de douăzeci de ani», «ca o mingiiere şi incurajare». Tiparul trebuia să înceapă cu luna lui Ianuar 1851. Resoluţia domnească are acest cuprins: «Eforia-mi propune lucruri care covîrşesc puterea noastră: a plăti lefi pentru funcţii neindeplinite. Se increde traducerea dicţionarului grec d-lui Gh. Ioanidi, care, pe lîngă premiul ce se hotărăşte, va avea ambiţia a-şi întipări numele la o aşa de importantă lucrare. Pentru consideraţia slujbelor săvîrşite de d-lui in ramura slujbei publice, i se va plăti, ca o singură escepţie, cîte zece galbeni de coală. Treptat ce se vor pregăti zece coale de tipar, se vor tipări. Cerem insă ca să nu rămîie aceasta ca o lucrare zădarnică, dacă s'ar intreprinde pe o scară mai intinsă. Cerem ca, in cinci ani mult, să fie tot dicţionarul săvîrşit şi pe fiecare an o a cincilea parte ieşită din tipar»[1].

În acelaşi an, August, se admite gramatica lui Limburg şi «Introductio in linguam latinam» a lui Massimu[2].

În Maiŭ 1852, doctorul Ştefan Piscupescu cere să i se ierte datoria către Tipografia Şcolilor pentru lucrarea sa «Doctorul de casă», din 1837, saŭ să se primească exemplare în locul ei. Hotărîrea e aceasta: «Eforia va popri 150 exemplare, slobozindu-i o sută[3]».

În 1855, la 19 Mart, se propune să fie ale autorilor cărţile didactice, răsplătindu-se şi cu bani acei ce le vor scrie pentru clasele a III-a - VIII-a[4].

În Maiŭ se admite a se subvenţiona dictionarul romîn-german al doctorului Polizu[5]. Dar se răspinge în 1856 pro-

[1] Dosarul 3.287.
[2] Dosarul 3.349.
[3] Dosarul 3.476.
[4] Dosarul 3.779.
[5] *Ibid.*

punerea de a i se tipări un dicționar în cincĭ limbĭ, făcută de Emanoil Drohoiowski [1].

La 12 Novembre 1855, se raportează că «Cronica Rominilor» a luĭ Kogălniceanu, care a fost abonată pentru 50 de exemplare, a apărut complet și că exemplarele se află la stărostia moldovenească a Putneĭ.

La 20 April următor, iată cum vorbește Eforia Școlilor despre această mare lucrare:

«Un bărbat moldav ce se bucură ca istorian de un renume bine meritat, colonelul Mihail Kogălniceanu, adunînd într'un șir complet toate cronicele patrieĭ sale, le-a dat pe rînd la lumină, într'o scriere compusă din treĭ volume, imprimate la Iașĭ, și intitulată *Leatopisețele țeriĭ Moldoveĭ*.

«Ca pentru frațĭ cu Moldoveniĭ in naționalitate și istorie, ca pentru frațĭ cu dînșiĭ in fapte glorioase ale străbunilor și in evenimente triste ce ne-aŭ apăsat deopotrivă; *șters)*, un asemenea uvragiŭ fiind și pentru Rominĭ o avere de mare preț, și cuviința cerînd ca, până va veni timpul să avem și noĭ cronicile noastre adunate într'una, să profităm de avantagiul ce ni se procură prin ostenelile depuse de d. Kogălniceanu, Măria Sa Prea-Înnălțatul nostru Domn, făcînd a se aduce aicĭ un număr de exemplare din acel uvragiu spre a se împărți pe la toate municipalitățile orașelor de căpetenie ale districtelor», etc.

Kogălniceanu scăzuse prețul de 3 galbenĭ austriacĭ la jumătate [2].

În 1856, «George Ioanid, librariŭ-editoriŭ», se adresează către Domn pentru a i se înlesni «a da la lumină o parte din scrierile celor maĭ renumițĭ autorĭ contimporanĭ și alte, traduse in limba națională, și a întinde cît va fi cu putință literatura romînă, potrivit cu prospectul ce cutez

[1] *Ibid.*
[2] Dosarul 3.910.

a alătura aicĭ». El arată cum «prin însemnătoare jertfe pecuniare s'a încheiat seria întâiŭ a *Bibliotecii Literare*, cu dulcea speranță de a păsui *(sic)* acum şi în anul al doilea şi în alțĭ multĭ înainte». El ar dori ca fiecare bibliotecă să se aboneze la cincĭ exemplare, precum şi fiecare mănăstire închinată. «Căcĭ, dacă este iertat străinilor de diferite natiunĭ a se adresà cu rugăciunĭ către prinţiĭ moldoromînĭ, cu cit maĭ mult trebuie să fie iertat credincioşilor supuşĭ a se adresà către un părinte al lor şi a cere ajutor şi protejare, maĭ cu seamă cînd ajutorul acesta are de ţintă principală îmbunătățirea morală a Romînilor». Resolutia e aceasta: «Secretarul Statuluĭ îl va face cunoscut şi îl va recomanda la osebitele Departamente» [1].

În Mart 1856, Eforia cere să se redacteze un vocabular romîn. «Ideile nouă cer semne nouă şi în alegerea acestor semne maĭ că nu domneşte nicĭo normă; fiecare scriitor are o firească aplecare a imita expresiile şi frasele limbiĭ străine în care şi-a făcut educația. Nişte asemenea disposițiĭ ale scriitorilor noştri pot avea tristul efect de a face a se uita caracterul şi trăsurile limbiĭ noastre părinteştĭ, să fim reduşĭ a avea o limbă compusă din diferite elemente eterogene şi puţin proprie pentru cultură». Vocabularul normal trebuie să cuprindă «toate zicerile ce se află azĭ în limba vorbitoare, maĭ vîrtos în limba teranuluĭ, care, neclintit de obiceiurile străine ce aŭ năvălit asupra oraşelor, a păstrat maĭ bine originea limbiĭ». Neologismele să fie tipărite în italice. Să fie măcar 30.000 de cuvinte. Să se ofere ca premiu 800 de galbenĭ.

Domnul se mărgeneşte a întreba: «Găsitu-s'aŭ acel bărbat luminat care să primească această sarcină»?

Tot în 1856 (Mart), se decide a se tipări în Tipografia

---

[1] Dosarul 3.948.

Colegiuluĭ un noŭ dicționar latin-romîn, plătit cu 200 de leĭ coala, în formatul dicționaruluĭ latino-frances Quicherat[1].

În acelaşĭ an se arată Domnuluĭ că «Biblioteca Colegiuluĭ posedă cîteva manuscripte de cronicĭ vechĭ ale principatelor moldo-romîne, ce sînt de un interes important pentru studiul istorieĭ țeriĭ, şi, fiindcă aceste manuscripte zac acolo fără a se putea trage din ele cuvenitul folos, Eforia a socotit a fi maĭ bine să le tipărească în Tipografia Colegiuluĭ cu cheltuiala eĭ şi în beneficiul fondurilor şcolilor». La acestea Domnul hotărăşte: «Se va arăta ce manuscrise sînt şi gradul importanțeĭ lor»[2].

---

[1] Dosarul 3.976.
[2] Dosarul 3.999.

DIN SCRISELE LUĬ VODĂ ŞTIRBEĬ.

(RELAŢIE DE LUCRĂRILE DEPARTAMENTULUĬ LOGOFEŢIEĬ TREBILOR BISERICEŞTĬ, CUVÎNTATĂ LA OBŞTEASCA ADUNARE, ÎN ŞEDINŢA DE LA 16 NOVEMBRE, LEATUL 1834, DE CĂTRE MARELE-LOGOFĂT BARBU ŞTIRBEIŬ, DUPĂ EDIŢIA DIN 1834, BUCUREŞTĬ.)

Domnilor,

Cinsprezece lunĭ sînt de cînd mi s'a încredințat ocîrmuirea Logofețieĭ Trebilor Bisericeştĭ. După obiceiul urmat de către osebițiĭ Şefĭ de Departamenturĭ, a da în cunoştinta dumneavoastră lucrurile de peste an, mă înfățişez şi eŭ astăzĭ spre a îndeplini această datorie.

Cunosc, Domnilor, cît de prețioase sînt momenturile acesteĭ cinstiteAdunărĭ: relația care o supuiŭ dumneavoastră este pe scurt, şi mă rog ca să binevoițĭ a-mĭ da ascultare neavînd a vă întîrzia cu cetirea.

Atributiile Departamentuluĭ Logofețieĭ fiind Clirosul, mănăstirile şi toate aşezările publice, voiŭ descrie fiecare dintre aceste ramurĭ, pe rînd, una după alta, arătînd înaintările ce aŭ primit şi starea întru care acum se află.

CLIROSUL.

Iubitoriĭ de patrie, rîvnitoriĭ bineluĭ obştesc se nevoiesc a închipui neîncetat legiuirĭ folositoare: aşijderea şi dumneavoastră, în cursul de cincĭ sesiunĭ ale acesteĭ cinstite Adunărĭ, v'atĭ străduit cu înväpăiată osîrdiè a regulà toate ramurile administratieĭ; dar îmbunătățirea părțiĭ materiale a uneĭ societățĭ nu poate niciodată izbuti fără îmbunătățirea moralicească a mădularelor eĭ, şi aşezămînturile

cele maĭ mîntuitoare rămîn zădarnice de nu vor fi intemeiate pe bune năravurĭ şi pe un sănătos moral. Moralul însă al noroduluĭ este Sf. Evanghelie, şi fireştiĭ săĭ dascăliĭ sînt duhovniceştiĭ păstorĭ, cari urmează a fi propoveduitoriĭ Evangheliei şi povăţuitoriĭ întru cunoştinţa şi îndeplinirea datoriilor omuluĭ chemat a vieţui întru societate.

I. Legiuirĭ asupra preoţilor şi protopopilor.

Dumneavoastră, pătrunşĭ de acest adevăr, aţĭ adus tămăduire întru aceasta, atît prin întocmirile legiuite asupra Seminarelor, protopopilor şi preoţilor, cît şi prin proiecturile ce vi s'aŭ înfăţişat acum asupra învăţăturilor în seminarele preparande şi asupra organisaţieĭ Seminariuluĭ Central pentru învăţăturĭ maĭ înnalte.

Prin legiuirile aşezate, preotul, ce până acum era supus la felurĭ de răspunderĭ, este apărat de orĭce împovărare, şi i se hotărăsc folosurĭ potrivite cu treapta cinsteĭ daruluĭ ce s'a învrednicit.

Asemenea protopopilor li se asigurează soarta în viitorime, spre a-şĭ putea ţinea caracterul după toată cuviinţa, fără a maĭ fi siliţĭ a se coborî la uneltire de abusurĭ, care până acum puteaŭ a se socoti ca legiuite, — nedîndu-li-se niciun mijloc de vieţuire saŭ vre-o nădejde de răsplătire.

II. Proiect de legiuirĭ asupra învăţăturilor în Seminare.

Iar, prin întocmirile atingătoare de organisaţia Seminarelor, îndrăznesc a zice că ridicăm monumentul credinţiĭ într'această ţară.

Dintr'aceste Seminare aŭ a ieşi, în puţină vreme, păstorĭ vrednicĭ, cari vor propovedui cuvîntul luĭ Dumnezeŭ în tot satul, în tot cătunul; vor povăţui moralul prin pilda

faptelor lor; vor fi ajutor omeniriĭ, atît la neputinţele cele trupeştĭ, cît şi la cele sufleteştĭ, şi printr'înşiĭ iarăşĭ se va dobîndi resultatul cel maĭ nepreţuit de a se înfiinţa şcolĭ începătoare în toată întinderea Principatuluĭ. Din Seminariul Central vor ieşi obraze bisericeştĭ împodobite cu ştiinţe maĭ înnalte, şi din cari orînduindu-se egumenĭ, se poate numaĭ nădăjdui a se aduce mănăstirile la acea înfloritoare stare, asămănată cu cugetul ziditorilor ctitorĭ, pe care o dorim toţĭ, şi care a fost statornicul obiect al chibzuirilor dumneavoastră şi al legiuirilor ce aŭ urmat întru aceasta. Dintr'aceste obraze se vor arăta altele vrednice de a împlini la trebuinţă locurĭ maĭ înnalte în Clirosul bisericesc.

Vedeţĭ, domnilor, că într'această ramură, orĭcîte cerea trebuinţa de a se face, toate le-aţĭ prevăzut şi le-aţĭ întocmit cu înţelepciune; rămîne dar ca numaĭ vremea şi stăruirea să le facă a-şĭ da tot rodul ce se nădăjduieşte. Despre acestea răzimaţi-vă, domnilor, întru rîvna Preasfinţilor Părinţilor Episcopĭ, cari, într'această epocă de renaştere a naţieĭ noastre, s'aŭ arătat în adevăr vrednicĭ de toată cinstea şi respectul, şi cărora în parte mă socotesc norocit a-mĭ mărturisi recunoştinta pentru sprijinul şi ajutorul ce am dobîndit întru împlinirea datoriilor sarcineĭ mele.

III. Numărul preoţilor celor în fiinţă şi înscrierea lor în condicĭ.

Numărul preoţilor şi diaconilor în Principat se suie la 9.060, însă 2.442, Sf. Mitropolie; 3.892 Sf. Episcopie Rîmnicul; 899 Sf. Episcopie Buzăul şi 1 832 Sf. Episcopie Argeşul.

Pentru aceştia Logofeţia a întocmit condicĭ osebite pe fiecare eparhie, împărţite pe judeţe, plăşĭ şi sate, unde se in-

scriŭ ceĭ ce se hirotonisesc, cu arătare de leat şi zi, asijderea si ceĭ ce se strămută de la o biserică la alta saŭ mor; care condicĭ cu acest chip rămîn a sluji în toată vremea, precum alăturata formă supt litera A face dovadă. Acest fel de condicĭ, alcătuite cu asemenea orînduială, şi intru care se înscrie îndată No. fieşcăreia cărţĭ de hirotonie, s'a făcut punerea la cale a ţinea şi Sf. Mitropolie şi Episcopiile.

IV. Osebite măsurĭ pentru paza buneĭ orînduielĭ despre preoţĭ.

Mulţĭ din ceĭ hirotoniţĭ după trebuinţă obişnuiaŭ până acum a se strămuta după a lor voinţă la altă biserică, unde numărul preoţilor era de prisos, lăsînd pe cea d'intăiŭ biserică în lipsă de slujbaş; de aceia s'a făcut punerea la cale ca, în cartea de hirotonie ce se dă la mîna preotuluĭ, numindu-se satul şi biserica pe seama căreia s'a hirotonisit, să nu poată niciodinioară a se strămuta la alta decît numaĭ după o înfiinţată trebuinţă, dovedită prin formalitățile cerute, şi după punerea la cale a însuşĭ Preosfinţituluĭ Mitropolit, saŭ a Episcopuluĭ Eparhieĭ, şi prin ştiinţa Logofetieĭ.

Multĭ din lăcuitoriĭ birnicĭ, făcîndu-se călcătorĭ de cele sfinte, alergaŭ la Arhiereul de la Vidin cu viclenie şi, hirotonisindu-se, se întorceaŭ preoţĭ la hălăduinţa lor. Spre precurmarea unuĭ asemenea abus, introdus de mulţĭ anĭ, s'aŭ dat poruncĭ a se alcătui catagrafie prin ocîrmuirile judeţelor de toţĭ cîţĭ se vor fi preoţit la Eparhiile din Rumeli de la 1-iŭ Iulie, leat 1831, ca toţĭ aceştia, fără osebire, pe de-o parte să se înscrie în rîndul birnicilor, iar, pe de alta, luîndu-li-se cărţile de hirotonie, să se apuce a plăti capitatia la cutia satuluĭ din vremea ce va fi incetat plata şi până acum. Iar protopopul carele se va dovedi în viitorime

că a dat voie la acest fel de oamenĭ să slujească la bisericĭ, să se depărteze de slujbă, și să se supuie la pedeapsa ce i se va cuveni după a luĭ vină.

Pe lingă acestea, multe bisericĭ aflindu-se în lipsă de preot, in vreme cind la altele se găsesc mult maĭ cu prisos, și fiindcă prin Regulamentul Bisericesc este mărgenit numărul preotilor cărora li se asigurează mijloace îndestulătoare, spre a se putea păzi orînduiala întru aceasta, am făcut punere la cale ca, la bisericile unde vor fi de prisos, protopopul, împreună cu proprietarul moșieĭ și jurațiĭ satuluĭ, să aleagă dintre preoțĭ doĭ carĭ vor fi cu purtărĭ maĭ bune și cu știință de rînduielile bisericeștĭ, ca aceia, cunoscindu-se de preotĭ, să se împărtășească de folosurile legiuite, iar, din preotiĭ ce vor răminea pe din afară, voind eĭ a se strămuta, se vor impărți pe la alte bisericĭ ce vor fi intru adevărată lipsă de preotĭ, pe la satele ce li vor cădea maĭ cu apropiere, și unde urmează a-șĭ dobîndi tot acele drepturĭ ce s'aŭ hotărit pentru ceĭ in slujbă.

V. Înscrisurile actelor civile, nașterĭ, căsătoriĭ și morțĭ.

Una din însărcinările cele maĭ delicate ce in urma Regulamentuluĭ s'aŭ pus intru îndatorirea preotilor sînt acturile civile pentru înscrierea celor născuțĭ, cununațĭ și morțĭ. Pe cel d'intăiŭ an, 1832 și 1833, s'aŭ împărtit de Sf. Mitropolie condicĭ cu hîrtie albă, și cu osebită formă, arătătoare în ce chip să inscrie preotul intr'însele aceste treĭ împrejurărĭ ale viețiĭ omuluĭ. Pe leatul 1834, spre inlesnirea preoților, s'a stăruit a se întocmi tabele tipărite, cu locurĭ descbise, spre a se trece numaĭ numele, iar pe leatul 1835 s'aŭ desăvirșit aceste table pentru maĭ multa ușurintă a preoților, și cu o simtitoare economie la cheltuială; precum se văd alăturatele forme supt litera B.

Asupra presidenților după la tribunalurile județelor fiind pusă îndatorire ca, la sfîrșitul fiecăruĭ an, să stringă prin protopopĭ aceste condicĭ de acturile civile ce sint în număr îndoit, să le cerceteze, să le adevereze cu a lor iscălitură și pecetie și pe una din două condicĭ să o dea protopopuluĭ ca să o trimită îndată la preotul enorieĭ de unde o va lua, iar cealaltă să se păstreze la Tribunalul județuluĭ, și, întrunindu-le în treĭ deosebite tomurĭ, adecă pentru nașterĭ, pentru însurărĭ și morțĭ, după rîndul satelor și plășilor, să puie numere foilor de la început și până la sfîrșit, să alcătuiască scară pe buchĭ la sfîrșitul fiecăruĭ tom, cuprinzătoare de numele și porecla fiecăruia și a părinților luĭ, cu însemnarea, numărul foiĭ unde se află trecut înscrisul ce privește către dînsul;

Logofeția dar, pătrunsă fiind de folosința ce urmează a naște dintr'această întocmire, n'a încetat pururea a da dumnealor presidenților toate cuviincioasele instrucțiĭ și povățuirĭ, îndemnîndu-ĭ a îngriji cu dinadinsul de a aduce această lucrare la legiuita desăvîrșire. Așa dar, după stăruirea ce s'a făcut, numaĭ la patru județe a rămas până acum nesăvîrșită cercetarea acturilor din leatul 1831, iar din cele pe leatul 1833 sint încă nesăvîrșite la douăsprezece județe; iar după măsurile ce s'aŭ luat, se nădăjduiește că le vor săvîrși și pe acestea cu îndeplinirea tuturor formalităților cerute, până la Martie viitor, și apoĭ se vor îndeletnici întru cercetarea acturilor pe leatul 1834, pe care urmează a începe să le stringă de la începutul anuluĭ viitor.

VI. Îndatoririle puse asupra Epitropilor de la bisericĭ.

Multe bisericĭ de prin orașe, orînduindu-se după epitropĭ, saŭ de sineșĭ luînd acest drept în lipsa altora, nu daŭ la nimenĭ socoteală, și bisericile ajungeau din zi în

zi la dărăpănare. De cite orĭ s'aŭ arătat asemenea reclamațiĭ din partea orășenilor saŭ a mahalagiilor, s'a luat drept temeiŭ ca Epitropul să fie dator la sfîrșitul fiecăruĭ an să înfățișeze la Magistrat socotelile anuluĭ trecut spre a se cerceta și a se încheia; asemenea și budgetul de veniturile și cheltuielile annluĭ următor, ca, hotărîndu-se de magistrat, potrivit cu veniturile fiecăruĭ an, și trebuințile cele maĭ grabnice și maĭ folositoare ale bisericiĭ, să se urmeze întocmaĭ. Iar veniturile bisericiĭ să se închirieze totdeauna de către Epitrop prin mezat înnaintea Magistratuluĭ, și în urmă de publicațiĭ formale făcute cel puțin cu cinsprezece zile înnainte.

Acestea sînt, domnilor, măsurile primite pentru Cliros.

MĂNĂSTIRILE.

I. Legiuirĭ asupra organisațieĭ mănăstirilor.

Regularisirea mănăstirilor a fost asemenea obiectul celeĭ maĭ pătrunzătoare și stăruitoare îngrijirĭ a dumneavoastră: iar, prin întocmirile ce s'aŭ legiuit în cea din urmă sesiune, s'a hotărît cu desăvîrșire organisația mănăstirilor țeriĭ. Această legiuire, a căriĭ înființare sîntem maĭ cu seamă datorĭ celuĭ întru adevăr Sfînt Mitropolit, răposatuluĭ întru fericire părinteluĭ Grigorie, a statornicit temeiurĭ după care moșiile și alte acareturĭ ale fiecăriĭ mănăstirĭ urmează a se arendà de către egumen, prin publicarisire, și totdeauna la Sf. Mitropolie în ființa Preasfințieĭ Sale și a Logofătuluĭ Trebilor Bisericeștĭ; s'aŭ prevăzut toate trebuințele mănăstirilor, și s'a asigurat în îndestulare mijloacele spre a lor întimpinare, potrivit cu veniturile fiecăreia: iar prisosul se hotărește pe sama caselor făcătoare de bine. Osebit de acestea, se orînduiește pentru fiecare mănăstire o sumă pe tot anul spre a sluji drept Casă de reservă,

sau zidirile ce se vor cunoaşte de trebuinţă neapărată, şi pentru întocmirĭ de aşezărĭ de facerĭ de bine.

Această legiuire regularisind slujba d'innăuntru a fiecăriĭ mănăstirĭ, şi supuind ocîrmuirea veniturilor eĭ la o înlesnicioasă priveghere, fereşte pe aceste sfinte lăcaşurĭ în viitorime de cele fără de orînduială nenumărate abusurĭ ce suferiaŭ maĭ înnainte, şi de dărăpănarea ce li se pricinuia dintru aceasta ; şi tot într'o vreme întimpină trebuinţele aşezărilor de facerĭ-de-bine, asigurînd cu un chip hotăritor veniturile orînduite pentru a lor ţinere cu din prisosuĭ veniturilor mănăstireştĭ. Toate aceste orînduielĭ îşĭ dobîndesc acum trepteIniceşte a lor îndeplinire.

II. Punerea în lucrare a legiuirilor asupra mănăstirilor.

Arenda moşiilor mănăstirilor, s'a făcut începere de a se vinde la Sf. Mitropolie cu toată ceruta publicarisire. Din prisosul veniturilor s'a primit de către Casele făcătoare de bine în leatul 1833, de la Casa Centrală leĭ 319.291, iar în curgătorul leat leĭ 250.000.

Socotelile Caseĭ Centrale pe anul trecut se află în cercetarea controluluĭ, ca potrivit cu temeiurile aşezate să se supuie aceşteĭ cinstite obşteştĭ Adunărĭ.

Prin art. 10 al organisăriĭ mănăstirilor, luîndu-se în vedere că multe din mănăstirĭ aŭ trebuinţă de meremeturĭ saŭ din noŭ zidirĭ, se hotărăşte ca să se urmeze aceasta trepteIniceşte şi fără precurmare din suma cea de peste an a Caseĭ Reserveĭ. Spre a se aduce dar aceasta întru săvîrşire, s'a orînduit arhitectul însărcinat cu clădirile cîte vor la mănăstirĭ ; iar acum se află trimis arhitect la mănăstirea Bistrita spre a vedea zidirile cele dărăpănate, şi a alcătui plan, împreună cu socoteală de cătăţimea, mărimea si felurimea materialuluĭ trebuincios, ca în urmă să se iea

măsurĭ de a se aduce la săvirşire, potrivit cu mijloacele mănăstiriĭ; şi aşa se va urmà trepteniceşte şi pentru celelalte mănăstirĭ până se vor aduce toate întru cea d'intăiŭ a lor bună stare. mărgenindu-se însă pe tot anul lucrarea potrivit cu economiile Casiĭ Reserveĭ fiecăreia mănăstirĭ.

Maĭ adăogăm pe lingă acestea, cu osebită mulţămire, că în ziua de astăzĭ toate mănăstirile ţeriĭ se află cu desăvîrşire izbăvite de datorie, plătindu-se încă în cel după urmă an suma de leĭ 123.000 pentru mănăstirea Znagovul şi leĭ 84.359 pentru mănăstirea Mărcuţa. datoriĭ urmate din leat 1831.

RELAŢIA MINISTRULUĬ BISERICESC CĂTRE OBŞTEASCA ADUNARE LA 1834.

I. Neregularisirea mănăstirilor închinate şi lucrările urmate spre aducerea lor în bună orînduială.

Dar lucru care aduce la mihnire este că mănăstirile cele închinate până în ziua de astăzĭ staŭ afară de orice îmbunătăţire, şi nimenĭ nu poate vedea fără întristare sfinte lăcaşurĭ aşezate tot într'o ţară şi alăturea una de alta supuse unele la ocirmuire folositoare şi religioasă, iar celelalte stind întru neorînduiala cea maĭ de demult, cu paguba, nu numaĭ a acestor mănăstirĭ, ci chiar a obştejitiilor călugăreştĭ unde sînt închinate, şi cu vătămarea moralului obştesc. N'a rămas însă mijloc care să nu se fi mişcat spre regularisirea aceştiĭ pricinĭ, şi nu se poate da dumneavoastră dovadă maĭ destoinică de acesta devăr decît prin cetirea pe scurt a alăturatelor acturĭ supt litera C. D. E Aceste raporturĭ adresate către fostul d. deplin imputernicit President Gheneral Chiselef, s'aŭ dat după vremĭ în

cunoştinta, atît a Ministeriuluĭ impărătesc al Păciĭ, cît şi d. Ambasador de la Constantinopol, iar, în urmă, incetînd vremelniceasca oblăduire, a rămas această pricină fără nicĭo deslegare.

Vedeţĭ, domnilor, dintr'acestea toate că pentru nicĭo ramură de slujbă, îndrăznesc a zice, nu s'aŭ urmat din partea oblăduiriĭ maĭ multe lucrărĭ cu maĭ multă osirdie şi strădanie în curgerea celor din urmă anĭ, ca pentru partea mănăstirească, şi acelea numaĭ aŭ rămas până acum neîntocmite şi nepuse în lucrare cîte nu i-aŭ fost prin putintă. Cunoscînd însă patrioticeasca rîvnă a Prea-Înnălţatuluĭ nostru Domn, carele, maĭ presus de orĭce alt, doreşte ca Domnia Sa să se deosebească din cele până acum, şi să rămiie drept pildă la urmaşiĭ noştri prin înflorirea fieşcăreia ramură de administraţie şi desvoltarea tuturor aşezărilor publice, trebuie să nădăjduim, domnilor, că şi mănăstirile închinate nu vor intarzia a întra întru aceiaşĭ orînduială ca şi celelalte. Dar, până a se regularisi această pricină, s'a făcut îngrijire prin rînduielĭ administrative a se aduce aceste mănăstirĭ a păzi vechile obiceiurĭ de care din zi în zi se depărtaŭ cu totul.

II. Măsurĭ luate pentru paza buneĭ orînduielĭ din partea Igumenilor.

Aşa dar s'aŭ străşnicit Igumeniĭ a nu maĭ putea arendă averile mănăstireştĭ înnainte de soroc şi maĭ mult decît pe treĭ anĭ, nicĭ a maĭ primi veniturile maĭ mult decît pe un an înnainte, căcĭ prin asemenea abus ajungeaŭ eĭ a împovăra în toată vremea mănăstirile cu datoriĭ; fiindcă cel noŭ Egumen, supt pricinuire că toate veniturile le găsia primite înnaintea orînduiriĭ luĭ, cerea voie a se împrumuta în socoteala mănăstiriĭ: apoĭ, urmînd şi el asemenea ca procatohul săŭ, rămînea pururea mănăstirea în-

greuiată de datoriĭ, care neincetat trebuiaŭ să meargă spre adaos.

Asemenea s'aŭ indatorat să nu poată da in arendă la suditĭ până cind aceia maĭ intăiŭ nu se vor lega printr'al lor inscris adeverit de Consulatul de la care vor spinzura de-a dreptul că, la cite se vor atinge de contractul aceĭ arenzĭ, se vor supune la hotăririle judecătoriilor ţeriĭ, fără a putea intru aceasta a sé socoti nicĭ cum de sudit, iar, la din impotrivă urmare, ivindu-se vre-o pricină de judecată, toată cheltuiala şi paguba va fi pe obrazul Egumenuluĭ, care se va şi scoate.

S'aŭ luat pe lingă toate acestea toate putincioasele mijloace spre a-ĭ popri de a dărăpăna pădurile pe care le negutătoriaŭ intr'al lor folos, incit ajunseseră, în vremile cele de pe urmă, la un nesuferit abus; căcĭ, nu numaĭ că printr'aceasta isterisiaŭ mănăstirile de un acaret nemişcător, dar aceştĭ Igumenĭ, fiind vremelnicĭ, se siliaŭ să vinză printr'ascuns pădurile drept un preţ foarte de nimic, pricinuind din cele maĭ insemnătoare pagubĭ Principatuluĭ, care peste puţinĭ anĭ ar fi rămas in lipsă de pădurĭ.

Osebit de acestea, uniĭ din Igumeniĭ grecĭ, uneltind felurĭ de intrebuinţărĭ rele şi aducind mănăstirile la dărăpănare, alergaŭ la protecţiĭ străine; pentru acest cuvint nicĭun Igumen acum nu se maĭ intăreşte in postul săŭ, fără să dea maĭ intăiŭ la Logofetie incredinţare in scris că nu poate nicĭ odinioară a se arăta supt nicĭun fel de cuvint sudit străin şi că nu este volnic a se ajutora cu infăţişare de nicĭun fel de contract făcut in parte care nu poate avea nicĭo putere intr'acest Principat, ci se va supune intru toate la legiuirile şi aşezămînturile acestuĭ pămint, păzind cu scumpătate orinduielile ctitoriceştĭ.

AŞEZĂRĬ PUBLICE.

I. Şcolĭ.

Îmĭ rămîne acum, domnilor, a vă vorbi de aşezările publice.

Preţuind scumpele momenturĭ ale dumneavoastră, nu mă voiŭ întinde asupra stăriĭ şcolilor publice. Orĭce am putea zice întru aceasta, se coprinde în cuvîntarea ce am pus la examenul cel din urmă de la 13 Sept. şi pe care il vețĭ găsi alăturat pe lîngă aceasta, supt litera F.

Nimic dar alt nu am a adăoga întru aceasta decît numaĭ că anul şcolar s'a început acum supt cele maĭ norocite umbrirĭ, prin complectuirea tuturor clasurilor de umaniore şi prin regularisirea învăţăturilor, ce s'aŭ adus în sfîrşit la cea maĭ bună cumpănire. Şcolile aŭ intimpinat toate cheltuielile obişnuite şi extraordinare, innaintînd neincetat desvoltările sale; şi, fără a avea datorie de un ban, la 1-iŭ Ghenarie 1835 iĭ rămîne capital din ceĭ hotărîţĭ cîte leĭ 350.000 pe an, însă rămăşiţă a primiĭ de la Vistierie leĭ 207.825 şi de la averile bisericeştĭ leĭ 251.690 ½. Pe lîngă aceasta se întocmeşte acum la Colegiul din Sf. Sava un Museŭ, de care sîntem datorĭ patrioticeştiĭ rîvne a dumnealuĭ Vorniculuĭ Mihalache Ghica, carele dăruieşte preţioase colecţiĭ de medaliĭ şi altele, spre cea d'intăiŭ începere a acestuĭ Museŭ.

II. Spitalurĭ.

Spitalul Iubiriĭ de oamenĭ fiind în anul trecut impovărat cu cheltuială extraordinară de leĭ 70.084, par. 21. pentru zidirea ce s'a preinnoit maĭ de tot din noŭ, şi osebit cu datorie de alţĭ leĭ 99.018, par. 5, mă socotesc norocit a aduce astăzĭ în cunoştinţa dumneavoastră că toate chel-

tuielile și toată acea datorie s'a răfuit; numărul bolnavilor, ce se mărgenia până la 25, se alcătuieşte astăzĭ de 37 și, întimpinîndu-se toate cheltuielile cu îndestulare, până la sfirşitul acestuĭ an, îĭ rămîne capital la 1-iŭ Ghenarie 1835 în rămășiță a primi de la Vistierie leĭ 80.000 și de la averile bisericeştĭ leĭ 76.047. De aceia, potrivit cu § 19 al art. 65 din Regulamentul Organic, prin care suma hotărîtă pe an de leĭ 150.000 se orînduieşte pentru ținerea a treĭ spitalurĭ, unul în Capitală, altul în orașul Craioveĭ și cel al treilea într'un oraș maĭ central al Valahieĭ Marĭ, si, fiindcă astăzĭ se înfățișează mijloace de a se aduce întru îndeplinire această trebuință, s'a făcut punere la cale ca rămășita de leĭ 80.000, ce are a se primi de la Vistierie, să se întrebuințeze spre clădirea unuĭ spital în orașul Craioveĭ; iar, de la 1-iŭ Ghenarie 1835, din leĭ 150.000 orînduițĭ pe fieşcare an, leĭ 100.000 să se cheltuiască pe seama spitaluluĭ Iubiriĭ de oamenĭ, fiind această sumă de ajuns, atît spre ținerea a 50 paturĭ, cît și spre plata cancelarieĭ Eforieĭ; leĭ 30.000 pe seama spitaluluĭ din Craiova și leĭ 20.000 ce maĭ prisosesc să se strîngă în curgerea celor d'intăiŭ treĭ saŭ patru anĭ, ca cu aceia să se clădească cel de-al treilea spital, în orașul ce se va chibzui în Valahia Mare, iar, în urmă, această sumă să slujească spre intimpinarea cheltuielilor de peste an ale aceluĭ spital. Cu acest chip, numărul bolnavilor, în spitalul Iubiriĭ de oamenĭ, care la începutul curgătoruluĭ an se mărgenia la 25 numaĭ, se va îndoi pe viitorime, avînd a se așeza de la 1-iŭ Ghenarie 1835 într'acest spital 50 paturĭ, și tot într'o vreme se va pune în lucrare întocmirea a două spitalurĭ, unul în Craiova și altul într'un oraș central al Valahieĭ Marĭ.

În spitalul Sf. Pantelimon se țin astăzĭ pentru boli cronice 36 paturĭ și în cel de la Colțea pentru bolĭ iuțĭ 20 paturĭ. Aceste spitalurĭ se află supt cea de-a dreptul privighere și epitropie a domnilor ctitorilor, cari cu osebită iubire de omenire îngrijesc pentru acestea. Spitalul

de la Pantelimon este adus in cea maĭ bună orinduială, atit pentru paza curățenieĭ cit şi pentru indestularea de toate ajutoarele trebuincioase pentru hrana şi întremarea bolnavilor, şi are astăzĭ un insemnător capital. Venituľ spitaluluĭ Colțiĭ se suie acum pe an la leĭ 77.599, par. 26, şi la inceputul aceștuĭ an avea datorie de 36.680, dar, pentru tinerea a 20 paturĭ fiind de ajuns leĭ 10.000, prisosesc pe tot anul leĭ 37.599, cu cari in curgătorul an se poate răfui toată datoria, şi pe aniĭ viitorĭ acest prisos urmează a sluji spre dregerea spitaluluĭ Coltiĭ, care este primitor de însemnătoare imbunătățirĭ.

Eforia Spitalurilor, aĭ căreia mădularĭ se află şi dd. pomenițiĭ ctitorĭ aĭ Sf. Pantelimon şi Colțea, aŭ alcătuit un proiect de întemeierea şi buna chivernisire a spitalurilor, care s'a fost înfățişat obşteştiĭ Adunărĭ din leat 1832, dar, până a se legiui acest Regulament, după punerea la cale a vremelniceştiĭ oblăduirĭ, Eforia urmează astăzĭ după dinsul, asămănindu-se întru toate cu coprinderea sa.

Se arată dumneavoastră prin alăturata tablă supt litera G.: suma bolnavilor ce aŭ intrat in fieşcare spital de la 1-iu Iunie 1831 până acum, din care se va vedea că in spitalul Filantropieĭ in curgerea celor d'intâiŭ doĭ anĭ şi jumătate aŭ intrat 557 bolnavĭ; iar de la 1-iŭ Ghenarie până la 1-iŭ de Noiemvre 1834 aŭ întrat 346 bolnavĭ, s'aŭ 'nsănătoşit 273 si aŭ murit 37.

III. Casa copiilor sărmanĭ.

Casa copiilor sărmanĭ şi Cutia Milosteniei se aflaŭ maĭ înnainte supt ingrijirea Epitropieĭ obştiilor; in urmă, prin Regulamentul Organic, s'a legiuit pentru tinerea copiilor sărmanĭ pe tot anul cîte leĭ 100.000; pentru Casa Milelor leĭ 50 000 şi pentru tinerea cerşetorilor altĭ leĭ 50.000; după aceia s'aŭ intocmit in leat 1832 legiuirile cele maĭ fo-

lositoare spre întemeierea buneĭ orînduielĭ şi spre desvoltarea ce poate fi primitoare fieşcare dintr'aceste aşezărĭ; iar la April leat 1832 s'a aşezat Eforie pentru casele făcătoare de bine, după asemănarea şi celorlalte Eforiĭ; de atuncĭ se poate socoti întroducerea buneĭ orînduielĭ şi înaintarea ce a avut această ramură de slujbă prin osirdnica îngrijire a mădularelor acesteĭ Eforiĭ.

Numărul copiilor sărmanĭ era de 102 la 1-iŭ Ghenarie 1832, cînd s'a desfințat Epitropia; de atuncĭ şi până la 10 ale acesteĭ lunĭ Noemvre, în curgere de lunĭ 30 şi zile 10, aŭ maĭ intrat copiĭ 350, iar, din toată suma de 452 copiĭ, aŭ murit 193, s'aŭ dat de suflet şi la meşteşug 53 şi rămîn acum supt îngrijirea Eforieĭ 206, şi, cu toate că mortalitatea se arată însemnătoare, dar simțim o mîngîiere socotind că este maĭ puțină decît în alte țerĭ civilisate, unde se fac jertfă morțiĭ maĭ mult de jumătate din copiiĭ sărmanĭ. Punem însă la încredințare că, cîte măsurĭ era prin putință spre împuținarea acesteĭ mortalităţĭ, toate s'a luat şi se urmează cu cea maĭ de-adinsul îngrijire.

Casa sărmanilor copiĭ are astăzĭ capital în rămăşiță a primi de la Vistierie leĭ 79.004, şi de la averile mănăstireştĭ leĭ 103.142, socotițĭ de la 1-iŭ Iulie 1831 până la 1-iŭ Ghenarie 1835; maĭ are şi leĭ 50.400 în galbenĭ 1.600, dațĭ cu dobîndă la d. Căminarul Mosc. Peste aceştia maĭ are a primi şi analogul după vînzarea moşieĭ Cucuruzul, potrivit cu rînduielile viețiĭ răposateĭ Păhărniceseĭ Catinchiĭ Fărcăşanchiĭ, şi cu hotărîrea cinstiteĭ Curțĭ de revisie.

Ci, fiindcă, prin întocmirile atingătoare de sărmaniĭ copiĭ, se legiuieşte la art. 43 ca până la vîrsta de treĭ anĭ să se crească afară pe la doicĭ, iar de la acea vîrstă în sus să se aşeze într'un institut, s'aŭ luat măsurĭ spre a se clădi fără întârziere încăperile trebuincioase, socotindu-se de ajuns de spre aceasta arătatele de maĭ sus sume ce alcătuiesc la sfîrşitul acestuĭ an capitalul caseĭ copiilor sărmanĭ. Căcĭ Prea-Sfinția Lor părințiĭ Episcopĭ, ocîrmuitoriĭ

Sf. Mitropolii, porniţi cu iubire de omenire, aŭ binevoit a da locul după Podul Beilicului, unde se afla în vechime Dulapul, spre a se clădi institutul, fără nicio plată de embatic, dobîndind printr'aceasta nouă drituri la recunoştinta noastră pentru o asemenea întru adevăr creştinească faptă.

IV. Bilanţul de starea financiară a tuturor aşezărilor publice.

Aşa dar, legiuindu-se prin Regulamentul Organic pe an lei 600.000 pentru cîte trele aşezările publice, şcoli, spitaluri şi institutul copiilor sărmani, iar prin § 10 al tablei, litera B de la capul al 3-lea al finanţei, trecîndu-se între venituri lei 400.000 din averile bisericesti, şi făcîndu-se în urmă punere la cale ca această sumă de la 1-iŭ Iulie 1831 să se primească pe seama arătatelor trei case, au rămas lei 200.000 a se da pe an de la Vistierie spre complectarea de lei 600 000. Acum, aşteruind bilanţul de ceia ce aŭ primit şi de ceia ce rămîne a primi până la 1-iŭ Ghenarie al leatului viitor, il supuiŭ dumneavoastră prin alăturare supt litera H. Din acest bilant se face dovadă că cîte trele aceste case impreună aŭ rămăşită a primi de la Vistierie lei 366.829, iar de la averile mănăstireşti 430.897 ½; rămăşiţa de la Vistierie se implineşte cu încetul, iar cea de la averile bisericeşti, nu numai că nu este prilej de a se răspunde, dar lipsesc şi în viitorime pe fieşcare an cîte lei 450.000, din pricină că mănăstirile închinate nu contribuiesc întru nimic, şi, incetînd din leat 1831 a plăti dările ce răspundeaŭ mai înainte, n'aŭ vrut a se asămăna nici cu noile întocmiri ale Regulamentului, şi aşa aŭ contenit orice dare, rămîind până astăzi nepuse la nicio orînduială. Ci, fiindcă, aşezările făcătoare de bine

trepteIniceşte înnaintînd, şi-a luat fieşcare, după cum aţĭ văzut, desvoltarea sa, urmează, domnilor, neapărat, ca să-şĭ aibă în viitorime întregimea, toate cheltuielile: şi această îngrijire este vrednică de a dumneavoastră luare-aminte.

V. Casa milelor şi a cerşetorilor.

Din suma hotărîtă pe seama cerşetorilor şi pe seama Caseĭ milelor, s'aŭ împărţit prin Eforie, de la 15 August 1833 până la 10 ale aceştiĭ lunĭ, Noiemvre, leĭ 103.989, banĭ 103 la feţe; 3984 şi la 1-iŭ Ghenarie al curgătoruluĭ an rămînea a maĭ primi Casa cerşetorilor de la Vistierie leĭ 45.000, după cum se arată în obştescul bilanţ ce se alăturează.

Socotelile tuturor acestor case pe leat 1832, încheiate de control, s'aŭ adus in cercetarea cinstiteĭ Obşteştiĭ Adunărĭ; iar cele pe leat 1833 se află date la control, şi, îndată ce se va săvîrsi cercetarea lor, se vor supune iarăşĭ dumneavoastră.

VI. Epitropia obştească.

Domnilor! Una din cele maĭ mîntuitoare legiuirĭ, din cîte s'aŭ întocmit prin chibzuirile aceştiĭ cinstite Obşteştĭ Adunărĭ, este negreşit întocmirile pentru creşterea şi chivernisirea averilor nevîrstnicilor ce rămîn sărmanĭ de părintĭ, fără niciun fel de îngrijitor, şi aşezarea obşteştiĭ Epitropiĭ. Căcĭ se coprinde cineva de jale, cînd vede acum de aproape neorînduiala ce se urmà întru cea maĭ sfîntă, pociŭ să zic, dintre toate îndatoririle omeniriĭ, şi simţim astăzĭ cu toţiĭ o uşurinţă a sufletuluĭ, avînd întru înţeleptele temeiurĭ ce aţĭ legiuit şi întru caracterul mădulărilor ce alcătuiesc obşteasca Epitropie, cea maĭ vrednică cheză-

şuire pentru părinteasca iugrijire pe viitorime a intereselor nevirstnicilor copiĭ. Obştească Epitropie s'a orinduit la 1-iŭ Iunie 1833 şi socotelile pe un an se află acum supt cercetarea Comisieĭ priveghetoare.

Acestea sint, domnilor, cite aveam a aduce la cunoştinţa dumneavoastră, despre cele ce privesc la îndatoririle Ministeriuluĭ ce mi s'a încredinţat. Osirdia amploiaţilor Departamentuluĭ Logofeţieĭ şi ostenelile jertfite din parte-li m'aŭ sprijinit întru îndeplinirea sarciniĭ mele, şi mă socotesc îndatorat de a nu pierde niciun prilej a li mărturisi mulţămirea mea. Este însă vrednică de băgare de seamă buna-voinţă şi nepregetarea amploiaţilor noştri de obşte, aflîndu-se supt o bună direcţie, care, aceasta, cu atît maĭ mult este vrednică de laudă, cu cît nu aveaŭ pănă acum înnainte-li niciun fel de răsplătire, după meritul şi după ostenelile fieşcăruia. Una din cele maĭ de aproape îndatoririĭ a fost din parte-mĭ privegherea asupra părţiĭ morale a amploiaţilor ; de aceia îndrăznesc a lua asupră-mĭ responsabilitatea pentru orĭce abus s'ar dovedi urmat din partea vre-unuĭ subordinat al Logofeţieĭ Trebilor Bisericeştĭ.

Domnilor ! Dacă vre-o ramură de slujbă din cele ce privesc la acest Departament nu şi-a luat toată întinderea care aţĭ fi dorit, vă rog a mă învrednici indulgenţeĭ dumneavoastră, binevoind a lua în vedere împrejurările vremiĭ şi îndelungatul interegn întru care, după cum vă este cunoscut, am fost însărcinat şi cu alte îndatoririĭ, care, cu atît maĭ mult cereaŭ o osebită luare aminte, cu cît supuneaŭ la o maĭ mare răspundere.

Domnilor ! Este cea de a cincea sesiune întru care petrec acum cu dumneavoastră, şi voiŭ avea falǎ în toată vremea că m'am învrednicit a fi părtaş lucrărilor dumneavoastră. Într'acest curs de anĭ poate de multe orĭ să fi greşit, poate să fi tras asupră-mĭ neplăcerea dumneavoastră ; îndrăznesc

însă a crede că nimenĭ n'a pus la indoială cugetările mele şi curăţenia sentimentelor de care am fost totdeauna mişcat. De aceia niciо răsplătire maĭ dulce nu rivnesc de-cit acea incredinţare că am putut merita o bună opinie din partea dumneavoastră.

ÎNNALTEÏ EXCELENȚEÏ SALE, DOMNULUÏ DEPLIN-ÎMPUTERNICITULUÏ PRESIDENT CHISELEF.

«Până a nu-şĭ incepe Comisia Bisericească ale sale lucrărĭ, Excelența Voastră binevoind a insărcina pe supt-iscălitiĭ de a intra in incepătoarele cuvintărĭ cu trimeşiĭ Sfintelor Locurĭ, ca să li dea trebuincioasele desluşirĭ asupra scoposuluĭ celuĭ adevărat al stăpiniriĭ şi să aşeze prin obştească invoire inceputurile obşteştĭ ce urmează a se lua drept temeiurĭ pentru punerea in bună orinduială a chivernisireĭ Mănăstirilor,

Supt-insemnațiĭ s'aŭ grăbit a se aduna cu pomenițiĭ trimeşĭ şi a incepe cu orinduială cercetarea arătatelor temeiurĭ; dar, după ce aŭ intrebuințat toate mijloacele de induplecare pentru scoposul insărcinărilor şi după ce aŭ cercat toate chipurile de invoire cite le-aŭ fost prin putință, sub-insemnațiĭ cu mihnire se văd silițĭ a aduce la cunoştința Excelențeĭ Voastre că toate silințile lor aŭ rămas zădarnice.

Alăturatul jurnal, pe care părințiĭ exarhĭ n'aŭ voit să-l iscălească, supt pricinuire de a nu greşi intru folosul Sfintelor Locurĭ, puindu-şĭ iscăliturile la vre-un act, va dovedi adevărul arătărilor noastre.

Către aceasta pomenitul jurnal va da Excelenţeĭ Voastre desăvirşită incredinţare de neputinţa intru care ne-am văzut spre a ne înţelege cu trimisiĭ, carĭ nicĭ cum nu se pătrund de sfîrşitul însărcinărilor, ca uniĭ ce nu privesc decît numaĭ la interes material.

Singurul cuvînt de împotrivire cu care pururea s'aŭ slujit părinţiĭ exarhĭ este că Mănăstirile sînt averĭ ale Sfintelor Locurĭ, şi că numaĭ Sfinţia Lor, ca uniĭ ce înfăţişează aceste Sfinte Locurĭ, pot face cu Mănăstirile orĭce vor voi, neavînd să dea seama la nimenĭ, şi că nu cunosc alte îndatorirĭ afară dintr'acelea care se ating numaĭ de slujba bisericească, în biserica fieşcăriĭ Mănăstirĭ.

În deşert a fost toată strădania supt-iscălitilor de a li arăta că aceste sfinte aşezărĭ nu s'aŭ făcut decît numaĭ pentru un sfîrşit de folos obştesc, care aceasta s'ar putea dovedi foarte lesne de ar fi mijloc a se putea dobîndi adevăratele hrisoave ale celor d'intăiŭ ziditorĭ prin care s'a întocmit fieşcare dintr'aceste sfinte lăcaşurĭ, îndatoririle coprinse într'acele hrisoave întinzîndu-se şi la daniile celor maĭ din urmă ctitorĭ.

În deşert s'aŭ silit să li arăte adevăratul chip cu care Sfintele Locurĭ trebuie să înţeleagă drepturile de proprietate ce pot avea asupra Mănăstirilor celor închinate; căcĭ părinţiĭ exarhĭ, neînduplecîndu-se nicĭ la dreptul cuvînt, nicĭ la fiinta adevăruluĭ, aŭ stăruit până în sfîrşit a socoti aceste Mănăstirĭ ca o a lor curată proprietate şi a scoate dintr'această părere a Sfinţieĭ Lor toate urmările cîte neapărat izvorăsc dintr'însa.

Acest cuvînt de proprietate, de se va cerceta cu toată cuvenita scumpătate, se va vedea de către orĭcine că averea unuĭ particular, fiind numaĭ a luĭ şi supt a luĭ stăpînire şi chivernisire, el poate să o întrebuinţeze după cum va voi; căcĭ, de o va chivernisi răŭ, se vatămă numaĭ pe sineşĭ, iar nu se poate zice asemenea si pentru un chinoviŭ, pentru că averile luĭ se cuvin atît părinţilor celor de acum,

cît şi celor viitorĭ, şi ocîrmuirea lor trece din neam în neam; fireşte dar se înţelege că ceĭ de acum părinţĭ nu pot întrebuința aceste averĭ fără slobozenia Statuluĭ, carele este firescul epitrop al neamurilor celor viitoare, ce se interesează a nu se dărăpăna şi mistui de către neamurile de acum averile de care şi ele vor fi în drept vre-odată a se bucura; prin urmare Stăpînirea este chemată a apăra drepturile neamurilor celor viitoare, şi aceasta nu o poate face fără numaĭ prin drept de a priveghia şi de a lua cu de-amănuntul seama asupra ocîrmuiriĭ averilor, care cu vreme trebuie să se chivernisească şi de către urmaşiĭ părintilor celor de acum.

Acestea sînt imprejurările ce urmează a se pune în bună orînduială, şi iarăşĭ asemenea a trebuit să fie şi scoposul Sfintelor Locurĭ, care, prin orînduirea părinților exarhĭ, aŭ voit negresit ca prin obştească unire să aşeze statornice rînduielĭ spre a putea sluji în viitorime de regulĭ nestrămutate şi destoinice de a popri orĭce fel de rea întrebuintare.

Cu toate acestea, nicĭ cuvintele cele destoinice ce li s'au pus innainte, nicĭ musaadeaua ce li s'a făcut cu gînd de invoire nu i-aŭ putut aduce la înduplecare.

Aşa dar, de vreme ce părintiĭ exarhĭ, fără de a lua in băgare de seamă folosurile ce aŭ izvorît pentru averile mănăstireştĭ din Organicescul Regulament, nu voiesc a dà ajutor la cheltuielile Statuluĭ în folosul Caselor făcătoare-de-bine, potrivit cu coprinderea pomenituluĭ Regulament Organic, întemeiat întru toate pe instrucțiile Ministeriuluĭ împărăteştiĭ Curţĭ a Rusieĭ; de vreme ce printr'o impizmuire pe care supt-insemnatiĭ nu voiesc să o numească, pentru respectul ce aŭ către caracterul părinților exarhĭ, aceştia nu primesc a se tinea în mănăstirile cele închinate aşezărĭ făcătoare de bine, potrivit cu duhul hrisoavelor celor d'intăiŭ ziditorĭ ctitorĭ, al cărora duh nicĭdecum nu se poate tăgădui, supt-insemnatiĭ socotesc că Stăpînirea

este silită a face punere la cale ca pe de-o parte Sfintele Locurĭ să iea veniturile mănăstirilor ce li sînt închinate, după pravilele şi obiceiurile cele de maĭ naintea Regulamentuluĭ Organic, íar, pe de alta, să lase după toată dreptatea pe seama Statuluĭ prisosul folosurilor ce aŭ izvorît pentru proprietate din nouăle întocmirĭ.

De aceia, până cînd această însemnătoare pricină se va hotări cu desăvîrşire, de neapărată trebuință ar fi a nu se maĭ zăbovi arenduirea moşiilor mănăstireştĭ, care această una dată s'ar cuveni să se facă prin mezat, spre a se depărta relele urmărĭ ale învoirilor în parte, ce sînt cu totul vătămătoare celor adevărate interesurĭ ale Sfintelor Locurĭ; căcĭ atuncĭ nu maĭ pot şi acestea cunoaşte veniturile cele adevărate ale mănăstirilor, a se folosi de către ştirea acestor veniturĭ care se risipia până acum împotriva ctitoricestilor întocmirĭ şi a se împărtăşi de întregimea drepturilor lor.

Iscăliţĭ: **Statschi-Sovetnic Mavru.**
Secretariul Statuluĭ: **Barbu Ştirbeĭ.**

27 Maiŭ 1833.

[CUVÎNTARE ŞCOLARĂ.]

Adunarea prin care se cinsteşte astăzĭ Colegiul, spre a se vedea resultatul învăţăturilor de peste anul şcolar ce acum se încheie, se însufleţează de o bucurie nouă, văzînd cu cîtă dorire Prea-Înnălţatul nostru Domn, ca un adevărat părinte al obştiĭ, a binevoit a cerceta de aproape urmarea tinerimiĭ la învăţătură.

La o epocă de renaştere pentru neamul romănesc, cînd instituţiile strămoşeştĭ, ce din nenorocite întimplărĭ ajunseseră la o jalnică dărăpănare, aŭ luat iarăşĭ înfiinţare. Dumnezeiasca Provedinţă ni arată maĭ cu prisos sprijineala sa în viitorime prin alegerea Înnălţimiĭ Sale Alexandru Dimitrie Ghica, care, pătruns de înnalte sentimenturĭ şi plin de dragoste pentru binele obştesc, este chemat, la această epocă însemnătoare, spre a statornici drepturile acesteĭ ţerĭ şi a ridica din a sa amorţire numele romîn.

Întemeierea însă şi înflorirea instituţiilor uneĭ societăţĭ neputînd răzima nicĭ odinioară decît pe fapte de bărbatĭ vrednicĭ şi virtuoşĭ, s'a cunoscut că una din cele d'întăiŭ trebuinţe a' unuĭ Stat este îngrijirea pentru educaţia publică. De aceia, cînd toate celelalte ramurĭ ale administratieĭ s'aŭ organisat, aceasta nu se putea trece cu vederea de către Puterea ocrotitoare, supt a căreia vrednică administraţie, soarta aceșteĭ ţerĭ fiind încredinţată în mînile celuĭ maĭ vrednic oblăduitor şi maĭ fierbinte doritor de binele obştesc, s'aŭ pus temeiurĭ de o fericită viitorime

a neamuluĭ românesc, care nu va uita cît va fi că de la Gheneralul Chiselev, împlinitorul înnaltelor voințe preaputerniculuĭ săŭ Monarh, a dobîndit o nouă suflare de viață.

Cunoscută este de obște starea școlilor până la leat 1831, cînd s'a așezat cea de acum Eforie. Îngrijirea sa cea d'intâiŭ a fost a se pătrunde de întinderea acesteĭ trebuințe și a așeza temeiurĭ pentru a se urmà învățăturile după o sistemă regulată și primitoare de o treptelnicească desvoltare.

După aceia, îndată cu încetarea năprasniceĭ boli a Holereĭ, s'aŭ deschis școlile în Sfîntul Sava, în Craiova și în alte județe, învățăturile s'aŭ urmat de atuncĭ neîncetat, luînd din zi în zi maĭ multă întindere, și înlesnindu-se înnaintarea printr'un metod regulat și adus prin cercare din ce în ce la o maĭ mare desăvîrșire.

Maĭ la urmă Eforia, luminîndu-se din experientă, a alcătuit Regulamentul învățăturilor publice, care în leat 1833 a avut putere de pravilă, statornicindu-se această ramură în rîndul instituțiilor celor maĭ de temeiŭ ale acesteĭ țerĭ.

După această legiuire începîndu-se învățăturile în școlile publice, s'aŭ arătat la examenul anuluĭ trecut cel maĭ d'intâiŭ resultat. De atuncĭ în curgerea acestuĭ an s'aŭ dat învățăturiĭ publice înlesnirĭ nouă, care eraŭ de o netăgăduită trebuință și de un simțitor folos.

Întâiŭ, printr'o clasificație a cursurilor, maĭ potrivită cu natura învățăturilor și cu fireasca graduație a desvoltăriĭ cunoștințelor, s'a luat într'aceasta drept sfîrșit intemeierea și desvoltarea școlarilor în învățătura literaturiĭ limbiĭ româneștĭ și altor limbĭ clasice, care maĭ înnainte se urmà într'o vreme foarte mărgenită și tot de odată cu științele exacte, încît școlarul ce nu știa încă a scrie limba sa, învăța algebra, geometria și altele maĭ presus de a sa putere. Al doilea, s'aŭ înlesnit mijloacele învățăturiĭ prin tipărire de cărțĭ, de care școlile noastre eraŭ de tot lipsite,

incit toate cursurile se urmaŭ pănă astăzĭ după manuscripte, şi dintr'aceasta se poate judeca nemărgenita impiedecare ce se pricinuia tinerimiĭ la învătătură.

Acum din cărţile cele maĭ de trebuinţă unele s'aŭ tipărit, altele se află supt tipar, care şi acestea aŭ a se săvirşi pănă la viitoarea deschidere a cursurilor. Cărţile acestea sint: Catehismul, Geografia, Aritmetica, Caligrafia si Retorica. S'aŭ alcătuit toate dintre profesoriĭ Colegiuluĭ, a cărora osirdie merită toată lauda, şi după o scumpă cercetare s'aŭ găsit vrednice de a se tipări prin ajutoruł Eforieĭ şi a se da in mina şcolarilor.

Pe lingă acestea, luindu-se in băgare de seamă că deprinderea din vristă fragedă cu principiile religieĭ este temeiul cel maĭ neclintit al educaţieĭ, s'a făcut chibzuire de a se aşeza învăţăturile Evangelieĭ in şcolile publice, ca una ce coprinde moralul maĭ curat propoveduit de insuşĭ Mintuitorul nostru şi al căreia stil tot intr'o vreme poate sluji drept model la scrierea in limba românească. De aceia s'a tipărit această sfîntă carte cu cheltuiala din Casa Şcolilor şi astăzĭ se dă ucenicilor ce s'aŭ deosebit printr'a lor silinţă, ca cel maĭ scump engolpion.

După clasificaţia cea din urmă a cursurilor, un şcolar, incepind Abecedarul, urmează in doĭ anĭ treĭ clasurĭ elementare, unde invată a ceti, a scrie, a declina, a conjuga; se deprinde cu invăţătura in elementurile Catehismuluĭ, in cele patru operaţiĭ ale Aritmeticiĭ, şi in oarecare ideĭ ale Geografieĭ. Două dintr'aceste clasurĭ se află intocmite in toate oraşele de căpetenie ale judeţelor.

Afară din treĭ clasurĭ elementare, s'a aşezat şi al 4-lea clas în Bucureştĭ şi Craiova, spre oarecare indeplinire a cunostintelor acelor şcolarĭ ale cărora invăţăturĭ se mărgenesc aicĭ, neputindu-ĭ ierta starea părinţilor a urmà in clasurĭ maĭ innalte.

Din cele elementare, şcolarul trece în clasurile de umaniore, care sint in număr de sese, fieşcare de cite un an.

În cele d'intăiŭ treĭ clasurĭ, şcolariĭ se desăvirşesc în învătătura gramaticeĭ şi se deprind in stilul scrieriĭ prin felurimĭ de compunerĭ; intr'aceiaşĭ vreme se desăvîrşesc încă la invăţătura caligrafieĭ, şi trec cursurile geografieĭ şi al hronologieĭ. În celelalte treĭ clasurĭ de umaniore se deprind şcolariĭ la compunerĭ de un stil maĭ înnalt, trec cursul Istorieĭ Universale, şi in sfîrşit cursul Retoriceĭ.

Limba frantuzească se incepe cu clasul intăiŭ şi se urmeasă şese anĭ de rînd in toate clasurile de umaniore. Iar limba elinească şi cea latinească, incepîndu-se dintr'al treilea clas de umaniore, se urmează până la cel maĭ de pe urmă al retoriceĭ, în curgere de treĭ anĭ.

Pe lingă acestea, se urmează încă în treĭ de aceste clasurĭ desemnul şi în două deosebite limba rusească.

Patru clasurĭ de umaniore se află acum înfiinţate şi în şcoala din Craiova, celelalte două nefiind până acum întocmite din pricina neajungeriĭ profesorilor şi a nepregătiriĭ şcolarilor, şi maĭ ales din pricina lipseĭ încăperilor trebuincioase, până a se găti zidirea ce acum se clădeşte din noŭ cu cheltuiala din Casa Şcolilor.

Cu acest chip, un şcolar începind abecedarul la o vrîstă de şepte anĭ şi urmînd regulat clasurile de maĭ sus arătate, poate ieşi in vrîstă de 15 saŭ de 16 anĭ deprins la literatura limbilor clasice şi a celeĭ naţionale, pregătit încă şi cu toate celelalte cunoştinte filologice.

După aceia încep cursurile complementare şi speciale, adecă filosofia, legile şi matematica. Până acum se află deschise în Colegiul din Sf. Sava, dintr'aceste învăţăturĭ, numaĭ cursul legilor, al algebreĭ, al geometrieĭ şi al trigonometrieĭ, rămîind a se deschide şi celelalte treptelniceşte, după trebuinţa ce va cere.

Printr'această întocmire ce s'a dat şcolarilor, instrucţia publică va dobîndi toată întinderea cuviincioasă, părinţiĭ nu vor maĭ fi siliţĭ a-şĭ înstrăina copiĭ încă intr'o vrîstă fragedă, maĭ innainte de a se pregăti printr'o educatie te-

meinică şi a se face printr'aceasta vrednicĭ de a dobîndi dintr'a lor înstrăinare un folos potrivit cu atîtea jertfe ale părinţilor, nădăjduindu-se că, fără de a se depărta din casa părintească, copiiĭ vor putea găsi în şcolile noastre toate învăţăturile cîte sînt trebuincioase a împodobi duhul şi a insufla bune sentimenturĭ.

Iar resultatul cel maĭ mare al organisaţieĭ şcolilor de acum este că toate învăţăturile se urmează în limba romănească. Resultat nepreţuit, care singur poate insufla un caracter naţional, şi tînărul înstrăinat pentru îndeplinirea învăţăturiĭ sale va păstra în sine în tot locul neşters acest sentiment de naţionalitate.

Numărul şcolarilor ce aŭ urmat pe anul acesta în şcolile publice se suie până la 2.900, însă în şcolile începătoare de prin judeţe 1.600, în şcoala din Craiova 560 şi în cele din Bucureştĭ 890.

La toate aceste şcolĭ tinerimea a alergat cu o mare rîvnă; numărul şcolarilor însà a trebuit să se mărgenească din pricina strîmtorăriĭ încăperilor, dar şi această împiedecare se ridică din zi în zi, pilda dată de oraşul Giurgiu cu clădirea şcoliĭ fiind o bună începere, ce se nădăjduieşte a se urmà şi de celelalte oraşe.

În pensionatul Colegiuluĭ, de cînd s'a luat supt de-a dreapta direcţie a Eforieĭ şi se află supt îngrijirea domnuluĭ profesoruluĭ Gheorghe Pop, s'a statornicit întru toate buna orînduială, şi cu deosebită mulţămire putem încredinţa că astăzĭ se află în cea maĭ plăcută stare.

Numărul pensioniştilor se suie la 48, din cari 9 pe seama Statuluĭ, aleşĭ la examenele trecute după a lor osebită destoinicie şi osîrdie la învăţătură.

Acest număr curînd s'ar îndoi, dacă ar fi în pensionat încăperĭ destule.

Dreptatea cere să se dea aicĭ obştească mulţămire profesorilor cari se află pătrunşĭ întru adevĕr de datoriile

puse asupră-li și întru caracterul cărora se închipuieşte acum gravitatea slujbeĭ ce împlinesc.

Iată se pune înnaintea acesteĭ cinstite Adunărĭ resultatul dobîndit într'acest an, după cercetarea ce la sfîrșitul cursurilor s'a făcut în parte tuturor școlarilor din fieștecare clas.

Pentru voĭ, iubițĭ tinerĭ, s'a gătit serbarea de astăzĭ; ceĭ aleșĭ sînt chemațĭ a se încununa cu laude; părinţiĭ se află de față la această serbătoare de familie. ascultă cu bucurie să audă numele copiilor lor, și cu ochiĭ țintițĭ asupră-vă așteaptă să vază resultatul silințiĭ voastre. Cită mîhnire, din potrivă, pentru aceĭ părințĭ aĭ cărora copiĭ n'aŭ putut arăta la examen nicĭun rod, ci rămîn și pe anul viitor într'acelașĭ clas, dar trebuie să se pătrundă și aceĭ părințĭ de un adevăr, că copilul care nu este de aproape priveghiat și în sînul familieĭ de spre a luĭ învățătură și purtare puțin se poate folosi de la școală.

Spre știința părinților de urmările copiilor la învățătură, se daŭ fieșcăruia școlar în toate Sîmbetele biletur̆ de către profesorĭ: într'acestea s'a putut vedea urmarea fieșcăruia școlar, și, dacă vre unul a rămas înnapoĭ, aceasta a fost vina părinților, căcĭ puțin aŭ îngrijit a lua în băgare de seamă înștiințarea profesorilor, încît uniĭ din copiĭ aŭ lipsit cea maĭ multă vreme din clasurĭ: de aceia nu se poate face îndestulă îndemnare acelor părințĭ a avea maĭ multă îngrijire în viitorime, maĭ ales că urmează a se lua măsurĭ maĭ strașnice spre a nu se maĭ prinde locul în zădar de școlariĭ neregulațĭ.

Iubițĭ tinerĭ, primițĭ aceste povățuirĭ ce izvorăsc din inimă de adevărat prieten; vedețĭ cîte felurĭ de mijloace de înnaintare vi s'aŭ deschis acum: la mîna voastră stă să vă folosițĭ de dînsele și să fițĭ odată nădejdea și sprijineala patrieĭ; pătrunde-vă-țĭ *(sic)* de timpuriŭ de vrednicul adevăr că pentru om, în orĭcare poziție înnaltă s'ar afla, nu poate fi fericire pe pămînt fără patrie. Iar patria se al-

câtuieşte de bărbaţî vrednicî şi virtuoşî cari sprijinesc binele obştesc.

Străduiti-vă dar, iubiţî tinerî, a dobîndi prin învăţăturî temeinice acest merit ca un singur mijloc de a vă asigura o fericire nebîntuită. Cel vrednic de a lucra binele obştesc nu poate fi la nicîo întîmplare nenorocit, căcî, şi împotrivă de v'ar sta soarta, dar şi atuncî mulţămirea cugetuluî este pentru dînsul răsplătire nepreţuită şi neasămănată cu orîcare altă fericire.

Siliti-vă dar fără pregetare la ostenelî: vremea ce vă rămîne încă a petrece în şcoală trece iute; grăbiţi-vă a vă folosi de această vreme, căcî cu ceia ce vetî dobîndi acum avetî a vă urzi toată soarta viitoare.

Vedetî că acum învăţăturile şi purtările voastre se privesc de Prea-Înnălţatul nostru Domn, a căruia inimă totdeauna a bătut pentru a voastră luminare, a căruia cea maî d'intăiŭ îngrijire şi acum, după a Sa suire pe Scaunuî strămoşesc, este de a vă pregăti o viitorime fericită.

Străduiti-vă dar ca printr'a voastră sporire la învăţătură, întemeiere în credintă şi în bune obiceiurî să împletitî cunună de mulţămire Prea-Înnălţatuluî nostru Domn, care, prin fericirea obştească ce voieşte să întemeieze într'această tară, sădeşte florî pe calea vieţiî voastre.

Marele Logofăt al Bisericeştilor, **B. Ştirbeĭ.**

Joi, 13 Septembre 1834.

TABLA NUMELOR

(Redactată de Mihail Lăzărescu.)

TABLA NUMELOR.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Z.

CUPRINSUL

ERATĂ.

La p. 190, rîndul 6 de jos, în loc de $^{2}{}_{9}$ se va ceti $^{1}{}_{3}$.